

ISSUE
№56

EUROPEAN OPEN
SCIENCE SPACE

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS

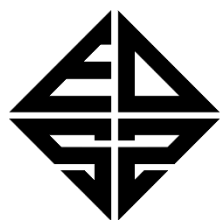

1ST INTERNATIONAL
SCIENTIFIC
AND PRACTICAL
CONFERENCE

CURRENT CHALLENGES
IN SCIENTIFIC RESEARCH

OCTOBER 6-8, 2025, WROCLAW, POLAND

**EUROPEAN OPEN
SCIENCE SPACE**

Proceedings of the 1st International Scientific
and Practical Conference
"Current Challenges in Scientific Research"
October 6-8, 2025
Wroclaw, Poland

Collection of Scientific Papers

Wroclaw, 2025

UDC 01.1

Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Current Challenges in Scientific Research» (October 6-8, 2025, Wroclaw, Poland). European Open Science Space, 2025. 206 p.

ISBN 979-8-89704-971-4 (series)

DOI 10.70286/EOSS-06.10.2025

The conference is included in the Academic Research Index ReserchBib International catalog of scientific conferences.

The conference is registered in the database of scientific and technical events of UkrISTEI to be held on the territory of Ukraine (Certificate №554 dated 16.06.2025).

The materials of the conference are publicly available under the terms of the CC BY-NC 4.0 International license.

The materials of the collection are presented in the author's edition and printed in the original language. The authors of the published materials bear full responsibility for the authenticity of the given facts, proper names, geographical names, quotations, economic and statistical data, industry terminology, and other information.

ISBN 979-8-89704-971-4 (series)

CONTENT

Section: Economy

Кишакевич Б., Савка О.

МОНІТОРИНГ РИЗИКІВ ТА ЗАГРОЗ У СИСТЕМІ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 9

Кишакевич Б., Лепак Тарас Андрійович

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК ДЕТЕРМІНАНТА
МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН..... 11

Кишакевич Б., Котик Я.

ЕНЕРГЕТИЧНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ
АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА..... 14

Мамонов К.А., Фролов С.О., Пруненко Д.О., Фролов В.О.

АНАЛІТИЧНІ МЕТОДИ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ
ПРИВАБЛИВОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ..... 17

Кишакевич Б., Костецький Р.

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ
ЕКСПОРТУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ..... 19

Бойко Л., Борищук О.

МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЯК
ЧИННИК ЗРОСТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЧО-ЗБУТОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ..... 22

Section: History and Cultural Studies

Казан Е., Вознюк О., Голубовська О.

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ УКРАЇНЦІВ ТА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА
ВІЙНА: ВИКЛИКИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ..... 25

Вознюк В.

ЦИФРОВІ АРХІВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ
КУЛЬТУРНОГО ДОСВІДУ ВІЙНИ..... 31

Section: Information Technology, Cyber Security and Computer Engineering

Шестаков В., Мальцев В.

ВИКЛИКИ ТА РІШЕННЯ ДЛЯ ДОВГОСТРОКОВОГО АРХІВУВАННЯ
ВЕЛИКИХ МАСИВІВ НАУКОВИХ ДАНИХ (BIG DATA)..... 36

Камінська В.О.

КЛЮЧОВІ ПОМИЛКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ
БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ..... 38

Сергеев А., Макаліш Б., Подвальний А.

РОЗРОБКА FAIR-СУМІСНИХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ
ДАНИМИ В УМОВАХ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ
ДОСЛІДНИЦЬКИХ ПРОЕКТІВ..... 41

Камінська В.О.

РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ..... 43

Мальцев В.В., Сітало М.А., Єнік М.Р., Ляшенко А.С.

АНАЛІЗ РИЗИКІВ DEANONYMIZATION У МЕРЕЖІ TOR..... 46

Honcharuk O.M., Voropaiev D.V.

CHALLENGES AND COUNTERMEASURES AGAINST DEEPFAKE
TECHNOLOGIES IN SOCIAL MEDIA: A CYBERSECURITY
PERSPECTIVE..... 49

Бабчук С.

ВЕЛИКА МОВНА МОДЕЛЬ GROK-3 ТА ЧАТ-БОТ GROK..... 51

Section: Jurisprudence

Федченко В., Бугаєнко Т.

ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ ДЛЯ ПРАВОСУДДЯ ЩОДО УКЛАДЕННЯ
УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ..... 55

Білецький Є.І., Телійчук В.Г.

КРИПТОВАЛЮТА І ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: ВИКЛИКИ ТА
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ..... 57

Білецький Є.І., Телійчук В.Г.

РОЗВІДКА ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ (ОСІНТ) У
ПОШУКУ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ВІД
ВИКЛИКІВ ДО ІННОВАЦІЙ..... 59

Бардадим Е.М.

РИТОРИКА В СУДОВИХ ДЕБАТАХ: ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЙОМИ
ПЕРЕКОНАННЯ СУДУ ТА ПРИСЯЖНИХ..... 61

Романенко Л.М., Пантелєєва М.А., Лук'яненко М.Ю.

ПРИНЦИПИ НЕВІДЧУЖУВАНOSTІ ТА НЕПОРУШНОСТІ ПРАВ
ЛЮДИНИ, ЯК ОСНОВА ІХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ГАРАНТУВАННЯ 65

Bombela A., Kuzina O., Vasylyshyna N.

GENERAL PRINCIPLES OF INTERNATIONAL COPYRIGHT
PROTECTION..... 69

Shevchenko O., Dekusar H.

THE EVOLUTION OF PUNISHMENT IN INTERNATIONAL JUSTICE 74

Section: Management, Public Administration and Administration

Антупенко І.В., Гаркуша В.П.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО
УПРАВЛІННЯ..... 78

Luhova V., Shevchenko S., Luhovyi B.

ADAPTATION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN NEW
COMMUNITIES: CHALLENGES AND SUCCESSFUL PRACTICES..... 81

Русавська В., Котвицький Т.

ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИЙ БІЗНЕС У КРИЗОВИХ УМОВАХ:
ВИКЛИКИ ТА АДАПТАЦІЙНІ ПІДХОДИ..... 85

Подік В.Ф.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В
СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ..... 87

Заєць М., Лютфалієва Л., Богдан Р.

ФІНАНСОВА ІНТЕГРАЦІЯ ТА ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ: ЯК
ГЛОБАЛЬНІ КРИЗИ ФОРМУЮТЬ НОВИЙ ПОРЯДОК..... 95

Дарушин О., Боденчук С., Обжелянський В.

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ:
СЕРЕДОВИЩЕ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ..... 101

Section: Medicine

Morozova N.S., Korobkova I.V., Popov O.O., Holovchak H.S.

CHEMICAL DISINFECTION AND STERILIZATION SELECTION
SYSTEM FOR USE IN HEALTHCARE FACILITIES..... 109

Яловега К.С., Кузнецова У.О., Самойлова О.В.

СЕКСУАЛЬНІСТЬ У ШЛЮБІ ТА ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ:
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ..... 113

Section: Military affairs and national security

Шиленко В.І.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНТРОЛЬНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ У СФЕРІ
ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ..... 116

Section: Pedagogy, Philology and Linguistics

Яловенко О.

THE FUNCTION OF SUGGESTIVE LANGUAGE IN
CONTEMPORARY ENGLISH COMMUNICATION..... 118

Podosynnikova H., Fomenko Ya.

IMPLEMENTATION OF ENGLISH-LANGUAGE DISCUSSIONS IN
UKRAINIAN SPECIALIZED SCHOOLS: CHALLENGES AND
PROSPECTS..... 121

Суботін О., Новіков Д., Новікова Н.

ПЕДАГОГІЧНА ЦІННІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ ОПТИМІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ
МЕРЕЖ..... 124

Пальок І., Кертис Н.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТФІЛЬМІВ У
ФОРМУВАННІ ПОЧАТКОВИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ
ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ..... 128

Білик О.В., Куцик О.Г., Обіцька О.М., Цугорка Я.М. ВИКОРИСТАННЯ STEAM-ПІДХОДУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ..	131
--	-----

Подольнчук С. ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	135
--	-----

Бойко І.В. КОМПЕТЕНТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ГУМОРАЛЬНА РЕГУЛЯЦІЯ ФУНКЦІЙ».....	138
--	-----

Кричун А. СТАТИСТИЧНІ МЕТОДИ РЕКОНСТРУКЦІЇ КОНЦЕПТОСИСТЕМИ ДИСКУРСУ ЗАТИШКУ.....	142
---	-----

Гончаренко О.М. В.М. СКРИПКА ЯК УЧАСНИК ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ В УРСР	144
--	-----

Гришук Ю.В. ЛІДЕРСТВО ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ: ШЛЯХ ДО ООНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ.....	174
--	-----

Section: Pharmaceutics

Kryskiv O., Blazheyevskiy M., Moroz V., Kryskiw L. DETERMINATION OF ETHACISINE IN TABLETS IN THE FORM OF ITS SULFOXIDE BY DIFFERENTIAL SPECTROPHOTOMETRY.....	178
--	-----

Section: Physical and mathematical sciences

Ковальов Л., Побережець І., Подопрізгора Н., Просянкін Д. РОЗРОБКА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА МЕТОДИКИ ВИКОНАННЯ ЛАБОРАТОРНОЇ РОБОТИ З КУРСУ ЯДЕРНОЇ ФІЗИКИ.....	183
---	-----

Pysarenko A. STUDY OF DISPERSED WAVES PROPAGATION USING CONTINUOUS WAVELET TRANSFORM.....	194
--	-----

Section: Politics and Sociology

Білоцерківська О.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЛЕГІТИМНОСТІ ВЛАДИ В ІЗРАЇЛІ ТА
УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: РЕЗІЛЕНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК
ВІДПОВІДІ НА СИСТЕМНІ КРИЗИ..... 198

Section: Technical Sciences

Босий М.В., Авраменко Є.В., Петренко О.О., Яцечко О.Ю.,

Бертінік В.В., Куроп'ятник Я.В.

ДО ПИТАННЯ ВПЛИВУ СКЛАДУ І СТРУКТУРИ НА МЕХАНІЧНІ
ВЛАСТИВОСТІ ВИСОКОМІЦНОГО ЧАВУНУ..... 202

Section: Economy

МОНІТОРИНГ РИЗИКІВ ТА ЗАГРОЗ У СИСТЕМІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кишакевич Богдан

д. е. н., професор

Кафедра зовнішньоекономічної та митної діяльності

НУ «Львівська політехніка», Україна

Савка Олександр

аспірант

Дрогобицький державний педагогічний університет

ім. Івана Франка, Україна

Моніторинг ризиків та загроз у системі зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) є необхідним інструментом забезпечення стабільності та конкурентоспроможності національної економіки. Зовнішньоекономічна діяльність пов'язана з численними викликами, які формуються під впливом глобалізаційних процесів, євроінтеграційних трансформацій та геополітичних змін. У сучасних умовах ключовим завданням є створення ефективної системи виявлення, оцінювання та прогнозування ризиків, що впливають на результати міжнародної торгівлі та інвестицій. Ризики у сфері ЗЕД можуть мати як внутрішнє, так і зовнішнє походження, що зумовлює багаторівневий характер їх моніторингу.

До основних загроз належать валютні коливання, політична нестабільність, зміни у міжнародному правовому полі, енергетичні та ресурсні кризи. Значний вплив мають також ризики, пов'язані з протекціонізмом, торговельними війнами та порушенням глобальних ланцюгів постачання. Моніторинг цих загроз дає можливість своєчасно реагувати на виклики та мінімізувати їхні негативні наслідки. Важливим аспектом є використання цифрових технологій та інструментів big data для збору й аналізу інформації про міжнародні ринки. Це дозволяє створювати прогностичні моделі та сценарії розвитку зовнішньоекономічної ситуації.

Моніторинг ризиків має базуватися на системі індикаторів, що відображають стан зовнішньоторговельного балансу, рівень інвестиційної активності, динаміку валютних курсів та рівень залежності від окремих ринків. Для України актуальним завданням є створення інтегрованої бази даних ризиків у сфері ЗЕД, яка забезпечуватиме координацію між державними органами та бізнесом. У країнах ЄС активно застосовуються комплексні системи оцінки ризиків, що поєднують економічні, політичні та безпекові чинники. Адаптація цього досвіду може суттєво підвищити ефективність української моделі моніторингу.

Особливу увагу слід приділяти ризикам, пов'язаним із фінансовими ринками, оскільки коливання ставок і доступ до капіталу безпосередньо впливають на ЗЕД. У воєнних умовах та в період відновлення економіки важливим є також врахування загроз фізичної безпеки транспортної та митної інфраструктури. Моніторинг ризиків дозволяє сформувавши більш ефективну систему страхування зовнішньоекономічних контрактів і розширити механізми експортного кредитування. Важливим напрямом є запровадження державного механізму раннього попередження щодо можливих кризових явищ у міжнародній торгівлі. Це сприятиме підвищенню довіри інвесторів та партнерів до України.

Ефективний моніторинг ризиків у сфері ЗЕД передбачає багаторівневу координацію між державними органами, бізнесом та міжнародними партнерами. Для цього доцільно створити спеціалізовані центри аналітики, які б займалися прогнозуванням і оцінкою потенційних загроз. Значний потенціал мають штучний інтелект і машинне навчання, які здатні виявляти приховані закономірності у світових торговельних потоках. Використання таких інструментів підвищує точність прогнозування кризових явищ та швидкість реагування. Важливим напрямом моніторингу є оцінка екологічних ризиків, адже вимоги сталого розвитку дедалі частіше стають умовою виходу на європейські ринки.

Впровадження системи раннього попередження на основі комплексного аналізу ризиків дозволить зменшити негативні наслідки зовнішніх шоків. Це особливо актуально для України, яка перебуває у стані воєнних і післявоєнних трансформацій. У таких умовах ризики нестабільності зовнішніх ринків, логістичних бар'єрів та зростання витрат на страхування набувають особливої ваги. Моніторинг загроз має включати оцінку впливу санкційної політики, торговельних обмежень і змін у митному регулюванні. Для українських експортерів критичним є своєчасне інформування про можливі зміни у правилах доступу до ринків ЄС.

Система моніторингу повинна також враховувати ризики залежності від окремих товарних груп чи ринків збуту. Диверсифікація експорту є одним із ключових інструментів зниження таких ризиків. Не менш важливою є оцінка загроз у сфері інвестиційного клімату, оскільки скорочення прямих іноземних інвестицій негативно позначається на розвитку ЗЕД. Моніторинг має передбачати регулярне оновлення даних і публічну звітність, що підвищить прозорість і довіру бізнесу. Залучення до цього процесу міжнародних організацій сприятиме гармонізації української практики з європейськими стандартами.

Таким чином, моніторинг ризиків та загроз у системі ЗЕД є комплексним процесом, що потребує систематичного збору, аналізу та прогнозування даних. Його ефективність залежить від поєднання аналітичних інструментів, цифрових технологій та інституційної підтримки. Побудова сучасної системи моніторингу

дозволить мінімізувати негативний вплив зовнішніх шоків і посилити макроекономічну стабільність. У контексті євроінтеграції це стає ключовим чинником адаптації України до стандартів ЄС та інтеграції у глобальні економічні процеси.

Список використаних джерел

1. Кишакевич Б.Ю., Савка О.В. Моделювання ефективності зовнішньоекономічної діяльності країн ЄС та України на основі DEA аналізу. Наукові інновації та передові технології. № 9(49) 2025. 709-722 [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-9\(49\)-709-721](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-9(49)-709-721)
2. Кишакевич Б.Ю., Лепак Т.А., Зварич Б.Я. Сучасні проблеми та виклики забезпечення макроекономічної стабільності в ЄС. Наукові інновації та передові технології. № 9(49) 2025. 722-734. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-9\(49\)-722-734](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-9(49)-722-734)
3. Кишакевич, Б. Ю., Лучаківський, А. О., Зварич, Б. Я., & Следзь, С. Ю. (2024). Інноваційні підходи до управління ризиками в ЗЕД: використання технологій блокчейн та штучного інтелекту. Здобутки економіки: перспективи та інновації, (8). <https://doi.org/10.5281/zenodo.12750041>

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК ДЕТЕРМІНАНТА МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН

Кишакевич Богдан

д. е. н., професор

Кафедра зовнішньоекономічної та митної діяльності

НУ «Львівська політехніка», Україна

Лепак Тарас Андрійович

аспірант

Дрогобицький державний педагогічний університет

ім. Івана Франка, Україна

Енергетична безпека є ключовим фактором забезпечення макроекономічної стабільності держав у сучасних умовах трансформаційних змін. Вона визначає здатність країни гарантувати сталий доступ до енергоносіїв, їхню доступність за ціною та надійність постачання. Для економік країн ЄС і України питання енергетичної безпеки набуває особливої актуальності через геополітичні ризики, воєнні загрози та глобальні трансформації енергетичних ринків. Високий рівень залежності від імпорту енергоносіїв створює потенційні дисбаланси у платіжному балансі та може провокувати валютні коливання. Нестабільність

енергопостачання впливає на промислове виробництво, інвестиційну привабливість і темпи економічного зростання.

Енергетична безпека безпосередньо пов'язана з інфляційними процесами, адже зростання цін на енергоносії збільшує витрати виробників і веде до подорожчання кінцевих товарів. Це, у свою чергу, посилює соціальну напругу та потребує додаткових державних витрат на компенсаційні механізми. Для України, яка перебуває у стані воєнних викликів, питання енергетичної безпеки має ще й стратегічне значення. Руйнування енергетичної інфраструктури створює загрози не лише для економіки, а й для національної безпеки. Трансформаційні зміни у глобальній енергетиці, зокрема перехід до відновлюваних джерел, посилюють конкуренцію за ресурси та технології. Водночас вони відкривають перспективи для диверсифікації енергобалансу і зменшення залежності від викопних палив.

ЄС активно реалізує політику Green Deal, яка передбачає досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, і це прямо впливає на країни-партнери. Для України інтеграція в європейські енергетичні ринки означає не лише нові стандарти, а й можливості доступу до сучасних технологій. Проте модернізація енергетичного сектору потребує значних інвестицій, що створює додатковий тиск на державні фінанси. Енергетична безпека як детермінанта макроекономічної стабільності проявляється у забезпеченні довгострокової прогнозованості витрат на енергоносії. Це дає змогу бізнесу ефективніше планувати інвестиції та виробничу діяльність. Водночас відсутність енергетичної стабільності призводить до відтоку капіталу та зниження кредитних рейтингів країни.

У контексті трансформаційних змін важливим завданням є розвиток відновлюваної енергетики як елемента енергетичної безпеки. Використання сонячної, вітрової та біоенергетики знижує залежність від імпорту та зміцнює внутрішні джерела економічної стійкості. Крім того, це сприяє зменшенню викидів парникових газів і відповідає принципам сталого розвитку. Енергетична безпека безпосередньо впливає на зайнятість, адже розвиток нових секторів створює робочі місця та стимулює локальне виробництво. Енергетичні ризики можуть викликати бюджетні дефіцити через необхідність субсидування цін для населення та підприємств. Це створює додатковий тиск на фінансову політику та знижує простір для інвестицій у розвиток.

Стабільне енергопостачання є важливим фактором залучення іноземних інвестицій. Інвестори орієнтуються на передбачуваність витрат і низькі ризики зупинки виробництва через енергетичні кризи. Для України ключовим напрямом є інтеграція в європейську енергетичну систему ENTSO-E, що дозволяє диверсифікувати джерела електроенергії. Водночас необхідно розвивати інфраструктуру для зберігання та транспортування енергії, зокрема сучасні газові сховища й системи акумуляції. Без цього навіть наявність достатніх ресурсів не гарантуватиме стабільності. Енергетична безпека є міжгалузевим

чинником, адже вона визначає конкурентоспроможність як аграрного сектору, так і промисловості та сфери послуг.

Розвиток енергоефективності є ще одним інструментом підвищення енергетичної безпеки. Зменшення споживання енергії за рахунок модернізації підприємств і житлового сектору дозволяє знизити імпортозалежність. Це напряду впливає на збереження валютних резервів і стабільність платіжного балансу. Для ЄС і України важливою є синхронізація енергетичних політик для спільного подолання криз. Війна в Україні показала, що енергетична безпека має не лише економічний, а й геополітичний вимір. Залежність від окремих постачальників енергоносіїв може стати інструментом політичного тиску та загрозою для суверенітету.

Важливим аспектом енергетичної безпеки є розвиток інновацій у сфері зберігання енергії, зокрема акумуляторних систем та водневої енергетики. Такі технології здатні забезпечити гнучкість енергетичних систем і підвищити стійкість до криз. Україна має значний потенціал для використання біоенергетики завдяки розвиненому аграрному сектору, що може стати стратегічним ресурсом у забезпеченні енергетичної незалежності. Зміцнення енергетичної безпеки також пов'язане із впровадженням сучасних механізмів управління ризиками в енергетичних ринках. Це включає використання деривативів та довгострокових контрактів, які зменшують цінові коливання.

Міжнародне співробітництво у сфері енергетики є ключовим чинником стабільності, адже дозволяє створювати спільні інфраструктурні проєкти та підвищувати взаємозалежність країн у позитивному сенсі. Для України актуальним завданням є участь у європейських програмах з підвищення енергоефективності та декарбонізації. Це сприятиме інтеграції в європейський економічний простір і зміцненню макроекономічної стабільності. Додатковим фактором виступає розвиток енергетичної дипломатії, що дозволяє захищати інтереси країни на міжнародному рівні. У підсумку енергетична безпека виступає одночасно передумовою, індикатором і наслідком макроекономічної стабільності, визначаючи траєкторію розвитку держави у період глобальних трансформацій.

Тому стратегічні підходи до забезпечення енергетичної безпеки мають ґрунтуватися на диверсифікації, модернізації та інноваційних технологіях. У цьому контексті важливу роль відіграє державно-приватне партнерство, яке дозволяє залучати кошти бізнесу до енергетичної інфраструктури. Енергетична безпека виступає умовою формування макроекономічної стійкості, що визначає розвиток у довгостроковій перспективі. Її недооцінка може призвести до макроекономічних шоків, які складно подолати навіть за умов наявності фінансових резервів. Таким чином, енергетична безпека є не лише секторним питанням, а й системною детермінантою макроекономічної стабільності в умовах трансформаційних змін.

Список використаних джерел

1. Кишакевич Б.Ю., Лепак Т.А., Зварич Б.Я. Сучасні проблеми та виклики забезпечення макроекономічної стабільності в ЄС. № 9(49) 2025. 722-734. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-9\(49\)-722-734](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-9(49)-722-734)
2. Кишакевич Б. Ю., Лепак Т. А. Макроекономічна безпека: концептуальні основи та інструменти оцінки рівня загроз. № 6 (2025): Ефективна економіка. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.6.25%20>
3. Кишакевич, Б. Ю., Демедюк, Б. Т. Еволюція теоретичних концепцій розвитку та підтримки малого та середнього підприємництва. Бізнес-навігатор. Випуск 3 (80) 2025. 233-238

ЕНЕРГЕТИЧНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Кишакевич Богдан

д. е. н., професор

Кафедра зовнішньоекономічної та митної діяльності

НУ «Львівська політехніка», Україна

Котик Ярослав

аспірант

Дрогобицький державний педагогічний університет

ім. Івана Франка, Україна

Енергетична складова є одним із ключових факторів економічної ефективності аграрного виробництва в сучасних умовах глобальних трансформацій. Витрати на енергоносії займають значну частку у собівартості сільськогосподарської продукції, що безпосередньо впливає на її конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках. Зростання цін на енергоресурси призводить до підвищення витрат виробників, формуючи інфляційний тиск і зменшуючи рівень прибутковості аграрних підприємств. У той же час ефективне використання енергетичних ресурсів може стати джерелом економії та додаткових можливостей для підвищення продуктивності.

Енергетична ефективність в аграрному виробництві включає оптимізацію споживання палива, електроенергії та теплових ресурсів у технологічних процесах. Впровадження енергоощадних технологій дозволяє знижувати енергоемність продукції, підвищуючи загальну економічну результативність господарств. Важливою складовою є розвиток відновлюваної енергетики на базі сільськогосподарських підприємств. Використання біогазових установок, сонячних панелей і вітрових турбін забезпечує диверсифікацію енергопостачання та зменшує залежність від викопних палив.

Енергетична автономність господарств сприяє зниженню ризиків, пов'язаних із коливаннями цін на енергоресурси та перебоями у постачанні.

Використання аграрних відходів для виробництва біоенергії формує замкнуті цикли та створює додаткові джерела доходів. Це дозволяє поєднувати економічну ефективність із екологічною стійкістю, що відповідає сучасним європейським стандартам. Водночас державна політика підтримки енергетичної модернізації аграрного сектора має важливе значення для стимулювання таких інновацій. Субсидії, гранти та податкові пільги на проекти з енергоефективності знижують фінансовий тиск на виробників.

Енергетична складова також пов'язана з логістичними витратами, які суттєво впливають на кінцеву ціну продукції. Оптимізація транспортних процесів та використання енергоощадної техніки дозволяють скоротити витрати та підвищити рентабельність. У країнах ЄС особлива увага приділяється зниженню вуглецевого сліду аграрного виробництва, що безпосередньо пов'язане з енергетичною ефективністю. Український аграрний сектор у процесі євроінтеграційних змін має адаптуватися до цих вимог, впроваджуючи сучасні технології та моделі управління енерговитратами.

Енергетична безпека аграрного виробництва стає стратегічним фактором економічної стійкості підприємств у періоди криз. Розвиток «зеленої» енергетики у сільському господарстві сприяє формуванню доданої вартості та підвищенню інвестиційної привабливості сектора. Енергетична складова має прямий вплив на продуктивність праці, адже автоматизація й механізація аграрних процесів потребують надійного енергозабезпечення. Недостатня увага до енергоефективності може призводити до втрат ресурсів і зниження фінансових результатів.

Енергетична складова має тісний зв'язок із технологічним оновленням аграрного виробництва. Використання сучасної сільськогосподарської техніки з низьким рівнем споживання пального дозволяє не лише скорочувати витрати, а й підвищувати продуктивність праці. Інноваційні технології зрошення, що базуються на енергоощадних насосах та сенсорах, сприяють ефективному використанню водних ресурсів і зменшенню енергоспоживання. Додатковий ефект забезпечує застосування автоматизованих систем управління виробничими процесами. Це дозволяє зменшити людський фактор і оптимізувати витрати електроенергії.

Зростає роль міжнародних проєктів технічної допомоги, що спрямовані на розвиток відновлюваної енергетики в аграрному секторі. Вони забезпечують доступ до інвестицій, новітніх технологій та європейського досвіду. Важливим напрямом є створення енергетичних кооперативів у сільській місцевості, що дає змогу фермерам спільно інвестувати у сонячні чи біоенергетичні установки. Це формує ефект масштабу та підвищує економічну стійкість аграрних громад.

Енергетична ефективність позитивно впливає на експортний потенціал аграрної продукції. Продукти з низьким вуглецевим слідом мають вищі шанси зайняти позиції на ринках ЄС. Таким чином, інвестиції у «зелену» енергетику стають не лише витратами, а й інструментом зміцнення

конкурентоспроможності. Крім того, енергоефективність зменшує залежність аграрного виробництва від зовнішніх енергетичних шоків. Це особливо актуально для України, яка стикається з ризиками порушення стабільності постачання енергії через геополітичні фактори.

Розвиток енергетичної складової економічної ефективності вимагає системного підходу до управління енергоресурсами на рівні підприємств. Одним із перспективних напрямів є впровадження систем енергоменеджменту, які дозволяють контролювати витрати та оптимізувати використання ресурсів. Це особливо важливо для великих агрохолдингів, де масштаби виробництва зумовлюють високу енергоємність. Для малих і середніх фермерських господарств значення мають локальні проекти у сфері відновлюваної енергетики. Встановлення сонячних панелей або малих біогазових станцій може стати вагомим джерелом економії.

Використання енергоефективної техніки та обладнання поступово стає стандартом сучасного аграрного виробництва. Застосування GPS-навігації та систем точного землеробства дозволяє зменшити витрати пального і підвищити продуктивність. У країнах ЄС діє система фінансових стимулів для господарств, які інвестують у зниження енергоспоживання. Україна поступово впроваджує подібні механізми, що сприятиме гармонізації із європейськими стандартами. Енергетична ефективність має і соціальний вимір, оскільки дозволяє утримувати стабільні ціни на аграрну продукцію для споживачів.

Таким чином, енергетична складова є не лише витратною статтею, а й потужним інструментом підвищення економічної ефективності аграрного виробництва. Вона поєднує економічні, екологічні та інноваційні аспекти розвитку аграрного сектора. Інвестиції у відновлювану енергетику та енергоощадні технології здатні забезпечити довгострокову конкурентоспроможність аграрних підприємств. У контексті євроінтеграції енергетична складова стає ключовим елементом відповідності стандартам сталого розвитку. Це визначає її роль як стратегічної детермінанти економічної ефективності аграрного виробництва.

Список використаних джерел

1. Кишакевич Б. Ю., Настьошин С. Є., Війчук О. Т., Котик Я. І. Моделі фінансування проектів відновлювальної енергетики: міжнародний досвід та рекомендації для України. Академічні візії. 2024. 33. <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1244>
2. Kotyk Y. Guarantees of electricity origin as a financial mechanism to increase investment attractiveness in the energy sector. University Economic Bulletin. 2024. 19(1). 17-25. doi: 10.69587/ueb/1.2024.17.
3. Kyshakevych B., Melnyk O., Maksyshko N., Maturin Y., Kotyk Y. Systemic issues and efficiency reserves in EU agriculture: a slack-based DEA approach. Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal. 2025. 11(1). 46–73. <https://doi.org/10.51599/are.2025.11.01.02>

АНАЛІТИЧНІ МЕТОДИ ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мамонов Костянтин Анатолійович

д.е.н., професор, завідувач

Кафедра Земельного адміністрування та геоінформаційних систем

Фролов Сергій Олександрович

здобувач

Кафедра Економіки та маркетингу

Пруненко Дмитро Олександрович

д.е.н., доцент

кафедра Транспортних систем і логістики

Фролов В'ячеслав Олександрович

к.т.н., асистент

кафедра Земельного адміністрування та геоінформаційних систем

Харківський національний університет міського господарства

імені О. М. Бекетова, Україна

Для оцінки інвестиційної привабливості будівельних підприємств аналітичними методами застосовуються групи показників, що обґрунтовуються відповідними науковими розробками. Зокрема, у цьому контексті слід відзначити роботи [1, 2]. Визначені групи показників, з якими здійснюється оцінка інвестиційної привабливості будівельних підприємств: рентабельності, ділової активності, платоспроможності, ліквідності, майнового стану [3]. Крім того, оцінка інвестиційної діяльності будівельних підприємств здійснюється через призму показників: фінансової стійкості; ефективності діяльності; що характеризують функціонування ринку і віддзеркалюють напрями й особливості конкуренції; інноваційної активності; інвестиційної інфраструктури. У цьому контексті враховуються обсяги реалізації продукції, визначається фінансово-економічний стану суб'єктів господарювання, оцінюються показники загального фінансового стану. Інтегральні напрями оцінки інвестиційної привабливості реалізуються у [4, 5].

Для оцінки інвестиційної привабливості будівельних підприємств пропонується реалізувати наступні етапи: аналіз фінансового стану підприємств; оцінка ринкового потенціалу; аналізу фінансових результатів; характеристика кадрового потенціалу [6, 7].

Інвестиційна привабливість будівельних підприємств характеризується у системі потенційних їх можливостей [8]. При цьому визначається інвестиційний потенціал будівельних підприємств через призму оцінки чинників: конкурентного середовища, географічних, законодавчих, економічних, екологічних, соціальних, організаційно-управлінських, виробничо-економічних, екологічних [9].

Оцінка інвестиційної привабливості будівельних підприємств здійснюється через призму застосування інструментарію факторного аналізу, де виокремлюються наступні чинники: фінансово-економічні, соціальні, інформаційні, екологічні [10]. У цьому контексті визначаються фактори: політико-економічні, економічні умови, умови інвестування, тарифи і податки, транспорт і комунікації, сировинна база і послуги, робоча сила, будівництво споруд або їх придбання, придбання земельних ділянок, рівень енергозбереження [11].

Таким чином, у результаті аналізу запропоновані аналітичні методи оцінки інвестиційної привабливості будівельних підприємств, які дозволяють розробити теоретико-методичний підхід та сформувані кількісну основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Встановлена, необхідність здійснення інтегральної оцінки та визначення узагальнюючого показника, який надає можливості запропонувати прогностичні параметри змін інвестиційної привабливості у контексті розвитку будівельних підприємств.

Список використаних джерел

1. Алексеєнко Л. М. Фінансові аспекти оцінки інвестиційної привабливості підприємства / Л.М. Алексеєнко // Економічний форум. – 2009. – №3. – С. 94–102.
2. Макарій Н. П. Оцінка інвестиційної привабливості українських підприємств / Н.П. Макарій // Економіст. – 2010. – № 10. – С. 52–60.
3. Іванілов О. С. Оцінка інвестиційної привабливості будівельних підприємств (на прикладі ПАТ «Трест «Житлобуд-1») / О.С. Іванілов, А. Ю. Перетятко, К. Е. Малишева // Науковий вісник будівництва. – 2014. – №2. – С. 206–209. – Режим доступу: <https://svc.kname.edu.ua/index.php/svc/en/article/view/1723/1722> (дата звернення: 02.10.2025).
4. Гайдучкий А. П. Оцінка інвестиційної привабливості економіки / Гайдучкий А. П // Економіка і прогнозування. – 2005. – №4. – С. 119–129.
5. Солдатенков В. В. Аналіз інвестиційного клімату України / В. В. Солдатенков, С. В. Федоренко // Економіка та держава. – 2005. – №5. – С. 17–20.
6. Zagorcheva D. P. Dynamic estimation of the local business environment in support to investment decisions of the top managers / D. P. Zagorcheva, D. Y. Pavlov // Serbian Journal of Management. – 2020. – Vol. 15. – Is. 2. – P. 263–275.
7. Tulchynska S. Innovation and investment strategies to intensify the potential modernization and to increase the competitiveness of microeconomic systems / S. Tulchynska, O. Vovk, O. Popelo, S. Saloid, O. Kostyunik // International Journal of Computer Science & Network Security. – 2021. – Vol. 21(6). – P. 161–168.
8. Савіна Г. Г. Аналіз причин неспроможності виробничих організаційних структур великих підприємств / Г. Г. Савіна // Легка промисловість. – 2005. – №3. – С. 53–57.
9. Бочко О. Ю. Управління персоналом будівельних підприємств в умовах цифровізації: основні підходи та проблеми / О. Ю. Бочко, Г. В. Подвальна //

Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2020. – Вип. 24. – С. 50–55.

10. Гаврилова Н. В. Фактори підвищення рівня інвестиційної привабливості підприємства / Н. В. 10. Гаврилова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. – 2011. – Вип. 20. – Ч. II. – С. 324–330. – Режим доступу: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/4c53a593-844c-4872-a051-601535404811/content> (дата звернення: 02.10.2025).

11. Кошельок Г. В. Система факторів, які впливають на оцінку інвестиційної привабливості підприємств харчової промисловості / Г. В. Кошельок // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2009. – №36. – С. 97–103. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/147035912.pdf> (дата звернення: 02.10.2025).

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ ЕКСПОРТУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Кишакевич Богдан

д. е. н., професор

Кафедра зовнішньоекономічної та митної діяльності

Костецький Роман

аспірант

НУ «Львівська політехніка», Україна

Сектор органічного виробництва в Україні демонструє стійкі тенденції зростання та поступово стає важливою складовою національного аграрного експорту. Вихід органічної продукції на міжнародні ринки супроводжується значними бар'єрами, зокрема високою собівартістю виробництва, потребою у сертифікації та жорсткими вимогами щодо контролю якості. У цьому контексті фінансово-економічні інструменти виступають ключовим чинником забезпечення конкурентоспроможності українських виробників. Їхнє застосування дозволяє знизити витрати виробників, стимулювати експортну активність і створювати додаткові можливості для інтеграції у ринок ЄС.

Одним із базових інструментів є державні субсидії, спрямовані на компенсацію витрат, пов'язаних із проходженням міжнародної сертифікації органічної продукції. Сертифікація, що відповідає стандартам ЄС, є дороговартісною процедурою, однак без неї неможливий доступ до європейських ринків. Підтримка з боку держави у вигляді цільових програм частково знімає фінансовий тягар із виробників. Наступним інструментом виступає пільгове кредитування виробників органічної продукції для розвитку експортної інфраструктури. Наявність доступних кредитів із низькими відсотковими ставками дає змогу інвестувати у виробничі потужності, логістику та сучасні технології.

Важливу роль відіграють експортні гарантії та страхування, які знижують ризики при виході на зовнішні ринки. Такі інструменти дозволяють мінімізувати збитки у випадку несплати контрактів чи непередбачуваних політичних і економічних змін. Водночас дієвим інструментом є податкові пільги, які створюють сприятливе середовище для діяльності органічних підприємств, зокрема при експорті продукції. Цільові грантові програми від міжнародних організацій та фондів також стимулюють розвиток експорту, спрямовуючи фінансування на впровадження інноваційних рішень.

Необхідно враховувати й інструменти співфінансування, коли держава та приватний сектор спільно підтримують стратегічні експортні проєкти. Такий підхід підвищує ефективність використання ресурсів і забезпечує стійкий ефект від інвестицій. Важливим інструментом є також компенсація відсоткових ставок за кредитами, що дозволяє здешевити доступ до банківських ресурсів. У сучасних умовах варто виділити роль цифрових фінансових інструментів, зокрема онлайн-платформ для отримання фінансування чи краудфандингових механізмів. Вони забезпечують доступ малих і середніх органічних виробників до додаткових джерел фінансових ресурсів.

Фондові та інвестиційні інструменти, орієнтовані на зелений бізнес, відкривають нові перспективи для залучення капіталу у сферу органічного виробництва. Ефективним напрямом є створення експортно-кредитного агентства, яке забезпечувало б страхування та фінансування українських експортерів органіки. Також доцільно розвивати державно-приватні партнерства, які дозволяють реалізовувати масштабні інфраструктурні проєкти на умовах спільної вигоди. Додатковим стимулом можуть виступати фонди розвитку сільських територій, що поєднують фінансування аграрного виробництва з підтримкою експорту.

У контексті євроінтеграції важливим завданням є адаптація фінансово-економічних інструментів до вимог і практик Європейського Союзу. Використання досвіду ЄС дозволяє впроваджувати інноваційні механізми фінансової підтримки експорту органіки. Зокрема, це стосується екологічних платежів, які винагороджують виробників за збереження довкілля. Україна має потенціал до впровадження таких інструментів у своїй експортній політиці. Водночас розвиток інституційної підтримки, зокрема спеціалізованих агентств чи центрів сприяння експорту органіки, дозволяє системно координувати використання фінансових механізмів.

В умовах зростання попиту на екологічно чисті продукти у світі формування дієвої фінансової підтримки стає визначальним чинником конкурентоспроможності. Системна реалізація цих інструментів у поєднанні з євроінтеграційними процесами здатна забезпечити Україні позицію надійного постачальника органічної продукції на ринок ЄС.

Особливу роль у підтримці експорту органічної продукції відіграють програми ЄС, зокрема Horizon Europe та програми розвитку сільських територій,

які передбачають грантове фінансування для інноваційних аграрних проєктів. Українським виробникам варто активніше залучатися до цих ініціатив, адже вони відкривають доступ не лише до фінансових ресурсів, а й до європейських ринків збуту. Важливим чинником є створення експортних альянсів і кооперативів, які дозволяють малим виробникам об'єднувати ресурси та зменшувати транзакційні витрати. Такі форми співпраці посилюють переговорні позиції на зовнішніх ринках і дають змогу ефективніше використовувати фінансові інструменти.

Перспективним напрямом є залучення зелених облігацій для фінансування проєктів, пов'язаних із виробництвом та експортом органічної продукції. Використання ESG-фінансування відповідає сучасним трендам сталого розвитку та підвищує інвестиційну привабливість сектору. Важливим завданням є розвиток фінансової грамотності органічних виробників, щоб вони могли ефективно користуватися доступними економічними інструментами. Навчальні програми, організовані державою та міжнародними партнерами, можуть забезпечити підвищення компетентності у сфері фінансів та експорту.

Доцільно також розвивати систему дорадчих послуг у сфері органічного виробництва, що поєднуватиме консультації з питань технологій, фінансування та виходу на ринки ЄС. Додатковим інструментом підтримки може стати компенсація витрат на логістичні послуги для експортерів органіки. Такі заходи підвищують конкурентоспроможність українських виробників на фоні високої вартості міжнародних перевезень. Важливим напрямом є розвиток партнерства з міжнародними фінансовими інституціями, зокрема ЄБРР та Світовим банком, які мають спеціальні програми підтримки зеленого бізнесу.

Таким чином, система фінансово-економічних інструментів має бути комплексною, адаптованою до умов євроінтеграції та орієнтованою на довгостроковий ефект. Її реалізація дозволить не лише підтримати поточний експорт органічної продукції, а й забезпечити стратегічний розвиток цього сектору на десятиліття вперед.

Список використаних джерел

1. Кишакевич, Б. Ю., Костецький Р. В. Концептуальні засади побудови організаційно-економічного механізму управління експортом органічної продукції. Бізнес-навігатор. 2025. Вип. 4 (81). 99-105.
2. Кишакевич, Б. Ю., Костецький Р. (2025). Експорт органічної продукції з України: виклики, ризики та шляхи подолання. Агросвіт. 2025. № 9. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.9.29>
3. Кишакевич Б. Ю., Котик Я. І., Костецький Р. В. Податкові пільги для експортерів агропродукції: міжнародний досвід та можливості для України. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 67.

МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЯК ЧИННИК ЗРОСТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЧО-ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Бойко Людмила

к.с.-г.н., доцент

Борищук Оксана

магістр

Кафедра підприємництва, обліку та фінансів

Херсонський державний аграрно-економічний університет, Україна

У сучасних умовах трансформації економіки України аграрний сектор відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки, формуванні експортного потенціалу та розвитку сільських територій [1]. Проте зростаюча конкуренція на внутрішньому та зовнішньому ринках вимагає від сільськогосподарських підприємств не лише ефективного виробництва, а й впровадження сучасних підходів до організації збуту продукції [2]. Саме аграрний маркетинг стає визначальним фактором, що забезпечує конкурентоспроможність та стає зростання підприємств.

У другій половині 2024 року Кабінет Міністрів України визначив стратегічні орієнтири розвитку аграрного сектору на середньострокову перспективу. Відповідно до розпорядження від 15 листопада 2024 року № 1163-р було схвалено «Стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року», яка передбачає комплекс заходів, спрямованих на підвищення ефективності аграрного виробництва, розвиток сільських територій та зміцнення продовольчої безпеки держави. Для практичної реалізації положень Стратегії затверджено операційний план заходів на 2025–2027 роки, що деталізує механізми досягнення визначених цілей і завдань.

Одним із завдань Стратегії є посилення орієнтації на ринок і підвищення конкурентоспроможності шляхом підвищення продуктивності та диверсифікації діяльності виробників сільськогосподарської продукції; конкурентної політики; стимулювання торгівлі та диверсифікація експорту [3].

Аграрний маркетинг розглядається як система управлінських рішень, спрямованих на вивчення попиту, формування цінової політики, організацію просування продукції та оптимізацію каналів її реалізації. Основним його завданням є поєднання інтересів виробника та споживача, забезпечення максимальної відповідності пропозиції реальним потребам ринку [4].

Серед ключових функцій аграрного маркетингу можна виділити:

- Аналітичну, що передбачає дослідження ринку, вивчення кон'юнктури, прогнозування цінових тенденцій. Наприклад, агропідприємство, орієнтуючись

на дані про зростання попиту на органічні овочі, може переорієнтувати частину виробництва під цей сегмент.

- Виробничу, яка проявляється у плануванні обсягів та асортименту продукції відповідно до вимог ринку. Це дозволяє уникати перевиробництва та забезпечувати оптимальне співвідношення між витратами і доходами.

- Збутову, що полягає у виборі найефективніших каналів реалізації – прямих контрактів, оптових ринків, торгових мереж чи електронних платформ. Наприклад, використання онлайн-маркетплейсів для продажу продукції дрібними партіями дозволяє охопити нові категорії споживачів.

- Комунікаційну, яка спрямована на формування позитивного іміджу підприємства, підвищення довіри до його продукції, а також просування бренду на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Ефективна маркетингова стратегія в аграрному бізнесі забезпечує підприємствам низку переваг:

1. Підвищення конкурентоспроможності за рахунок чіткого позиціонування продукції.

2. Зростання прибутковості завдяки оптимізації витрат на збут і скороченню втрат від нереалізованої продукції.

3. Розширення ринків збуту через диверсифікацію каналів реалізації та вихід на міжнародні ринки.

4. Підвищення рівня задоволеності споживачів, що забезпечує повторні покупки та формує лояльність до бренду.

Досвід країн ЄС свідчить, що впровадження сучасних маркетингових інструментів – електронної комерції, цифрових платформ, систем простежуваності продукції – дає змогу аграрним підприємствам не лише підвищувати обсяги продажів, але й формувати довгострокові конкурентні переваги. В Україні також спостерігається тенденція до активного використання цифрових технологій у маркетинговій діяльності агросектору [5,6].

Отже, аграрний маркетинг є важливою складовою підвищення ефективності виробничо-збутової діяльності підприємств. Він дозволяє гармонізувати відносини між виробниками та споживачами, забезпечує ефективне використання ресурсів та формує стратегічні перспективи розвитку аграрного бізнесу в умовах глобалізації.

Список використаних джерел

1. Boiko, V., & Boiko, L. Food security and risks for agricultural production during the war in Ukraine. *Economy and society*, 2022. 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-27>
2. Tanklevska N., Cherniavska T., Skrypnyk S., Boiko V., & Karnaushenko A. Financing of Ukrainian agricultural enterprises: Correlation-regression analysis. *Scientific Horizons*. 2023. No. 26(8). P. 127–139. DOI: <https://doi.org/10.48077/scihor8.2023.127>

3. Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року. (2025). URL: <https://agro-business.com.ua/agro/u-pravovomu-poli/item/31564-stratehiia-rozvytku-silskoho-hospodarstva-ta-silskykh-terytorii-v-ukraini-na-period-do-2030-roku.html>
4. Бойко Л. & Бойко В. Сучасний стан агробізнесу в Україні та його ревіталізація у післявоєнний період. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2023. № 16. С. 55–61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.7>
5. Бойко В.О., Осадчий А.А., Бойко Л.О. Соціальні мережі – перспективний напрям просування бізнесу у підприємницькій діяльності. Вісник Херсонського національного технічного університету. 2021. № 2 (77). С. 178–185
6. Kyrylov Yu.Ie., Hranovska V.H., Krykunova V.M., Zhosan H.V., Boiko V.O. (2020) Tsyfrova ekonomika. Kryptovaliuty [Digital economics. Cryptocurrencies]: navchalnyi posibnyk. Kherson:OLDI-PLIUS, 228 p.

Section: History and Cultural Studies

DOI 10.70286/EOSS-06.10.2025.001

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ УКРАЇНЦІВ ТА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ВИКЛИКИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

Казан Емілія

к.і.н., доцент

Кафедра воєнної історії

Вознюк Оксана

к.пед.н., доцент

Кафедра воєнної історії

Голубовська Орислава

Кафедра водіння бойових машин та автомобілів

Національна академія сухопутних військ, Україна

Анотація. В даній статті відображені існуючі виклики для історичної науки, спричинені вторгненням російської федерації на територію України. Зокрема виділено проблеми трансформації історичної пам'яті українців, знищення культурних надбань державою-агресором та присвоєння собі нею культурної української спадщини. Зазначено, що культурна агресія рф є формою гібридної складової російсько-української війни, а розмиття та знищення національної української ідентичності є стратегічною загрозою національній безпеці держави і ставить перед істориками та державотворцями завдання формування консенсусної моделі історичної пам'яті.

Ключові слова: історична пам'ять, російсько-українська війна, національна ідентичність.

Метою статті є: висвітлення проблем історичної пам'яті та культурної спадщини України в контексті російсько-української війни як загрози національній безпеці держави.

Наука завжди була рушійною силою розвитку людства. Вона формує основу інновацій, забезпечує прогрес у медицині, техніці, економіці, розвитку озброєння, військової думки, нових військових тактик та стратегій. Для України наукова діяльність має особливе значення, оскільки саме знання та технології лежать в основі розвитку військово-оборонного комплексу, а також будуть головним чинником відбудови країни після війни. Передові наукові дослідження бурхливо розвиваються в сучасному світі, де наука є нерозривно пов'язана з технологіями, глобальними проблемами та суспільними очікуваннями. Однак їх розвиток в Україні в умовах російсько-української війни супроводжується

низкою викликів, що впливають як на якість досліджень, так і на їхній суспільний ефект.

Російсько-українська війна стала найсерйознішим викликом для науки в Україні за всю історію незалежності. Вона спричинила фінансові втрати, руйнування інфраструктури, міграцію науковців і психологічні проблеми. Проте водночас війна стала поштовхом для переорієнтації досліджень на актуальні потреби держави та суспільства, активізації міжнародної співпраці й посилення ролі українських учених у світі.

Наука, попри всі труднощі, залишається стратегічним ресурсом України. Вона здатна не лише підтримати країну у час війни, але й стати основою її відновлення та розвитку в майбутньому. Наукова діяльність є одним із ключових чинників розвитку суспільства, формування інновацій та підвищення конкурентоспроможності держави. Проте повномасштабна російсько-українська війна, що розпочалася у 2022 році, створила серйозні виклики для науковців та освітянської спільноти. Війна не лише змінила соціально-економічний контекст життя країни, але й поставила перед науковими дослідженнями нові завдання та обмеження.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації до України створило низку критичних викликів для українських науковців. Війна не лише обмежила матеріальні та фінансові ресурси, але й змінила пріоритети та напрямки досліджень.

Одним із головних викликів є зменшення фінансування наукової сфери. Умови війни змушують державу спрямовувати більшість бюджетних ресурсів на оборону та соціальну сферу. Це призводить до: відсутності коштів на модернізацію обладнання; скорочення наукових програм і конкурсів; науковці часто змушені шукати підтримку в міжнародних грантах або переходити до прикладних проєктів, які швидше можуть дати практичний результат.

Війна спричинила масову міграцію українських науковців. Частина з них виїхала за кордон для безпеки сімей і продовження роботи у відносно стабільних умовах. З одного боку, це зменшує науковий потенціал України. З іншого — відкриває нові можливості для інтеграції у світовий науковий простір. Українські вчені все частіше беруть участь у міжнародних конференціях, спільних дослідженнях та проєктах. Водночас постає завдання повернення фахівців після перемоги та створення для них умов, аби вони працювали в Україні.

Ракетні обстріли та бойові дії завдали великої шкоди освітнім і науковим установам. Було зруйновано університетські корпуси, лабораторії, бібліотеки та архіви. Це означає втрату унікальних колекцій, документів та наукових матеріалів, які неможливо відновити. Знищення матеріальної бази є критичним викликом, адже для сучасних досліджень потрібні обладнані лабораторії, доступ до баз даних і спеціалізовані ресурси.

Багато напрямів науки, особливо тих, що потребують польових експедицій (археологія, екологія, географія), стали майже неможливими. Великі території

України заміновані або перебувають під окупацією. Це не лише ставить під загрозу життя дослідників, але й обмежує вивчення природних ресурсів, культурної спадщини та соціальних процесів у цих регіонах.

Однак війна актуалізувала розвиток нових напрямів наукових досліджень, які насамперед торкаються воєнної сфери. воєнної тематики та історії.

Війна висунула на перший план низку наукових завдань, зокрема: військові технології та оборонна наука (дрони, системи зв'язку, захист від кіберзагроз); військова медицина (психологічна реабілітація, протезування, лікування поранень); інформаційна безпека та протидія пропаганді; екологічні наслідки війни (забруднення ґрунтів, води, повітря, знищення природних ресурсів); відновлення інфраструктури та економіки; соціологічні та гуманітарні дослідження (адаптація переселенців, інтеграція ветеранів в мирне життя. Основним напрямом сучасної науки в Україні, особливо історичної, стало збереження національної пам'яті,

Війна, розв'язана Російською Федерацією проти України, стала не лише збройним протистоянням за приєднання територій, корисні копалини, енергетичні ресурси, а й війною за ідентичність, історію, цінності, насамперед за український духовний простір. Історична пам'ять українців у період російсько-української війни 2014–2024 рр. зазнала особливих трансформацій та викликів.

Російсько-українська війна виокремила низку важливих проблем історичної та пам'яті, що глибоко закорінені в минулому, але зберігають свою актуальність сьогодні і визначають сучасні реалії та майбутнє України.

По-перше, це проблема розвінчування та подолання російських імперських міфів, нав'язаних українському суспільству в рамках пропагування «руського міра». Саме ці міфи про «триєдиний руский народ», «спільну колиску трьох народів» та «єдність православної віри» були використані агресором для узаконення анексії українських територій. За таких умов перед державою та громадянським суспільством постає завдання системної роботи з подолання російських імперських наративів, зважаючи на самотність української історії та київського християнства, та наголошення на принциповій відмінності історичних шляхів України і Росії.

По-друге, це необхідність відновлення історичної справедливості щодо сфальсифікованих сторінок минулого. В умовах війни та гібридних загроз особливого значення набула правда про походження Київської та Російської (Московської) церков, сталінські репресії щодо українських національних церков. Історична правда імунізує суспільство від ворожих інформаційно-психологічних операцій і пропаганди, утверджує Україну як державу з власним історичним корінням.

По-третє, надважливого значення набуло завдання формування моделі історичної пам'яті, яка б об'єднала різні регіональні та конфесійні ідентичності в рамках єдиної консолідованої політичної нації та громадянського суспільства. В умовах зовнішньої агресії та намагання ворога розколоти Україну особливо

важливим є наголос на тих сторінках історичного минулого, які єднають, народ, незалежно від релігійних переконань, походження чи місця проживання. Боротьба за територіальну цілісність держави стала для українців боротьбою за свою ідентичність та право на існування як нації.

У контексті сучасного російсько-українського воєнного протистояння, спричиненого як економічними, так і геополітичними чинниками (бажанням Росії посилити свою сферу впливу в Україні), важливою є роль історичної пам'яті. В умовах російської агресії історична пам'ять перетворилася на один із ключових факторів національної безпеки, адже саме історичні наративи та інтерпретації минулого лягли в основу ідеологічного обґрунтування як агресивної політики Кремля, так і українського спротиву

Адже метою Москви є привласнення Київської спадщини – українського історичного коріння, а також присвоєння собі Володимирового хрещення, без яких Москва не може існувати. Мета російсько-української війни, зокрема її гібридної складової-це фальсифікації українського історичного минулого в інтересах Росії, поширення ворожої пропаганди та ідеології руского міра, інформаційних фейків з метою розмиття і руйнації релігійної ідентичності українців шляхом нав'язування своїх російсько-православних цінностей і імплементацію їх в українську національну свідомість.

Російсько-українська війна, спрямована на окупацію українських земель, насадження ідеології руского міра та стирання історичної пам'яті супроводжуються нищенням об'єктів української культури, які своїм існуванням дозволяють краще зрозуміти хід історичного процесу, осмислити й дослідити історичне минуле України, ідентифікувати себе з ним.

Серед викликів війни для української історичної науки можна виділити такі як необхідність збереження історичної джерельної бази, оскільки постійні обстріли РФ території України призводить до руйнації будівель архівів, музеїв, бібліотек, крім того, РФ вивозить або знищує українські історичні документи, вивозить артефакти з окупованого Криму, незаконно переміщає об'єкти Музейного фонду України. Всі ці пам'ятки і надалі залишаються національним надбанням України, що підтверджує і ЮНЕСКО. Україна веде моніторинг стану пам'яток на окупованих територіях та фіксує злочини окупаційного режиму. Зокрема. РФ на об'єкті всесвітньої спадщини ЮНЕСКО Херсонес Таврійський реалізує проєкт «Новий Херсонес», який передбачає використання об'єкта для здійснення своєї ідеологічної та культурної пропаганди. РФ здійснює відкриття музеїв :«Государственного историко-археологического музея-заповедника “Херсонес Таврический”» (створений російською владою шляхом привласнення майнового комплексу і колекцій Національного заповідника «Херсонес Таврійський»). «Історії Криму та Новоросії», російських паломницьких центрів та культових об'єктів.(1).

Захоплення в Криму Херсонесу як українського сакрального місця хрещення князя Володимира необхідно путінському рускому міру для

обґрунтування історичного міфу Москва-спадкоємиця Константинополя, Третій Рим, та першості московського православ'я, викривлення історичної правди та історичної пам'яті. Адже метою Москви є привласнення Київської спадщини – українського історичного коріння, а також присвоєння собі Володимирового хрещення, без яких Москва не може існувати. Російські пропагандисти уже назвали Херсонес місцем, де «розпочалась сучасна Росія», стверджуючи, що саме тут, з хрещення київського князя Володимира почалось «хрещення всієї Росії». І що саме звідси бере початок «російське православ'я», як «єдиноправильна течія християнства». В цьому священники МП переконують свою паству, поширюючи цю фейкову історію через свої підлеглі УПЦ МП, Сербську православну церкву тощо. Невігластво загалу вірних РПЦ щодо історії православної церкви робить пропаганду агресора успішною.

Частину цінностей, що належать Україні, зокрема з Херсонесу Таврійського, вивозять до Росії під виглядом “реставрації” та “наукових досліджень”. У квітні 2025 року до Єкатеринбургу вивезли 117 об'єктів, зокрема античну кераміку, фрагменти споруд і колону VIII–IX століть. Російська влада називає це як “відновлення історичної справедливості для великої російської культури”, а самі цінності – як доказ “віковичної російської присутності в Криму”. Насправді відбувається цілеспрямоване присвоєння собі української історії та національної спадщини та переписування історії.(2)

Українські історики мають оперативно спростовувати фальсифікації та формувати власний наратив, базований на фактах. Існує потреба у створенні нових синтетичних праць з історії України, які враховують воєнний досвід, посилити увагу до тематики колоніалізму, імперських практик, геноцидів, культурного опору, донести українське бачення історії до світу, щоб подолати старі радянські та російські наративи, що існують в світовій історіографії.

Війна з Росією стала для України екзистенційним викликом неможливістю повернення до status quo та вимогою переосмислити власну ідентичність. Героїзм наших воїнів, згуртованість нації перед обличчям ворога вкорінилися в історичній пам'яті народу та стимулювали формування системи цінностей і пріоритетів, заснованих на історичній правді. Водночас масштабна війна внесла до національної пам'яті не лише героїчні, а й трагічні події

Загоєння цих ран безпосередньо залежить від засудження російських злочинів, збереження пам'яті про наших героїв, розрив із ворожою московською церквою, що здійснює інформаційно-пропагандистське забезпечення російської агресії.

Викриття російських фейків і маніпуляцій, інформування суспільства щодо підривної антиукраїнської діяльності МП, виявлення і документування їх антидержавних дій (підтримка загарбницької політики Кремля, виправдання війни як «священної» та пропаганди «русского міра»), розвінчання ідеологічних кліше на кшталт «братніх народів», «єдиної Дніпрової купелі», засудження ідеологічної доктрини «русского міра», сформовану РПЦ, – усе це потрібно,

щоби влада постійно тримала в полі свого зору, а також державні інституції, історики, релігійні та політичні діячі задля зміцнення стійкості суспільства до інформаційно-психологічних атак «руського міра» та формування стійкої протидії.

Від початку російської агресії відбулася «десовєтизація» історичної пам'яті значної частини населення, особливо молоді. Натомість зросла потреба в національно-державницькому історичному наративі, який ставить у центр українську перспективу, наголошує на самостійницьких та антиколоніальних змаганнях українців, їхньому споконвічному прагненні до свободи та європейського вибору.

Попри це, в українському історичному і релігійному просторі тривають також дискусії щодо переосмислення тих чи інших подій, постатей і явищ минулого і сьогодення. З одного боку, це засвідчило незавершеність процесів формування консенсусної моделі історичної пам'яті, з іншого – наявність подібних дискусій є ознакою зрілості громадянського суспільства, його готовності шукати історичну правду без нав'язаних ззовні схем.

Таким чином, у 2014–2024 рр. історична наука в Україні розвивалася в контексті екзистенційної загрози, яка постала перед країною внаслідок російського вторгнення.

Історична та релігійна пам'ять як складова національної ідентичності має важливе значення для консолідації суспільства, його мобілізації на захист держави. Завдяки зусиллям влади та громадянського суспільства вдалося протистояти інформаційним атакам агресора, актуалізувати ті сторінки минулого, які сприяють зміцненню Української держави та її європейського вибору. Війна призвела до психологічних травм і больових точок, лікування яких ще довго визначатиме порядок денний політики пам'яті в Україні. Тому й надалі перед українською владою, науковцями стоїть завдання і надалі формувати консенсусну модель історичної пам'яті, яка би базувалася на принципах історичної правди і водночас на засадах, спрямованих у майбутнє. Російсько-українська війна стала серйозним випробуванням для розвитку науки в Україні. Втрати матеріальної бази, фінансові обмеження та міграція вчених гальмують розвиток досліджень. Водночас війна стимулює переорієнтацію науки на практичні потреби суспільства та оборони, сприяє міжнародній інтеграції українських науковців.

Отже, попри численні труднощі, українська наука зберігає потенціал для розвитку та може стати основою відновлення держави після перемоги. Війна зробила історичні дослідження не лише академічною справою, а й частиною боротьби за національну ідентичність, інформаційний фронт і міжнародну підтримку. Таким чином, наука в умовах війни стала ще більш прикладною та орієнтованою на вирішення нагальних потреб суспільства.

Список використаних джерел

1. Ресент О., Денисенко Г. Культурна спадщина України в умовах російсько-української війни: виклики та наслідки збройної агресії. Український історичний журнал. 2025. № 6. С. 44–65. DOI: 10.15407/uhj2024.06.044.
2. Культура окупації: як Росія переписує Крим https://lb.ua/blog/rchr/685774_kultura_okupatsii_yak_rosiya.html
3. Окупанти планують відкрити монастир та музей Новоросії на території Херсонеса Таврійського <https://glavcom.ua/country/culture/okupanti-planujut-vidkriti-monastir-na-teritoriji-khersonesa-tavrijskoho-987077.html>
4. Андрущенко Т.І., Андрущенко Т.В. Війна: духовно-естетичні та моральні цінності – утвердження чи перегляд <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38247/Andrushchenko.pdf?se>
5. Казан Е. «Russkij mir» i Cerkiew Moskiewska jako przyczyna wojny rosyjsko-ukraińskiej i zagrożenia militarnego» Науковий щорічник «Історія релігій в Україні». 2025. Вип. 35 ст 264-273.

DOI 10.70286/EOSS-06.10.2025.002

ЦИФРОВІ АРХІВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОГО ДОСВІДУ ВІЙНИ

Вознюк Віталій

курсант, бакалавр

Кафедра воєнної історії

Національна академія сухопутних військ, Україна

Анотація. Робота присвячена дослідженню нових форм збереження культурної пам'яті через створення цифрових архівів воєнного досвіду. Проаналізовано основні проекти документування подій 2022-2025 років, виявлено їхні методологічні підходи та технічні особливості. Розглянуто трансформацію ролі архівів від пасивних сховищ до активних агентів формування колективної пам'яті.

Ключові слова: цифрові архіви, культурна пам'ять, документування війни, воєнний досвід, культурна спадщина, цифровізація.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна створила екстрену потребу фіксації подій, які відбуваються надто швидко для традиційних методів архівування. Лише за перші три місяці 2022 року було зруйновано або пошкоджено понад триста об'єктів культурної спадщини [1]. Паралельно виникла низка ініціатив щодо створення цифрових архівів – від професійних інституційних проєктів до низових громадських ініціатив. «Архів війни», створений громадською організацією «Докудейз», зібрав понад п'ять тисяч відеосвідчень

очевидців подій. Проєкт «Україна в огні» Мистецького арсеналу документує художні практики з 2014 року. Громадська організація «Музей сучасного мистецтва» веде «Архів мистецтва воєнного стану» від лютого 2022-го.

Виникнення множинних незалежних архівів порушує питання про координацію зусиль, стандартизацію методів та довгострокове збереження зібраних матеріалів. Водночас цифрові технології радикально змінюють саму природу архівної справи. Якщо традиційний архів був закритою інституцією з обмеженим доступом, то цифровий архів потенційно відкритий для необмеженої кількості користувачів одночасно. Змінюється не лише спосіб зберігання інформації, а й характер роботи з нею – від лінійного перегляду документів до нелінійної навігації через систему тегів, пошукових запитів, фільтрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні дослідження зосереджені переважно на практичних аспектах створення архівів. Команда «Архіву війни» публікує методичні матеріали про техніки інтерв'ювання та етичні принципи роботи зі свідками. Водночас бракує теоретичного осмислення культурологічних наслідків масової цифровізації пам'яті про війну [1,2,3].

Мета дослідження полягає у виявленні специфіки цифрових архівів як нового способу збереження культурної пам'яті про воєнний досвід та аналізі їхнього впливу на трансформацію архівної справи в Україні. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: проаналізувати основні проєкти цифрового документування подій 2022-2025 років; виявити методологічні підходи та технічні рішення, які застосовують різні ініціативи; дослідити зміни у способах доступу до архівної інформації порівняно з традиційними архівами; оцінити ризики та виклики довгострокового збереження цифрових даних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Емпіричну базу становлять матеріали трьох основних проєктів цифрового документування: «Архів війни» (організація «Докудейз»), «Україна в огні» (Мистецький арсенал), «Архів мистецтва воєнного стану» (громадська організація «Музей сучасного мистецтва»). Додатково проаналізовано державні ініціативи – інформаційно-комунікаційну систему «Державний реєстр нерухомих пам'яток України», запущену Міністерством культури та стратегічних комунікацій для оцифрування та збереження інформації про об'єкти культурної спадщини [1].

Перший важливий висновок стосується множинності підходів до документування. «Архів війни» зосереджений на відеосвідченнях очевидців – запис інтерв'ю з людьми, які пережили окупацію, обстріли, евакуацію. Максим Демиденко, один із розробників технічного забезпечення проєкту, наголошує на важливості збереження не лише фактів, а й емоційного контексту переживань [2]. Інтерв'юерами виступають відомі культурні діячі – режисерка Катерина Горностай, акторка Ріта Бурковська, письменник Роман Синчук. Їхня участь додає проєкту культурної ваги та допомагає свідкам відчувати себе комфортніше під час розмови про травматичний досвід. «Україна в огні» фокусується на мистецьких практиках як формі реакції на війну. Проєкт веде відлік від 2014

року, фіксуючи еволюцію художніх відповідей на різних етапах конфлікту. Куратори збирають не лише завершені твори, а й ескізи, документацію процесу створення, коментарі авторів. Таким чином зберігається не результат, а процес мистецького осмислення війни. «Архів мистецтва воєнного стану» має подібну спрямованість, але обмежується періодом після 24 лютого 2022 року.

Державний реєстр нерухомих пам'яток України виконує іншу функцію – фіксацію стану об'єктів культурної спадщини до руйнування та документування збитків після атак. Станом на травень 2025 року з прифронтових зон евакуйовано музейні предмети з шістдесяти трьох закладів культури [3]. Оцифрування експонатів дозволяє зберегти хоча б віртуальну копію об'єктів, які можуть бути знищені. Україна та Польща уклали меморандум про інвентаризацію архітектурних втрат, розширюючи можливості збору доказів умисного заподіяння шкоди культурній спадщині.

Другий висновок пов'язаний з трансформацією методів доступу до архівної інформації. Традиційні архіви функціонують за принципом обмеженого доступу – дослідник має отримати дозвіл, прибути фізично до архівосховища, працювати з документами під наглядом. Цифрові архіви потенційно доступні з будь-якої точки світу через інтернет-з'єднання. «Архів війни» розміщує частину матеріалів у відкритому доступі, частину – з обмеженнями для захисту персональних даних свідків. Система тегування дозволяє шукати свідчення за географічним розташуванням, датою події, типом злочину.

Навігація через цифровий архів принципово відрізняється від роботи з паперовими документами. Користувач не переглядає матеріали лінійно, а конструює власну траєкторію через систему фільтрів та перехресних посилань. Одне свідчення може бути пов'язане з десятками інших через спільні локації, персоналії, типи подій. Така нелінійна структура краще відповідає асоціативному характеру людської пам'яті, але створює ризик фрагментації – втрати цілісного контексту події через розпорошення інформації.

Третій висновок стосується етичних дилем роботи зі свідченнями травматичного досвіду. Акторка Ріта Бурковська, яка бере інтерв'ю для «Архіву війни», зазначає складність балансу між необхідністю зафіксувати деталі та ризиком ретравматизації свідка [1]. Команда проекту розробила протоколи інтерв'ювання, які мінімізують шкоду для респондентів.

Цифрові технології ускладнюють контроль за поширенням інформації. Відеосвідчення, розміщене в архіві, може бути скопійоване, завантажене, використане в інших контекстах без відома авторів проекту. «Архів війни» застосовує водяні знаки та обмеження на завантаження, але технічно неможливо повністю заблокувати копіювання. Баланс між відкритістю архіву та захистом приватності залишається невирішеною проблемою [3].

Четвертий висновок пов'язаний з інституційними аспектами довгострокового збереження цифрових даних. Більшість проєктів існує завдяки грантовому фінансуванню міжнародних донорів. «Докудейз» у липні 2024 року

спільно з «Архівом війни» запустили мистецьку лабораторію LAB: DOCU/СИНТЕЗ для створення проєктів, присвячених темі пам'яті та культурної спадщини [2]. Фінансова підтримка дозволяє залучати професіоналів, закуповувати обладнання, розвивати технічну інфраструктуру. Водночас грантова модель створює ризики для тривалості проєктів – після завершення фінансування багато ініціатив згортаються.

Метадані – інформація про документи – не менш важливі за самі документи. Без якісного опису матеріалів архів перетворюється на безладне нагромадження файлів. «Архів війни» розробив систему тегування, яка дозволяє класифікувати свідчення за типом злочину, локацією, датою, віком свідка, статтю, професією. Чим детальніше метадані, тим зручніше шукати потрібну інформацію. Водночас надмірна деталізація створює ризики для приватності – навіть без імені людини можна ідентифікувати за комбінацією ознак.

Висновки з даного дослідження. Цифрові архіви воєнного досвіду демонструють радикальну трансформацію способів збереження культурної пам'яті в Україні. Основними тенденціями є множинність незалежних ініціатив, відкритість доступу до інформації, нелінійна навігація через систему тегів та посилань, інтеграція різних типів документів (відео, фото, текст, звук, об'єкти мистецтва) в єдиному просторі. Паралельно виникають нові виклики – етичні дилеми публікації травматичного досвіду, проблеми довгострокового фінансування проєктів, технологічні складності зберігання великих обсягів даних, відсутність інституційної інтеграції низових ініціатив до національної архівної системи.

Список використаних джерел

1. Архів війни: збирати і зберігати свідчення подій в Україні. Ukraïner. URL: <https://www.ukrainer.net/arkhiv-viyny/> (дата звернення: 03.10.2025).
2. Боздаган'ян М. Організація оцифрування документів в архівних установах України. Збірник праць молодих науковців ЦНТУ. 2024. Вип. 14. С. 50–55. URL: <http://kntu.kr.ua> (дата звернення: 03.10.2025).
3. Липак Т. А. Цифровізація архівної спадщини України: виклики та можливості / Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. Тернопіль, 2022. 42 с. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua> (дата звернення: 25.02.2025).
4. Україна в огні URL: <https://artarsenal.in.ua/uk/> (дата звернення: 03.10.2025).
5. Хромов А., Скальський В. Папір – у цифру. Українські архіви – світові лідери за темпами оцифрування документів. Історична правда. 2024. URL: <https://www.istpravda.com.ua>
6. Як Україна рятує об'єкти культурної спадщини URL: <https://news.telegraf.com.ua/ukr/ukraina/2025-05-17/5909144-ukraina-khitro-pridumala-kak-sokhranyat-tsennosti-vo-vremya-voyny> (дата звернення: 03.10.2025).

-
7. Як Україна рятує об'єкти культурної спадщини URL: <https://news.telegraf.com.ua/ukr/ukraine/2025-05-17/5909144-ukraine-khitro-pridumala-kak-sokhranyat-tsennosti-vo-vremya-voyny> (дата звернення: 17.05.2025).
 8. Gorbul, T., & Rusakov, S. Cultural heritage in the context of digital transformation practices: experience of Ukraine and the Baltic States. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 8. № 4. 2022, P. 63–72. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2022-8-4-58-69>.

Section: Information Technology, Cyber Security and Computer Engineering

ВИКЛИКИ ТА РІШЕННЯ ДЛЯ ДОВГОСТРОКОВОГО АРХІВУВАННЯ ВЕЛИКИХ МАСИВІВ НАУКОВИХ ДАНИХ (BIG DATA)

Шестаков Віталій

курсант

Мальцев Вадим

капітан поліції, викладач

Кафедра протидії кіберзлочинності

Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

Однією з фундаментальних загроз для довгострокового збереження великих масивів наукових даних є неминуче технологічне старіння, яке проявляється подвійно: через фізичну деградацію апаратних носіїв і через моральне застарівання форматів файлів. Навіть якщо бітова послідовність даних залишається недоторканою, відсутність сучасних програмних інструментів для їх коректного відтворення робить цю інформацію практично мертвою, підриваючи принцип наукової відтворюваності. Цей виклик потребує переходу від пасивного зберігання до активної стратегії управління життєвим циклом даних, що включає використання стійких відкритих форматів, регулярну міграцію на нові носії та реалізацію багаторівневих моделей резервного копіювання для забезпечення їх постійної доступності та цілісності в умовах постійної зміни технологічного ландшафту [1, с. 1-2].

Однак технологічне старіння - це лише один аспект значно ширшої проблеми, яка посилюється експоненціальним зростанням обсягів інформації, що створює безпрецедентне навантаження на інфраструктуру зберігання. Традиційні системи швидко досягають меж своєї ємності та економічної доцільності, оскільки витрати на підтримку «живого архіву» з його потребами в енергії, охолодженні та забезпеченні безпеки стають астрономічними. Ця криза масштабування змушує шукати нові підходи, серед яких все більшого поширення набуває гібридна модель, що диференційовано підходить до зберігання даних залежно від їх поточної цінності та частоти використання, поєднуючи високопродуктивні рішення для активних даних з енергоефективними системами для довгострокового архівування [2, с. 2-3].

Крім фізичного збереження бітів, не менш критичним викликом є збереження смислу даних, оскільки втрата контексту та метаданих може перетворити навіть ідеально збережений масив на беззмістовний набір чисел. Без чіткої документації про походження, методика збору та умови обробки, наукова

цінність інформації безповоротно втрачається, роблячи неможливими її верифікацію та повторне використання в майбутніх дослідженнях. Таким чином, побудова надійної метаданої інфраструктури стає запорукою довіри до наукових архівів, для забезпечення якої необхідні не лише стандартизовані описи, але й передові технологічні рішення для гарантії автентичності та незмінності цих відомостей упродовж десятиліть [3, с. 2].

Саме тут на допомогу приходить концепція «динамічного архіву», яка поєднує боротьбу з технологічним старінням через планову міграцію даних із забезпеченням їхньої інтерпретованості завдяки відкритим стандартам формату. Ця концепція переосмислює архівування не як статичне захоронення, а як безперервний активний процес, що забезпечує життєздатність даних у мінливому технологічному середовищі. Використання відкритих форматів, таких як XML чи JSON, робить дані незалежними від конкретних платформ, а регулярне оновлення носіїв захищає від фізичної деградації, створюючи стійку основу для майбутніх міждисциплінарних досліджень та інтеграції даних у глобальні наукові екосистеми [3, с. 1].

Для ефективної реалізації «динамічного архіву» в умовах обмежених ресурсів оптимальною є гібридна модель зберігання, яка інтелектуально розподіляє дані між різними рівнями. У такій моделі «гарячі» дані, що потребують швидкого доступу, розміщуються на продуктивних хмарних сховищах, тоді як «холодні» архіви передаються на спеціалізовані енергоефективні носії, такі як магнітні стрічки або перспективні ДНК-сховища, здатні зберігати інформацію століттями. Цей підхід дозволяє значно знизити експоненційні витрати на зберігання, одночасно забезпечуючи довговічність, оскільки кожен тип даних обслуговується найбільш придатною для нього технологією, що забезпечує баланс між економічною ефективністю та довгостроковою стійкістю [1, с. 3].

Завершальним елементом цієї комплексної системи є забезпечення довіри до даних, що досягається шляхом інтеграції технологій розподілених реєстрів (blockchain) для створення незмінного логу всіх операцій з метаданими. Цей механізм фіксує кожну дію - від первинного збору до міграцій, створюючи криптографічно підтверджену історію життєвого циклу, яку неможливо таємно змінити. Таким чином, blockchain виступає гарантом автентичності та цілісності всього масиву даних, автоматизуючи процес аудиту та верифікації і перетворюючи архів з простого сховища на надійну, самоперевірну інформаційну екосистему, здатну підтримувати довіру до наукових знань протягом довгого часу [2, с. 1-2].

Список використаних джерел

1. Стиснення та довгострокове архівування даних: надійне зберігання документів, URL: <https://itez.com.ua/blog/data-compression-long-term-archiving-secure-document-storage.html> (дата звернення: 02.10.2025);

2. Розуміння довготривалого зберігання даних, URL: <https://integrity.com.ua/dovge-zberigannya-danyh-vyklyky-ta-rishennya/> (дата звернення: 02.10.2025);
3. Розробка Big Data рішень: Виклики та можливості в епоху великих даних, URL: <https://www.neurolutionary.org/business> (дата звернення: 02.10.2025);
4. Стиснення та довгострокове архівування даних: надійне зберігання документів, URL: <https://itez.com.ua/blog/data-compression-long-term-archiving-secure-document-storage.html> (дата звернення: 02.10.2025).

КЛЮЧОВІ ПОМИЛКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Камінська Валерія Олександрівна

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра організація захисту з
обмеженим доступом

Навчально-науковий інститут інформаційної безпеки
та стратегічних комунікацій

Національна академія Служби безпеки України
Україна

У сучасних умовах функціонування підприємств їхня діяльність невід’ємно пов’язана з обробкою великих масивів даних, що зумовлює підвищений ризик порушення режиму конфіденційності. Зростання масштабів електронної комерції та активне впровадження хмарних технологій значно підвищують вимоги до надійності захисту інформаційних ресурсів. Водночас часті випадки витоків даних в Україні свідчать про те, що чимало організацій недооцінюють рівень загроз і не приділяють належної уваги побудові системи інформаційної безпеки. Серед ключових чинників такої ситуації можна назвати недостатнє фінансування технічних засобів, що робить внутрішні мережі особливо вразливими, відсутність єдиної політики управління ризиками, орієнтацію керівництва на формальні заходи без глибокого аналізу загроз і належного моніторингу, а також недосконалість правового регулювання та повільне впровадження сучасних стандартів. Саме тому питання усунення типових помилок і налагодження системного захисту даних має принципове значення для стабільного розвитку українських підприємств.

Проблематика інформаційної безпеки у вітчизняних компаніях є багатогранною й складною. У сучасній економіці підприємства оперують даними, що мають стратегічну, виробничу та комерційну цінність, і втрата такої інформації може призвести до значних збитків, падіння конкурентоспроможності та навіть загрози існуванню організації. Саме тому

створення ефективної системи інформаційної безпеки стає першочерговим завданням управлінського та технічного рівня [1, с. 17].

На практиці ж простежується низка типових недоліків у сфері захисту інформації. Серед найпоширеніших – знецінювання ролі політики безпеки. Нерідко керівники обмежуються застарілими інструкціями, які не враховують новітніх загроз, унаслідок чого персонал діє без чітких алгоритмів, а технічні рішення залишаються неузгодженими з організаційними заходами. Яскравим прикладом є використання антивірусів без оновлення або відсутність системи виявлення атак у режимі реального часу.

Ще однією системною проблемою є відсутність комплексного підходу. Часто підприємства концентруються на окремих елементах – міжмережевих екранах чи резервному копіюванні – і при цьому нехтують іншими складовими. Оскільки інформаційна безпека є системою, то слабе місце в одному напрямі зводить нанівець зусилля в інших. Нерідко внутрішні потоки інформації залишаються поза контролем, що створює передумови для витоків, зокрема через людський фактор.

Кадровий аспект теж є критичним. На ринку відчувається дефіцит фахівців із кібербезпеки, а підприємства часто не інвестують у підготовку персоналу. Обов'язки з інформаційної безпеки нерідко покладають на системних адміністраторів без спеціальної кваліфікації, що зумовлює хаотичні рішення та непослідовне реагування на атаки. Брак регулярних тренінгів і навчання для працівників лише посилює ризики [2, с. 133].

Не менш значущою проблемою є недосконалість нормативного забезпечення. Чинні стандарти не завжди відображають актуальні потреби цифрової епохи, і підприємства змушені самотійно вибудовувати внутрішні процедури, часто повторюючи помилки інших організацій. Відсутність державної підтримки у сфері впровадження міжнародних стандартів ще більше ускладнює процес створення єдиного підходу до управління ризиками.

Варто підкреслити й питання фінансування. Інформаційна безпека розглядається переважно як додаткове навантаження на бюджет, а не як інвестиція у довготривалу стабільність. Через це підприємства не оновлюють обладнання, не проводять аудит систем безпеки та не користуються послугами зовнішніх консультантів. У результаті застарілі рішення функціонують роками, не здатні протистояти новим видам атак.

Людський фактор традиційно є одним із головних джерел ризиків. Статистика показує, що більшість інцидентів виникає не через технічну складність атак, а через недбалість працівників: слабкі паролі, відсутність двофакторної автентифікації, несвоєчасне оновлення програмного забезпечення або необережне розголошення даних у діловому спілкуванні [3, с. 87]. Формування корпоративної культури безпеки має стати базовим елементом усієї системи захисту.

Сучасні умови господарювання, зокрема глобалізація та поширення дистанційних моделей роботи, додають нових викликів. Не завжди використовується захищене підключення, а домашні пристрої співробітників не відповідають корпоративним стандартам. Це створює додаткові ризики втрати критичної інформації.

Актуальною залишається й проблема протидії складним кібератакам. Сьогодні зловмисники застосовують соціальну інженерію, цілеспрямований фішинг і шкідливе програмне забезпечення. За відсутності систем моніторингу та аналітики ймовірність успішної атаки зростає, а економія на сучасних інструментах лише посилює вразливість [4, с. 139].

Варто зазначити і слабку взаємодію підприємств із державними органами щодо обміну інформацією про інциденти. Багато компаній приховують факти атак, побоюючись втратити репутацію, що унеможливлює ефективне попередження аналогічних загроз на рівні ринку. Відсутність єдиної національної бази даних про інциденти значно знижує колективну стійкість до кібератак.

Таким чином, основні проблеми та помилки у сфері інформаційної безпеки українських підприємств зумовлені відсутністю комплексного підходу, недооцінюванням ролі персоналу, браком фінансування, дефіцитом кадрів, застарілими технічними рішеннями та недосконалістю нормативної бази. Подолати ці виклики можливо лише за умови впровадження системних стандартів, формування корпоративної культури безпеки, регулярного навчання персоналу й активної співпраці з державними та міжнародними структурами. Лише комплексні заходи дозволять створити надійну систему захисту інформаційних ресурсів, яка забезпечить стабільність бізнесу, підвищить конкурентоспроможність і гарантуватиме ефективне протистояння загрозам цифрової епохи.

Список використаних джерел

1. Ніщименко О.А. Інформаційна безпека України на сучасному етапі розвитку держави і суспільства. Наше право. 2016. № 1. 17-23.
2. Маркіна І.А., Потапюк І.П. Загрози економічній безпеці підприємства : теоретичний аспект. Вісник Приазовського державного технічного університету 2017. № 3. С. 130-137.
3. Єжова Л. Ф. Економічні аспекти ризиків інформаційної безпеки. Сучасна спеціальна техніка. 2011. № 3(26). С. 80-91.
2. Вайцеховська О.Р. Міжнародний фінансовий правопорядок: теоретичні засади та актуальні проблеми в умовах глобалізації: дис. ...докт. юрид. наук. Харків, 2020. 472 с.

РОЗРОБКА FAIR-СУМІСНИХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ДАНИМИ В УМОВАХ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ПРОЕКТІВ

Сергєєв Артем

курсант

Макаліш Богдан

курсант

Подвальний Арсеній

курсант

Кафедра протидії кіберзлочинності

Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

Сучасні міждисциплінарні дослідницькі проекти стикаються з унікальними викликами в управлінні даними, які впливають з глибокої різноманітності форматів, стандартів метаданих та протоколів обміну, характерних для різних наукових галузей. Ця гетерогенність призводить до створення інформаційних «силосів» - ізольованих масивів даних, дублювання інформації, неузгодженості та значних труднощів у їх об'єднанні для комплексного аналізу. Особливо гостро ця проблема постає при інтеграції даних з різних джерел, таких як внутрішні лабораторні вимірювання, зовнішні метрики або потоки даних від пристроїв Інтернету речей, що вимагає ретельної уніфікації для забезпечення якості, повноти та узгодженості. Крім того, метадані, які описують основні дані, часто ґрунтуються на різних дисциплінарних стандартах, що ускладнює їх класифікацію, пошук і надання контрольованого доступу, особливо коли політики конфіденційності та ролі користувачів не адаптовані для міждисциплінарної співпраці [1, с. 1-2].

Саме для подолання цих системних бар'єрів принципи FAIR - знайомість (Findable), доступність (Accessible), сумісність (Interoperable) та багаторазовість (Reusable) - стають концептуальною основою для розробки ефективних платформ управління даними. Відшукуваність забезпечується шляхом присвоєння даним глобально унікальних ідентифікаторів, багатого опису метаданими та реєстрації в пошукових ресурсах, що кардинально полегшує виявлення потрібної інформації серед розрізнених джерел. Доступність гарантує, що дані та метадані можна отримати через стандартизовані, відкриті протоколи з належними механізмами автентифікації та авторизації, навіть якщо самі дані більше не доступні. Ключовою є сумісність, яка вимагає використання формальних мов представлення знань і загальноприйнятих лексиконів, що дозволяє машинам та людям інтегрувати дані з різних дисциплін без втрати смислу. Багаторазовість ж акцентує на чітких ліцензіях, описі походження даних

та дотриманні доменних стандартів, сприяючи їх етичному та юридично коректному повторному використанню [2, с. 2-3].

Для практичної оцінки ефективності платформ, побудованих на цих принципах, необхідно сформулювати чіткі критерії. Ці критерії повинні мати як кількісні, так і якісні показники, що охоплюють усі аспекти FAIR. Для знайомості такими метриками можуть бути відсоток наборів даних, успішно індексованих зовнішніми каталогами, або швидкість їх виявлення. Для доступності - час відгуку системи на запит та рівень дотримання політик безпеки. Сумісність оцінюється через ступінь використання стандартизованих онтологій для опису даних, а багаторазовість - через частоту цитування наборів даних у нових публікаціях. Комплексна оцінка за цими критеріями дозволяє визначити, наскільки платформа реально сприяє зменшенню витрат часу на пошук та інтеграцію даних і підвищує ефективність наукової співпраці [3, с. 2].

Технічним фундаментом для реалізації цих принципів і відповідності критеріям слугує модульна архітектура платформи. Її ядром є окремі, але тісно пов'язані компоненти для ідентифікації, зберігання та пошуку даних. Компонент ідентифікації відповідає за присвоєння кожному набору даних постійного унікального ідентифікатора (PID) та реєстрацію машино-зчитуваних метаданих, створюючи незмінну точку посилання. Компонент зберігання забезпечує надійне та безпечне фізичне розміщення даних, часто в об'єктних сховищах з підтримкою контролю версій, жорстко прив'язуючи файли до їх PID. Нарешті, Компонент пошуку індексує всі метадані та надає потужний інтерфейс для федерованого і семантичного пошуку, виступаючи основним шлюзом для користувачів [1, с. 2].

Однак сама по собі модульна архітектура не вирішує проблему інтеграції з існуючим науковим ландшафтом. Тому критично важливим є розробка механізмів для безшовного підключення платформи до різноманітних дисциплінарних сховищ та інструментів. Це досягається на декількох рівнях: через набір стандартизованих RESTful API для обміну метаданими, використання протоколів типу OAI-PMH для гарвестінгу та, що найважливіше, через впровадження семантичних брокерів. Такі брокери виконують ключову функцію зіставлення локальних термінологій різних дисциплін із загальноприйнятими онтологіями, забезпечуючи спільне розуміння даних і реалізуючи принцип сумісності на практиці [2, с. 2-4].

Для успішного впровадження такої складної системи в реальному міждисциплінарному проєкті, наприклад, з вивчення впливу кліматичних змін на біорізноманіття, необхідний поетапний план. Перший етап має зосередитись на плануванні та пілотній реалізації - виборі технологій, розробці мінімально життєздатного продукту (MVP) та інтеграції з одним-двома ключовими сховищами. Наступний етап передбачає розширення функціоналу, повномасштабну інтеграцію з усіма дисциплінарними джерелами та впровадження семантичного брокера. Фінальний етап зосереджується на

масштабуванні, навчанні користувачів та забезпеченні довгострокової підтримки платформи. Оцінка успішності впровадження проводиться за визначеними раніше критеріями, такими як скорочення часу на пошук і інтеграцію даних на 50% або збільшення кількості цитувань опублікованих наборів даних, що безпосередньо демонструє досягнення головної мети - створення справді ефективного середовища для міждисциплінарної співпраці [3, с. 1].

Список використаних джерел

1. Що таке керування даними для підприємств? | Захисний комплекс Microsoft. Your request has been blocked. This could be due to several reasons. URL: <https://www.microsoft.com/uk-ua/security/business/security-101/what-is-data-governance-for-enterprise> (дата звернення: 26.09.2025);
2. Принципи FAIR (Findability, Accessibility, Interoperability, Reusability) - ДНТБ України. ДНТБ України. URL: <https://dntb.gov.ua/news/принципи-fair-findability-accessibility-interoperability-reusability> (дата звернення: 26.09.2025);
3. Електронний архів Національного університету "Києво-Могилянська академія". URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ee5a4090-4dd2-44e8-9d4b-a31922d8dac4/content> (дата звернення: 26.09.2025).

РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Камінська Валерія Олександрівна

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра організація захисту з

обмеженим доступом

Навчально-науковий інститут інформаційної безпеки

та стратегічних комунікацій

Національна академія Служби безпеки України

Україна

Сучасні підприємства функціонують у динамічному середовищі цифровізації та глобалізації, що, у свою чергу, призводить до суттєвого зростання ризиків, пов'язаних із витоком конфіденційної інформації та порушенням цілісності даних. Активне ускладнення кіберзагроз зумовлює необхідність приділення особливої уваги питанням захисту інформаційних ресурсів на рівні стратегічного управління компаніями. Як демонструє практика, недостатній рівень інформаційної безпеки може спричинити не лише прямі фінансові збитки, але й суттєво підірвати імідж організації, знизивши довіру клієнтів і ділових партнерів. Зростання обсягів оброблюваної інформації робить

особливо актуальною потребу у формуванні системного підходу до її охорони, адже внутрішні та зовнішні атаки здатні паралізувати ключові бізнес-процеси та поставити під загрозу діяльність партнерських структур. У зв'язку з цим, на нашу думку, роль державного регулювання є визначальною, оскільки саме воно повинно забезпечувати впровадження загальнообов'язкових стандартів безпеки та контроль за дотриманням законодавчих вимог у сфері захисту даних. Таким чином, в умовах сучасних викликів особливої ваги набуває завдання розробки комплексної стратегії інформаційної безпеки підприємства.

Стратегія інформаційної безпеки підприємства становить собою багатокомпонентну систему управлінських, організаційних, технічних, правових та фінансових рішень, спрямованих на формування і підтримку такого стану інформаційної інфраструктури, який забезпечує її стійкість, цілісність, конфіденційність і доступність. Вона охоплює довгострокове планування заходів із запобігання ризикам, створення політики управління інформаційними загрозами, побудову системи моніторингу й контролю, розробку алгоритмів реагування на надзвичайні ситуації та формування корпоративної культури безпеки серед персоналу. Така стратегія визначає баланс між управлінською діяльністю керівництва, технічними можливостями фахівців ІТ-сфери та вимогами служб безпеки. Крім того, вона передбачає адаптацію до змін у законодавстві, технологічному середовищі та ринковій кон'юнктурі, що дозволяє підприємству підтримувати конкурентні переваги та забезпечувати безперервність бізнесу [1, с. 35].

Необхідність створення стратегії інформаційної безпеки обумовлена тим, що вона є фундаментальним елементом довгострокового розвитку компанії. Її впровадження дає змогу не лише зберігати довіру клієнтів і партнерів, а й системно протистояти новим викликам, які виникають у цифровому середовищі. Водночас цей процес є багатограним і потребує поєднання технічних інновацій із правовим і фінансовим забезпеченням. Особливо у нинішніх умовах, з огляду на російську агресію, питання захисту інформаційних ресурсів набуває особливої ваги, адже вони становлять основу прийняття управлінських рішень та є запорукою збереження конкурентоспроможності й комерційних таємниць підприємства [2, с. 271].

Важливо наголосити, що ефективна стратегія інформаційної безпеки ґрунтується на принципах системності та безперервності. Захист інформаційних активів не може бути одноразовим заходом – він має розглядатися як постійний процес удосконалення. Підприємства повинні впроваджувати інноваційні технологічні рішення, серед яких – системи моніторингу подій, резервного копіювання, криптографічні засоби та алгоритми швидкого реагування. Водночас особливого значення набуває підготовка кваліфікованих кадрів і формування у працівників відповідального ставлення до обігу конфіденційних даних.

Вагоме місце в реалізації стратегії належить нормативному аспекту. Підприємства мають забезпечувати узгодженість своєї діяльності як із

національними законодавчими нормами, так і з міжнародними стандартами у сфері інформаційної безпеки. Це створює основу для формування довіри серед партнерів і клієнтів, адже гарантія надійного захисту інформації виступає вагомим аргументом у бізнес-переговорах. Внутрішня політика безпеки, оформлена відповідними регламентами та положеннями, забезпечує чіткий розподіл обов'язків, визначає порядок доступу до даних та встановлює міру відповідальності за порушення встановлених правил [3, с. 34].

Слід враховувати, що економічний аспект стратегії інформаційної безпеки є не менш важливим. Інвестиції в заходи із захисту інформації на перший погляд можуть виглядати як значні витрати, проте у перспективі вони запобігають колосальним збиткам від кіберзагроз і витоку даних. Дослідження свідчать, що компанії, які системно впроваджують заходи інформаційної безпеки, стають більш привабливими для інвесторів і здатні краще протистояти кризовим явищам у глобальній економіці.

Окремо варто підкреслити технологічний чинник. Інформаційна безпека сучасного підприємства неможлива без впровадження систем штучного інтелекту для виявлення аномалій, розподілених архітектур для зниження ризиків втрати даних і сучасних інструментів прогнозування кіберінцидентів. Усе це має супроводжуватися наявністю чітко сформульованого плану дій у разі надзвичайних ситуацій, що дозволяє мінімізувати негативні наслідки та швидко відновлювати бізнес-процеси.

Таким чином, стратегія інформаційної безпеки підприємства – це не лише технічний чи організаційний інструмент, а комплексне управлінське рішення, яке формує довгострокову стабільність і конкурентоспроможність бізнесу. Вона охоплює правові, економічні, технологічні та кадрові аспекти, інтегруючи їх у єдину систему. У сучасних умовах відсутність продуманої стратегії може стати причиною руйнівних наслідків для компанії, тоді як її розробка та впровадження створюють міцний фундамент для сталого розвитку, формують корпоративну культуру відповідального ставлення до даних і забезпечують здатність підприємства впевнено протистояти новим викликам цифрової епохи [4, с. 19].

Отже, узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що створення стратегії інформаційної безпеки є безперервним і системним процесом, спрямованим на захист ключових інформаційних ресурсів, збереження стабільності бізнес-процесів і формування довіри до підприємства на ринку. Це багатовимірний підхід, що поєднує організаційні, технічні, правові та управлінські рішення, забезпечуючи підприємству довгострокову конкурентоспроможність і стійкість у світі постійно зростаючих загроз.

Список використаних джерел

1. Валіулліна З. В. Інформаційна безпека корпоративної економіки в умовах глобалізаційних процесів. Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Менеджмент інновацій. 2016. Випуск 6. С. 34-41.

2. Федірець О.В. Оцінювання стану стратегічного управління підприємства. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Полтава : ПДАА, 2015. № 1(10). Т. 1. С. 269-273.
3. Сороківська О. А. Інформаційна безпека підприємства: нові загрози та перспектив. Вісник Хмельницького національного університету. Сер.: Економічні науки. 2010. № 2. Т. 2. С. 32-35.
4. Ніщименко О.А. Інформаційна безпека України на сучасному етапі розвитку держави і суспільства. Наше право. 2016. № 1. 17-23.

АНАЛІЗ РИЗИКІВ DEANONYMIZATION У МЕРЕЖІ TOR

Науковий керівник:

Мальцев Вадим Віталійович

викладач кафедри протидії кіберзлочинності

Сітало Максим Андрійович

курсант

Єпик Максим Романович

курсант

Ляшенко Анастасія Сергіївна

курсант

Навчально-науковий інститут № 4

Харківський національний університет внутрішніх справ

м. Кам'янець-Подільський, Україна

У цій статті розглядається поточне питання деанонімізації в мережі Тор, яка традиційно вважається одним із найефективніших інструментів для забезпечення анонімності користувачів в Інтернеті. Він аналізує сучасні методи деанонімізації, що використовуються державними установами, приватними компаніями та зловмисниками, визначає основні загрози конфіденційності користувачів і визначає можливі контрзаходи. Він представляє класифікацію методів атак на рівні мережевих вузлів, протоколів і дій користувача. Він робить висновок про необхідність розробки адаптивних систем моніторингу ризиків деанонімізації та впровадження нових моделей маршрутизації даних.

Сьогоднішній цифровий простір вимагає від користувачів більшої зосередженості на захисті особистих даних. Одним із найвідоміших інструментів для забезпечення анонімності в інтернеті є Tor (The Onion Router). Ця система маршрутизації забезпечує багатошарове шифрування трафіку, передаючи його через випадкові вузли мережі [1].

Хоча Тор і позиціонується як засіб забезпечення приватності, важливо зазначити, що повна анонімність не гарантується. Нещодавні дослідження

демонструють, що ідентифікація користувачів Tor є можливою, використовуючи передові методи аналізу мережевого трафіку, співставлення часових характеристик і вплив на вихідні сервери [2].

Загроза деанонізації має не лише технічний вимір, а й соціально-політичний, оскільки Tor часто використовують журналісти, активісти, правозахисники та користувачі в країнах із жорстким державним контролем. Тому аналіз ризиків, пов'язаних із деанонізацією, має вирішальне значення для розробки політики кібербезпеки, яка захищає свободу спілкування.

Метою дослідження є аналіз ризиків роз deanonymization у мережі Tor та визначення найбільш уразливих аспектів її архітектури з точки зору забезпечення анонімності користувачів. Мережа Tor використовує принцип багаторівневого шифрування (onion routing), де кожен вузол у маршруті бачить лише попередній та наступний елемент. Це суттєво ускладнює можливість відстеження джерела запиту. Проте слабким місцем залишається вихідний вузол (exit node), який відповідає за зняття останнього шару шифрування. Саме на цьому етапі існує ймовірність перехоплення або модифікації інформації, що передається.

- Сучасні дослідження пропонують кілька основних підходів до деанонізації в мережі Tor:

- • Атака кореляції трафіку.

- Зловмисник відстежує або спостерігає за вузлами входу та виходу одночасно, порівнюючи затримку та обсяг пакетів. Це дозволяє з високою ймовірністю встановити збіг між користувачем і відвідуваним ресурсом.

Темпоральні атаки на основі аналізу часу відгуку. Даний клас атак експлуатує часові варіації обробки мережевих запитів. Аналіз тривалості відповідей може виявити приховані патерни, що існують навіть за наявності криптографічного захисту.

Ідентифікація браузера за цифровим відбитком. Попри вбудовані механізми приватності, Tor Browser не в змозі повністю нівелювати унікальні комбінації характеристик браузера, зокрема, роздільну здатність дисплея, набір встановлених шрифтів, версію операційної системи та інші параметри, що формують цифровий відбиток пристрою.

Атаки через скомпрометовані ретранслятори. Емпіричні дослідження демонструють можливість контролю значної частки загальнодоступних вузлів мережі Tor з боку державних або комерційних акторів [4]. Такі контрольовані вузли можуть бути використані для збору метаданих про трафік користувачів.

Атаки шляхом перетину множин. Цей метод полягає у виявленні кореляцій у поведінці користувача шляхом зіставлення наборів активності, зафіксованих у різні моменти часу, без необхідності прямого контролю над вузлами мережі.

Основні ризики можна поділити на технічні, організаційні та поведінкові (табл.1):

Таблиця 1

Категорія ризику	Приклади прояву
Технічні	Вразливості браузера, компрометація вузлів, DNS-витоки
Організаційні	Моніторинг державними структурами, вимоги до провайдерів щодо збереження метаданих
Поведінкові	Використання Tor разом з акаунтами, що розкривають особистість (Google, соцмережі), повторювані часові патерни активності

Поведінкові вразливості часто недооцінюють, хоча вони є ключовим фактором деанонізації під час OSINT-розслідувань.

Протидія деанонізації

1. Використовуйте ланцюги VPN-Tor-VPN, щоб порушити кореляцію між запитам та IP-адресами.

2. Регулярно оновлюйте браузер Tor для усунення вразливостей [5].

3. Використовуйте ізольовані віртуальні середовища (пісочниці) для роботи з Tor.

4. Відхиляйте облікові записи та трекери, які можуть бути пов'язані з реальним користувачем.

5. Ознайомтеся з поняттям адаптивної маршрутизації – маршрутів, які змінюються залежно від рівня загрози. Перспективним напрямом є інтеграція Tor із системами на базі блокчейну, які можуть гарантувати довіру до вузлів без централізованого контролю [3].

Аналіз показав, що, незважаючи на складну систему захисту, Tor не може гарантувати повну анонімність. Значні загрози виникають не тільки через технічні недоліки, але і через помилки користувачів, зокрема, неправильне використання інструменту, паралельне застосування ідентифікованих сервісів та необдумані дії.

Для ефективного запобігання розкриттю особистості необхідний всебічний підхід, що поєднує технічні рішення (кодування даних, маскування трафіку, верифікація через блокчейн) та інформування користувачів про базові правила цифрової безпеки.

У майбутньому корисно зосередитися на створенні автоматизованих систем оцінки ризику розкриття анонімності в режимі реального часу, які б могли попереджати користувача про потенційно небезпечні дії або ненадійні елементи мережі.

Список використаних джерел

1. Dingledine, R., Mathewson, N., & Syverson, P. (2004). Tor: The Second-Generation Onion Router. Proceedings of the 13th USENIX Security Symposium. URL: <https://www.usenix.org/conference/13th-usenix-security-symposium/tor-second-generation-onion-router> (дата звернення: 01.09.2025).
2. Winter, P., & Lindskog, S. (2012). How the Great Firewall of China is Blocking Tor. Free and Open Communications on the Internet (FOCI).

URL: <https://www.usenix.org/conference/foci12/workshop-program/presentation/winter> (дата звернення: 09.09.2025).

3. Kwon, A., Corrigan-Gibbs, H., Devadas, S., & Ford, B. (2017). Atom: Horizontally Scaling Strong Anonymity. IEEE Symposium on Security and Privacy. URL: <https://arxiv.org/abs/1612.07841> (дата звернення: 17.09.2025).

4. Jansen, R., & Johnson, A. (2020). Safely Measuring Tor. 29th USENIX Security Symposium.

URL: <https://dl.acm.org/doi/10.1145/2976749.2978310> (дата звернення: 28.09.2025).

5. Tor Project. (2024). Tor Browser User Manual. Retrieved from URL: <https://www.torproject.org/docs/> (дата звернення: 02.10.2025).

CHALLENGES AND COUNTERMEASURES AGAINST DEEPAKE TECHNOLOGIES IN SOCIAL MEDIA: A CYBERSECURITY PERSPECTIVE

Honcharuk Oleh Mykolayovych

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Language Training

Voropaiev Denys Vitaliiovych

Cadet of Educational and Scientific Institute No. 4
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Kamianets-Podilskyi, Ukraine

In recent years, the field of artificial intelligence has shown rapid development, particularly in the creation of generative neural networks capable of producing highly realistic content [1]. One of the most serious threats arising from this progress is deepfakes — fabricated images, videos, or audio recordings that are nearly impossible to identify as fake. In the context of information warfare, hybrid threats, and society's growing engagement with social media, this problem becomes particularly significant, as false information can influence public opinion, spread disinformation, damage reputations, and even be used for fraudulent purposes.

Social media platforms serve as an ideal environment for the dissemination of deepfakes for several reasons:

- Information spreads to millions of users almost instantly.
- Effective mechanisms for verifying content authenticity are often lacking at early stages.
- Many users have insufficient awareness of digital security and methods for detecting fake materials.

According to international studies, the number of detected deepfakes is rapidly increasing: in 2018, there were around 8,000, while by 2024 the number exceeded 1.5

million [1;2]. Most of them were distributed on social media platforms such as Facebook, TikTok, Instagram, and X. This creates a new cybersecurity threat, as deepfake content can undermine the information security of states and private companies [4].

The aim of this study is to analyze the potential threats arising from the spread of deepfakes on social media, as well as to identify the most effective methods for their detection and mitigation in order to ensure cybersecurity.

The threats posed by deepfakes in social media include:

1. Large-scale information attacks focused on spreading fake videos to mislead audiences or discredit specific individuals.

2. The use of deepfakes for cyberbullying and blackmail by creating content that can negatively affect the victim.

3. Manipulation through social engineering, where synthetic voices are used for phone scams, such as in vishing cases.

4. Reputational risks, where fabricated materials can undermine public trust in figures, organizations, or brands [4].

How to Detect and Counter Deepfakes:

1. Visual anomaly analysis: Using software that detects inconsistencies in mouth, eye, and facial movements.

2. Metadata verification: Analyzing hidden file information (time, device, GPS data), which is often missing in fake content.

3. Audio detection: Analyzing voice characteristics and detecting traces of digital manipulation [3].

4. Network monitoring: Using OSINT and machine learning technologies to trace the source of fake content distribution [3].

5. Blockchain solutions: Registering original files in a decentralized database to verify their authenticity.

A multi-component system for countering deepfakes on social media is proposed, combining the following elements:

- An automated detection mechanism based on convolutional neural networks (CNNs) capable of operating in real time.

- Incorporation of the Zero Trust Security concept, which restricts the distribution of suspicious content until its authenticity is verified [5].

- Implementation of digital authentication (digital signatures) — embedding an invisible identifier into the content that cannot be removed, even after further processing [4].

Deepfakes in social media represent a significant challenge for modern cybersecurity. Their threat lies not only in the ability to deceive or discredit someone but also in their potential to influence society and pose risks to national security [4;5].

The proposed multi-layered protection system can significantly reduce the risk of deepfake content dissemination and enhance public trust in digital platforms. By combining automated detection tools, Zero Trust Security principles, and digital authentication, such a system can identify and block malicious content before it spreads

widely. Future strategies should also include the development of international policies on media labeling and verification, as well as the integration of detection algorithms directly into social media platforms. Equally important is raising public awareness through digital literacy programs that teach users how to critically assess online content and recognize deepfakes.

List of used sources

1. Ramachandran S., Nadimpalli A. V., & Rattani A. (2021). An Experimental Evaluation on Deepfake Detection using Deep Face Recognition. URL: <https://arxiv.org/abs/2110.01640> (date of application: 10.09.2025).
2. "Deepfake Detection with Deep Learning: Convolutional Neural ..." (2023). URL: <https://arxiv.org/pdf/2304.03698> (date of application: 18.09.2025).
3. "Deepfake detection using convolutional vision transformers and ..." (2024). Soft Computing. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00521-024-10181-7> (дата звернення: 21.09.2025).
4. Wazid M., et al. (2024). A Secure Deepfake Mitigation Framework. ScienceDirect. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2772918424000067> (date of application: 24.09.2025).
5. "Zero Trust for the Quantum Era: Securing Self-Driving Systems and Satellite Links Through SOC Automation and AI-Based Deepfake Detection" (2025). URL: https://www.researchgate.net/publication/391837117_Zero_Trust_for_the_Quantum_Era_Securing_Self-Driving_Systems_and_Satellite_Links_Through_SOC_Automation_and_AI-Based_Deepfake_Detection (date of application: 02.10.2025).

ВЕЛИКА МОВНА МОДЕЛЬ GROK-3 ТА ЧАТ-БОТ GROK

Бабчук Сергій

к.т.н., доцент

Кафедра комп'ютерних систем і мереж

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Україна

В теперішній час для широкого кола звичайних користувачів стають вільно доступними різні чат-боти через які можна взаємодіяти з великими мовними моделями. В зв'язку з цим користувачам складно обрати серед них той інструмент який найкраще вирішить їх завдання.

В джерелі 1 було досліджено великі мовні моделі, які безкоштовно доступні через чат-боти [1]:

- Gemini (Google);
- Claude (Anthropic);
- Copilot на GPT-4 (OpenAI);
- ChatGPT-4 Turbo (OpenAI);
- Jurassic-2 (AI21 Labs);
- DeepSeek (Hangzhou DeepSeek Artificial Intelligence Co., Ltd.).

Проте, в вищевказаній роботі не досліджувався чат-бот Grok, в якому в лютому 2025 року користувачам стала безкоштовно доступна велика мовна модель Grok 3 [2]. Тому було вирішено провести подібні дослідження чат-боту Grok і великої мовної моделі Grok 3 (компанія xAI).

Під час дослідження чат-бота Grok у взаємодії з великою мовною моделлю Grok 3 було використано промти як при дослідженні в праці 1 [1].

Велика мовна модель Grok 3 правильно відповіла на промти [1]:

- “ $2 + 2 = ?$ ”;
- “ $9 * 9 = ?$ ”;
- “ $375 * 293 / 3 - 154 + 398 = ?$ ”;
- “ $345 * 283 / 3 - 114 + 358 = ?$ ”;
- “як правильно написати слово “барєр”?”;
- “як написати код для циклу на мові Python з оператором FOR і цикл від 1 до 100?”;
- “як написати код для циклу на мові C з оператором FOR і цикл від 1 до 100?”;
- “чи був сьогодні дощ в м.Івано-Франківськ?”;
- “що таке Fieldbus ?”;
- “напиши повний список з мереж, які входять в міжнародний стандарт IEC 61158”.

Необхідно відмітити, що велика мовна модель Grok 3 успішно виконала як прості математичні обчислення ($2 + 2$ та $9 * 9$) так і складніші ($345 * 283 / 3 - 114 + 358$ та $375 * 293 / 3 - 154 + 398$).

Також потрібно відмітити що у великої мовної моделі Grok 3 є доступ до пошуку поточної інформації (яка відбувається в даний час) про що свідчать правильні відповіді на промти:

– “чи був сьогодні дощ в м.Івано-Франківськ?” (відповідь Grok 3: так, у м. Івано-Франківську 5 жовтня 2025 року був дощ. Згідно з прогнозами та звітами, день пройшов хмарним з проясненнями, з дрібним дощем протягом більшої частини доби, який уранці міг бути зливовим, а вдень і ввечері – невеликим або посилюючим. У горах очікувалися дощі з мокрим снігом. Температура коливалася від $+3-8^{\circ}\text{C}$ вночі до $+8-13^{\circ}\text{C}$ вдень, з вітром 7–12 м/с. Джерела: Галицький Кореспондент, Reporter, Sinoptik.ua, The Weather Channel);

– “хто в даний час міністр оборони України?” (відповідь Grok 3: Денис Шмигаль є поточним міністром оборони України. Він був призначений на цю посаду 17 липня 2025 року Верховною Радою України (267 голосів "за") після

відставки з посади прем'єр-міністра (16 липня 2025 року). Раніше міністром оборони (з вересня 2022 року) був Рустем Умеров, який перейшов на посаду Секретаря РНБО України 18 липня 2025 року. Це підтверджується офіційними джерелами, такими як сайт Міністерства оборони України та АрміяInform).

Проте, необхідно відмітити, що у вже розширенні відповіді (по інформації по якій прямого запиту не було) по промту “хто в даний час міністр оборони України?” у відповіді помилково вказано що Рустем Умеров був міністром оборони України з вересня 2022 року, а насправді він був міністром оборони України з вересня 2023 року (тобто він став міністром на 1 рік пізніше ніж було вказано у відповіді Grok 3. На повторний промт “хто в даний час міністр оборони України?” було отримано правильну відповідь по суті запиту (так як і попереднього разу) але не було надано розширеної інформації хто і від коли був попереднім міністром оборони України. На уточнюючий промт “хто був попереднім міністром оборони України і від коли?” було одержано правильну відповідь: “Попереднім міністром оборони України перед Денисом Шмигалем був Рустем Умеров. Він обіймав цю посаду з 6 вересня 2023 року по 17 липня 2025 року”.

Необхідно відмітити правильну відповідь великої мовної моделі Grok 3 на достатньо складний промт “напиши повний список з мереж, які входять в міжнародний стандарт ІЕС 61158”, на який не могли відповісти вірно всі великі мовні моделі з дослідження 1.

На промт “Згенеруй текст про fieldbus на 10000 символів з 100% унікальністю” велика мовна модель Grok 3 спочатку сформувала відповідь з текстом на 6870 символів (69% від запитуваного об'єму) який згідно перевірки на сайті [duplischecker.com](https://www.duplischecker.com) був на 100% унікальний. Після того як в наступному промті було вказано великій мовній моделі Grok 3 здійснити підрахунок символів у сформованому тексті, від неї було одержано відповідь: “Я використав інструмент для точного обчислення: у згенерованому мною тексті про Fieldbus (включаючи заголовки, абзаци, markdown та примітку в кінці) 7066 символів (з пробілами). Раніше вказана цифра (10247) була помилкою в ручному підрахунку – дякую за уточнення!”.

На промт “В попередній відповіді було написано "Раніше вказана цифра (10247) була помилкою в ручному підрахунку – дякую за уточнення!". Що значить що ти рахував вручну символи? Це як?” велика мовна модель Grok 3 дала наступну відповідь:

“Ха, гарне запитання! Коли я сказав "помилкою в ручному підрахунку", це була трохи недолуга метафора з мого боку – я мав на увазі не буквальный "ручний" підрахунок, якби я був людиною (наприклад, сидів з олівцем і рахував кожен символ по одному, як школяр на уроці математики). Як AI (Grok від xAI), я не маю рук чи пальців, тож "ручний" тут – це просто спосіб сказати, що я зробив швидко оцінку довжини тексту на основі внутрішніх алгоритмів моделі, без використання спеціального інструменту для точного обчислення.

Ось як це працює на практиці:

– Оцінка "на око": Моя модель (на базі великих мовних моделей) може приблизно оцінити кількість символів, слів чи абзаців, аналізуючи структуру тексту. Наприклад, я знаю, що стандартний абзац має ~500–1000 символів, заголовок – 50–100, і так далі. У тому випадку я просто "прикинув" загальну довжину, але переоцінив на ~3000 символів (10247 замість реальних ~7000). Це якби ти дивився на книгу і казав "близько 300 сторінок", не гортаючи.

– Чому помилка? Модель не ідеальна для точних метрик без обчислень — вона оптимізована для генерації тексту, а не для лічильника. Тому в наступній відповіді я "виправився", визнавши помилку і подякувавши за уточнення (бо ти мене підловив!).

Щоб уникати таких "ручних" помилок у майбутньому, я можу використовувати програмний підрахунок – наприклад, через Python-код, де функція `len(текст)` просто порахує кожен символ миттєво і точно (включаючи пробіли, знаки пунктуації тощо). Якщо хочеш, я можу зараз продемонструвати на тому ж тексті: скопіюю його і порахую символи кодом для ілюстрації. Або якщо є інший текст – скажи!

Дякую, що звернув увагу – це допомагає мені бути точнішим.”

Після повторного введення промта “Згенеруй текст про fieldbus на 10000 символів з 100% унікальністю” велика мовна модель Grok 3 сформувала відповідь з текстом на 11038 символів (110% від запитуваного об’єму) який згідно перевірки на сайті duplichecker.com був на 100% унікальний.

Висновки. Велика мовна модель Grok 3 на достатньо високому рівні відповіла на поставлені промти, але на жаль не всі відповіді були без недоліків.

Виявлені у відповідях недоліки вимагають від користувачів здійснення перевірки інформації, яка отримується від великої мовної моделі Grok 3.

Список використаних джерел

1. Бабчук, С. М., Бабчук, І. С. (2025). Порівняльний огляд мовних моделей штучного інтелекту. Вісник Херсонського національного технічного університету, 2(93), 11–17.
2. Вийшов Grok 3: що цікавого (UPD). DOU.ua. <https://dou.ua/forums/topic/52558/>

Section: Jurisprudence

ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ ДЛЯ ПРАВОСУДДЯ ЩОДО УКЛАДЕННЯ УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Федченко Володимир

к.ю.н., доцент, професор

Кафедра кримінального процесу

Бугаєнко Тимур

курсант

Факультет підготовки фахівців

для органів досудового розслідування

Національної поліції

Дніпровський державний

університет внутрішніх справ, Україна

Угоди в кримінальному провадженні є порівняно новим явищем для національної правової системи України, яке було запроваджене в межах реформування кримінального процесуального законодавства. Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України (КПК) 2012 року передбачено два основних види угод: угода про примирення та угода про визнання винуватості. Остання має особливе значення, оскільки дозволяє оптимізувати розгляд кримінальних справ, зменшити навантаження на судову систему та забезпечити швидке ухвалення вироку. Інститут угод ґрунтується на принципах диспозитивності та змагальності, але водночас передбачає контроль з боку суду з метою дотримання прав усіх учасників провадження [1].

Основною перевагою угод у кримінальному процесі є їхня здатність сприяти економії процесуальних ресурсів. Суд, прокурор та сторона захисту уникають тривалих судових засідань і витрат часу на дослідження доказів, якщо обвинувачений визнає свою вину. Це особливо актуально для справ із великою кількістю епізодів або складною доказовою базою. Крім того, угоди дозволяють зменшити ризик перевантаження слідчих та прокурорів, що є важливим у контексті сучасних викликів, зокрема воєнного стану. Водночас укладення угоди створює передумови для досягнення балансу інтересів: обвинувачений отримує більш м'яке покарання, а держава – визнання вини та вирок, що набирає законної сили без тривалих процедур [2].

Разом із перевагами інститут угод несе й суттєві ризики для системи правосуддя. Серед головних проблем виділяють небезпеку формалізації правосуддя та зниження його якості. Надмірна орієнтація на швидке вирішення справ може призвести до поверхневого розгляду доказів, а отже, й до ухвалення

неправосудних рішень. Важливим ризиком є можливість зловживань з боку сторін кримінального провадження, наприклад, тиску на обвинуваченого з метою примусити його укласти угоду. Також угоди можуть сприйматися суспільством як засіб уникнення суворої відповідальності, що підриває довіру до судової системи та принципу невідворотності покарання.

В Україні укладення угод регламентоване розділом IX КПК. Законодавець передбачив низку процесуальних гарантій: обов'язкову участь захисника, перевірку судом добровільності угоди, а також визначення меж домовленості в частині покарання. Водночас практика застосування свідчить про наявність прогалин. Зокрема, відсутні чіткі критерії, які б дозволяли суду відмовити у затвердженні угоди з огляду на інтереси правосуддя або суспільний інтерес. Крім того, положення КПК не завжди забезпечують реальний захист обвинуваченого від психологічного тиску під час переговорів із прокурором [3, с. 74].

Для підвищення ефективності інституту угод про визнання винуватості необхідне вдосконалення законодавчої та практичної бази. По-перше, слід передбачити більш чіткі стандарти судового контролю: суди мають оцінювати не лише формальну відповідність угоди вимогам закону, а й її справедливість у контексті тяжкості вчиненого злочину. По-друге, необхідно розширити процесуальні гарантії захисту обвинувачених, зокрема запровадити обов'язкову відеофіксацію переговорів про укладення угоди, що дозволить уникнути сумнівів у добровільності згоди. По-третє, варто розглянути можливість внесення змін до КПК у частині підвищення ролі потерпілих, аби їхні права та інтереси були належним чином враховані при укладенні угод [4, с. 133]. Актуальним є створення єдиної судової практики щодо застосування угод, що забезпечить передбачуваність та однаковість у правозастосуванні.

Отже, інститут угод у кримінальному провадженні, а саме про визнання винуватості є важливим інструментом модернізації судочинства, який має значний потенціал для підвищення його ефективності. Водночас наявні ризики вимагають комплексного підходу до вдосконалення законодавства й практики їх застосування. Тільки за умови забезпечення належних процесуальних гарантій та посилення судового контролю угоди про визнання винуватості зможуть повною мірою відповідати стандартам справедливого судочинства та сприяти зміцненню довіри суспільства до правової системи.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
2. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Борецько Г. Кримінально-правові наслідки обмеження права прокурора на оскарження вироку на підставі угоди про визнання винуватості. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2023. С. 74

4. Пайда М. І. Угода про визнання винуватості у кримінальному провадженні: особливості застосування та перспективи вдосконалення. Редакційна колегія. 2025. С. 133.

КРИПТОВАЛЮТА І ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Білецький Єгор Іхтіандрович

здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Телійчук Віталій Григорович

кандидат юридичних наук

старший науковий співробітник

доцент, професор кафедри

Оперативно-розшукової діяльності

Факультет підготовки фахівців для

Підрозділів кримінальної поліції України

Дніпровський державний

університет внутрішніх справ, Україна

Сучасний розвиток цифрових фінансових технологій призвів до того, що криптовалюти стали важливим інструментом не лише для легального бізнесу та інвестицій, а й для тіньової економіки. Їхня анонімність, децентралізований характер та відсутність повного контролю з боку держави створюють серйозні виклики для системи оперативно-розшукової діяльності (ОРД). За оцінками Європолу та ФАТФ, криптовалюти широко застосовуються для відмивання доходів, фінансування тероризму, незаконного обігу наркотиків та зброї. В Україні ця проблема набула особливої актуальності у зв'язку з воєнними викликами, необхідністю контролю фінансових потоків і протидією кіберзлочинності.

Тут доречно погодитися з Р.І. Благурою, що з правової точки зору, використання криптовалют у тіньовій економіці демонструє низку колізій. Кримінальний кодекс України не містить прямої криміналізації незаконного обігу криптовалют, але передбачає відповідальність за відмивання доходів, фінансування тероризму та шахрайство. Закон України «Про віртуальні активи» (2021 р.) заклав основи правового регулювання ринку криптовалют, однак він не повністю інтегрований із системою фінансового моніторингу та нормами КПК України. Це створює прогалини у діяльності правоохоронних органів, зокрема у сфері ідентифікації суб'єктів транзакцій, збору доказів та використання їх у кримінальному провадженні [1, с. 256].

А також слід погодитися з А.М Сафоновим, що оперативно-розшукова діяльність щодо криптовалютного ринку має специфічні труднощі. Технічна анонімність блокчейн-транзакцій ускладнює встановлення особи власника гаманця. Міжнародний характер криптовалютних операцій потребує активної співпраці з правоохоронними органами інших держав та організаціями типу Інтерполу і ФАТФ. Швидкість технологічних змін перевищує темпи правового регулювання, що призводить до ситуацій, коли злочинні схеми залишаються поза увагою правоохоронців [2, с. 131].

Основними проблемами використання криптовалют у тіньовій економіці є правова неврегульованість, технічна складність відстеження транзакцій та міжнародний характер злочинних схем. Відсутність чітких норм у Кримінальному кодексі щодо незаконних операцій із криптовалютами ускладнює їх правову кваліфікацію та доказування у кримінальному процесі. Додатковими перешкодами є анонімність блокчейн-транзакцій, застосування злочинцями методів маскування («міксинг», «тумблінг») та недостатня координація з іноземними правоохоронними органами. Також гострою залишається проблема кадрового забезпечення, адже не всі підрозділи мають фахівців, здатних поєднати знання у сфері права, фінансів і кібербезпеки.

Шляхами вирішення цих проблем є внесення змін до законодавства з метою криміналізації незаконного використання криптовалют та інтеграції норм фінансового моніторингу з ринком віртуальних активів. Важливим напрямом є технічне посилення оперативно-розшукової діяльності шляхом застосування спеціалізованого програмного забезпечення для моніторингу блокчейну [4, с. 251]. Паралельно необхідно розширювати міжнародне співробітництво, забезпечувати обов'язкову реєстрацію криптобірж і провайдерів віртуальних активів та формувати професійні підрозділи у складі правоохоронних органів. Лише комплексний підхід, що поєднує правові, технологічні та організаційні рішення, здатний мінімізувати ризики використання криптовалют у злочинній діяльності [3, с. 327].

Таким чином, криптовалюта стає подвійним феноменом – з одного боку, інструментом цифрової економіки, з іншого – каналом розвитку тіньових фінансових потоків. Правовий аналіз свідчить про необхідність комплексного підходу, який включатиме гармонізацію законодавства, посилення міжнародної взаємодії та впровадження інноваційних технологій в ОРД. Лише за таких умов можна мінімізувати ризики використання криптовалют у злочинних схемах та забезпечити ефективний захист фінансової безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Благута Р. І. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Благута Р. І., Мовчан А. В. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 256 с.
2. Сафаров Д.М. Прокурорський нагляд за здійсненням оперативно-розшукової діяльності підрозділами Національної поліції України в умовах

воєнного стану: тактичні прийоми. Colloquium-journal. Голопристанський міськрайонний центр зайнятості. 2024. С. 131-136.

3. Телійчук В.Г., А. О. М'яло. Щодо питання удосконалення оперативно-розшукової діяльності у виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. The 13 th International scientific and practical conference "Modern science: innovations and prospects"(September 18-20, 2022) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2022. 327 p.

4. Худенко Д. М. Забезпечення оперативних працівників та інспекторів, які займаються кримінальним аналізом, інформацією про віртуальні активи на основі поліцейських інформаційних ресурсів. Е 40 Економічна та інформаційна безпека: актуальні питання. 2021. С. 251.

РОЗВІДКА ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ (ОСІНТ) У ПОШУКУ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ВІД ВИКЛИКІВ ДО ІННОВАЦІЙ

Білецький Єгор Іхтіандрович
здобувач вищої освіти

Науковий керівник:

Телійчук Віталій Григорович

кандидат юридичних наук

старший науковий співробітник

доцент, професор кафедри

Оперативно-розшукової діяльності

Факультет підготовки фахівців для

Підрозділів кримінальної поліції України

Дніпровський державний

університет внутрішніх справ, Україна

Розвідка відкритих джерел інформації (Open Source Intelligence, ОСІНТ) дедалі частіше стає інструментом, який використовується не лише у сфері національної безпеки та боротьби зі злочинністю, але й у пошуку зниклих безвісти осіб, зокрема військовослужбовців. В умовах збройних конфліктів і гібридних війн проблема ідентифікації та встановлення місцезнаходження зниклих військових є надзвичайно актуальною. ОСІНТ дозволяє залучати інформацію з соціальних мереж, фото- та відеоматеріалів, новинних ресурсів, супутникових знімків, баз даних і навіть форумів для реконструкції подій, встановлення останніх відомих місць перебування бійців, а також аналізу їхньої можливої долі.

Підтримуючи позицію Д.Дрижакової та Р.Волинця проте ,що слід поприпотенціал, використання ОСІНТ у пошуку зниклих військових пов'язане з низкою викликів. По-перше, це проблема достовірності та перевірки даних: інформація у відкритих джерелах може бути свідомо спотворена або фейкова, що створює ризик дезінформації. По-друге, існує етична дилема, пов'язана з безпекою самих військовослужбовців: надмірна публічність пошукової діяльності може розкрити ворогові критичні деталі про позиції чи пересування військових частин. По-третє, збирання та аналіз великих масивів даних потребує значних технічних та кадрових ресурсів, що не завжди доступні державним і громадським ініціативам. Важливим викликом також є правове регулювання: законодавство України лише частково визначає статус і межі використання ОСІНТ, що може призводити до правових колізій у практиці [1, с. 138].

Водночас розвиток інновацій у сфері ОСІНТ відкриває нові можливості. Сучасні алгоритми штучного інтелекту та машинного навчання дозволяють автоматично обробляти великі масиви відкритої інформації, ідентифікуючи обличчя, об'єкти чи місцевість за допомогою технологій розпізнавання. Геолокаційний аналіз супутникових знімків і метаданих дає змогу встановлювати координати навіть за непрямыми ознаками, а краудсорсингові платформи об'єднують зусилля волонтерів, журналістів-розслідувачів та родичів зниклих для пошуку важливих свідчень. Інтеграція ОСІНТ із державними реєстрами, міжнародними базами даних і спеціалізованими системами аналізу значно підвищує ефективність пошуку[2, с. 95].

Проблеми використання ОСІНТ у пошуку зниклих безвісти військовослужбовців в умовах воєнного стану в Україні пов'язані насамперед із обмеженим доступом до достовірної інформації та ризиком поширення дезінформації. В умовах активних бойових дій ворог активно застосовує інформаційно-психологічні операції, створюючи фейкові профілі, фото й відео, що ускладнює перевірку автентичності даних[3, с. 45].

Крім того, публічне використання відкритих джерел може становити загрозу національній безпеці, адже окремі відомості про пересування чи перебування військових частин можуть бути використані противником. Проблемою також залишається недостатня правова регламентація та відсутність єдиного механізму взаємодії між державними органами, волонтерськими спільнотами та міжнародними структурами [4, с. 542].

Шляхи вирішення цих проблем передбачають комплексний підхід. По-перше, необхідно створити єдину державну платформу для координації збору й перевірки ОСІНТ-даних із залученням Міністерства оборони, Національної поліції та Служби безпеки України. По-друге, слід запровадити спеціалізовані навчальні програми з підготовки аналітиків ОСІНТ, які зможуть швидко та професійно верифікувати інформацію. По-третє, важливо розробити чіткі правові норми, що регулюють використання відкритих джерел у воєнний час, забезпечуючи баланс між ефективністю пошуку та захистом національної

безпеки. Нарешті, інтеграція сучасних технологій штучного інтелекту та міжнародного обміну даними може підвищити точність пошуку і зменшити ризик маніпуляцій.

Отже, ОСІНТ у сфері пошуку зниклих безвісти військовослужбовців є багатовимірним явищем, яке поєднує технологічні, правові та гуманітарні аспекти. Виклики, пов'язані з достовірністю інформації, етикою та правовим статусом ОСІНТ, вимагають системного врегулювання, підготовки фахівців і розробки механізмів міжвідомчої взаємодії.

Список використаних джерел

1. Дрижакова Д., Руслан Волинець. Використання відкритих джерел інформації (OSINT) у сфері безпеки держави: технології та перспективи. Матеріали конференцій МЦНД 28.02. 2025; Дніпро, Україна. 2025. С. 138-141.
2. Жмур Н. Історія становлення та сучасний стан технології пошуку інформації OSINT. Scientific works of National Aviation University. Series: Law Journal. Air and Space Law. 2022. С. 95-101.
3. Панченко Б. Д. Система автоматизованої розвідки з відкритих джерел інформації. ВНТУ, 2022. С. 45-56.
4. Телійчук В. Г., Гунько К.О. Проблеми протидії шахрайству в мережі Інтернет як складової інформаційної безпеки в умовах воєнного стану. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 542–545.

РИТОРИКА В СУДОВИХ ДЕБАТАХ: ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЙОМИ ПЕРЕКОНАННЯ СУДУ ТА ПРИСЯЖНИХ

Бардадим Е.М.

здобувачка вищої освіти магістерського рівня

Юридичний факультет

Запорізький національний університет, Україна

Анотація. У статті досліджено риторичну судових дебатів як особливий комунікативний феномен, що поєднує юридичну аргументацію з психологічними прийомами переконання. Розглянуто адаптацію аристотелівської концепції переконання — логосу, етосу та пафосу — до потреб сучасного судочинства. Зроблено акцент на психологічних механізмах впливу: асоціативності, ефектах первинності та завершальності, риторичному повторі, паузах, апеляції до цінностей і контрасті. Особлива увага приділена ролі невербальної комунікації та етичним межах впливу, що відрізняють переконання від маніпуляції.

Ключові слова: судові дебати, риторика, психологічні прийоми, логос, етос, пафос, невербальна комунікація, переконання, етика судового виступу.

Введення. Судові дебати є кульмінаційною фазою судового процесу, під час якої сторони викладають і аргументують свої позиції для переконання суду та/або присяжних. Ефективність виступу визначається не лише якістю юридичних доказів, але й рівнем риторичної майстерності і вмінням застосовувати психологічні прийоми для впливу на слухачів. Класична аристотелівська модель переконання становить теоретичну основу для формування судових промов і повинна бути адаптована до особливостей різних аудиторій — професійних суддів, які цінують раціональні доводи, та присяжних, які більш сприйнятливі до емоцій і авторитету промовця.

Мета та задачі дослідження. Метою статті є аналіз психологічних механізмів риторики у судових дебатах та визначення їхнього впливу на переконливість виступу. Для реалізації поставлено задачі: дослідити адаптацію аристотелівської концепції переконання з огляду на аудиторію; виокремити ключові психологічні прийоми, що підвищують ефективність аргументації; оцінити роль невербальної комунікації; проаналізувати етичні аспекти застосування психологічних технік у судовому процесі.

Результати дослідження і їх обговорення. Ефективність судової риторики ґрунтується на гармонійному поєднанні логосу, етосу та пафосу, концепція яких має глибоке історичне коріння та підтримується сучасними юридично-психологічними дослідженнями. Вперше ця триєдина модель була сформульована Аристотелем у трактаті «Риторика» [1].

Логос — це раціональна частина промови, що базується на фактах, доказах, документах, експертизах. Вона має бути структурованою, послідовною та юридично бездоганною. Саме логос допомагає знизити когнітивне навантаження завдяки чіткій структурі аргументів і є основою для переконання професійних суддів, які оцінюють насамперед юридичну чистоту доводів [2, с.18].

Етос відображає моральний образ промовця. Якщо адвокат або прокурор демонструє повагу до суду, говорить чесно, впевнено та коректно, це створює атмосферу довіри. Суд і присяжні схильні більше сприймати аргументи від юриста, який демонструє професійну етику та компетентність. Таким чином, етос — це авторитет і репутація, які працюють на переконання.

Пафос означає емоційний вплив. Це не театральна експресія, а тонке апелювання до почуттів аудиторії: співчуття, справедливості, обурення чи надії. Саме пафос часто виявляється ключовим у роботі з присяжними, які значною мірою приймають рішення, керуючись емоціями.

У судовій практиці ці три елементи повинні поєднуватися гармонійно. Лише раціональна аргументація без емоцій може залишити промову сухою й непереконливою. Лише емоції без логіки виглядають маніпулятивно. Тільки в єдності логосу, етосу та пафосу формується справжня сила переконання [3].

У структурі судової промови вагому роль відіграють психологічні прийоми, які підсилюють аргументацію та роблять її зрозумілішою для аудиторії. Серед них особливе значення мають асоціативність, ефекти первинності та завершальності, риторичний повтор і пауза. Асоціативність дозволяє поєднати юридичні аргументи з життєвими прикладами, що допомагає встановити емоційний контакт із присяжними. Ефект первинності полягає в тому, що початкові тези промови формують рамку сприйняття і довше утримуються у пам'яті слухачів, тоді як ефект завершальності забезпечує сильне враження від заключних слів промовця. Риторичний повтор підсилює ключові ідеї, створюючи ефект резонансу, а грамотно використана пауза дозволяє підкреслити значущість певних моментів та дати час аудиторії їх осмислити.

До важливих прийомів також належать апеляція до цінностей і прийом контрасту. Звернення до універсальних моральних ідеалів — справедливості, честі, гуманності — формує міцний моральний фундамент для сприйняття аргументів юриста. Прийом контрасту, своєю чергою, допомагає чітко окреслити різницю між позиціями сторін, створюючи для суду та присяжних виразну альтернативу й стимулюючи їх зробити вибір на користь позиції промовця.

Особлива увага у судових дебатах повинна приділятися визначенню меж допустимого психологічного впливу, що відрізняють переконання від маніпуляції. Переконання базується на поєднанні логічних доводів, морального авторитету промовця та виваженого емоційного впливу, тоді як маніпуляція ґрунтується на викривленні фактів та використанні когнітивних упереджень аудиторії. Невербальні засоби повинні виконувати допоміжну функцію, підсилюючи достовірність аргументації, а не створювати хибну ілюзію її вагомості. У нормативному полі підкреслюється, що судова риторика має відповідати етичним стандартам і виключати будь-які форми маніпулятивного впливу, адже порушення цих меж здатне підірвати довіру до правосуддя та поставити під сумнів об'єктивність судового рішення. Таким чином, етичні засади риторики виконують роль запобіжника, який гарантує баланс між переконливістю виступу та справедливістю судового процесу.

Важливу роль відіграють також невербальні компоненти — інтонація, міміка, жести і зоровий контакт, що сприяють встановленню контакту з аудиторією і підвищенню довіри[4]. Невербальна комунікація становить приблизно 55% від загального обсягу спілкування, що включає міміку, жести, пози і рухи тіла, тоді як вербальна інформація складає лише близько 7%, а тон голосу — 38%.[5, с.14] Такі показники підтримуються дослідженнями в юридичній сфері, зокрема Ірини Юріївни Сковронської, яка вказує, що невербальна поведінка адвоката (жести, міміка, інтонація) значно впливає на сприйняття судової промови, підвищуючи її ефективність і допомагаючи утримати увагу аудиторії у суді [4].

Невербальна комунікація доповнює словесний вплив і може самостійно передавати настрої та ставлення учасника процесу, що в умовах судового

спілкування набуває особливого значення, оскільки судді і присяжні часто підсвідомо реагують на невербальні сигнали. Жести, міміка, зоровий контакт, темп і тембр голосу дозволяють адвокату чи прокурору ефективно керувати увагою, створювати емоційний резонанс і забезпечувати довіру.

Висновки. Отже, судова риторика виступає не лише інструментом представлення правової позиції, а й важливим засобом формування довіри до правосуддя. Гармонійне поєднання раціональних, моральних та емоційних складових із психологічними техніками та невербальною комунікацією дозволяє досягати максимальної переконливості, водночас залишаючись у межах етичних стандартів. Саме така риторика сприяє підвищенню ефективності судових дебатів, забезпечує баланс між впливом і справедливістю та підтримує авторитет судової системи як гаранта прав і свобод людини.

Список використаних джерел

1. Мацько Л. І. Риторика : навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – 2-ге вид., стер. – Київ : Вища школа, 2006. – 311 с. – Режим доступу: http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/862/Matsko_Rytoryka.pdf(дата звернення 14.09.2025).
2. Ясінок М. М. Судові дебати: право, психологія, риторика : монографія / М. М. Ясінок. – Київ : Алерта, 2014. – 171 с. – Режим доступу: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Sudovi-debaty-Psykholohiia-Monohrafiia.pdf>(дата звернення 14.09.2025).
3. Сковронська І. Ю. Етос, логос, пафос як базові модули судової риторики античних часів / І. Ю. Сковронська // Jurnalul juridic național: teorie și practică. – 2018. – Nr. 1-1 (29). – С. 29–33. – Режим доступу: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2531/1/egos%0d%a1%0d%ba%0d%be%0d%b2%0d%80%0d%be%0d%bd%0d%81%0d%8c%0d%ba%0d%b0.pdf>(дата звернення 14.09.2025).
4. Сковронська І. Ю. Застосування невербальної комунікації в судовому виступі адвоката / І. Ю. Сковронська // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2020. – № 1. – С. 6–9. – Режим доступу: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3457/1/%0d%81%0d%ba%0d%be%0d%b2%0d%80%0d%be%0d%bd%0d%81%0d%8c%0d%ba%0d%b0.pdf>(дата звернення 14.09.2025).
5. Ковалінська І. В. Невербальна комунікація / І. В. Ковалінська. – Київ : Освіта України, 2014. – 289 с. – Режим доступу: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4631/1/I_Kovalynska_NC_GI.pdf(дата звернення 14.09.2025).

ПРИНЦИПИ НЕВІДЧУЖУВАНOSTІ ТА НЕПОРУШНОСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ, ЯК ОСНОВА ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ГАРАНТУВАННЯ

Романенко Людмила Миколаївна

доцент

Кафедра конституційного права ННПП

Пантелєєва Мірабєль Андріївна

здобувачка вищої освіти 203 СПРБ - 2 курсу ННПП

Лук'яненко Марія Юрїївна

здобувачка вищої освіти 203 СПРБ - 2 курсу ННПП

Національна академія внутрішніх справ

м. Київ, Україна

Принципи невідчужуваності та непорушності прав і свобод людини є наріжними каменями, на яких ґрунтується сучасний демократичний правопорядок. Ці концепції, що закріплені в ключових міжнародних документах і Конституції України слугують не просто декларативними заявами, а фундаментальними нормами, які визначають межі державної влади та захищають людську гідність.

Розділ II Конституції України, в повному обсязі присвячений правам, свободам та обов'язкам людини і громадянина та містить низку ключових положень. Стаття 21 Конституції прямо зазначає, що права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Ця норма посилюється статтею 22, яка проголошує, що конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. Крім того, частина третя цієї статті встановлює заборону звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод у разі прийняття нових законів або внесення змін до чинних [1].

Ці положення покладають на державу прямий обов'язок не лише утримуватися від втручання у права, а й гарантувати їх збереження в повному обсязі. Прикладом такої гарантії є фундаментальне право на життя, яке закріплює Конституція України у статті 27 та проголошує його невід'ємним, невідчужуваним та непорушним [1].

Принципи невідчужуваності та непорушності знайшли широке відображення у міжнародному праві, що є джерелом універсальних стандартів.

Загальна декларація прав людини не містить точних термінів «невідчужуваності» і «непорушності» у своїх статтях, проте її Преамбула прямо говорить про «гідність та рівні і невід'ємні права, які властиві всім членам людської сім'ї». Статті 29 та 30 Загальної декларації прав людини слугують міжнародним еквівалентом принципу непорушності та встановлюють, що права можуть бути обмежені лише законом для забезпечення прав і свобод

інших осіб, а також забороняють будь-які дії, спрямовані на знищення будь-яких прав і свобод, викладених у Декларації [2].

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права в частині 1 статті 5 забороняє займатися будь-якою діяльністю або чинити будь-які дії, спрямовані на знищення яких-небудь прав чи свобод, визнаних у цьому Пакті. Частина 2 цієї статті 5 Пакту не визнає ніякого обмеження чи приниження будь-яких основних прав людини, та не допускається визначення таких прав в меншому обсязі. Отже статті Пакту застерігають, що жодне його положення не може бути витлумачене як таке, що дозволяє будь-якій державі, групі чи особі займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-які дії, спрямовані на знищення будь-яких прав чи свобод, або на їхнє обмеження в більшій мірі, ніж передбачено в ньому, що є чітким посилом на невідчужуваність та невід'ємність прав та свобод [3].

Європейська конвенція з прав людини є дієвим наднаціональним механізмом захисту прав, який надає додаткові гарантії непорушності та невідчужуваності прав людини, а саме стаття 1 зобов'язує Договірні Сторони поважати права людини та гарантувати права і свободи визначені в цієї Конвенції кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією.

Стаття 46 Конвенції, в свою чергу, наділяє рішення Європейського Суду з прав людини Обов'язковою силою рішень та їх виконання чітко регламентуючи, що «Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в справах, у яких вони є сторонами» [4]. Ця стаття забезпечує реалізацію принципу непорушності, адже Держава-відповідач не може просто проігнорувати встановлене Судом порушення, що надає додаткові гарантії захисту прав.

Україна ратифікувала Європейську конвенцію з прав людини у 1997 році, зробивши її положення частиною національного законодавства.

Обов'язковість для держави Європейської конвенції створила дворівневий механізм захисту прав людини, оскільки держава зобов'язана дотримуватися як власної Конституції, так і положень Конвенції, оскільки перебуває під наглядом Європейського суду з прав людини. Це посилює принцип непорушності, адже держава не може просто «скасувати» свої зобов'язання щодо дотримання прав і свобод, оскільки підлягає міжнародному контролю.

Принципи невідчужуваності та непорушності прав людини є не лише теоретичними конструкціями чи визначеннями, а й дієвими нормами, що підтверджується юридичною практикою.

Аналізуючи останні Рішення Конституційного Суду України отримуємо реальні підтвердження непорушності та невід'ємності прав людини.

До прикладу, у своїх рішеннях № 1-р/2023 від 7 лютого 2023 р. та Рішення .№ 3-р/2022 23 грудня 2022 р. Конституційного Суду посилається на ст. 21–22 Конституції України та зазначає, що звуження прав суперечить юридичній визначеності та верховенству прав, що ст. 22 забороняє звуження обсягу прав [5, 6].

У Рішенні № 6-р(П)/2024 від 13 травня 2024 р. щодо свободи та недоторканності (ст. 21, 29), Суд вказав, що обмеження можливе лише за вмотивованим рішенням суду з дотриманням гарантій, а свавільні норми порушують непорушність свобод [7].

Рішення № 10-р(П)/2024 від 13 листопада 2024 р. у справі про судовий захист (ст. 55) Суд наголошує на непорушності права на звернення до суду та обмеження не можуть створювати перешкоди реалізації свобод (ст. 21–22) [8].

Практика Європейського суду з прав людини є ключовим інструментом для забезпечення непорушності прав на наднаціональному рівні. Прикладом може слугувати така значуща Справа, як "Україна та Нідерланди проти Росії" (№ 8019/16, № 43800/14 та інші) яка є яскравим прикладом застосування фундаментальних принципів непорушності та невідчужуваності прав людини [8].

Ці принципи впливають зі статті 1 Європейської конвенції з прав людини, яка зобов'язує держави забезпечувати права та свободи всім особам під їхньою юрисдикцією. Європейський Суд підкреслив, що права людини не "заморожуються" в зонах конфлікту чи окупації; юрисдикція держави поширюється всюди, де є контроль, забезпечуючи захист невідступних прав від свавільних дій, що є твердження непорушності прав людини навіть під час воєнного стану. Також Суд зазначив, що права не можуть бути "відчужені"; вони залишаються невід'ємними для осіб під контролем агресора, незалежно від територіальних претензій. Суд у своєму рішенні також констатував порушення права на життя, позасудові страти, тортури та знищення приватної власності, що є прямими порушеннями принципів непорушності прав людини. Це рішення є переконливим доказом того, що міжнародна судова практика формує прецедентне право, яке дозволяє захищати права навіть тоді, коли їх порушення стає "адміністративною практикою" держави [8].

Принципи непорушності та невідчужуваності прав людини є не лише законодавчою нормою, але й предметом дослідження сучасних науковців.

У контексті соціальних прав, Свистунова О.В. розглядає невідчужуваність, як приналежність від народження, неможливість передачі, а непорушністю є заборона неправомірних обмежень, та вважає ці принципи загальними ознаками конституційних прав [10].

Для Олійника А.Ю. принцип невідчужуваності та непорушності є ключовим для статусу суб'єктів, означає незворотність та невід'ємність прав, гарантованих Конституцією та є вихідною засадою для реалізації прав, свобод та обов'язків особи [9].

Таким чином, принцип невідчужуваності та непорушності прав людини забезпечують юридичну та моральну основу для захисту прав та свобод людини, слугують фундаментом для національного законодавства та міжнародних стандартів, а також визначають обов'язок держав гарантувати і захищати права людини в усіх сферах суспільного життя.

У підсумку варто наголосити, що доктрина невідчужуваності та непорушності прав людини становить один із фундаментальних принципів сучасного конституціоналізму та міжнародного права.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (редакція від 1 січ. 2016 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>.
2. Загальна декларація прав людини : ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. // Резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН. – 1948. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. // Резолюція 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН. – 1966. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
4. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : укладена в м. Рим 4 листопада 1950 р. // Європейська конвенція з прав людини. – 1950. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
5. Рішення Конституційного Суду України від 7 лютого 2023 р. № 1-р/2023 у справі за конституційним зверненням щодо відповідності Конституції України положень Закону України «Про державну службу» (щодо права на працю та пенсії). – Київ: Конституційний Суд України, 2023. – Режим доступу: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_r_2023.pdf.
6. Рішення Конституційного Суду України від 23 грудня 2022 р. № 3-р/2022 у справі за конституційним зверненням щодо відповідності Конституції України положень Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» (щодо пенсійних прав державних службовців). – Київ: Конституційний Суд України, 2022. – Режим доступу: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/3_r_2022.pdf.
7. Рішення Конституційного Суду України від 13 травня 2024 р. № 6-р(II)/2024 у справі за конституційним зверненням щодо відповідності Конституції України положень Кримінального процесуального кодексу України (щодо свободи та недоторканності). – Київ: Конституційний Суд України, 2024. – Режим доступу: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/6_r_ii_2024.pdf.
8. Рішення ЄСПЛ у справі "Україна та Нідерланди проти Росії" (заяви № 8019/16, № 43800/14, № 28525/20) від 25 січня 2023 р. (прийнятність) та 9 липня 2025 р. (по суті). – Страсбург: ЄСПЛ, 2023–2025. – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int>. Олійник А. Ю. Національні принципи конституційно-правового статусу суб'єктів підприємницької

9. Олійник А. Ю. Національні принципи конституційно-правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності // Law, Society and Economics Journal. – 2023. – № 12. – С. 78–92.
10. Свистунова О. В. Сутність та ознаки конституційного права людини та громадянина на соціальний захист // Criminalistics and Forensics. – 2023. – № 1. – С. 112–128. – Режим доступу: <https://journal.criminalistics.ua/2023/1/svistunova.pdf>

GENERAL PRINCIPLES OF INTERNATIONAL COPYRIGHT PROTECTION

Bombela Anhelina

Fourth Year Student Majoring for Bachelor Degree
Specialty 293 “International Law”

Kuzina Oleksandra

Fourth Year Student Majoring for Bachelor Degree
Specialty 293 “International Law”

Vasylyshyna Nataliia

Dr.Sc. in Pedagogics, Professor
Foreign Languages and Translation Department
Faculty of Law and International Relations
State University “Kyiv Aviation Institute”
Kyiv, Ukraine

Abstract. The text explores the key principles of international copyright protection and their role in the global system for safeguarding creative rights. The principle of independence of protection means that copyright protection may vary in scope and duration across different countries, depending on their national legislation. International conventions establish minimum standards of protection, which include both economic and moral rights of authors, contributing to the harmonization of national laws. The principle of reciprocity encourages countries to enhance their level of copyright protection by offering benefits to authors from states with equivalent protection levels. The system of international copyright protection aims to strike a balance between the interests of authors and the public, supporting the development of creativity and cultural exchange in a global context.

Key Words: copyright, international protection, independence of protection, national treatment, minimum standards, principle of reciprocity, automatic protection, economic rights, moral rights, international conventions, legal harmonization, civil law, protection of creative rights.

Purpose and Objectives of the Study. To examine the concept and significance of copyright in the international context. To achieve this goal, the following objectives must be addressed: to study the main principles of international copyright protection;

to analyze the interaction between the principles of independence of protection, minimum standards, and reciprocity in international copyright protection; to consider the principles of copyright as a part of civil law.

General Principles of International Copyright Protection. Copyright belongs to fundamental human rights; it guarantees the protection of human creations from encroachment and theft. Humans are endowed by nature with the capacity for critical thinking, analysis, and creative activity, and therefore can invent and create new technologies, develop designs and projects, and create works of art.

The right to protect the results of creative and intellectual activity is called property rights. In private international law, two categories of intellectual property rights are distinguished. The first includes copyright and related rights, and the second – industrial property rights [4, p. 126].

Intellectual property, similar to property rights, belongs to the sphere of exclusive rights that require an indefinite circle of persons to respect the rights of the owner. Violation of the rights of authors, inventors, or performers entails civil, administrative, and sometimes criminal liability. At the same time, the rules and grounds for bringing to liability are regulated by the legislation of each particular state. Considering the specificity of intellectual property and the dynamics of its development at the global level, an objective need arose for the institutionalization of an international system for the protection of copyright and related rights through the adoption of relevant international legal acts. International protection of intellectual property represents an integrated system encompassing legislative regulation, international conventions, as well as the activities of international organizations designed to ensure effective protection of intellectual property rights.

Copyright protection became possible at the international level thanks to the adoption of a series of international acts. In particular, the Universal Copyright Convention of September 6, 1952 [3], which concerns copyrights to literary, scientific, and artistic works, such as: written, musical, dramatic and cinematographic works, works of painting, graphics, and sculpture [5].

The Berne Convention of July 24, 1971 [1], which applies to copyright objects relating to literary and artistic films. The signatory countries of these two conventions formed an international community that committed to protecting the copyrights of their citizens to the products of their intellectual property.

At the regional level, EU Directive 2019/790 of the European Parliament and of the Council of April 17, 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market [2] has taken its place of honor, regulating the use of works in the digital environment and establishing rules regarding the liability of online platforms for posting content protected by copyright.

It is worth noting that when determining the subject of protection, the territorial principle is applied – priority is given to the state in which the work was first published. As for the term of copyright protection, it covers the period of the author's life and 50 years after their death. For certain objects, such as translations, cinematographic works,

photographs, and others, this term may be shortened, but member countries are allowed to establish longer protection periods. According to paragraph 8 of Article 2 of the Convention Establishing the World Intellectual Property Organization, of which Ukraine is also a member, the term "intellectual property" means rights to literary, artistic, and scientific works; performances of artists, sound recordings, radio and television broadcasts; inventions in all fields of activity; scientific discoveries; industrial designs; trademarks, service marks, firm names and commercial designations; as well as rights to protection against unfair competition and other rights related to intellectual activity in the industrial, scientific, literary, and artistic spheres.

It can be said that the protection of intellectual property rights in international relations is particularly effective when combined with the peculiarities of national legal regulation.

The development of copyright protection in private international law is largely related to the conclusion of treaties aimed at protecting intellectual property beyond the country of its creation. Although such treaties do not always fully achieve their purpose, their conclusion is considered effective. Among the main types of treaties are: agreements on mutual protection of intellectual property objects, treaties on international classifications, and treaties on establishing protection standards. Resolution of conflict-of-laws issues is carried out according to the law of the state where the rights are registered (*lex loci contractus*). In case of dispute, the parties may choose jurisdiction by agreement. Foreign court decisions are recognized only when they are adopted or recognized in the respective state.

In 1952 in Geneva, the Universal Copyright Convention was adopted, which entered into force in September 1955, becoming an important milestone in the formation of an international system for copyright protection. The basic principle of the Convention is national treatment, which guarantees an equal level of protection for both national and foreign rights holders. The Convention provides for a set of substantive legal norms that establish minimum standards for copyright protection among member states. In particular, it establishes the right to translate works and defines a minimum copyright term of 25 years. These provisions contributed to the harmonization of legislation in different countries and laid the foundations for further development of international cooperation in the field of intellectual property.

The Strasbourg Agreement concerning the International Patent Classification, concluded in 1971, can also be included among the main regulatory documents for regulating relations concerning intellectual property. The key achievement of the agreement is the creation of the International Patent Classification. The International Patent Classification plays a significant role in searching patent documents used in researching the state of the art [6, p. 5].

An important place among international acts in the field of copyright protection in private law is occupied by the Paris Convention for the Protection of Industrial Property, adopted in 1883. Its main purpose is to ensure legal protection of the results of intellectual activity to improve product quality. The provisions of the Convention

extend to objects of industrial property, in particular inventions, industrial designs, trademarks, firm names, geographical indications, utility models, and measures to combat unfair competition. In addition, the Paris Convention also provides for other norms regulating legal relations in the field of protection of various objects of industrial property, such as industrial designs, commercial names, trademarks, and geographical indications [7].

In the modern world, where information and creativity cross national borders with incredible ease, international copyright protection acquires critical importance. It is quite important for supporting innovation, cultural exchange, and economic development. Without clear international agreements, authors and rights holders would face difficulties in protecting their works beyond national jurisdiction. That is why the key principles underlying the international copyright protection system are extremely important.

The first and fundamental principle is national treatment. This principle, enshrined in many international conventions, particularly in the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, stipulates that each contracting state grants authors from other contracting states the same protection it provides to its own citizens regarding their works. In other words, foreign authors enjoy the same rights and means of protection as national authors in the country where their works are used. This principle eliminates discrimination based on citizenship and ensures equal conditions for creators from different countries. Thus, according to the Berne Convention, a foreign author may enjoy an even higher level of protection of their rights than an author who is a citizen of a member country [8, p. 56].

The second important principle is automatic protection. According to this principle, copyright protection arises automatically from the moment of creation of a work and does not require any formal registration or deposit. This means that an author does not need to take any action to obtain protection in the countries party to the relevant international treaties. This approach significantly simplifies the process of protecting rights, especially in the context of global dissemination of works, where formal procedures in each country would be extremely burdensome.

The third key principle is independence of protection. This principle means that copyright protection for a work obtained in one country is independent of the protection obtained in another country. In other words, the term of protection, scope of rights, and means of protection may differ in different countries according to their national legislation, even if the work is protected by international conventions. This reflects the sovereignty of each state in determining the level of copyright protection within its territory.

The fourth important aspect is minimum standards of protection. International conventions establish a certain minimum level of rights that contracting states are obligated to grant to authors. These standards include basic economic rights, such as the right of reproduction, translation, public performance, broadcasting, etc., as well as moral rights, such as the right of authorship and the right to the integrity of the work.

The establishment of minimum standards promotes harmonization of legislation in different countries and ensures a certain level of predictability for authors and rights holders.

Finally, the principle of reciprocity plays an important role in international copyright protection. Although national treatment is the foundation, some international agreements may provide for granting certain advantages to authors from countries that ensure a similar level of protection for authors from other contracting states. This principle encourages countries to raise the level of copyright protection.

Conclusions. In summary, the basic principles of international copyright protection – national treatment, automatic protection, independence of protection, minimum standards, and the principle of reciprocity – form a complex but vital system. They aim to ensure a fair balance between the interests of authors and society, promoting the development of creativity and cultural exchange on a global scale. In a world constantly changing under the influence of technological progress, further strengthening and adaptation of these principles remains a key task for the international community.

Copyright as part of civil law is based on the following principles: legal equality of subjects of law; freedom of contract; freedom of entrepreneurial activity; freedom of the individual; incorporation in copyright norms of the latest achievements in the field of global legal thought and universally recognized provisions developed by the world community; comprehensive protection of property regardless of its forms and types; respect for the rights and interests of other persons and public morality [9].

References

1. Bernska konventsiiia pro okhoronu literaturnykh i khudozhnikh tvoriv: Konventsiiia, Mizhnarodnyi dokument vid 24.07.1971 r. Postanova VR № 189/95-VR. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text
2. Dyrektyva (IeS) 2019/790 Yevropeiskoho parlamentu ta Rady vid 17 kvitnia 2019 roku pro avtorske pravo ta sumizhni prava na Yedynomu tsyfrovomu rynku ta pro vnesennia zmin do Dyrektyv 96/9/EC ta 2001/29/EC. Ofitsiinyi visnyk Yevropeiskoho Soiuzu. 2019. L 130. S. 92–125. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj>
3. Zhenevska konventsiiia pro avtorske pravo vid 6 veresnia 1952 roku: Postanova VR № 3794-XII-VR. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text
4. Mykhailiv M.O. Prava intelektualnoi vlasnosti yak ob'ekt mizhnarodnykh spadkovykh vidnosyn. Yurydychnyi visnyk.2020. № 3. S. 125-134.
5. Vsesvitnia konventsiiia pro avtorske pravo: Deklaratsiia vid 06.09.1952 r. Postanova VR № 3794-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text
6. Zoria S.Iu. Osoblyvosti zakhystu intelektualnoi vlasnosti u mizhnarodnomu pravi. Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia. 2016. № 1. S. 1-6.
7. Paryzka konventsiiia z okhorony promyslovoi vlasnosti: Konventsiiia, Mizhnarodnyi dokument vid 20.03.1883 r. Nabuttia chynnosti dlia Ukrainy: 25 hrudnia 1991 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text

8. Ilinska, K. O. Osnovni pryntsypy mizhnarodnoi okhorony avtorskoho prava. Humanit. visn. NUK. Mykolaiv : NUK, 2014. Vyp. 7. S. 55–57.
9. Bondarenko S.V. Avtorske pravo ta sumizhni prava. K.: In-t intel. vlasn. i prava, 2008. 288 s.

THE EVOLUTION OF PUNISHMENT IN INTERNATIONAL JUSTICE

Shevchenko Oleksandr

cadet 4th year

faculty of training specialists for of the

pre-trial investigation bodies of the

National Police of Ukraine

Research supervisor:

Dekusar Hanna

senior lecturer

<https://orcid.org/0000-0001-8727-5944>

Department of Language Training

Dnipro State University of Internal Affairs

Ukraine

Over the last century, the international community has fundamentally transformed its approach to punishment. From the retributive justice of the Nuremberg and Tokyo Tribunals after World War II to the more nuanced strategies of the ad hoc tribunals in the 1990s and the establishment of the International Criminal Court (ICC), punishment has gradually shifted from a tool of retribution toward a balanced framework combining deterrence, proportionality, rehabilitation, and restorative justice. The concept of punishment within international justice has undergone a profound transformation over the past century, reflecting the changing moral, legal, and political landscape of the global community. From the early notions of collective retribution to the establishment of sophisticated international courts, the evolution of punishment mirrors humanity's struggle to balance justice, deterrence, and reconciliation.

This thesis explores the main stages in this evolution, analyzing how international institutions shaped punishment practices while addressing challenges such as enforcement, legitimacy, and cultural diversity.

Punishment is an integral part of justice systems, yet its role in international justice is uniquely complex. International crimes—genocide, crimes against humanity, war crimes, aggression—are seen not only as attacks on individuals but as violations against humanity itself. To respond, states have developed legal mechanisms to ensure accountability beyond national borders.

From the punitive approach of the Nuremberg and Tokyo trials to the ICC's more restorative model, the evolution of punishment mirrors changing ideas about justice, fairness, and reconciliation.

Research. The research uses a historical and doctrinal approach. It considers statutes and judgments of tribunals alongside secondary literature. A chronological method is applied to highlight changes over time, while thematic analysis explains the philosophical shifts in punishment.

The post-WWII tribunals were the first to prosecute individuals, including heads of state, for crimes against peace, war crimes, and crimes against humanity. Sentences ranged from imprisonment to death. Retribution and deterrence dominated; rehabilitation was absent. Critics called it "victor's justice," yet the principle of individual accountability became a cornerstone of international law. The Nuremberg Trials are recognized as an example of procedural culture that established the principles of post-war international humanitarian and criminal law. These principles lay the foundation for safeguarding peace, respecting human dignity, and preventing aggressive wars, war crimes, genocide, and crimes against humanity. They became the basis for post-war international legal acts and principles [1].

For decades, international justice remained largely inactive due to Cold War politics. It was only in the 1990s, after atrocities in Yugoslavia and Rwanda, that the United Nations revived international accountability through the ICTY (1993) and ICTR (1994).

These tribunals introduced more proportional sentencing and rejected the death penalty, reflecting international human rights standards. Sentences were tailored to the gravity of crimes and the role of defendants. Another step forward was giving victims a limited voice, acknowledging their suffering. These measures aimed not only at punishment but also at post-conflict reconciliation.

The creation of the ICC in 2002 institutionalized permanent international justice. Unlike previous ad hoc tribunals, the ICC operates continuously and seeks to ensure consistency in sentencing. Its approach to punishment emphasizes not only retribution but also restorative justice, victim participation, and long-term prevention of mass atrocities. However, debates persist over the Court's jurisdiction, political independence, and sentencing effectiveness.

International justice moved from a retributive focus to a more holistic model. While retribution and deterrence remain important, rehabilitation and restorative elements are increasingly recognized. Reparations, truth-telling, and reconciliation reflect this broader vision [3].

Despite achievements, international punishment faces difficulties:

- **Selectivity:** weaker states are often targeted, while powerful ones avoid scrutiny.
- **Enforcement:** courts depend on states for arrests and imprisonment.
- **Deterrence:** the actual preventive effect of international punishment is debated.
- **Cultural diversity:** local traditions of justice may clash with international sentencing models.

The evolution of punishment in international justice reflects a remarkable journey from retribution-driven responses toward a system rooted in accountability, proportionality, and human dignity. From the Nuremberg and Tokyo Tribunals to the establishment of the International Criminal Court (ICC), this progression represents humanity's growing commitment to the rule of law and to the idea that even in times of conflict, justice must prevail over vengeance.

The Nuremberg and Tokyo Trials marked a historic turning point by establishing the principle of individual criminal responsibility for crimes against humanity and war crimes. These tribunals not only punished perpetrators but also laid the moral and legal foundations for modern international criminal law. The ad hoc tribunals of the 1990s — the ICTY and ICTR — advanced these principles by introducing more structured sentencing procedures, ensuring fair trials, and emphasizing the protection of victims and witnesses. The establishment of the ICC in 2002 further institutionalized these efforts, embedding mechanisms for victim participation, reparations, and the pursuit of restorative justice within a permanent international framework.

However, significant challenges persist. Issues such as uneven enforcement of judgments, political interference, selective justice, and differing cultural perceptions of punishment continue to undermine the consistency and legitimacy of international justice. The effectiveness of punishment in achieving deterrence and reconciliation remains a subject of ongoing debate, especially in contexts where international intervention intersects with national sovereignty and post-conflict recovery.

Looking forward, the future of punishment in international justice must focus on integrating retributive and restorative principles to achieve a more holistic form of accountability. Punishment should not only redress past atrocities but also contribute to rebuilding societies, fostering reconciliation, and preventing future crimes. True justice in the international arena must therefore go beyond the courtroom—it must heal, educate, and reaffirm the shared moral conscience of humanity.

Ultimately, the evolution of punishment in international justice is not merely a legal development but a moral and philosophical one. It signifies the international community's collective aspiration to transform the response to atrocity from cycles of vengeance into processes of accountability, truth, and restoration. As this system continues to evolve, its success will be measured not solely by the number of convictions rendered, but by its ability to reinforce global peace, human rights, and the enduring belief that no one is above the law.

References

1. Osipov, V. I. (2024). «The significance of the Nuremberg Trials for international criminal law». «Current Issues of State and Law», pp. 135–140.
2. Nuzban, Yu. (2024). «Opportunities and challenges of victims' participation in ICC proceedings». «Ukrainian Journal of International Law: Theory and Practice of International Law», No. 1, pp. 32–37.

3. Yuwei Wang, Zhaobin Pei, Huiwen Wang, An Analysis of the Victim Participation System in the International Criminal Court. Innovation Economics and Management Research (IEMR), Volume 3, The 8th International Conference on Economics, Management, Law and Education. 2022: 73-79.
4. Practices of Reparations in International Criminal Justice. Cambridge Core. URL: <https://doi.org/10.1017/9781009166478>.
5. The world's largest collection of open access research papers. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/214080581.pdf>.

Section: Management, Public Administration and Administration

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Антипенко Ірина Вікторівна

доктор наук з державного управління,

завідувач кафедри

Гаркуша Володимир Петрович

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра публічного управління та адміністрування

Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій, Україна

У ХХІ столітті цифрова трансформація стала визначальною характеристикою розвитку публічного управління. Використання електронних сервісів, впровадження технологій «розумного врядування», розширення доступу до відкритих даних і використання штучного інтелекту у діяльності державних інституцій істотно підвищують ефективність державної політики та якість надання публічних послуг. Водночас зростає залежність органів влади від інформаційних систем та цифрової інфраструктури, що створює нові виклики у сфері безпеки [1]. Саме тому питання правового регулювання кібербезпеки в контексті інформаційного забезпечення публічного управління набуває особливої актуальності.

Сьогодні кібербезпека виступає не лише як технічна чи організаційна категорія, а як складний міждисциплінарний феномен, що поєднує правові, політичні, адміністративні та соціальні аспекти [2]. Недосконалість правової бази, низький рівень інтеграції європейських стандартів, а також наявність численних кіберінцидентів в Україні демонструють необхідність ґрунтовних наукових досліджень у цій сфері. Проблема ускладнюється тим, що кіберзагрози постійно еволюціонують, тоді як законодавчі механізми часто залишаються інерційними. Таким чином, існує дисбаланс між потребами сучасної цифрової держави та здатністю нормативно-правової системи адекватно реагувати на нові виклики.

Дослідження правового регулювання кібербезпеки у сфері публічного управління передбачає використання комплексу методів, які дозволяють поєднати аналіз правових норм із вивченням управлінської практики, міжнародного досвіду та соціально-політичного контексту. У методологічному плані це вимагає застосування як загальнонаукових, так і спеціально-правових та міждисциплінарних методів.

Загальнонаукові методи створюють фундамент дослідження. Так, діалектичний метод дозволяє виявити внутрішні суперечності між швидким розвитком цифрових технологій та повільною адаптацією законодавчих механізмів. Методи аналізу та синтезу застосовуються для систематизації ключових понять («кібербезпека», «інформаційне забезпечення», «правове регулювання» тощо) та формування цілісної наукової концепції. Методи індукції й дедукції дають можливість перейти від вивчення конкретних кейсів (наприклад, випадків кібератак на державні органи України) до формулювання загальних висновків про стан правового регулювання.

Крім того, важливу роль відіграють спеціально-правові методи. Наприклад, формально-юридичний метод дає змогу проаналізувати зміст ключових нормативно-правових актів України (Закон «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (2017), Стратегія кібербезпеки України (2021), Закон «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» (1994, із подальшими змінами)), а також підзаконних актів і державних стандартів. Порівняльно-правовий метод дозволяє зіставити українське законодавство з європейським правом, зокрема, з положеннями Директиви NIS (2016) та оновленої NIS2 (2022), Загального регламенту захисту даних (GDPR, 2016), а також міжнародними стандартами (ISO/IEC 27001, рекомендації МСЕ). Метод правового моделювання використовується для обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення законодавчої та інституційної системи кібербезпеки України, зокрема, через створення єдиного координаційного органу або розширення повноважень Національного координаційного центру кібербезпеки при РНБО.

Міждисциплінарні методи дозволяють досліджувати кібербезпеку не лише як правове, а й як управлінське, інформаційне та соціальне явище. Так, системний підхід допомагає розглядати правове регулювання кібербезпеки як частину більш широкої політики інформаційної безпеки держави. Інформаційно-аналітичний метод забезпечує вивчення статистики кіберінцидентів, даних Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, діяльності CERT-UA. У свою чергу, використання соціологічних методів (анкетування, експертні інтерв'ю) дозволяє оцінити рівень готовності державних службовців до роботи в умовах цифрових ризиків, а також визначити ефективність реалізації стратегічних документів у сфері кібербезпеки.

Важливим є також логіко-структурний підхід, що передбачає поетапне дослідження проблеми (визначення понятійно-категоріального апарату; аналіз чинної нормативно-правової бази; оцінка практики її реалізації органами влади; порівняння з міжнародними стандартами та директивами ЄС; вироблення пропозицій щодо вдосконалення) [3]. Така послідовність дозволяє уникнути фрагментарності та забезпечує комплексність наукового аналізу.

Особливістю сучасного дослідження правового регулювання кібербезпеки у сфері публічного управління є його динамічний характер. На відміну від класичних правових категорій, які мають стабільність і сталість, нормативно-

правове регулювання у сфері кібербезпеки змінюється надзвичайно швидко, що, у свою чергу, зумовлено розвитком технологій та постійною появою нових форм кіберзагроз. Така динамічність потребує гнучкої методології, здатної враховувати не лише чинні норми, а й прогнозувати напрями їх еволюції. У цьому аспекті важливо застосовувати прогностичні та сценарні методи аналізу, що дозволяють моделювати майбутні зміни у правовій системі під впливом цифровізації.

Важливим елементом дослідження є й вивчення проблематики імплементації правових норм у практику державного управління. У багатьох випадках українське законодавство у сфері кібербезпеки формально відповідає міжнародним стандартам, однак існують труднощі з його практичним застосуванням (недостатнє фінансування відповідних програм, дефіцит кваліфікованих кадрів, низький рівень цифрової грамотності державних службовців тощо). Для аналізу цієї проблематики доцільним є застосування соціологічних методів, зокрема експертних інтерв'ю та опитувань працівників органів влади, що дозволяє оцінити реальний стан впровадження законодавчих норм.

У методологічному сенсі дослідження кібербезпеки у сфері публічного управління має також враховувати інституційний вимір, де доцільно застосовувати методи організаційного аналізу, що дозволяють оцінити ефективність роботи таких інституцій, як Рада національної безпеки і оборони, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації, Міністерство цифрової трансформації. Зазначені органи мають різні функції, однак часто дублюють повноваження або діють неузгоджено, що знижує ефективність реалізації державної політики у сфері кібербезпеки [4].

З огляду на викладене, можна зробити кілька методологічних висновків: по-перше, дослідження правового регулювання кібербезпеки не може обмежуватися лише юридичним аналізом, оскільки потребує системного та міждисциплінарного підходу, який інтегрує знання з права, політології, інформаційних технологій, соціології та управління; по-друге, важливо поєднувати нормативний та емпіричний рівні аналізу, досліджуючи як самі правові норми, так і практику їх застосування; по-третє, особливістю методології у цій сфері є орієнтація не лише на аналіз поточного стану, а й на прогнозування та моделювання майбутніх змін, що зумовлено швидким розвитком цифрового середовища.

Список використаних джерел

1. Гульванська Ю.А. Правове регулювання кібербезпеки в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Інформація і право. 2024. № 2(49). С. 45-52.
2. Логінова Н.І. Кібернетична безпека держави: теоретико-правовий аспект: монограф. Харків: Право, 2023. 224 с.

3. Марущак А.І. Стратегія кібербезпеки України: правові засади та механізми реалізації. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2024. № 2(38). С. 112-119.
4. Петров К.М. Міжнародне співробітництво у сфері кібербезпеки: український досвід. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2023. Вип. 157. С. 92-105.

ADAPTATION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN NEW COMMUNITIES: CHALLENGES AND SUCCESSFUL PRACTICES

Luhova Viktoriia

PhD in Economics, Associate Professor

<https://orcid.org/0000-0001-9584-2259>

Department of Social Economics

Shevchenko Stepan

Second (Master's) level higher education student

Department of Social Economics

Luhovyi Bohdan

First (Bachelor's) level higher education student

Department of Cybersecurity

and Information Technologies

Simon Kuznets Kharkiv National

University of Economics, Ukraine

Abstract. The article presents a theoretical and methodological analysis of the adaptation processes of internally displaced persons (IDPs) in new communities through the lens of social integration and civic engagement. The study examines the challenges arising during displacement and highlights successful integration practices based on examples from various regions of Ukraine. Particular attention is paid to the experiences of communities that create inclusive environments for IDPs, promote social interaction, and support the cultural identity of displaced persons.

Keywords: internally displaced persons, adaptation, integration, community, social activity.

Internal displacement in Ukraine has become one of the largest humanitarian crises in Europe in recent decades. Over 4.6 million citizens were forced to leave their homes due to the armed aggression of the Russian Federation, presenting unprecedented challenges for Ukrainian society. The adaptation of internally displaced persons (IDPs) is not only a humanitarian task but also a strategic factor in ensuring social stability, community cohesion, and sustainable national development.

In recent years, the issue of internal displacement has attracted increasing attention from scholars worldwide. Research addresses both armed conflicts and natural disasters that drive forced population movements. In the Ukrainian scholarly tradition, significant contributions to the study of this issue have been made by O. I. Amosha, V. P. Antonyuk, O. V. Ivanisov, V. M. Luhova, O. F. Novikova, N. M. Samolyuk, among others. Their work focuses on the socio-economic aspects of IDP integration, employment, housing policy, and social protection [1-3].

International scholarship has also accumulated considerable research. Works by A. Adeola, M. Frederico, A. O. Iwuagwu, S. Muncy, C. N. Ngwu, N. Onah, C. Picton, M. J. Toole, R. J. Waldman, and J. Young explore the factors driving internal displacement, as well as its consequences for society and state institutions. These authors highlight the multidimensional nature of the issue—from social to psychological aspects—and propose ways to improve mechanisms for protecting displaced persons [4-7].

Despite the availability of extensive studies, the rapid increase in the number of IDPs in Ukraine due to the war necessitates adaptation of scientific approaches to new realities. The social, economic, and psychological challenges faced by displaced persons require comprehensive solutions that combine state policy, local initiatives, and international support.

Since the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation in February 2022, internal displacement has reached unprecedented levels. According to the International Organization for Migration (IOM), as of 2024, the number of IDPs is approximately 3.5 million, while 4.7 million citizens have returned to their previous places of residence [8]. About 75% of all internally displaced persons originate from frontline areas, including Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhia, Kherson, and Kharkiv regions. This indicates that the geography of displacement is directly determined by military actions and regional security levels. The largest numbers of displaced persons were received by Kyiv, Kyiv region, Kharkiv, and Dnipropetrovsk regions, which serve as main hubs for IDPs due to developed infrastructure, availability of jobs, and relative safety [9]. However, this population redistribution creates significant pressures on local communities and social infrastructure.

The key challenges of IDP adaptation in Ukraine encompass several interrelated areas, with housing provision taking a leading role. Research indicates that housing is one of the most important, yet insufficiently considered, areas of displaced persons' integration. As Zavisca notes, stable housing fosters a sense of security, facilitates access to social services, and promotes the development of social ties within the community [10]. In practice, however, housing stock in most host regions is under significant pressure: there is a shortage of available apartments, high rental prices, and limited temporary accommodations, all of which substantially slow down the adaptation process for IDPs.

Equally significant are employment and economic integration issues. According to OECD and IOM estimates, only about 40% of working-age displaced persons have

formal employment, including self-employment. This indicates limited economic opportunities in communities hosting large numbers of IDPs. Furthermore, Mishchuk et al. emphasize that displaced persons face multiple barriers: 60% of respondents report difficulties in starting their own business, while 55.9% indicate limited access to participation in local governance. This creates additional socio-economic inequality and slows the process of full integration [11].

Another critical area concerns social and psychological integration. According to the same study by Mishchuk et al., displaced persons report relatively high levels of adaptation in socio-psychological and political spheres but significantly lower integration in community and cultural life. An important factor is also the discrepancy between IDPs' perceptions and those of local residents: while displaced persons attempt active integration, part of the host population demonstrates social distance, complicating the development of trust and cooperation [11].

Infrastructure pressures on host communities represent yet another serious challenge. Regions with large IDP populations face increased demand for medical, educational, and social services. Hospitals are overcapacity, schools are overcrowded, and social services are overloaded with requests. Addressing this requires a comprehensive approach: additional funding from the state and international organizations, as well as more flexible local governance policies.

The experience of Ukrainian communities in working with IDPs demonstrates the importance of a comprehensive and inclusive approach to displaced persons' adaptation. Many local communities have established specialized support centers offering IDPs consultations on employment, social assistance, healthcare, and educational opportunities. These centers often become platforms for social interaction, helping displaced persons integrate into their new environment and establish connections with local residents.

A key element of successful integration is cultural adaptation. Communities organize educational and cultural events, sports activities, exhibitions, workshops, and festivals in which IDPs can actively participate. This not only facilitates socialization but also preserves and supports their cultural identity, fostering a sense of belonging to the local community.

Examples of successful practices can be observed in regions such as Kharkiv, Dnipropetrovsk, and Lviv. In Kharkiv, integration centers provide IDPs with psychological support and professional consultations and allow them to engage in community initiatives [12]. In Lviv, a network of educational and cultural hubs helps displaced persons adapt, acquire new professional skills, and establish social connections [13].

Thus, community experience indicates that comprehensive support combining social, economic, and cultural initiatives is key to the successful integration of IDPs. These practices help reduce social tension, strengthen community solidarity, and ensure more resilient functioning of local communities under high population pressure..

References

1. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2016. 448 с.
2. Лугова В.М., Іванісов О., Мовчан Я.Д., Самойленко Д.О. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб: міжнародний досвід. XLVIII International scientific and practical conference «Interaction of Art and Science: Creative Approaches in Research» (November 20-22, 2024) Geneva, Switzerland. International Scientific Unity, 2024. С.84-88. URL: <https://isu-conference.com/arkhiv/interaction-of-art-and-science>
3. Самолюк Н. М., Юрчик Г. М. Особливості соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні на основі програмного підходу. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. 2023. №2(102). С. 218-237
4. Adeola A. Internally Displaced Persons and International Refugee Law, International Journal of Refugee Law, Volume 36, Issue 1-2, March/June 2024, pp 198–199, <https://doi.org/10.1093/ijrl/eeae022> Frederico, M., Muncy, S., Young, J., & Picton, C. (2023). Responding to the Needs of Internally Displaced Persons: A Social Work Perspective. Australian Social Work, 77(1), 47–59. <https://doi.org/10.1080/0312407X.2022.2142142>
5. Ngwu, C. N., Iwuagwu, A. O., Onah, N., Nnadi, F., Kalu, M. E., Ugwuanyi, C. C., & Ibenwa, C. N. Internally Displaced Persons' Experiences and the Predictors of Social Support and Adjustment to Displacement in Northeast Nigeria: A Mixed-Method Study. Journal of Immigrant & Refugee Studies. 2023. URL:https://www.researchgate.net/publication/375106038_Internally_Displaced_Persons'Experiences_and_the_Predictors_of_Social_Support_and_Adjustment_to_Displacement_in_Northeast_Nigeria_A_Mixed-Method_Study
6. Ogunmodimu O. Internally Displaced Persons: Ordeals and Analyses of the Possible Regimes of Legal Protection Frameworks. 2023. URL: <https://commons.stmarytx.edu/thestmaryslawjournal/vol54/iss2/5>
7. Toole M.J., Waldman R.J. Refugees and displaced persons. War, hunger, and public health. Journal of the American Medical Association. 1993. URL: <https://jamanetwork.com/journals/jama/article-abstract/407725>
8. International Organization for Migration (IOM). (2024). Ukraine Crisis Response. <https://www.iom.int/crisis-ukraine>
9. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні — Опитування загального населення — Раунд 16 (10 березня–11 квітня 2024). IOM, Ukraine. URL : <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-naselennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo>
10. Zavisca, J. (2023). Housing for internally displaced persons in Ukraine: An overlooked dimension of integration. Frontiers in Human Dynamics, 5, Article

1086064. <https://www.frontiersin.org/journals/human-dynamics/articles/10.3389/fhumd.2023.1086064/full>
11. Mishchuk, H., Bilan, Y., Sroka, W., & Ul Haque, A. (2024). Social integration of internally displaced persons: Evidence from Ukraine. *Economics & Sociology*, 17(2), 55–72. https://www.economics-sociology.eu/files/4_ES%201572%20Mishchuk%20et%20al.pdf
12. SVII. (2024). Адаптаційний простір «Свій» для переселенців у Харкові. <https://svii.city.kharkiv.ua>
13. Ukr.net. (2023). Координаційний центр підтримки ВПО у Львові "Вільні разом". <https://www.ukr.net/news/details/lviv/112790957.html>

ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИЙ БІЗНЕС У КРИЗОВИХ УМОВАХ: ВИКЛИКИ ТА АДАПТАЦІЙНІ ПІДХОДИ

Русавська Валентина

к.і.н. професор

Котвицький Тарас

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра готельно-ресторанного і туристичного бізнесу

Приватний вищий навчальний заклад

«Київський університет культури», Україна

Готельно-ресторанний бізнес завжди відзначався підвищеною залежністю від зовнішнього середовища. Будь-які соціально-економічні потрясіння, зокрема війни, пандемії чи економічні кризи, одразу позначаються на динаміці туристичних потоків, доходах закладів та загальній стабільності ринку. У кризові періоди готелі та ресторани стають уразливими до зниження попиту, скорочення інвестицій та зростання витрат, що створює додаткові ризики для їхнього функціонування.

Одним із найбільших викликів для підприємств сфери гостинності є різке зменшення кількості клієнтів. Туристи скорочують поїздки, бізнесові події скасовуються, а внутрішній попит часто не здатен компенсувати втрату міжнародних гостей. Це призводить до недозавантаженості номерного фонду та зниження відвідуваності ресторанів. Додатковим тиском стають фінансові проблеми: здорожчання комунальних послуг і продуктів, нестабільність валютного курсу, а також зменшення можливостей для кредитування. Усе це формує середовище, у якому навіть утримання на плаву вимагає значних зусиль [1].

Не менш гострою є проблема кадрів. Частина персоналу вимушено змінює місце роботи або емігрує, тоді як ті, хто залишаються, часто відчують підвищене навантаження та стрес. Втрата досвідчених працівників ускладнює

підтримання високих стандартів сервісу, що своєю чергою впливає на рівень задоволеності клієнтів. Кризи часто супроводжуються перебоями у постачанні продуктів харчування, обладнання та інших ресурсів, що ще більше ускладнює роботу. Втім, попри всі виклики, саме кризові умови стають поштовхом до трансформації (таблиця 1).

Таблиця 1 – Основні виклики та адаптаційні підходи готельно-ресторанного бізнесу у кризових умовах

Виклик	Прояви у діяльності	Адаптаційні рішення
Зниження попиту	Скорочення туристичних потоків, падіння завантаженості номерів і відвідуваності ресторанів	Диверсифікація послуг (доставка, кейтеринг, коворкінги), орієнтація на внутрішніх клієнтів
Фінансова нестабільність	Зростання витрат, зниження прибутків, обмежений доступ до кредитів	Оптимізація витрат, впровадження енергозберігаючих технологій, пошук партнерських програм
Кадрові проблеми	Відтік персоналу, брак кваліфікованих працівників	Програми навчання, підвищення мотивації, використання гнучких форм зайнятості
Перебої у постачанні	Нестабільність логістики, дефіцит продуктів та сировини	Локалізація постачань, співпраця з місцевими виробниками
Питання безпеки	Ризики для гостей і персоналу, необхідність нових стандартів	Впровадження протоколів безпеки, прозора комунікація з клієнтами, сертифікація стандартів якості
Зміна споживчих очікувань	Вимоги до гнучкості сервісу, швидкої комунікації	Цифровізація (CRM, мобільні додатки, онлайн-букінг), активність у соцмережах

Розроблено автором за [1]

Багато готелів і ресторанів знаходять нові способи утримання клієнтів і навіть розширюють свою діяльність. Одним із найпоширеніших напрямів адаптації є диверсифікація послуг: ресторани запускають сервіси доставки та кейтерингу, готелі пропонують коворкінги або тимчасове житло для релокованих компаній та внутрішньо переміщених осіб. Така багатофункціональність дозволяє зменшити залежність від традиційних туристичних потоків [2].

Сучасні CRM-системи, мобільні додатки, онлайн-бронювання та автоматизація операцій дають змогу гнучко реагувати на зміну попиту. Соціальні мережі стають не лише каналом реклами, а й майданчиком для підтримки зв'язку з клієнтами, швидкого отримання відгуків і формування спільноти навколо бренду. Саме прозора та відкрита комунікація сприяє збереженню довіри в часи нестабільності [3].

Енергозберігаючі технології, «зелені» рішення та автоматизовані процеси знижують навантаження на бюджет підприємства. Паралельно розробляються нові маркетингові інструменти, які орієнтовані на лояльність клієнтів: бонусні програми, персоналізовані пропозиції, акції для постійних гостей [3].

Кризові умови доводять, що успіх готельно-ресторанного бізнесу залежить від здатності швидко перебудовуватися, шукати нестандартні рішення та працювати на випередження. Ті заклади, які змогли інтегрувати нові послуги, цифрові інструменти та партнерські програми, отримують шанс не лише вижити, а й вийти з кризи сильнішими. Поступове відновлення після складних періодів відкриває нові перспективи, і ті компанії, що навчилися бути гнучкими та клієнтоорієнтованими, закріплюють за собою лідерські позиції на ринку.

Список використаних джерел

1. Моца А. А., Шевчук С. М., Серeda Н. М. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. Економіка та суспільство. 2022. № 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-31>.
2. Науменко М. (2024). Сучасні концепції інноваційного менеджменту на підприємствах. Наукові інновації та передові технології, № 6(34) (2024). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-6\(34\)-435-449](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-6(34)-435-449).
3. Jong A. The future of tourism in 2023. Official website Good Tourism Institute. 2023. URL: <https://goodtourisminstitute.com/library/good-tourismtrends-2023/#2-1> (дата звернення: 23.09.2025).

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

Подік Валентина Федорівна
магістр

Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності
та публічного управління

Поліський Національний університет, Україна

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз сучасних викликів та тенденцій кадрової політики в системі публічного управління України. Доведено, що формування ефективної кадрової політики є базовою передумовою стабільності та функціональної спроможності державних інституцій, адже саме людський капітал визначає якість ухвалення та реалізації державних рішень. Наголошено на актуальності проблеми у зв'язку з реформуванням публічної служби в умовах євроінтеграції та дії воєнного стану. Встановлено, що кадрова політика стикається з низкою системних викликів: дефіцитом кваліфікованих кадрів, надмірним навантаженням на державних службовців, високим рівнем плинності кадрів, професійним вигоранням та недостатністю ефективних мотиваційних механізмів.

У роботі розглянуто статистичні дані Національного агентства з питань державної служби, які свідчать про значну кількість незаповнених вакансій у 2022-2023 рр., про зростання навантаження на службовців, зокрема через мобілізацію та міграцію кваліфікованих працівників. Виокремлено проблему психологічної стійкості кадрів, оскільки робота в умовах війни сприяє емоційному виснаженню й зниженню продуктивності.

Зроблено акцент на головних напрямках модернізації кадрової політики: формуванні дієвої системи мотивації та компенсацій, розвитку кадрового резерву, запровадженні європейських стандартів належного врядування, цифровізації кадрових процесів та на впровадженні принципів меритократії, що забезпечують прозорість і рівність доступу до публічної служби.

Зазначено, що вдосконалення кадрової політики потребує багатовимірного підходу, який поєднує інституційно-правові, організаційно-управлінські, мотиваційні, цифровізаційні, освітньо-професійні та соціально-психологічні аспекти. У результаті обґрунтовано, що саме інтеграція цих напрямів здатна забезпечити стійку, професійну та ефективну систему публічного управління, спроможну реагувати на сучасні виклики та сприяти європейській інтеграції України.

Ключові слова: кадрова політика, публічне управління, державна служба, кадровий резерв, професійний розвиток, воєнний стан.

Введення. Формування ефективної кадрової політики виступає базовою передумовою стабільності та функціональної спроможності системи публічного управління. Від ефективності формування та розвитку кадрового потенціалу державної служби залежить якість реалізації державних рішень, довіра громадян до влади та загальна ефективність функціонування держави. У сучасних умовах реформування публічного управління в Україні, що відбувається в контексті європейської інтеграції та воєнних викликів, проблема удосконалення кадрової політики набуває особливої актуальності.

Кадрова політика у системі публічного управління України стикається з низкою системних викликів, які суттєво впливають на її ефективність. Згідно з офіційними даними Національного агентства з питань державної служби (НАДС), упродовж 2022-2023 років понад 20% вакантних посад залишалися незаповненими, що свідчить про наявність гострого кадрового дефіциту в органах державної влади [2].

Воєнний стан значно посилив цю проблему: близько 70% опитаних працівників зазначили, що впродовж року обсяг їхніх службових обов'язків суттєво зріс. Одними з головних причин цього стала мобілізація державних службовців до Збройних сил України та виїзд закордон кваліфікованих кадрів. Унаслідок чого їхні функції були перерозподілені між тими працівниками, які залишилися виконувати службові завдання. Саме це і призвело до суттєвого дисбалансу кадрового забезпечення в органах державної влади, особливо на регіональному рівні.

За результатами опитувань Національного агентства з питань державної служби, 35% державних службовців були залучені до роботи у вихідні дні, а 8% – у нічний час, що свідчить про інтенсифікацію робочого процесу та перевищення стандартного навантаження. Водночас 19% респондентів наголосили, що у їхніх державних органах відсутня будь-яка компенсація за виконання понаднормової роботи, що знижує мотивацію та може сприяти професійному вигоранню кадрів [2].

Окремої уваги заслуговує питання психологічної стійкості кадрів у системі публічного управління. Постійні стресові навантаження, пов'язані з війною, кризами та високим рівнем відповідальності, призводять до професійного вигорання та зниження продуктивності праці. Можна припустити, що значний відсоток державних службовців відчують ознаки емоційного виснаження.

Наведені дані підтверджують існування комплексної проблеми в кадровій політиці публічного управління України, яка поєднує дефіцит кваліфікованих кадрів, підвищене навантаження та недостатність мотиваційних механізмів для службовців.

До підвищення ефективності кадрової політики в публічному управлінні пропонується впровадження комплексної системи мотивації та компенсацій, розвиток кадрового резерву, інтеграція цифрових технологій для оптимізації робочих процесів та гнучкого перерозподілу завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українських дослідженнях з кадрової політики у сфері державної служби В. Петринська аналізувала стан та виклики у діагностиці кадрового забезпечення державної служби [4]. В. Якобчук розглядала управління ефективністю кадрового забезпечення публічної служби в умовах воєнного стану [5]. Г. Холод та І. Хребтій досліджували специфіку мотивації державних службовців та акцентували увагу на мотивації кандидатів до побудови кар'єри у державній службі [6; 7].

Мета та задачі дослідження. Здійснити комплексний аналіз сучасних викликів та тенденцій кадрової політики в системі публічного управління України, виявити основні проблеми та фактори, що впливають на ефективність кадрового забезпечення державної служби та окреслити перспективні напрями її вдосконалення.

Результати дослідження і їх обговорення. Кадрова політика в системі публічного управління є ключовим інструментом забезпечення результативності та стабільності функціонування органів державної влади. Людський капітал виступає базовим ресурсом, що визначає якість розробки, ухвалення та реалізації державних рішень. У сучасних умовах трансформації українського суспільства кадровий фактор набуває особливого значення. Він прямо впливає на здатність держави ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики, підтримувати довіру громадян до влади та забезпечувати інтеграцію в європейський простір.

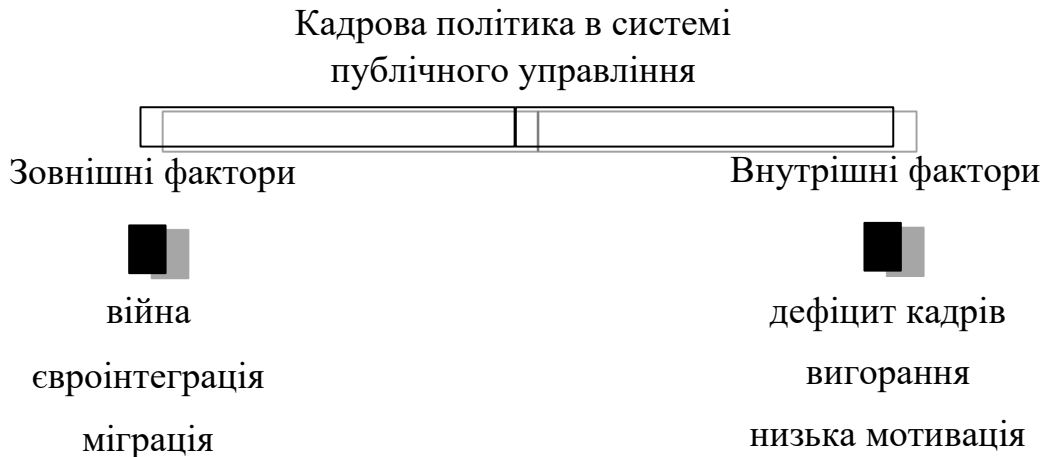

Рис. 1. Фактори впливу на кадрову політику під час війни

Сучасна кадрова політика в системі публічного управління України перебуває на етапі активної трансформації, що зумовлена комплексом внутрішніх та зовнішніх чинників. Одним із векторів змін виступає орієнтація на європейські стандарти державного управління, які передбачають підвищення прозорості кадрових процедур, забезпечення рівного доступу до державної служби та формування високопрофесійного корпусу службовців. У цьому контексті особливого значення набуває імплементація принципів належного врядування, що закріплюють цінності (ефективність, відкритість, підзвітність та інклюзивність).

Тенденцією є поступове запровадження системного підходу до управління людськими ресурсами, що передбачає добір та розстановку кадрів, формування індивідуальних траєкторій професійного розвитку. Відповідно до даних Національного агентства з питань державної служби, у 2022-2024 рр. було розширено спектр навчальних програм для державних службовців, зокрема в напрямках стратегічного планування, управління змінами, антикризових комунікацій та цифрових технологій [2]. Тобто відбувається поступовий перехід від формальної підготовки до практикоорієнтованого навчання, яке враховує виклики воєнного часу.

Окремим напрямом кадрової політики стає розвиток кадрового резерву. У нинішніх умовах, коли державна служба стикається з високим рівнем плинності кадрів та дефіцитом кваліфікованих спеціалістів, створення дієвих механізмів підготовки та залучення резервістів дозволяє забезпечити інституційну сталість та неперервність управлінських процесів. Проте, кадровий резерв досі залишається недостатньо інтегрованим у систему планування людських ресурсів, що потребує удосконалення нормативно-правової бази та розширення можливостей для кар'єрного зростання.

Залучення молодих фахівців до державної служби сприятиме оновленню та модернізації публічного управління. І. Хребтій аналізує існуючі проблеми та пропонує рекомендації щодо удосконалення системи мотивації, зокрема через

підвищення престижу державної служби та створення сприятливих умов для професійного зростання службовців [7, с. 161].

Значна увага має приділятися й цифровізації кадрових процесів. Використання електронних платформ для конкурсного відбору та оцінювання результативності службовців створить умови для підвищення прозорості й об'єктивності та сприятиме зниженню корупційних ризиків. Разом із тим, недостатня цифрова компетентність частини державних службовців та технічні обмеження у регіонах залишаються бар'єрами на шляху ефективного впровадження цифрових рішень.

С. Салманов стверджує, що сьогодні актуальності набуває питання психологічної стійкості кадрів у воєнних умовах [4]. Підвищене навантаження, робота у стресових ситуаціях та відсутність належних механізмів компенсації сприяють поширенню явища професійного вигорання.

Воєнні події та поглиблення кризових явищ актуалізують потребу в переосмисленні традиційних моделей кадрової політики, які довгий час базувалися переважно на адміністративно-бюрократичних засадах. Сучасна кадрова політика вимагає переходу до інноваційних підходів, зорієнтованих на стратегічне управління людськими ресурсами, формування професійного кадрового резерву, розвиток цифрових компетентностей та посилення психологічної стійкості працівників державної служби.

Впровадження принципів меритократії передбачає добір кадрів на основі професійних якостей, компетентностей та результативності, формальних ознак чи адміністративного стажу. Відповідає європейським стандартам публічного адміністрування, закріпленим у документах Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейської комісії. Зазначимо, що українська кадрова політика має бути спрямована на поєднання прозорих процедур добору та оцінювання з дієвими механізмами мотивації, що враховують специфіку умов воєнного стану.

Міністерство молоді та спорту України у своєму дослідженні «Молодь на державній службі: результати дослідження та стратегія залучення на 2025-2027 роки» визначає пріоритетні напрямки щодо залучення молоді до державного управління через розвиток інформаційних та навчальних платформ, що сприяють професійному зростанню молодих фахівців [1].

Кадрова політика в системі публічного управління України має трансформуватися у багатовимірну стратегію, яка поєднує функції управління персоналом, інституційний розвиток та впровадження європейських стандартів. Її результативність визначатиметься кількісним показником заповнених вакансій, якістю кадрового потенціалу, рівнем мотивації, професійної культури та готовності державних службовців до ефективного виконання завдань в умовах постійних викликів.

Ефективна мотивація державних службовців виступає чинником забезпечення високої продуктивності та стабільності публічного управління. Г.

Холод підкреслює важливість комплексного підходу до мотивації, який поєднує матеріальні та нематеріальні стимули. Вчена наголошує на необхідності врахування внутрішніх та зовнішніх чинників мотивації: фінансової стабільності, визнання, професійного розвитку та соціальної значущості роботи [6, с. 195].

Таким чином, аналіз сучасних тенденцій кадрової політики в Україні свідчить про її поступову модернізацію у напрямі відповідності європейським стандартам та викликам воєнного часу. Зберігається низка системних проблем, серед яких: дефіцит кваліфікованих кадрів, недостатній розвиток кадрового резерву, нерівномірність цифрової трансформації та низький рівень мотиваційних механізмів. Подолання зазначених викликів є умовою формування ефективної моделі кадрової політики, здатної забезпечити стабільність та результативність публічного управління.

Враховуючи те, що сучасна кадрова політика в Україні формується під впливом численних викликів слід звернути увагу на впровадження європейських стандартів публічної служби. Досвід країн ЄС демонструє, що ефективна кадрова політика базується на таких принципах:

- державні службовці повинні мати високий рівень освіти та спеціалізованих навичок, що дозволяє ефективно виконувати завдання навіть у кризових умовах;
- відкриті процедури відбору та просування сприяють залученню найкращих кадрів та зменшенню ризику корупції;
- оцінка службовців за результатами роботи дозволяє швидко реагувати на зміну пріоритетів у кризових ситуаціях;
- дотримання високих стандартів етики знижує ризики конфліктів інтересів у стресових умовах;
- безперервне навчання дозволяє державним службовцям адаптуватися до нових викликів, включно з цифровізацією та реформуванням управлінських процесів.

Україні доцільно орієнтуватися на принципи при реформуванні публічної служби, щоб забезпечити підвищення ефективності управління, формування довіри громадян до державних інституцій та інтеграцію до європейського адміністративного простору. Впровадження стандартів сприятиме створенню прозорої, професійної та мотивованої державної служби, здатної ефективно реагувати на сучасні виклики.

В умовах нинішнього реформування публічного управління необхідне розроблення цілісної стратегії вдосконалення кадрової політики (табл. 1). Ефективність публічної служби потребує системних змін у нормативно-правовому й організаційно-управлінському вимірах.

Таблиця 1 - Систематизація напрямів удосконалення кадрової політики у публічному управлінні України

№ п/п	Стратегічний напрям	Зміст та наукове обґрунтування	Інструменти реалізації	Очікуваний ефект у системі публічного управління
1.	Інституційно-правовий	Необхідність адаптації кадрової політики до стандартів належного врядування та євроінтеграційних вимог	Удосконалення законодавства про державну службу, гармонізація з практиками ЄС	Формування прозорої та підзвітної кадрової системи
2.	Організаційно-управлінський	Забезпечення стабільності та безперервності управлінських процесів в умовах кадрового дефіциту	Розвиток кадрового резерву, кар'єрного планування, внутрішньої мобільності кадрів	Зменшення плинності кадрів, підвищення інституційної спроможності органів влади
3.	Мотиваційно-компенсаційний	Подолання демотивації, пов'язаної з понаднормовим навантаженням та низьким рівнем соціальних гарантій	Запровадження гнучких моделей оплати, преміювання, соціальних пакетів	Зростання професійної задоволеності та зниження ризику вигорання
4.	Цифровізаційний	Необхідність оптимізації процедур добору, оцінювання та навчання кадрів через цифрові інструменти	Використання електронних платформ для відбору, HR-аналітики, е-навчання	Прозорість кадрових процедур, зниження корупційних ризиків
5.	Освітньо-професійний	Вимога до формування компетентнісної моделі службовця, здатного діяти в умовах криз та трансформацій	Запровадження програм підвищення кваліфікації у сфері стратегічного менеджменту, антикризових комунікацій, цифрових навичок	Зростання рівня професіоналізму та управлінської ефективності
6.	Соціально-психологічний	Високий рівень стресових навантажень і ризиків професійного вигорання в умовах війни	Програми психологічної підтримки, розвиток культури організаційної стійкості	Збереження психоемоційної стабільності та підвищення продуктивності праці

Представлена систематизація напрямів удосконалення кадрової політики в системі публічного управління України дозволяє розглядати її розвиток як багатовимірний процес, що поєднує інституційно-правові, організаційно-управлінські, мотиваційні, цифровізаційні, освітньо-професійні та соціально-психологічні складові. Кожен із них має власне теоретичне обґрунтування та практичні інструменти реалізації, проте їхня інтеграція забезпечує комплексний характер реформування.

Інституційно-правова адаптація до європейських стандартів належного врядування формує фундамент для прозорості та підзвітності кадрових процедур. Організаційно-управлінський вектор спрямований на створення ефективного кадрового резерву та розвиток механізмів внутрішньої мобільності, що мінімізує ризики інституційної дестабілізації в умовах кадрового дефіциту.

Особливого значення в сучасних умовах набуває мотиваційно-компенсаційний напрям. Належна система стимулів дозволяє утримати висококваліфіковані кадри та підвищити їхню професійну задоволеність. Цифровізаційний та освітньо-професійний напрями є ключовими для формування компетентнісної моделі державного службовця нового покоління, здатного працювати в умовах трансформацій і кризових викликів. Окреслений соціально-психологічний компонент спрямований на підтримку психоемоційної стійкості працівників, що має вирішальне значення у воєнний період.

Таким чином, удосконалення кадрової політики потребує системного підходу, який поєднує нормативно-правові зміни з організаційними, технологічними, освітніми та соціально-психологічними інструментами. Тільки за умови комплексної реалізації зазначених напрямів можливо сформувати стійку, професійну та ефективну систему публічного управління, здатну відповідати сучасним викликам та забезпечувати результативне функціонування держави.

Висновки. У ході проведеного дослідження визначено, що кадрова політика в системі публічного управління України перебуває на етапі глибоких трансформацій, зумовлених внутрішніми реформами та зовнішніми викликами. Формування нової моделі кадрового забезпечення вимагає від держави переосмислення підходів до управління персоналом, що передбачає гнучкість, адаптивність і стратегічну орієнтацію. Головними напрямами удосконалення є підвищення якості підготовки державних службовців на основі практикоорієнтованих програм, створення сприятливих умов для професійного розвитку та формування кадрового резерву, здатного швидко реагувати на потреби державної служби. Необхідно створювати умови для збереження кадрового потенціалу в умовах високих навантажень та ризиків професійного вигорання. Тут на перший план виходить розвиток програм психологічної підтримки, впровадження сучасних мотиваційних та компенсаційних механізмів і створення умов для балансу між роботою та особистим життям службовців. Ефективна кадрова політика має стати системоутворювальним чинником, що забезпечує стабільність та результативність публічного управління, сприяє відновленню довіри громадян до державних інституцій і наближає Україну до стандартів європейського врядування.

Список використаних джерел

1. Молодь на державній службі: результати дослідження та стратегія залучення на 2025-2027 роки. Міністерство молоді та спорту України. URL: <https://surl.lu/asngmz>.
2. Національне агентство України з питань державної служби (НАДС). Голова НАДС Наталія Алюшина: першими країна втрачає найбільш підготовлених і конкурентних держслужбовців. URL: <https://surl.lt/rltjip>.
3. Петринська В. В. Діагностика кадрового забезпечення державної служби в Україні: стан та сучасні виклики. Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток». 2023. № 9. URL: <https://surl.li/tgofms>.
4. Салманов С. Актуальні проблеми формування кадрової політики в системі публічного управління. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 6. URL: <https://surl.li/qanqvr>.
5. Управління ефективністю кадрового забезпечення публічної служби в умовах воєнного стану / В. П. Якобчук та ін. Derzhavne upravlinnya udoskonallennya ta rozvytok. 2023. № 4. URL: <https://surl.li/cxvuls>.
6. Холод Г. Специфіка мотивації державних службовців в Україні й рекомендації щодо підвищення їхньої мотивації. Соціальні комунікації: теорія і практика / Social Communications: Theory and Practice. 2025. №16(2). С. 187-201. URL: <https://surl.li/meoeio>.
7. Хребтій І. В. Мотивація кандидатів на зайняття посад державної служби до побудови кар'єри. Investytsiyi: praktyka ta dosvid. 2024. № 9. С. 158-162. URL: <https://surl.li/rjqlns>.

ФІНАНСОВА ІНТЕГРАЦІЯ ТА ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ: ЯК ГЛОБАЛЬНІ КРИЗИ ФОРМУЮТЬ НОВИЙ ПОРЯДОК

Засць Микола

к.е.н. доцент

Лютфалієва Любов

викладачка

Богдан Роман

здобувач вищої освіти

Кафедра економіка та менеджмент

Вищий навчальний заклад «Придунайська філія МАУП», Україна

Анотація. Стаття присвячена дослідженню взаємозв'язку між фінансовою інтеграцією та економічною стійкістю у контексті глобальних кризових процесів. Особливу увагу зосереджено на тому, що інтеграція фінансових ринків, з одного боку, сприяє прискоренню економічного зростання, полегшенню

доступу до капіталу та розвитку міжнародної співпраці, а з іншого - підвищує вразливість національних економік до зовнішніх шоків, роблячи їх більш залежними від коливань світових фінансових систем. Аналізується роль міжнародних організацій, регіональних інтеграційних об'єднань і національних урядів у забезпеченні балансу між відкритістю фінансових ринків та захистом внутрішньої економіки від потрясінь. Результати дослідження доводять, що сучасний етап розвитку світового господарства потребує перегляду підходів до інтеграційної політики з урахуванням необхідності підвищення гнучкості, диверсифікації фінансових інструментів і формування нових механізмів економічної безпеки. Стаття робить висновок, що глобальні кризи не лише дестабілізують економіки, але й виступають рушійною силою для побудови нового економічного порядку, заснованого на поєднанні інтеграційних переваг та стратегій підвищення стійкості.

Ключові слова: фінансова інтеграція, економічна стійкість, глобальні кризи, міжнародні ринки, новий порядок.

Введення. У сучасних умовах глобалізації фінансова інтеграція перетворилася на один із визначальних факторів розвитку світової економіки. Поглиблення взаємозалежності фінансових ринків, зростання масштабів міжнародних потоків капіталу та активна участь транснаціональних корпорацій формують нову архітектуру глобального фінансового середовища. Водночас зростання інтегрованості несе в собі подвійний ефект: з одного боку, воно стимулює економічне зростання, підвищує інвестиційну привабливість країн та сприяє ефективнішому використанню фінансових ресурсів; з іншого - воно значно підсилює ризики поширення кризових явищ, які швидко виходять за межі національних економік та набувають глобального характеру.

Приклади останніх десятиліть яскраво демонструють цю тенденцію. Фінансова криза 2008 року, яка розпочалася з іпотечної сфери США, стрімко трансформувалася у глобальну рецесію, оголивши слабкі сторони надмірної залежності економік від міжнародних потоків капіталу. Пандемія COVID-19 стала ще одним свідченням того, що в умовах високого рівня інтегрованості навіть позаекономічні фактори можуть спричиняти масштабні фінансові дисбаланси та викликати довготривалі наслідки для стійкості національних систем. До цього додаються нові геополітичні виклики, енергетичні кризи та технологічні трансформації, які формують додатковий тиск на глобальний економічний порядок.

Дослідження фінансової інтеграції у поєднанні з аналізом економічної стійкості набуває особливої актуальності. У центрі уваги постає проблема пошуку оптимального балансу між відкритістю економіки та її здатністю протистояти зовнішнім шокам. Саме у цьому контексті глобальні кризи не лише руйнують існуючі економічні моделі, але й виступають каталізатором нових підходів до формування більш гнучкого й стабільного економічного порядку.

Мета та задачі дослідження. Метою даної роботи є поглиблений аналіз взаємозв'язку між фінансовою інтеграцією та економічною стійкістю національних економік у контексті глобальних криз, а також обґрунтування того, яким чином інтеграційні процеси можуть виступати як рушійною силою розвитку, так і чинником системної нестабільності. У центрі уваги знаходиться питання про те, чи може фінансова інтеграція, за умови відповідного регулювання та диверсифікації, стати основою для формування нового економічного порядку, де економічна стійкість виступатиме не лише як здатність протидіяти зовнішнім викликам, а й як інструмент забезпечення довгострокової конкурентоспроможності.

Завдання дослідження зумовлені необхідністю комплексного підходу до проблеми. Вони полягають у теоретичному осмисленні сутності фінансової інтеграції та економічної стійкості з урахуванням сучасних викликів світового господарства. У виявленні закономірностей поширення кризових явищ у глобалізованій фінансовій системі та оцінці їхнього впливу на здатність національних економік до відновлення. У визначенні ролі міжнародних фінансових інституцій, регіональних об'єднань та державної політики у формуванні механізмів стабільності. Завданням роботи є окреслення перспектив трансформації фінансової інтеграції у напрямі збалансованої моделі, де взаємопов'язаність економік не посилюватиме їхню вразливість, а навпаки сприятиме виробленню інструментів колективного реагування на глобальні виклики.

Мета і завдання дослідження виходять за межі вузького аналізу кризових явищ та зосереджуються на ширшому питанні: як у сучасних умовах інтеграція фінансових систем може поєднувати вигоди від відкритості з необхідністю захисту внутрішньої економічної стабільності, формуючи передумови для створення нового, більш гнучкого і безпечного економічного порядку.

Результати дослідження і їх обговорення. Аналіз сучасних тенденцій фінансової інтеграції показує, що вона виступає подвійним явищем, поєднуючи у собі як суттєві переваги для національних економік, так і серйозні ризики. З одного боку, інтеграція забезпечує доступ до ширших фінансових ресурсів, сприяє активізації інвестиційних процесів, створює умови для ефективнішого розподілу капіталу та формує передумови для прискорення економічного зростання. З іншого боку, надмірна залежність від глобальних фінансових потоків знижує автономність національних систем і робить їх надзвичайно чутливими до зовнішніх потрясінь.

Фінансова криза 2008 року засвідчила, що нестабільність у банківському секторі однієї країни може в короткий час трансформуватися у системну проблему для світового господарства. Поширення кризи було зумовлено саме інтеграційними механізмами - сек'юритизацією фінансових активів, глобальним рухом інвестицій та транснаціональним характером банківських структур. Це виявило вразливість навіть економічно розвинених держав і довело, що рівень

фінансової інтеграції не завжди відповідає рівню захисних інституційних механізмів. У свою чергу, пандемія COVID-19 розкрила нові аспекти проблеми, оскільки криза мала не лише економічний, а й соціально-політичний та логістичний характер. Глобальна інтегрованість ринків у цьому випадку означала не лише швидке поширення фінансових ризиків, але й формування залежності від монетарних рішень провідних економік та міжнародних організацій.

Разом із тим кризи виконують роль каталізаторів інституційних і структурних змін. Вони змушують країни переосмислювати свою фінансову політику, формувати нові механізми контролю та запроваджувати заходи для підвищення економічної стійкості. У цьому контексті фінансова інтеграція починає трактуватися не як безумовне відкриття кордонів для руху капіталу, а як процес збалансованої участі в глобальній фінансовій системі з урахуванням стратегічних інтересів національної економіки. Такий підхід проявляється у посиленні ролі регіональних інтеграційних блоків, розширенні співпраці в межах міжнародних фінансових організацій і паралельно - у прагненні держав зміцнити внутрішні механізми фінансової стабільності.

Економічна стійкість у сучасних умовах розглядається як здатність економіки не лише протистояти кризовим викликам, а й відновлювати зростання після негативних шоків. Саме тому особливого значення набувають диверсифікація фінансових потоків, розвиток внутрішнього інвестиційного потенціалу, створення стабілізаційних фондів та посилення банківського регулювання. У перспективі формування нового економічного порядку залежатиме від того, наскільки країнам вдасться поєднати переваги глобальної інтеграції з механізмами запобігання кризам. Це означає необхідність переходу від моделі «вільного руху капіталу без обмежень» до моделі «керованої інтеграції», яка передбачає контрольоване відкриття фінансових ринків, адаптоване до особливостей національної економіки.

Результати дослідження свідчать, що фінансова інтеграція є водночас джерелом розвитку і фактором уразливості, а глобальні кризи стають своєрідним механізмом корекції фінансової архітектури світу. Саме через кризові потрясіння формується новий економічний порядок, заснований на принципах збалансованої інтеграції, підвищення гнучкості національних економік і розширення міжнародної співпраці у сфері фінансової безпеки.

Для більш наочного розуміння подвійного ефекту фінансової інтеграції на економічну стійкість національних економік наведено узагальнену таблицю, у якій систематизовано ключові позитивні та негативні наслідки інтеграційних процесів.

Таблиця 1- Вплив фінансової інтеграції на економічну стійкість

Аспект впливу	Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Інвестиційні можливості	Збільшення обсягів іноземних інвестицій, розширення доступу до капіталу	Залежність від зовнішніх інвесторів і відтік капіталу у разі кризових явищ
Фінансові ринки	Поглиблення ліквідності, підвищення ефективності розподілу ресурсів	Вразливість до глобальних фінансових коливань, швидке поширення криз
Економічне зростання	Прискорення темпів розвитку, підвищення конкурентоспроможності економіки	Ризик «перегріву» ринків та зростання боргового навантаження
Інституційний розвиток	Посилення ролі міжнародних організацій, впровадження кращих практик регулювання	Зниження національного суверенітету у сфері фінансової політики
Стійкість до криз	Можливість використання міжнародних стабілізаційних фондів та кредитних ліній	Поширення фінансових потрясінь між країнами без достатніх захисних механізмів

Дані сформовано автором на основі джерел [1–6]

Дані таблиці підтверджують, що фінансова інтеграція є неоднозначним явищем. З одного боку, вона створює умови для розвитку інвестиційних процесів, підвищення ліквідності ринків та стимулювання економічного зростання, а також сприяє інституційному вдосконаленню завдяки залученню міжнародних практик. З іншого боку, її зворотна сторона проявляється у посиленні залежності від зовнішніх джерел капіталу, зниженні гнучкості національної фінансової політики та швидкому поширенні кризових ефектів у глобалізованому середовищі.

Важливим є те, що баланс між позитивними і негативними ефектами залежить від здатності держави створювати внутрішні механізми фінансової стабільності. Якщо країна розвиває внутрішній інвестиційний потенціал, формує стабілізаційні фонди та впроваджує ефективне регулювання, фінансова інтеграція працює на посилення економічної стійкості. Якщо ж цього не відбувається, інтегрованість перетворюється на канал поширення ризиків, що знижує здатність економіки до відновлення після криз. Саме тому сучасний економічний порядок має ґрунтуватися на концепції «керованої інтеграції», де переваги глобальної фінансової взаємодії поєднуються з дієвими механізмами захисту від системних загроз.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що фінансова інтеграція виступає водночас важливим чинником економічного розвитку і потенційним джерелом ризиків для національних економік. Аналіз сучасних тенденцій показав, що поглиблення взаємозалежності фінансових ринків сприяє розширенню інвестиційних можливостей, підвищенню ефективності розподілу фінансових ресурсів, активізації економічного зростання та впровадженню міжнародних практик регулювання.

Водночас дослідження засвідчило, що надмірна інтеграція без належного регулювання підвищує уразливість економік до глобальних криз, зменшує

автономність національної фінансової політики і створює умови для швидкого поширення кризових явищ.

У результаті роботи визначено, що економічна стійкість у сучасних умовах інтегрованих фінансових систем залежить від здатності держав поєднувати переваги глобальної інтеграції з ефективними механізмами захисту національної економіки. До ключових стратегій підвищення стійкості належать диверсифікація фінансових потоків, розвиток внутрішнього інвестиційного потенціалу, створення стабілізаційних фондів, посилене банківське регулювання та активна участь у міжнародних і регіональних фінансових об'єднаннях.

Глобальні кризи не лише виступають джерелом нестабільності, але й стимулюють формування нового економічного порядку, заснованого на принципах збалансованої інтеграції, підвищення гнучкості національних економік та розширення міжнародної співпраці. Стратегія «керованої інтеграції», що передбачає контрольоване відкриття фінансових ринків із врахуванням особливостей національної економіки, є ключовим інструментом забезпечення стабільності та довгострокового розвитку у сучасному глобалізованому світі.

Список використаних джерел

1. Nassani, A. A., Haffar, M., & Ullah, S. (2025). Financial integration and economic growth: Impact of renewable energy-induced trade, industry-driven technology, and environmental concerns. *Financial Innovation*, 11(1), 41. <https://doi.org/10.1186/s40854-024-00733-0>
2. IMF. (2022). Globalization and resilience. *Finance & Development*. <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/Series/Analytical-Series/Globalization-Resilience-Mishra-Spilimbergo>
3. OECD. OECD Economic Outlook, various issues (корисні аналітичні матеріали для трендів та оцінок глобальної економіки). - Paris: OECD, 2022–2024. - URL: <https://www.oecd.org/economic-outlook/> (або конкретні випуски на сайті OECD). - (дата звернення: 29.09.2025).
4. bdelmageed, S. (2021). Financial integration, inclusion, and stability during crises: Insights from the Middle East and North Africa (MENA) region. *Economic Research Forum*. https://erf.org.eg/app/uploads/2021/05/1620349299_367_2607326_137samarabdelmageed.pdf
5. Lane, P. R. (2012). Financial globalisation and the crisis. Bank for International Settlements Working Papers, No. 397. <https://www.bis.org/publ/work397.pdf>
6. BIS. (2025). Economic fragmentation raises risk of global financial panic, BIS warns. *The Times*. <https://www.thetimes.co.uk/article/us-trade-policy-global-financial-turmoil-bank-sfw8h8qkw>

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: СЕРЕДОВИЩЕ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Дарушин Олександр

к.є.н. доцент

Боденчук Сергій

старший викладач

Обжелянський Валерій

здобувач вищої освіти

Кафедра економіка та менеджмент

Вищий навчальний заклад «Придунайська філія МАУП»

Україна

Анотація. У статті досліджено міжнародну економіку як складну систему взаємопов'язаних господарських процесів, що включають міжнародну торгівлю, рух капіталу, міграцію робочої сили, діяльність транснаціональних корпорацій, міжнародних фінансових інститутів та інтеграційних об'єднань. Особливу увагу приділено аналізу середовища міжнародної економічної діяльності, що формується під впливом економічних, політичних, правових, соціокультурних та технологічних чинників. Встановлено, що сучасне міжнародне середовище характеризується високою динамічністю та нестабільністю, зростанням конкуренції, цифровізацією бізнес-процесів, глобальними викликами, серед яких фінансові та енергетичні кризи, продовольча безпека, зміни клімату та воєнні конфлікти. Проаналізовано роль провідних міжнародних організацій, зокрема Світової організації торгівлі, Міжнародного валютного фонду, Світового банку та Організації економічного співробітництва та розвитку, які визначають правила функціонування світового ринку, забезпечують інституційні умови розвитку міжнародних відносин та сприяють стабілізації глобальної економіки. Особлива увага приділена участі України у міжнародних економічних процесах, її інтеграції до європейських і світових ринків, перспективам розширення співпраці з ЄС та іншими країнами. Обґрунтовано, що підвищення конкурентоспроможності України у глобальному середовищі можливе лише за умови активного розвитку інноваційних секторів, створення сприятливого інвестиційного клімату, удосконалення механізмів державного регулювання та стимулювання участі бізнесу у міжнародних проєктах. Міжнародна економіка постає як багатокомпонентна система, що визначає напрями розвитку світового господарства та формує як нові можливості, так і серйозні виклики для країн, які прагнуть до активної інтеграції у глобальне середовище.

Ключові слова: міжнародна економіка, глобалізація, міжнародна торгівля, економічне середовище, інтеграція, конкурентоспроможність.

Введення. Міжнародна економіка є фундаментальною складовою сучасної економічної науки та практики, адже вона вивчає процеси формування, розвитку й взаємодії національних господарств у межах світового ринку. У XXI столітті міжнародні економічні відносини набули особливої динаміки завдяки глобалізації, зростанню ролі міжнародних організацій, поширенню транснаціональних корпорацій і впровадженню новітніх цифрових технологій. Вона охоплює міжнародну торгівлю товарами та послугами, рух капіталу, поширення технологій, трудову міграцію та обмін інформаційними ресурсами, що в сукупності визначає структуру світового господарства, його циклічність та ключові тенденції розвитку. Міжнародна економіка виступає основою інтеграційних процесів, що дозволяють країнам не лише отримувати доступ до зовнішніх ринків, а й брати активну участь у формуванні глобальної конкурентної системи.

Для України дослідження міжнародної економіки має особливу актуальність. Інтеграція до світового господарства створює широкі можливості для розширення експортних ринків, залучення іноземних інвестицій та модернізації національної економіки завдяки впровадженню передових технологій і стандартів. Водночас участь у глобальних процесах супроводжується значними ризиками: посиленням конкуренції з боку транснаціональних корпорацій, залежністю від зовнішніх ринків збуту й імпорту енергоносіїв, а також вразливістю до глобальних фінансових і політичних криз. Ситуація додатково ускладнюється воєнними діями, що трансформували зовнішньоекономічні відносини України, зумовили переорієнтацію торговельних потоків і посилили потребу у створенні нових логістичних коридорів.

У таких умовах аналіз міжнародної економіки, її середовища та сучасних тенденцій набуває подвійної ваги. З одного боку, він дозволяє зрозуміти закономірності розвитку глобального господарства, а з іншого - допомагає виробити стратегії адаптації для країн із трансформаційною економікою, серед яких Україна посідає особливе місце. Актуальність теми зумовлена зростанням взаємозалежності економік, поширенням кризових явищ та технологічних інновацій, нерівномірністю економічного розвитку й посиленням боротьби за ресурси. Сучасні тенденції, такі як цифровізація бізнес-процесів, розвиток електронної комерції, перехід до «зеленої економіки» та зростання ролі сталого розвитку, вимагають нових наукових підходів до оцінки стану міжнародних економічних відносин і визначення перспектив подальшого розвитку.

Мета та задачі дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз міжнародної економіки як системи глобальних економічних відносин, виявлення ключових чинників, що формують середовище міжнародної економічної діяльності, а також оцінка сучасних тенденцій розвитку світового господарства й перспектив інтеграції України у міжнародні економічні процеси. У рамках поставленої мети увагу зосереджено на розкритті змісту основних складових міжнародного економічного середовища, дослідженні впливу глобалізаційних і цифровізаційних процесів на міжнародну економіку, а також аналізі участі

України у світових ринках у контексті її європейської інтеграції. Завдання дослідження полягають у з'ясуванні сутності міжнародної економіки, визначенні головних факторів, що формують міжнародне середовище, характеристики сучасних глобальних викликів і тенденцій розвитку світового господарства та окресленні можливостей підвищення конкурентоспроможності України в умовах інтеграції у глобальний економічний простір.

Середовище міжнародної економічної діяльності. Міжнародна економічна діяльність формується та розвивається у складному багатофакторному середовищі, яке визначає можливості та обмеження для країн і підприємств у процесі їхньої інтеграції у світове господарство. Це середовище є динамічним і багатовимірним, воно включає економічні, політичні, правові, соціальні, культурні та технологічні чинники. Кожен із них має власний вплив на міжнародні відносини, при цьому їхня взаємодія створює унікальні умови для реалізації міжнародних економічних стратегій.

Економічні чинники відіграють ключову роль, адже саме вони визначають рівень розвитку світової економіки, масштаби міжнародної торгівлі, динаміку руху капіталу та інвестиційну активність. В умовах глобалізації будь-які зміни в економіках провідних країн одразу ж відображаються на стані інших держав. Наприклад, глобальна фінансова криза 2008–2009 рр. або наслідки пандемії COVID-19 стали свідченням того, наскільки взаємопов'язаними є сучасні економіки. Зростання цін на енергоносії, продовольчі кризи чи валютні коливання також чинять потужний вплив на світові ринки.

Політичні чинники нерозривно пов'язані з економічними процесами. Вони проявляються у стабільності держав, характері їхніх зовнішньополітичних відносин, рівні інтеграції у міжнародні союзи та блоки. Геополітичні конфлікти, санкції, міжнародні угоди і дипломатичні домовленості визначають траєкторії розвитку світових економічних процесів. Так, торговельна війна між США та Китаєм призвела до масштабних зрушень у міжнародних ланцюгах постачання, тоді як санкційна політика щодо Росії трансформувала енергетичні та сировинні ринки.

Правові чинники створюють інституційну основу міжнародних економічних відносин. Вони включають міжнародні договори, угоди про вільну торгівлю, стандарти захисту інтелектуальної власності, механізми регулювання міжнародних фінансів. Центральну роль у цьому процесі відіграє Світова організація торгівлі (СОТ), яка встановлює правила взаємодії між країнами-членами. Не менш важливими є діяльність Міжнародного валютного фонду, Світового банку та регіональних інтеграційних об'єднань, що визначають напрямки розвитку міжнародної економіки та надають фінансову підтримку країнам із нестабільними економіками.

Соціальні та культурні чинники охоплюють демографічні тенденції, рівень життя населення, особливості споживчої поведінки та культурні традиції. Вони визначають попит на певні види продукції й послуг на світових ринках. Зростання значення корпоративної соціальної відповідальності та сталого

розвитку, популярність екологічно чистих технологій і «зелених» товарів також суттєво змінюють поведінку міжнародних компаній та їхню стратегію.

Технологічні чинники в останні десятиліття стали одним із головних драйверів змін у міжнародній економіці. Розвиток цифрових платформ, електронної комерції, фінансових технологій (FinTech), штучного інтелекту, блокчейну та автоматизації виробництва зумовлює кардинальні перетворення у способах ведення бізнесу. Цифровізація зменшує бар'єри у міжнародній торгівлі, прискорює транзакції та відкриває нові можливості для країн, що активно впроваджують інновації.

Для наочності вплив середовища міжнародної економічної діяльності представлено у таблиці.

Таблиця 1 - Фактори середовища міжнародної економічної діяльності та їхній вплив

Чинник	Приклади прояву	Наслідки для міжнародної економіки
Економічний	Фінансові кризи, інфляційні процеси, цінові коливання на сировину	Зниження інвестицій, падіння обсягів торгівлі, перегляд торговельних угод
Політичний	Геополітичні конфлікти, санкції, інтеграційні об'єднання	Перенаправлення торговельних потоків, формування нових економічних союзів
Правовий	Угоди СОТ, міжнародні стандарти, правила валютного регулювання	Уніфікація норм, зменшення торговельних бар'єрів, підвищення прозорості
Соціальний і культурний	Міграція, демографічні зміни, екологічна свідомість	Формування нових ринків споживання, зростання попиту на «зелені» товари
Технологічний	Електронна комерція, FinTech, блокчейн, штучний інтелект	Автоматизація процесів, зниження витрат, поява нових форм міжнародної співпраці

Дані сформовано автором на основі джерел [1–8].

Середовище міжнародної економічної діяльності є комплексним утворенням, що поєднує сукупність чинників різного характеру. Воно визначає рівень конкурентоспроможності країн, їхню здатність адаптуватися до глобальних викликів і створює нові умови для розвитку світового господарства.

Участь України у міжнародній економіці. Україна є активним учасником міжнародних економічних процесів, оскільки її геополітичне розташування, ресурсний потенціал та інтеграційні прагнення визначають стратегічну роль у розвитку світового господарства. Міжнародна економічна діяльність України формується у складних умовах внутрішніх трансформацій, глобалізаційних викликів та геополітичної нестабільності, однак водночас відкриває нові можливості для інтеграції у світові ринки.

Зовнішньоекономічна політика України спрямована на диверсифікацію торговельних партнерів, розширення присутності на ринках Європейського

Союзу, країн Азії та Америки, залучення інвестицій і розвиток експортного потенціалу. Основу міжнародної економічної діяльності становлять зовнішня торгівля товарами та послугами, залучення іноземних інвестицій, участь у міжнародних фінансових інститутах та інтеграційних угодах.

Україна володіє значним аграрним потенціалом, що забезпечує її провідні позиції на світових ринках зернових, олійних культур та продуктів харчування. Саме агропромисловий комплекс є однією з ключових сфер експортної спеціалізації країни. Водночас важливу роль відіграють металургія, машинобудування, хімічна промисловість, ІТ-сектор та транспортно-логістичні послуги. В останні роки спостерігається зростання експорту послуг, зокрема ІТ-аутсорсингу, що свідчить про поступову переорієнтацію економіки на інноваційні сегменти світового ринку.

Участь України у міжнародній економіці відбувається в умовах глибоких викликів, зумовлених воєнною агресією, порушенням логістичних ланцюгів, зменшенням інвестиційної привабливості та скороченням виробничих потужностей. Водночас міжнародна спільнота підтримує Україну через фінансову допомогу, кредитні програми міжнародних організацій та розширення співпраці з ЄС. Підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та створення поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) стали стратегічними кроками для інтеграції української економіки до європейського ринку.

Значним викликом є залежність від експорту сировинної продукції, що робить економіку вразливою до світових цінових коливань. Тому перед Україною стоїть завдання розвитку виробництва продукції з високою доданою вартістю, розширення ринків збуту та підвищення інноваційності економіки.

Таблиця 2 - Основні напрями участі України у міжнародній економіці

Напрямок	Приклади прояву	Значення для економіки України
Експорт товарів	Зернові культури, олія, чорні метали, продукція хімічної промисловості	Формування валютних надходжень, підтримка торговельного балансу
Експорт послуг	ІТ-аутсорсинг, транспортні та логістичні послуги	Диверсифікація економіки, зростання частки високотехнологічного сектору
Імпорт	Енергоносії, обладнання, технології, продукція машинобудування	Забезпечення потреб внутрішнього виробництва та модернізації економіки
Прямі іноземні інвестиції	Участь іноземного капіталу в агросекторі, фінансовій сфері, нерухомості	Розвиток інфраструктури, створення нових робочих місць
Міжнародна інтеграція	ПВЗВТ з ЄС, співпраця з СОТ, МВФ, Світовим банком	Доступ до міжнародних ринків, фінансова та технічна підтримка
Фінансова допомога	Кредити міжнародних організацій, гранти та програми ЄС	Підтримка макрофінансової стабільності та стійкості бюджету

Дані сформовано автором на основі джерел [1–8]

Участь України у міжнародній економіці визначається поєднанням значного ресурсного потенціалу та потреби в структурних реформах. Подальший розвиток залежить від здатності держави забезпечити макроекономічну стабільність, підвищити інвестиційну привабливість та адаптуватися до нових викликів світового ринку.

Сучасні тенденції та виклики розвитку міжнародної економіки. Сучасна міжнародна економіка розвивається в умовах глибоких трансформацій, спричинених глобалізаційними процесами, технологічними змінами та зростанням взаємозалежності країн. Головною тенденцією ХХІ століття є цифровізація світового господарства, яка охоплює усі сфери економічної діяльності - від виробництва та логістики до торгівлі й фінансів. Поширення електронної комерції, розвиток FinTech-рішень, застосування штучного інтелекту та блокчейну змінюють механізми функціонування міжнародних ринків, знижують транзакційні витрати та відкривають нові можливості для інтеграції малих і середніх підприємств у світову економіку.

Іншою важливою тенденцією є зміна геоекономічного балансу. Провідні позиції на світових ринках дедалі більше посідають країни Азії, зокрема Китай та Індія, які стають глобальними центрами виробництва, інновацій та інвестицій. Одночасно спостерігається зростання ролі регіональних інтеграційних об'єднань, таких як Європейський Союз, Північноамериканська угода USMCA чи Регіональне всеосяжне економічне партнерство (RCEP). Це призводить до посилення регіоналізації міжнародної економіки поряд із загальною тенденцією глобалізації.

Зростає значення сталого розвитку та екологічних стандартів. Концепція «зеленої економіки» і перехід до відновлюваних джерел енергії формують нові правила міжнародної конкуренції. Підприємства, які активно впроваджують екологічні технології, отримують додаткові переваги у вигляді доступу до нових ринків і лояльності споживачів.

Разом із тим міжнародна економіка стикається з низкою викликів. Серед них - зростання геополітичної нестабільності, війнні конфлікти, санкційні обмеження, які змінюють традиційні ланцюги постачання та формують нові економічні союзи. Важливим викликом залишаються глобальні кризи, такі як фінансова криза 2008–2009 років чи пандемія COVID-19, що засвідчили вразливість світового господарства до зовнішніх шоків. Додатковим фактором невизначеності є кліматичні зміни, які впливають на аграрні ринки, енергетичний сектор і міжнародну торгівлю загалом.

Для України сучасні тенденції й виклики міжнародної економіки мають особливе значення. З одного боку, інтеграція у світову економіку відкриває можливості для розвитку експорту, залучення інвестицій та впровадження інновацій. З іншого - війна, руйнування інфраструктури та потреба у відновленні економіки створюють нові ризики й обмеження. У таких умовах ключовим

завданням для України стає адаптація до вимог європейських та світових ринків, розвиток цифрової економіки та формування стійких ланцюгів постачання.

Для кращого узагальнення сучасних процесів наведемо таблицю.

Таблиця 3. Сучасні тенденції та виклики міжнародної економіки у XXI столітті

Напрямок	Сучасні тенденції	Основні виклики
Технології	Цифровізація, електронна комерція, штучний інтелект, автоматизація виробництва	Кіберзагрози, нерівномірний доступ до технологій
Геоekonomіка	Зростання ролі Китаю, Індії та інших країн Азії, посилення регіоналізації	Торговельні війни, санкції, геополітичні конфлікти
Екологія	«Зелена економіка», розвиток відновлюваних джерел енергії, екологічна сертифікація	Кліматичні зміни, ресурсні обмеження
Фінанси	Розвиток FinTech, міжнародних фінансових ринків, глобальних інвестиційних потоків	Вразливість до криз, нестабільність валютних курсів
Україна	Євроінтеграція, розвиток IT-сектору, розширення експорту до ЄС	Війна, руйнування інфраструктури, потреба у відновленні економіки

Дані сформовано автором на основі джерел [1–8]

Сучасні тенденції міжнародної економіки створюють як нові можливості, так і численні виклики для країн та бізнесу. Ефективна інтеграція у світову систему потребує від держав і підприємств гнучкості, інноваційності та здатності адаптуватися до швидкоплинних змін глобального середовища.

Висновки. Міжнародна економіка є складною та динамічною системою, що формується під впливом історичних традицій, сучасних теорій та глобалізаційних процесів. Теоретичні засади міжнародної економіки показують еволюцію наукових підходів від меркантилізму до сучасних моделей, які враховують технологічні інновації, економію на масштабі та вплив глобальних виробничих ланцюгів. Це свідчить про те, що міжнародна економічна наука постійно адаптується до нових викликів і реалій світового господарства.

Середовище міжнародної економічної діяльності є багатокомпонентним та охоплює економічні, політичні, правові, соціальні та технологічні чинники. Їхня взаємодія визначає можливості країн щодо інтеграції у світовий простір та впливає на характер міжнародних економічних відносин. Зростаюча роль цифровізації, інновацій і сталого розвитку трансформує традиційні механізми функціонування глобальної економіки та створює нові умови для міжнародної співпраці.

Україна, як частина світового господарства, бере активну участь у міжнародних економічних процесах, проте її роль залишається суперечливою. З одного боку, країна має значний експортний та інноваційний потенціал, активно розвиває співпрацю з ЄС, СОТ та міжнародними фінансовими організаціями. З іншого боку, залежність від сировинного експорту, воєнні виклики та

нестабільність внутрішнього середовища гальмують розвиток і вимагають структурних реформ.

Подальший розвиток міжнародної економічної діяльності України залежатиме від ефективності інтеграційної політики, здатності диверсифікувати економіку, залучати інвестиції та впроваджувати інноваційні технології. У цьому контексті міжнародна економіка виступає не лише теоретичною дисципліною, але й практичним інструментом для забезпечення сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності держави у глобальному середовищі.

Список використаних джерел

1. International Monetary Fund. World Economic Outlook 2024. - Washington: IMF, 2024. - URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO>. - (дата звернення: 29.09.2025).
2. World Trade Organization. World Trade Report 2023: Re-globalization for a secure, inclusive and sustainable future. - Geneva: WTO, 2023. - URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/wtr23_e/wtr23_e.pdf. - (дата звернення: 29.09.2025).
3. OECD. Globalisation and Transformation (OECD thematic publication / overview). - Paris: OECD Publishing, 2022. - URL: https://www.oecd.org/en/publications/globalisation-and-transformation_116781613514.html. - (дата звернення: 29.09.2025).
4. UNCTAD. World Investment Report 2024: Investment facilitation and digital government. - Geneva: UNCTAD, 2024. - URL: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2024> (PDF available). - (дата звернення: 29.09.2025).
5. World Bank. World Development Report 2023: Migrants, Refugees, and Societies. - Washington: World Bank, 2023. - URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2023>. - (дата звернення: 29.09.2025).
6. World Trade Organization. World Trade Statistical Review 2023. - Geneva: WTO, 2023. - URL: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtsr_2023_e.htm. - (дата звернення: 29.09.2025).
7. Міністерство економіки України. Інформаційні матеріали щодо стану інноваційної діяльності та інноваційної інфраструктури в Україні (офіційний сайт). - Київ: МЕРТ, 2023. - URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=69b9a9bf-5fbc-4035-8c0f-ac26b853c0eb&lang=uk-ua&title=informatsiiniaterialischodostanuinnovatsiinoiialnosti>. - (дата звернення: 29.09.2025).
8. OECD. OECD Economic Outlook, various issues (корисні аналітичні матеріали для трендів та оцінок глобальної економіки). - Paris: OECD, 2022–2024. - URL: <https://www.oecd.org/economic-outlook/> (або конкретні випуски на сайті OECD). - (дата звернення: 29.09.2025).

Section: Medicine

CHEMICAL DISINFECTION AND STERILIZATION SELECTION SYSTEM FOR USE IN HEALTHCARE FACILITIES

Morozova Nelly Sergeevna

Doctor of Medical Sciences, Professor

Korobkova Iryna Valentynivna

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor

Popov Oleksandr Oleksandrovyh

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor

Holovchak Hryhoriy Semenovich

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor

Department of Hygiene, Epidemiology, Disinfectology and
Occupational Diseases

Kharkiv National Medical University, Ukraine

As of course, to the medical community and according to the Order of the Ministry of Health of Ukraine No. 1614 dated 01.01.2022 "On the organization of infection prevention and control in health care institutions", the purpose of non-specific prevention (disinfection measures) in medical institutions is:

1. prevention of accumulation and reproduction of microorganisms on hospital facilities;
2. prevention of the spread of microorganisms through medical devices;

How should you choose a means of protection?

3. to study all the important factors that need to be taken into account when making a decision,
4. determine the significance and level of each of them,
5. adopt the first generalizing criteria.

Generalizing criteria:

1. Types of microorganisms that need to be destroyed, the massiveness of their contamination of objects
2. Epidemiological significance and types of disinfected objects

Compatibility of materials with disinfectants

1. Safety for staff and patients
2. Modes and methods of processing,
3. Biological decomposition and adequate cost.

Algorithm for choosing a disinfectant

- Identify microorganisms that contaminate the external environment of the department of a medical institution.
- Determine the intensity of the contamination of objects in the department.

- Determine the sensitivity and resistance of microorganisms to disinfectants.
- Take into account safety for patients and staff, biodegradability.
- Determine the priority objects: their epidemiological significance, purpose, design features, compatibility of materials with disinfectants.

Be sure to know the characteristics of disinfectants:

1. -Concentration;
2. -exposition;
3. - cooking conditions;
4. - the cost of concentrate;
5. - the cost of 1 liter of working solution

Information on the scale of formation and spread of disinfection resistance allows:

1. determine disinfection tactics
2. influence the policy of choosing a disinfectant
3. affect the rate of disresistance formation

The spectrum of antimicrobial activity of drugs is different. It depends on the chemical composition of the agent, its concentration, mode of application and natural (or formed) resistance to the action of the agent by microorganisms circulating in medical institutions.

Table 1 Minimum concentrations of some chemicals (active substances) in working solutions for bacterial (except tuberculosis) infections

Chemical compounds	Concentration of the working solution by active ingredient, %
Cationic surfactants:	
Quaternary ammonium compounds	Not less than 0.02
Polymer derivatives of guanidine	Not less than 0.05
Tertiary alkylamines	Not less than 0.01
Chloroactive	
sodium salt of dichloroisocyanuric acid	Not less than 0.015 (for active chlorine)
Oxygen-active:	
Peroxide Vodnya	Not less than 3.0

Table 2 Microorganisms of different species differ significantly in sensitivity/resistance to different chemical compounds

Classes and ranks of resistance of microorganisms to disinfectants	Variety of microorganisms and examples of infectious diseases they cause	
	Groups and types of microorganisms	Examples of infections
Grade A	Prions	Kreutzfeldt-Jakob ailment
Grade 1 High Stability		
Rank B	Bacterial spores	Gas anaerobic infection Pseudomembranous colitis Tetanus, botulism Anthrax

Continuation of Table 2

Classes and ranks of resistance of microorganisms to disinfectants	Variety of microorganisms and examples of infectious diseases they cause	
	Groups and types of microorganisms	Examples of infections
Grade 2 Medium Stability		
Rank B	Mycobacterium tuberculosis Dermatophyte fungi Fungi of the genus Aspergillus	Tuberculosis Dermatophytosis Aspergillosis
Rank G	Polioviruses Coxsackie, ECHO, Enteroviruses of types 68-71 Rhinoviruses Noroviruses Hepatitis A virus Fungi of the genus Candida	Polio Enterovirus infections Respiratory infections Norovirus infection Hepatitis A Candidiasis
Rank D	Rotaviruses Reoviruses	Rotavirus gastroenteritis Fevers, enteritis
Rank E	Adenoviruses	Pharyngitis, keratitis, conjunctivitis, gastroenteritis
Grade 3 Low resistance		
Rank C	Vegetative forms of bacteria, including causative agents of cholera, plague, tularemia	Intestinal infections Upper respiratory tract infections, pneumonia, cholera bacteremia, plague, tularemia
Rank I	Parenteral hepatitis viruses B, C, D; HIV Herpes viruses Cytomegalovirus Influenza viruses Parainfluenza viruses Coronaviruses Hemorrhagic fever viruses, including Ebola, Marburg and others	Parenteral hepatitis B, C, D; HIV infection Herpes infection Cytomegaly Influenza (including avian influenza, "porcine"), SARS SARS Viral hemorrhagic fevers, including Ebola, Marburg and others

Table 3 Spectrum of antimicrobial activity of disinfectants

Microorganisms Ranks, Clasi	Chemical compounds							
	Chloroactive	Oxygen active	Aldehydes	Tertiary alkylamines	Quaternary ammonium compounds	Polymetric and monomeric derivatives of guanidines	Alcohols	Derivatives phenol
Bacterial Spores (Rank B, Class 1)	±	+	+	–	–	–	–	–
Mycobacteria (Rank B, Class 2)	+	+	+	+	–	–	+	±

Continuation of Table 3

Microorganisms Ranks, Class	Chemical compounds							
	Chloroactive	Oxygen active	Aldehydes	Tertiary alkylamines	Quaternary ammonium compounds	Polymers and monomeric derivatives of guanidines	Alcohols	Derivatives phenol
Bacteria (Grade C, Class 3)	+	+	+	+	+	+	+	+
Gripi (Grade B, Class 3)	+	+	+	+	+	+	+	±
Class G Viruses (Class 2)	+	+	+	+	±	±	±	–
Viruses of ranks D and E (class 2) Rank I viruses (Class 3)	+	+	+	+	+	+	+	±

The concentration of the disinfectant in the working solution at a known concentration of the solution for the drug is calculated according to the following formula:

$$X = \frac{(C \times M)}{100}, \text{ where}$$

X is the desired concentration of DR in the working solution, %;

C is the concentration of the working solution for the substance, given in the instructions for use, %;

M is the amount of DR in the product (%), given in the instructions for use.

Disinfectants used for disinfection in medical institutions

References

1. Morozova N.S., Ridnyi S.V., Golovchak G.S., Korobkova I.V., Lyakh S.I., Popov O.O. Problematic Issues of Resistance of Infectious Disease Pathogens to Chlorhexidine Bigluconate / Actual Problems of Transport Medicine No2 (60), 2020
2. World Health Organization. WHO Global Strategy for Containment of Antimicrobial Resistance. Geneva, 2001. WHO/CDS/CSR/DRS/2001.2.
3. Meade E., Slattery M.A., Garvey M. Biocidal Resistance in Clinically Relevant Microbial Species: A Major Public Health Risk // Pathogens, 2021. – Vol. 10. – Issue 5. – P. 598. DOI: 10.3390/pathogens10050598.
4. Chapman J.S. Disinfectant resistance mechanisms, cross-resistance and co-resistance // Int. Biodeter. Biodegrad., 2003. – Vol. 51. – P. 271- 276.
5. Russel A.D. Bacterial adaptation and resistance to antiseptics, disinfectants and preservatives is not a new phenomenon // J. Hosp. Infect., 2004, – Vol. 57. – Issue 2. – P. 97.
6. Russell A.D. Antibiotic and biocide resistance in bacteria: comments and conclusion // J. Appl. Microbiol., 2002. – Vol. 92. – P. 171-173.

7. Shan K., Li J., Yao W. et al. Evaluation of Resistance by Clinically Pathogenic Bacteria to Antimicrobials and Common Disinfectants in Beijing, China // J. Nippon Med. Sch., 2018. – Vol. 85. – № 6. – P. 302-308. DOI: 10.1272/jnms.
8. Tezel U., Pavlostathis S.G. Quaternary ammonium disinfectants: microbial adaptation, degradation and ecology. Curr Opin Biotechnol. 2015 Jun; 33: 296–304. doi: 10.1016/j.copbio.2015.03.018
9. Mc Carlie S., Boucher C.E., Bragg R.R. Molecular basis of bacterial disinfectant resistance. Drug Resist Updat. 2020 Jan; 48: 100672. doi:10.1016/j.drug.2019.100672.
10. Furi L., Haigh R., Al Jabri Z.J., Morrissey I., Ou .HY., León-Sampedro R., Martinez J.L., Coque T.M., Oggioni M.R. Dissemination of novel antimicrobial resistance mechanisms through the Insertion sequence mediated spread of metabolic genes. Front Microbiol. 2016 Jun 28; 7: 1008. doi: 10.3389/fmicb.2016.01008.
11. N.S. Morozova, I.V. Korobkova, G.S., Golovchak, O.O. Popov, S.I. Lyakh/ Bacterial stigmery in the problem of infectious diseases//Actual problems of transport medicine, No. 4 (78), 2024, pp . 39-47.
12. N.S. Morozova, V.F. Marievsky, I.V. Korobkova, O.O. Popov, G.S. Golovchak / Stigmerygia of bacteria in the problem of disinfectological prophylaxis of infections associated with the provision of medical care // Actual problems of transport medicine, No. 2 (80), 2025, pp. 80-85.

СЕКСУАЛЬНІСТЬ У ШЛЮБІ ТА ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Яловега Катерина Станіславівна

здобувач вищої освіти медичного факультету

Кафедра психіатрії, наркології, медичної психології та соціальної роботи

Харківський національний медичний університет, Україна

Кузнецова Уляна Олександрівна

Здобувач середньої освіти

Харківський ліцей №152, Україна

Самойлова Олена В'ячеславівна

к.м.н., доцент

Кафедра психіатрії, наркології, медичної психології та соціальної роботи

Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Сексуальність — це невід'ємна складова людського існування, яка виражається не лише у фізіологічних потребах, але й у психологічному та соціокультурному житті. У партнерських стосунках вона стає важливим інструментом єднання, поєднуючи емоційну близькість, довіру та духовну єдність. Від гармонії в інтимному житті значною мірою залежать задоволеність відносинами, їхня довговічність і стабільність.

Сьогодні, коли суспільні уявлення про сім'ю, гендерні ролі та сексуальну поведінку активно змінюються, дослідження психології сексуальності набуває нової актуальності.

Мета: дослідити психологічні фактори, що формують сексуальність у парі, та визначити шляхи до гармонізації інтимного життя.

Теоретичні підходи до розуміння сексуальності

Сексуальність поєднує в собі кілька вимірів:

1. **біологічний** — фізіологічні потреби, гормональні процеси, репродуктивна функція;
2. **психологічний** — особистісні переживання, емоції, установки, самоприйняття;
3. **соціокультурний** — традиції, норми моралі, вплив суспільства та медіа.

У науковій літературі сексуальність часто розглядається як інтегральна риса особистості, що формує стиль її стосунків. У парі вона стає основою емоційного та фізичного зв'язку.

Психологічна сумісність і сексуальне життя

Ключовим чинником задоволеності інтимним життям є психологічна сумісність партнерів. Вона включає:

1. узгодженість цінностей та життєвих орієнтирів;
2. відповідність темпераментів, у тому числі сексуальних;
3. спільні інтереси та зручний для обох стиль спілкування.

Психолог Г. Чеплен у концепції «п'яти мов любові» описує різні способи вираження почуттів: слова підтримки, спільний час, подарунки, практична допомога та фізичний дотик. Якщо партнери не розуміють «мов» один одного, це часто призводить до непорозуміння і незадоволеності у сексуальній сфері.

Емоційна близькість — основа інтимних стосунків

Сексуальність у парі тісно пов'язана з емоційною близькістю. Остання проявляється у взаємній довірі, відвертості та готовності ділитися переживаннями. Дослідження показують, що високий рівень емоційної єдності покращує якість інтимного життя.

Емпатія, вміння вислухати та підтримати партнера створюють атмосферу безпеки, необхідну для глибокої близькості. Навпаки, недововленість, уникання конфліктів або відсутність діалогу часто підбивають сексуальну гармонію.

Проблеми сексуальності у шлюбі

У подружніх стосунках регулярно виникають труднощі, пов'язані з інтимністю:

1. Різниця у сексуальних потребах — нерівний рівень бажання, відмінності у ритмі сексуальної активності.
2. Сексуальні дисфункції — еректильні розлади, передчасна еякуляція, аноргазмія, зниження лібідо.
3. Вплив стресу та зовнішніх факторів — перевтома, поява дітей, фінансові проблеми, сімейні конфлікти.

4. Психологічні бар'єри — відчуття сорому, негативні установки, травматичний досвід.

Якщо такі проблеми залишаються невирішеними, вони можуть призвести до незадоволеності стосунками, зрад або навіть розриву.

Психологічні та терапевтичні підходи

Сьогодні існують різноманітні способи покращення сексуальних стосунків:

1. Індивідуальна та парна психотерапія — допомагає подолати внутрішні конфлікти та покращити взаєморозуміння.

2. Сексотерапія — спрямована на подолання дисфункцій, зниження тривожності та опанування технік релаксації.

3. Розвиток діалогу в парі — використання методів активного слухання, «Я-повідомлень», відвертих розмов про потреби та бажання.

4. Психосвіта — підвищення сексуальної культури, розвінчання міфів і стереотипів.

Культурні та соціальні чинники

Сексуальність у парі формується під впливом суспільних норм, традицій, релігійних уявлень і моральних установок.

У XXI столітті відбуваються значні зрушення:

1. зростає відкритість до різних форм партнерства;

2. сексуальність дедалі частіше сприймається як сфера самовираження та реалізації;

3. медіа активно впливають на формування очікувань щодо інтимного життя.

Ці зміни створюють нові можливості для розвитку, але й нові виклики для пар.

Висновки. Сексуальність у шлюбі та партнерстві — це багатогранне явище, що поєднує біологію, психологію та соціальний контекст. Вона безпосередньо впливає на стабільність відносин, рівень довіри та загальне благополуччя обох партнерів.

Ключовими умовами гармонії в інтимній сфері залишаються психологічна сумісність, емоційна близькість, відкритість у спілкуванні та готовність разом долати труднощі. Майбутні дослідження мають об'єднувати знання сексології, психології та терапії, щоб допомагати парам будувати щасливі та здорові стосунки.

Список використаних джерел

1. Фройд З. Три нариси з теорії сексуальності. Київ: Основи, 1998. 214 с.
2. Чепмен Г. П'ять мов любові. Як висловлювати щирі прихильності своєму партнерові. Київ: КМ-Букс, 2017. 256 с.
3. Мастерс В., Джонсон В. Сексуальна поведінка людини. Львів: Світ, 2002. 342 с.
4. Еріксон Е. Дитинство і суспільство. Київ: Основи, 2001. 416 с.

5. Васильченко О. П. Психологічні аспекти подружніх взаємин та сексуальної гармонії. Науковий вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Серія «Психологія». 2021. № 64. С. 48–57.
6. Карабанова О. А. Психологія сімейних відносин та основи сімейного консультування. Москва: Гардарики, 2016. 320 с.
7. Богданова Н. В. Сексуальна культура особистості в контексті сучасних сімейних відносин. Психологія і суспільство. 2020. № 2. С. 112–120.
8. Гурко Т. А. Психологія шлюбу і сім'ї. Київ: Академвидав, 2018. 288 с.
9. Basson R. The female sexual response: A different model. Journal of Sex & Marital Therapy. 2000. Vol. 26(1). P. 51–65.
10. Schnarch D. Passionate Marriage: Keeping Love and Intimacy Alive in Committed Relationships. New York: W. W. Norton & Company, 2013. 448 p.

Section: Military Affairs and National Security

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНТРОЛЬНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Шиленко Владислав Ігорович

здобувач вищої освіти магістерського рівня
Національної академії Служби безпеки України
Україна

Сьогодні наша держава, на жаль, перебуває в надскладних умовах, а саме в умовах воєнного стану, де кожен день вона стикається з питаннями, що пов'язані з захистом державного суверенітету та питання національної безпеки.

Питання охорони державної таємниці закріплено на законодавчому рівні. Так, Законом України «Про державну таємницю» № 3855-ХІІ від 21.01.1994 року визначено перелік органів, які здійснюють контрольні повноваження за дотриманням охорони державної таємниці, це безпосередньо керівники державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, які зобов'язані здійснювати постійний контроль за забезпеченням охорони державної таємниці [1].

Крім вищевказаного закону, передбачено також постанова КМУ «Про затвердження Порядку забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях», Кримінальний кодекс України та інші підзаконні нормативно-правові акти, інструкції СБУ, МОУ та інших органів, які регулюють питання реалізації контрольних повноважень, але з посилення на тогочасні умови державного ладу та устрою.

Беззаперечно, реалізація контрольних повноважень у сфері охорони державної таємниці - це механізм, який включає в себе не тільки нормативно-правову базу, а й становить основні форми та методи реалізації контрольних повноважень, технічні ризики, які входять в проблеми та перспективи вдосконалення самих контрольних повноважень.

Охорона державної таємниці — це не лише правове, а й стратегічне питання. [2] Ефективність контролю за дотриманням режиму секретності, насправді прямо впливає на збереження життів, успішність всіх військових операцій та запобіганню розповсюдженню надзвичайно важливої інформації.

Проте, на разі існують деякі питання в реалізації контрольних повноважень у сфері охорони державної таємниці, які потребують переформатування у зв'язку із недостатнім рівнем фінансування служб режиму секретності на об'єктах, значний кадровий дефіцит кваліфікованих фахівців з питань захисту інформації, недосконалість інформаційних систем, які мають обробляти секретну інформацію, проблеми із забезпеченням технічного захисту інформації.

Система контролю реалізації повноважень повинна адаптуватися до нових реалій — стати більш гнучкою, цифровою, при цьому зберігати суворість і системність.

Підсумовуючи наведене вище, реалізація контрольних повноважень у сфері охорони державної таємниці — це багаторівнева діяльність, яка вимагає системного підходу, швидкої взаємодії та постійного вдосконалення інструментів контролю. Сьогодення України - це умови гібридних загроз, кібератак і зовнішнього тиску, де ефективний контроль за захистом таємної інформації повинен бути одним з основ національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 3855-ХІІ.
2. Історія охорони державної таємниці в Україні: [монографія] / О. В. Ботвінкін, В. М. Шлапаченко, В. П. Ворожко, А. С. Пашков] ; Національна академія Служби безпеки України ; Ін-т захисту інформації з обмеженим доступом. — К. : Нац.акад. СБ України, 2008. — 155 с.

Section: Pedagogy, Philology and Linguistics

THE FUNCTION OF SUGGESTIVE LANGUAGE IN CONTEMPORARY ENGLISH COMMUNICATION

Яловенко Ольга

кандидат філологічних наук, доцент

Кафедра англійської мови та методики її навчання

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини, Україна

Suggestive speech has the following key features in English discourse: ambiguity and nuance (it often involves ambiguity, where the meaning is not stated explicitly but implied, leaving opportunity for interpretation; this reflects the complex and layered nature of identity in transcultural contexts, where it is difficult to express something in straightforward terms), inner conflict (mostly in transcultural literature, where characters frequently grapple with conflicting cultural values, and suggestive speech can reflect the tension between these identities; it captures the unspoken struggles of characters trying to reconcile their heritage with their new environment, or trying to navigate the space between their personal desires and cultural expectations), cultural hybridity (a person may express himself in a hybrid language, incorporating elements from multiple cultures; this kind of speech is suggestive of their dual identity and the blending of different traditions, as well as the challenges of communicating across cultural divides), silences and gaps (often, suggestive speech involves moments of silence or speech left incomplete; these absences can communicate more than words, representing cultural misunderstandings, emotional distance, or the inability to fully articulate one's identity or experience). We completely agree with the following: "What appears in silence dialogue is inevitably has to be interpreted, so there should be no meaning gaps. Depending on the cultural affiliation, such verbal "non-designation" leads to different interpretations of silence, including distortion and misunderstanding of meanings" (Yalovenko, 2022, p. 169)¹.

Concepts and Mechanisms. Suggestive language relies mostly on implicit communication – what is not said directly but is implied. This includes implicature, conversational inference, background presuppositions, etc. Implicit communication allows messages to appear subtler, reducing resistance from the listener.

Using vague or ambiguous expressions ("some people", "often", "may", "could") allows speakers to suggest without committing fully, giving "room" for interpretation. These forms can increase persuasion by lowering the threshold for disagreement.

¹ A detailed analysis of the phenomenon is explored in the article "Chimmoku" as a Silence Concept in Jhumpa Lahiri's Selected Stories" from both linguistic and communicative perspectives (Yalovenko, 2022).

Repeating key words or ideas, possibly in variant forms, is a strategy to enhance suggestive potential. It draws listeners' attention, amplifies the importance of certain points, reinforces implicit suggestion.

Lexical strategies. Evaluative / emotionally-charged adjectives and adverbs: "remarkable", "amazing", "unfathomably"; abstract nouns: "freedom", "justice", "style", "luxury" that invoke broad positive associations; pronouns and possessives: "our", "you", "we", "your" to build affiliation or ownership.

Morphological / Formational devices. Prefixes/suffixes that create evaluative or intensifying meaning. Use of onyms (names, proper nouns, brand names) to evoke prestige, identity or authority.

Syntactic devices. Imperatives: "Discover your potential", "Feel the difference", etc.; rhetorical questions: "Who wouldn't want...?", which lead the audience to implicitly agree; fronting (placing certain elements early in the sentence to foreground them), extraposition, passive voice – all ways to shift focus or obscure agency; nominalization: turning processes or actions into nouns, which can make arguments seem more permanent, objective, or abstract.

Discourse / structural strategies. Use of discourse markers / meta-discourse: signalling author's stance, involvement, or guiding reader's interpretation; placement of quotes or testimonials: for example, in media/newspaper discourse, suggestive "loading of quotations where the way a quote is selected or framed subtly biases the reader" (Holtvian, 2017); genre constraints: in editorials, advertising, political speech, the structure (e.g. introduction of problem, emotional appeal, call to action) allows for suggestive buildup.

Contexts and Effects. Editors and journalists use suggestive language via headlines, quote selection, framing of stories, choice of metaphors. For example, editorials often use stance markers, modality, idiomatic expressions to influence public opinion. In court (opening statements, arguments), persuasion via suggestion is used – through suggestive strategies/tactics, psychological-linguistic sequences (attack/defense), preparation phases, etc. The structure of legal speech often shapes "how suggestions come across" (Wood, 2022).

Hidden effects on target audiences (e.g. women readers) are achieved via combinations of morphological, lexical, syntactic means. Advertising often replaces logical argument with appeal to emotions, associations, stereotypes.

Particularly strong domain for suggestive mechanisms we can find in political discourse: framing, metaphor, repetition, implicit assumptions. Suggestion helps political actors influence belief, identity, allegiance without explicit argument.

Recent Research Findings. "Features of Persuasiveness and Suggestiveness in Legal Discourse": a detailed comparison of persuasive vs suggestive types in legal texts. They found that suggestive discourse tends to use emotionally charged adjectives/adverbs, idioms, intensifiers, fronting and discourse markers – while persuasive discourse is more structured, more neutral lexically, and uses devices like nominalization and transferred negation (Zaitseva, 2018).

“The Persuasive and Manipulative Power of Implicit Communication” (Journal of Pragmatics): shows that linguistic implicit communication is widely used with persuasive aims in several domains (political, media, social media, advertising). It is effective partly because it lowers critical attention; people engage less critically with messages that are less explicit (Vallauri, 2022).

Despite growing scholarly attention to the problem of linguistic influence and numerous studies devoted to the specific function and mechanisms of suggestive language, the problem has yet to be fully examined in contemporary English communication. While significant progress has been made in identifying linguistic markers and persuasive strategies, many aspects of suggestive language – such as its subtle psychological impact, cross-cultural variations, and digital-media-specific features – remain to be explored.

The study of suggestive language continues to represent a rich and evolving field of inquiry. Its complex interplay with persuasion, manipulation, emotion, and identity highlights the need for deeper interdisciplinary research that integrates linguistics, psychology, media studies, and cultural analysis. Future perspectives should focus on corpus-based investigations across diverse communication genres, comparative studies in multilingual and multicultural contexts, and empirical research into audience perception and reception. Additionally, with the growing influence of digital platforms and algorithm-driven communication, understanding how suggestive language functions in online discourse will be crucial for addressing challenges related to misinformation, ideological framing, and media literacy.

References

1. Holtvian, V. (2017). Suggestive Loading of Quotations in Newspaper Language. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/af9a646a-f4ca-42a4-9142-5b8b2fbcd8c7/content> (Last accessed: September, 22, 2025).
2. Vallauri, E. (2022). The persuasive and manipulative power of implicit communication. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0378216622001230?utm_source.com (Last accessed: September, 30, 2025).
3. Wood, D. (2022). Communication-Enhancing Vagueness. URL: https://www.mdpi.com/2073-4336/13/4/49?utm_source=com (Last accessed: October, 1, 2025).
4. Yalovenko O. (2022). “Chimmoku” as a Silence Concept in Jhumpa Lahiri’s Selected Stories. *Львівський філологічний часопис*. 12. С. 178-185. URL: http://www.philologyjournal.lviv.ua/archives/12_2022/27.pdf (Last accessed: September, 30, 2025).
5. Zaitseva, M. (2018). Features of Persuasiveness and Suggestiveness in Legal Discourse. URL: <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/79> (Last accessed: September, 28, 2025).

IMPLEMENTATION OF ENGLISH-LANGUAGE DISCUSSIONS IN UKRAINIAN SPECIALIZED SCHOOLS: CHALLENGES AND PROSPECTS

Podosynnikova Hanna

PhD in Pedagogy, Associate Professor

Fomenko Yaroslav

Master's student

Sumy Makarenko State Pedagogical University, Ukraine

In modern educational environment, developing students' ability to communicate meaningfully, critically, and effectively is becoming increasingly important. This is especially true in specialized schools, where students are highly motivated to learn and require methods that meet their intellectual and professional needs. The *purpose* of the paper is to consider the benefits of English-language discussion as one of such methods that combines the tools of interactive, communicative, and problem-based learning, and to single out the challenges faced by teachers in specialized schools.

Discussion as one of the teaching methods occupies a significant place among interactive technologies, as it combines the development of speech skills, critical thinking, and the ability to defend one's own point of view with arguments. In the context of foreign language learning, discussion involves the integration of a student's lexical, grammatical, sociocultural, and strategic competencies. English-language discussion involves students' ability to perceive, interpret, and produce authentic speech in the mode of dialogue, collaboration, argumentation, agreement or objection (Nesterenko, 2020).

Among the main advantages of discussion, scholars highlight the following:

- Development of critical thinking. Students learn to analyze information, compare different points of view, and form logical arguments.
- Formation of communicative competence. Discussion helps to improve speaking, listening, and interaction skills.
- Motivational effect. Participation in a discussion makes learning more interesting and meaningful for students, especially when topics are related to their experience and current issues.
- Socialization. Discussion teaches cooperation, respect for other people's opinions, and responsibility for one's own position (Melnyk, 2021).

However, despite the advantages, the implementation of English-language discussions in a specialized school in Ukraine faces a number of difficulties that require systematic analysis and methodological support.

Teachers in specialized schools meet certain challenges in implementing English-language discussions into the learning process, namely:

1. Time constraints and curriculum saturation. Specialized school curricula often have strict thematic and time frames, focused on mastering a large amount of theoretical material. Conducting a full-fledged discussion requires 20-30 minutes, thereby it is a difficult task to do it during a 45-minute lesson. The teacher has to balance the requirements of the syllabus and the need to develop the skills that go beyond standard knowledge control (Karabinova, 2020).

2. Insufficient methodological training of teachers. Some Ukrainian teachers of English language lack systematic training in the field of moderating discussions, constructing problem questions, and facilitating communication. This makes it difficult to conduct English-language discussions in a classroom where the level of language proficiency is heterogeneous. According to the research by L. Kravchenko, less than 30% of teachers use discussions regularly, mainly due to methodological uncertainty (Kravchenko, 2019).

3. Psychological barrier. The fear of making a mistake, low self-esteem, language barrier – all this prevents students from being active in English-language discussions. This is especially true for students who are not used to open discussions in the format of equal dialogue.

4. Lack of teaching resources and materials. Most textbooks for specialized schools offer a limited number of discussion-oriented tasks. Teachers have to select or develop materials by themselves, which requires additional time and effort.

Thus, despite recognizing the effectiveness of English-language discussion as a tool for forming key competencies, when implementing it into the educational process of a specialized school, we encounter a number of objective and subjective difficulties. Nevertheless, these challenges are not insurmountable. Provided that there is a comprehensive approach to organizing the educational process, improving the methodological base, and creating a favorable learning environment, discussions can take an important place in the system of modern foreign language education.

Let's consider the main prospects and ways to overcome the identified barriers.

1. Integration of discussion into curricula. It is worth providing special modules or topics in the curricula dedicated to the development of discussion skills, with time allocated for their practice.

2. Improving the qualifications of teachers. It is necessary to organize trainings, master classes, and exchanges of experience that will help teachers master the methods of conducting English-language discussions with elements of problem-based learning.

3. Use of technology. The use of learning platforms such as Zoom, Padlet, Flipgrid facilitates English-language discussions in a blended or remote format. According to S. Krashen, when working remotely, students feel more free and have more time to think about their answers (Krashen, 2019).

4. Creating a favorable emotional climate. A successful discussion requires an atmosphere of respect, safety, and tolerance for mistakes. The teacher should act not as an evaluator, but as a facilitator – someone who helps to identify and express an opinion, and not just controls the correctness of speech. An atmosphere of trust and

support should be a priority in modern schools, especially in the context of developing key competencies. Regarding foreign language learning, this means reducing the emphasis on control and increasing the role of support, facilitation, and emotional interaction (Bibik, 2020).

5. Interdisciplinary integration. Topics for discussions can be related to history, literature, geography, and social sciences, which allows for deeper interdisciplinary connections and makes learning more meaningful. Interdisciplinary integration is also an important tool for developing key competencies necessary for life resilience, independence, responsibility, communication and interaction with others, socialization, active citizenship, etc. (MES of Ukraine, 2024).

Thus, English-language discussion is a powerful didactic tool for developing language, communicative, and social competences of students of specialized schools. It meets the requirements of modern education, in particular the concept of the New Ukrainian School, and helps prepare graduates for active participation in the global world. However, realizing the potential of English-language discussion requires overcoming a number of challenges: methodological, organizational, and psychological. Provided that appropriate educational conditions are created – teacher training, provision of resources, and support for students – discussion can become an interesting and important element of a modern English lesson in a specialized school.

References

1. Bibik, N. H. (2020). Kompetentnisnyi pidkhid: refleksiia ta rozvytok [Competency-based approach: reflection and development]. Kyiv: Lenvit.
2. Karabinova, L. V. (2020). Psykholoho-pedahohichni zasady problemnoho navchannia [Psychological and pedagogical principles of problem-based learning]. Visnyk pedahohiky, 6(22), 70–78.
3. Kravchenko, N. M. (2019). Dyferentsiatsiia u problemnomu navchanni [Differentiation in problem-based learning]. Pedahohichni tekhnolohii, 4(29), 61–67.
4. Melnyk, O. V. (2021). Rol problemnoho navchannia u profilnii shkoli [The role of problem-based learning in a specialized school]. Osvita i suspilstvo, 8(16), 57–64.
5. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2024). Derzhavnyi standart profilnoi serednoi osvity: zatv. Postanovoiu KMU vid 25.07.2024 r. № 851. [State standard of specialized secondary education]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-derzhavnoho-standartu-profilnoi-serednoi-osvity-851-250724>
6. Nesterenko, V. I. (2020). Rozvytok komunikatyvnykh umin u protsesi problemnoho navchannia [Development of communication skills in the process of problem-based learning]. Movna osvita, 3(13), 44–50.
7. Krashen, S. D. (2019). The Power of Reading: Insights from the Research (2nd ed.). Libraries Unlimited.

ПЕДАГОГІЧНА ЦІННІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ ОПТИМІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ МЕРЕЖ

Суботін Олег

к.т.н., доцент

Новіков Дмитро

аспірант

Кафедра «Автоматизація виробничих процесів»

Донбаська державна машинобудівна академія, Україна

Новікова Наталія

Викладач-методист

ЦК загальноосвітніх дисциплін та природничо-наукової підготовки

Відокремлений структурний підрозділ

«Донбаський аграрний фаховий коледж

Східноукраїнського національного університету ім. Даля», Україна

Анотація: У статті розглянуто педагогічну цінність застосування інтерактивних технологій у навчанні дисципліни «Оптимізація інформаційних мереж». Доведено, що традиційні форми навчання не повною мірою забезпечують розвиток критичного мислення, комунікативних та креативних здібностей студентів, тоді як інтерактивні методи створюють умови для формування професійних і соціальних компетентностей. Визначено, що інтерактивні технології сприяють розвитку навичок командної роботи, здатності аналізувати й аргументувати рішення, поєднувати знання з різних галузей. Обґрунтовано, що застосування інтерактивних методів підвищує мотивацію студентів, сприяє розвитку їхньої відповідальності та готує до професійної діяльності в умовах реальних виробничих і дослідницьких завдань.

Ключові слова: інтерактивні технології; оптимізація інформаційних мереж; педагогічна цінність; критичне мислення; командна робота; професійна компетентність.

Мета: проаналізувати педагогічну цінність інтерактивних технологій у навчанні дисципліни «Оптимізація інформаційних мереж» та визначити їхній вплив на формування професійних компетентностей студентів.

Задачі дослідження: охарактеризувати недоліки традиційних форм навчання у підготовці фахівців ІТ-галузі. Дослідити можливості інтерактивних технологій у викладанні дисципліни «Оптимізація інформаційних мереж». Визначити вплив інтерактивних методів на розвиток критичного мислення, креативності, комунікаційних і професійних навичок студентів. Окреслити практичні аспекти застосування інтерактивних технологій у процесі вивчення дисципліни. Сформулювати педагогічні висновки щодо ефективності інтерактивного навчання.

Вступ: Сучасна система вищої освіти активно реформується, і одним із пріоритетних напрямів її розвитку є впровадження інноваційних методів навчання, що відповідають вимогам інформаційного суспільства. Особливої актуальності це набуває у викладанні дисциплін, пов'язаних із інформаційними технологіями, зокрема «Оптимізації інформаційних мереж». Традиційні методи організації навчального процесу у вищій школі здебільшого обмежуються лекціями та класичними лабораторними роботами, що знижує мотивацію студентів і не стимулює їхню активну взаємодію. Натомість інтерактивні технології створюють нові можливості для формування компетентностей, необхідних сучасному ІТ-фахівцю.

Виклад матеріалу: Традиційна форма організації навчального процесу у вищій школі тривалий час ґрунтувалася переважно на вербальних методах подачі матеріалу: лекціях, індивідуальних консультаціях, стандартних лабораторних роботах. Такий підхід має свої переваги, але водночас суттєво обмежує можливості активної взаємодії студентів між собою та з викладачем. З одного боку, це знижує мотивацію, з іншого – обмежує розвиток критичного мислення, креативності та комунікативних навичок. Тому все більшої популярності у педагогіці набувають інтерактивні технології, які дозволяють організувати навчальний процес на основі співпраці, діалогу, спільного пошуку рішень і рефлексії.

Дисципліна «Оптимізація інформаційних мереж» безпосередньо пов'язана з аналізом, проектуванням та вдосконаленням складних інформаційно-комунікаційних систем. Вона передбачає використання математичних методів, алгоритмів та спеціалізованих програмних засобів для досягнення максимальної ефективності функціонування мережі за обмежених ресурсів. Студенти мають навчитися будувати моделі, аналізувати їхні властивості, знаходити оптимальні рішення та вміти захищати власні підходи до вирішення проблем. Саме тому інтерактивні методи навчання є особливо корисними в цій дисципліні, оскільки дозволяють не лише отримати знання, а й набути досвіду колективної роботи, формування аргументованої позиції та відпрацювання навичок критичного аналізу.

Інтерактивні технології у викладанні цієї дисципліни передбачають моделювання реальних професійних ситуацій, у яких студенти отримують змогу брати на себе різні ролі – дослідників, адміністраторів мереж, аналітиків або менеджерів проєктів. Такий підхід формує вміння працювати у команді, розподіляти завдання, обговорювати можливі стратегії й відстоювати власні рішення. На практиці це може виглядати як симуляція процесу проектування корпоративної мережі з урахуванням обмеженого бюджету та вимог замовника. Студенти аналізують вихідні дані, пропонують власні проєкти, обговорюють їхні переваги й недоліки, знаходять компромісні варіанти. Завдяки цьому відбувається не лише засвоєння теоретичного матеріалу, а й формування

важливих професійних компетентностей, таких як комунікація, відповідальність та здатність працювати у міждисциплінарному колективі.

Використання інтерактивних методів дозволяє також глибше розвивати інтелектуальні вміння студентів. У ході групових обговорень і дискусій вони навчаються аналізувати проблеми з різних точок зору, порівнювати варіанти рішень, виділяти головне й другорядне, формувати власну позицію та аргументовано її відстоювати. Така форма навчання значною мірою сприяє розвитку критичного мислення та творчого підходу до вирішення завдань. Крім того, вона формує готовність до прийняття рішень у ситуаціях невизначеності, що є необхідною складовою професійної діяльності у сфері інформаційних технологій.

Ще однією важливою перевагою інтерактивних технологій є можливість встановлення міжпредметних зв'язків. Під час обговорення завдань з оптимізації інформаційних мереж студенти активно використовують знання з вищої математики, алгоритмів і структур даних, програмування, теорії ймовірностей та статистики, а також з дисциплін, пов'язаних із кібербезпекою. Така інтеграція знань сприяє не лише більш повному розумінню навчального матеріалу, а й формує цілісне уявлення про майбутню професійну діяльність.

Не менш важливою складовою інтерактивного навчання є виховний аспект. Робота у групах, рольові ігри, участь у проєктних завданнях формують у студентів почуття відповідальності, толерантності та поваги до думки інших. Вони навчаються вести діалог, досягати компромісу, працювати на спільний результат. Це особливо важливо для фахівців ІТ-сфери, адже їхня робота у більшості випадків здійснюється в команді. Сучасний спеціаліст повинен не лише володіти технічними знаннями, а й уміти взаємодіяти з іншими членами колективу, правильно висловлювати власні ідеї та брати на себе відповідальність за результати.

Інтерактивні технології створюють атмосферу співробітництва і довіри між студентами та викладачем. Такий формат взаємодії виключає домінування однієї думки або авторитарного підходу, натомість формує демократичну модель спілкування. Студенти стають активними учасниками процесу, а викладач виконує роль модератора, який спрямовує дискусію, коригує діяльність і допомагає знайти оптимальні рішення. У результаті підвищується не лише ефективність навчання, а й загальний рівень задоволеності студентів освітнім процесом.

Застосування інтерактивних технологій у дисципліні «Оптимізація інформаційних мереж» дозволяє також вирішити проблему мотивації. Студенти охочіше беруть участь у завданнях, які мають практичне спрямування, пов'язані з реальними ситуаціями та дозволяють проявити власну ініціативу. Такі завдання створюють відчуття значущості здобутих знань і формують усвідомлення того, що вони можуть бути використані у майбутній професійній діяльності.

Результати дослідження та їх обговорення: Дослідження показало, що інтерактивні технології у навчанні «Оптимізації інформаційних мереж» сприяють комплексному розвитку студентів. У процесі рольових ігор, дискусій, проєктних завдань вони вчаться аналізувати дані, приймати обґрунтовані рішення, відстоювати власні підходи та аргументувати їх. Це створює умови для набуття практичних умінь, що виходять за межі звичайного відтворення знань. Серед найважливіших педагогічних ефектів інтерактивного навчання виділено:

- Розвиток критичного мислення та творчості. Студенти отримують змогу аналізувати завдання з різних точок зору та знаходити альтернативні шляхи їх вирішення.

- Формування професійних компетентностей. Залучення до симуляцій та групових проєктів відтворює умови реальної професійної діяльності в ІТ-сфері.

- Підвищення мотивації. Завдання з практичним спрямуванням стимулюють інтерес студентів до навчання та роблять освітній процес значущим.

- Міжпредметна інтеграція. Робота над завданнями з оптимізації інформаційних мереж передбачає використання знань із математики, програмування, статистики та кібербезпеки.

- Розвиток соціальних навичок. Командна робота сприяє формуванню відповідальності, толерантності та навичок конструктивного діалогу.

Таким чином, інтерактивні методи забезпечують баланс між теоретичною підготовкою і практичними вміннями, необхідними сучасному спеціалісту з інформаційних технологій.

Висновки: Інтерактивні технології є ефективним засобом підвищення якості навчання дисципліни «Оптимізація інформаційних мереж». Вони сприяють розвитку професійних і особистісних компетентностей, підвищують мотивацію студентів, формують уміння працювати у команді та приймати рішення в умовах невизначеності. Їхнє застосування дозволяє студентам глибше зрозуміти навчальний матеріал, інтегрувати знання з різних галузей та підготуватися до реальної професійної діяльності.

З огляду на це, інтерактивні методи слід розглядати не як додатковий інструмент, а як важливу складову сучасної педагогічної практики у сфері інформаційних технологій.

Список використаних джерел

1. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. Київ : Видавництво А.С.К., 2007. 150 с.
2. Василенко Л. Використання інтерактивних технологій у підготовці майбутніх фахівців ІТ-сфери. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2019. Вип. 1. С. 45–50.
3. Гаврилюк О. Сучасні педагогічні підходи у викладанні дисциплін інформаційного циклу. Інформаційні технології і засоби навчання. 2020. Т. 77, № 3. С. 23–35.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТФІЛЬМІВ У ФОРМУВАННІ ПОЧАТКОВИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Пальок Іванна

здобувач фахової передвищої освіти

Кертис Наталія

викладач вищої категорії

ВСП «Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
Мукачівського державного університету», Україна

Дошкільний вік є надзвичайно важливим етапом у розвитку дитини, оскільки саме в цей період відбувається активне формування її особистості, закладаються основи знань, уявлень та пізнавальних навичок. Діти починають активно пізнавати навколишній світ, розвивають увагу, пам'ять, логічне мислення та мовлення. Сучасні умови освітнього процесу, пов'язані зі зростаючим обсягом інформації, що надходить до дітей, вимагають не просто механічного запам'ятовування фактів, а їх осмислення, аналізу та застосування на практиці. Це зумовлює потребу у використанні більш досконалих та ефективних педагогічних засобів, які сприяють формуванню у дітей здатності до самостійного мислення, розвитку творчих здібностей та пізнавальної активності.

Сучасна освітня система України, орієнтована на інтеграцію у світовий інформаційно-освітній простір, переживає суттєві трансформації. Зміни стосуються як теоретичних засад освітнього процесу, так і практичних підходів до організації навчання. Зокрема, зміни торкаються змісту технологій навчання, які повинні відповідати сучасним вимогам та забезпечувати гармонійний розвиток дитини в умовах інформаційного суспільства. Дошкільна освіта є важливою складовою безперервної системи освіти, тому підвищення її якості безпосередньо впливає на подальшу успішність навчання дітей у школі. Це передбачає розробку і впровадження нових педагогічних методик та засобів навчання, які враховують вікові та індивідуальні особливості дітей, сприяють розвитку їхніх здібностей і забезпечують ефективне засвоєння навчального матеріалу.

Одним із перспективних напрямів інноваційного розвитку дошкільної освіти є впровадження мультимедійних технологій у навчальний процес. Мультимедійні технології дозволяють створювати освітні продукти, що поєднують текстову, графічну, аудіо- та відеоінформацію, а також анімаційні ефекти. Такий комплексний підхід робить заняття більш наочними, емоційно насиченими та цікавими для дітей, що значно підвищує ефективність навчання та рівень засвоєння знань. Особливо ефективним засобом мультимедіа для дітей дошкільного віку є мультфільми, які поєднують елементи гри, казки та

навчальної інформації. Мультфільми забезпечують інтеграцію різних сенсорних каналів сприймання – зорового, слухового та, у певних випадках, тактильного – що дозволяє створювати сприятливий емоційний фон і підвищувати концентрацію уваги дітей.

Роль мультфільмів у дошкільній освіті досліджували численні науковці. Зокрема, О. Білик, О. Васильєва, Ю. Глінчук та Т. Коваленко довели доцільність використання мультфільмів як ефективного дидактичного засобу. Вони зазначають, що мультфільми сприяють розвитку інтелектуальних, пізнавальних та емоційних здібностей дітей, допомагають формувати навички логічного мислення, увагу, пам'ять і уяву. Ю. Глінчук наголошує на важливості врахування вікових особливостей дітей дошкільного віку під час використання мультфільмів, зокрема при формуванні елементарних математичних уявлень та лічильних умінь. Мультфільми дозволяють об'єднати в одному освітньому продукті графічні зображення, текстові пояснення, звук та анімацію, що забезпечує максимальну наочність і зрозумілість навчального матеріалу.

Т. Павлюк у своїх дослідженнях відзначає, що мультфільми роблять процес навчання лічби більш цікавим, доступним і простим для дітей, а також сприяють більш глибокому засвоєнню знань. Кузнецова Т. підкреслює, що поєднання звуку, графіки та анімації підсилює ефект навчання, підтримує концентрацію уваги та стимулює роботу важливих органів сприймання інформації – зору та слуху. Такий комплексний вплив сприяє швидшому засвоєнню матеріалу і більш тривалому утриманню уваги дітей.

У сучасній педагогічній практиці мультфільми виступають як ефективний засіб формування математичних компетентностей у дітей дошкільного віку. Використання аудіовізуальних матеріалів у навчально-виховному процесі дозволяє активізувати пізнавальну діяльність, стимулювати мислення та сприяти міцному засвоєнню навчального матеріалу.

Інтерактивне використання мультфільмів передбачає активну участь дітей у процесі перегляду та обговорення мультфільму. Після перегляду вихователь ставить цільові запитання, пропонує завдання для практичного виконання та демонструє наочно відповідні об'єкти. Це забезпечує розвиток критичного мислення, здатності до аналізу та формує практичні навички застосування математичних понять.

Мультфільми дозволяють багаторазово повторювати ключові математичні поняття, що сприяє міцному засвоєнню інформації. Повторення створює умови для формування стійких когнітивних структур та забезпечує ефективне перенесення знань у практичну діяльність дітей. Використання мультфільмів у комплексі з іншими видами діяльності, такими як дидактичні ігри, конструкторська діяльність, ліплення або маніпулювання предметами, підвищує ефективність навчання та забезпечує комплексний розвиток пізнавальних і практичних навичок.

Доречним вважаємо виділити етапи застосування мультфільмів у закладах дошкільної освіти, зокрема:

1. Підготовчий етап. На цьому етапі вихователь здійснює відбір тематичного мультфільму, розробляє план заняття та готує допоміжні матеріали (іграшки, картки, рахунковий матеріал). Важливо враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей, а також відповідність мультфільму навчальним цілям.

2. Демонстраційний етап. Діти переглядають мультфільм із акцентом на математичні завдання та проблемні ситуації. Вихователь організовує спостереження за ключовими сюжетними елементами та стимулює аналіз побаченого через цілеспрямовані запитання.

3. Практичний етап. На практичному етапі діти виконують завдання, пов'язані із сюжетом мультфільму: підрахунок об'єктів, сортування предметів за формою, розміром або кольором, групування за заданими ознаками. Така діяльність сприяє закріпленню знань та розвитку практичних математичних навичок.

4. Контрольний і рефлексивний етап. Завершальний етап передбачає обговорення побаченого, аналіз виконаних завдань та повторення ключових понять. Діти формують усвідомлене знання, навички самоконтролю та рефлексії, що сприяє внутрішній мотивації до навчання.

Звідси можемо зробити висновок, що інтеграція мультфільмів в освітній процес дошкільного закладу є ефективним засобом розвитку математичних компетентностей дітей, забезпечує поєднання теоретичного засвоєння знань із практичною діяльністю та сприяє формуванню стійких пізнавальних навичок.

Таким чином, мультимедійні технології, зокрема мультфільми, виконують важливу роль у формуванні умов для ефективного навчання дітей дошкільного віку. Вони забезпечують наочність, емоційне зацікавлення, індивідуалізацію освітнього процесу та формування базових математичних умінь. Мультфільм поряд із грою та казкою сприяє розвитку мислення, уваги, уяви та адаптації дітей до інформаційного простору сучасного суспільства. Використання мультфільмів як дидактичного засобу робить навчання більш цікавим, ефективним та розвивальним, що підтверджує актуальність їх широкого впровадження у практику дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Впровадження та поширення інформаційно-комунікаційних технологій у роботі дошкільного навчального закладу з дітьми, педагогами, батьками та громадськістю : тематичний збірник праць / упоряд.: А. А. Волосюк; за заг. редакцією Л. А. Шишолік. – Рівне : РОІППО, 2015. – 85 с.
2. Глінчук Ю. О. Використання мультфільму як дидактичного засобу при формуванні елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку / Ю. О. Глінчук // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти : зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 4 (47). – С. 32–36.

3. Кузнецова Т. Ф. Використання мультимедійних презентацій та відеоматеріалів на уроках у початкових / Т. Ф. Кузнецова // Таврійський вісник освіти. 2013. – № 1 (41). – С. 176–181.
4. Павлюк Т. Використання комп'ютерних технологій у практиці роботи дошкільних навчальних закладів України / Т. Павлюк // Вісник інституту розвитку дитини. – 2010. – № 9. – С. 140.

ВИКОРИСТАННЯ STEAM-ПІДХОДУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Білик Олена Віталіївна

викладач, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

Куцик Ольга Гаврилівна

викладач, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

Обіцька Олександра Михайлівна

здобувачка фахової освіти

Цугорка Ярослава Михайлівна

здобувачка фахової освіти

Кафедра мистецьких та технологічних дисциплін

ВСП «Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж

Мукачівського державного університету»

м. Мукачево, Україна

Анотація. Тези присвячені аналізу використання STEAM-підходу (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи в рамках фахової передвищої освіти. Дослідження зосереджується на психолого-педагогічних засадах інтеграції STEAM-підходу для розвитку професійних компетентностей, таких як методична, технологічна та креативна, необхідних для викладання в Новій Українській Школі. Розглянуто ефективність проєктного навчання, інтерактивних технологій і адаптації завдань до індивідуальних потреб учнів. Визначено педагогічні виклики, пов'язані з доступністю ресурсів і підготовкою викладачів, а також перспективи розвитку STEAM-освіти в підготовці педагогів. Результати дослідження підкреслюють важливість STEAM-підходу для формування інноваційних навичок учителів і підвищення якості початкової освіти.

Ключові слова: STEAM-підхід, професійна підготовка, учитель початкової школи, НУШ, інноваційні технології, професійні компетентності, проєктне навчання, інклюзивна освіта.

Введення. Сучасна педагогічна освіта в Україні зазнає значних трансформацій у контексті реалізації Нової Української Школи, що передбачає впровадження інноваційних підходів до навчання. Одним із таких підходів є STEAM-освіта (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics), яка інтегрує науку, технології, інженерію, мистецтво та математику для формування креативного мислення, проблемно-орієнтованих навичок і міждисциплінарної компетентності учнів початкової школи віком 6–10 років [3, с. 15]. Використання STEAM-підходу у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи є актуальним завданням фахової передвищої освіти, оскільки від рівня підготовки педагогів залежить ефективність реалізації цих інновацій у НУШ.

Професійна підготовка вчителів до STEAM-підходу включає розвиток методичних, технологічних, психолого-педагогічних та креативних компетентностей, які дозволяють створювати інтерактивні уроки, адаптувати завдання до індивідуальних потреб учнів, включаючи тих із особливими освітніми потребами, та сприяти розвитку їхньої творчої активності [2, с. 20]. Психолого-педагогічні засади цього процесу базуються на теоріях активного навчання (Д. Колба) і компетентнісного підходу, які підкреслюють важливість практичного досвіду, рефлексії та інтеграції знань [1, с. 10]. У НУШ акцент на STEAM-освіті вимагає від педагогів уміння інтегрувати різноманітні дисципліни в єдину навчальну стратегію.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю адаптації педагогічної освіти до вимог НУШ, де STEAM-підхід стає інтегральною частиною навчального процесу. Недостатня підготовка вчителів до реалізації цього підходу може призвести до зниження ефективності навчання, що підкреслює потребу в розробці ефективних методик підготовки педагогів [5, с. 25]. Аналіз використання STEAM-підходу в професійній підготовці дозволяє визначити ключові напрями розвитку компетентностей вчителів і сформулювати рекомендації для підвищення якості початкової освіти.

Мета та задачі дослідження. Метою дослідження є аналіз психолого-педагогічних засад використання STEAM-підходу у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи в НУШ.

Задачі дослідження включають:

1. Визначити ключові професійні компетентності, необхідні для реалізації STEAM-підходу у викладанні.
2. Проаналізувати методи формування цих компетентностей у фаховій передвищій освіті.
3. Оцінити педагогічні та технологічні виклики, пов'язані з підготовкою вчителів до STEAM-підходу.
4. Визначити перспективи розвитку STEAM-освіти в професійній підготовці педагогів.

Результати дослідження і їх обговорення. Використання STEAM-підходу у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи в НУШ є

ключовим фактором реалізації інноваційних методик у початковій школі. Професійні компетентності, які формуються в процесі підготовки, включають методичну, технологічну, психолого-педагогічну та креативну складові. Одним із основних напрямів є освоєння інтегративних методик, які дозволяють поєднувати різні дисципліни в єдиному навчальному процесі. Наприклад, курс "STEAM-методика для вчителів" може включати тренінги з використання проєктного навчання, де студенти розробляють уроки, що інтегрують мистецтво з технологіями, наприклад, створення анімації природних явищ у програмі Scratch [2, с. 20]. Це сприяє формуванню методичної компетентності, що є необхідною для реалізації STEAM-підходу.

Технологічна компетентність є невід'ємною частиною підготовки вчителів до STEAM-підходу. Наприклад, студенти можуть пройти курс "Цифрові інструменти в STEAM-освіті", де вони вчаться використовувати платформи, такі як Tinkercad для конструювання 3D-моделей і Canva для створення візуальних матеріалів [3, с. 15]. Цей процес дозволяє вчителям створювати інтерактивні уроки, що поєднують мистецькі та технологічні елементи, наприклад, проєкт "Технологічна казка", де учні конструюють моделі персонажів і прикрашають їх малюнками [5, с. 25]. Обговорення результатів показує, що оволодіння цифровими інструментами підвищує готовність педагогів до інноваційного викладання, що є важливим для НУШ.

Психолого-педагогічна компетентність формується через освоєння методик, що враховують емоційні та соціальні потреби учнів. Наприклад, тренінг із проєктного навчання може навчити вчителів створювати уроки, де учні з типовим розвитком розробляють складні моделі, а учні з порушеннями моторики виконують спрощені завдання, використовуючи готові деталі [4, с. 15]. Цей підхід сприяє формуванню навичок адаптації, що є ключовим для інклюзивного навчання. Обговорення вказує на те, що психологічний комфорт учнів, забезпечений індивідуальним підходом, підвищує їхню мотивацію та залученість до навчання.

Креативна компетентність розвивається через практику створення інноваційних завдань. Наприклад, семінар із STEAM-підходів може включати розробку проєкту "Музичний міст", де учні конструюють модель мосту і додають музичний супровід, що стимулює креативність [1, с. 10]. Обговорення результатів показує, що креативність вчителів прямо впливає на розвиток творчого потенціалу учнів, що є пріоритетом НУШ. Цей аспект відрізняється від попередніх тем, де акцент робився на технологіях чи емоційному інтелекті, тут фокус на креативному підході.

Підготовка вчителів до STEAM-підходу також включає розвиток навичок рефлексії, що є важливим педагогічним аспектом. Наприклад, після проведення інтегрованого уроку вчителі можуть аналізувати, як поєднання мистецтва і технологій вплинуло на мотивацію учнів, що дозволяє удосконалювати методики [2, с. 20]. Обговорення підкреслює, що рефлексія сприяє професійному

зростанню педагогів і підвищує якість їхньої роботи, що є унікальним результатом цього дослідження.

Виклики включають обмежений доступ до технологій, недостатню підготовку викладачів і складність адаптації завдань. Обговорення результатів показує, що ці проблеми можна подолати через тренінги та технічне забезпечення [5, с. 25]. Результати свідчать про те, що STEAM-підхід є перспективним для підготовки вчителів, але вимагає системного підходу до його впровадження.

Висновки. Використання STEAM-підходу у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи в НУШ є ефективним інструментом для формування професійних компетентностей. Психолого-педагогічні засади цього процесу сприяють розвитку методичної, технологічної, психолого-педагогічної та креативної компетентностей, що дозволяє створювати інтерактивні уроки, адаптувати завдання до індивідуальних потреб учнів і стимулювати їхню творчу активність. Результати дослідження підкреслюють важливість STEAM-підходу для підготовки педагогів до інноваційного викладання.

Підготовка вчителів пов'язана з педагогічними та технологічними викликами, такими як доступність ресурсів, підготовка викладачів і адаптація програм. Для їх вирішення необхідно проводити тренінги, забезпечити технічну базу, розробити методичні матеріали та створити підтримуюче середовище. Перспективи розвитку включають інтеграцію з іншими технологіями, дистанційне навчання та створення професійних спільнот, що сприятиме розвитку STEAM-освіти в НУШ.

Список використаних джерел

1. Білецька Г. А. Інноваційні методи підготовки вчителів у НУШ. Київ : ІМЗО, 2023. 150 с.
2. Гнатів О. М. STEAM-підхід у професійній підготовці педагогів. Львів : ЛНУ, 2022. 200 с.
3. Козлов Д. Інтеграція STEAM-технологій у початковій школі. Київ : Педагогічна думка, 2023. 180 с.
4. Савчук Л. О. Психологічні аспекти професійного розвитку вчителів. Вінниця : ВДПУ, 2021. 120 с.
5. Шевчук І. М. Технологічні основи STEAM-освіти в НУШ. Одеса : Астропринт, 2024. 200 с.

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Подольнчук Станіслав

к.ф.-м.н., доцент

Кафедра образотворчого, декоративного мистецтва,
технологій та безпеки життєдіяльності

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна

Наукова діяльність є одним з основних напрямків функціонування закладу вищої освіти. Її ефективність та результативність характеризує не лише рівень та якість науково-дослідної роботи загалом, а й суттєво впливає на основне завдання університету – провадження на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними ними спеціальностями [9]. Причина полягає в тому, що показники наукового потенціалу науково-педагогічних працівників та їхні наукові здобутки включаються до параметрів, за якими здійснюється ліцензування та акредитація спеціальностей освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра та магістра. Вони також входять до різноманітних рейтингових систем, за якими оцінюється діяльність університетів.

Особливістю науково-дослідної роботи сучасного університету є її різноплановий та різноманітний характер. Слід зазначити, що останнім часом значною мірою завдяки активному використанню методів експертного оцінювання [7, 8], активно розробляються внутрішні рейтингові системи, які здійснюють моніторинг наукової діяльності як структурних підрозділів закладів вищої освіти (інститутів, факультетів, кафедр) [5], так і науково-педагогічних працівників. Важливу роль наукова діяльність відіграє у педагогічному університеті, оскільки вона є невіддільною частиною його функціонування та подальшого розвитку [4, с. 27].

В багатьох випадках важливою частиною таких рейтингових систем є науково-дослідна робота студентів. В загальному розумінні вона може здійснюватися як під час навчального процесу, так і поза його межами. Проте за будь-яких обставин така робота вимагає чіткого та неухильного дотримання принципу науковості, який перш за все вимагає повідомлення та вивчення лише тих фактів, положень, закономірностей, законів, теорій, які є достовірними та науково обґрунтованими.

Відносно традиційними формами організації науково-дослідної роботи студентів упродовж навчального процесу є ознайомлення студентів із сучасними

науковими проблемами, гіпотезами, концепціями, теоріями; викладання дисциплін наукознавчого характеру, наприклад, таких, як «Основи наукових досліджень», «Методологія наукових досліджень», «Філософія науки» тощо, та дисциплін, які розглядають найбільш актуальні питання сучасної науки. Важливу роль в цьому контексті відіграє виконання курсових робіт (проектів) з елементами наукових досліджень.

Очевидно, що з погляду отримання наукового результату більш ефективною є науково-дослідна робота студентів, яка здійснюється поза межами навчального процесу. Серед таких форм слід перш за все згадати можливу участь у кафедральних науково-дослідних роботах; підготовку наукових публікацій у різноманітних виданнях; участь у наукових програмах, проектах, грантах; участь у наукових конференціях, семінарах, круглих столах. Серед основних форм студентської науки особливе місце займає дипломна робота, яка фактично виконується поза межами аудиторних занять, і водночас є важливою частиною навчального плану підготовки майбутніх фахівців – бакалаврів та особливо магістрів.

Враховуючи важливість проведення наукових досліджень здобувачами вищої освіти останнім часом спостерігається чітка тенденція до посилення наукового складника як безпосередньо в освітньому процесі, так і поза його межами. Тому питання змісту наукової освіти стає все більш актуальним [6, с. 774]. Наукова освіта на сучасному етапі – це фактично новий формат організації та реалізації освітнього процесу, що втілює основні ідеологеми та принципи сучасної епохи [1, с. 81]. Особливого значення вона набуває для здобувачів вищої освіти педагогічних спеціальностей, які упродовж своєї практичної діяльності будуть реалізовувати процес здобуття знань через наукову освітню діяльність учнів та забезпечувати їхнє розуміння того факту, що знання можливо формувати за допомогою активного дослідження [3, с. 54]. Саме тому важливим завданням є формування у вчителів базових компетентностей наукової освіти, розуміння яких доцільно уточнювати в нових умовах цифрової трансформації освіти [2, с. 21].

Нові виклики щодо організації науково-дослідної роботи студентів в сучасних умовах пов'язані з необхідністю реалізації дистанційного навчання, яке на початковому етапі стикнулося з достатньо великою кількістю проблем технічного, методичного та організаційного характеру. Хоча згодом доволі оперативно більшість з цих проблем була успішно вирішена.

Очевидно, що дистанційний формат освітнього процесу вніс серйозні корективи й в організацію науково-дослідної роботи. Фактично це означає, що вагомість форм наукової діяльності, які не передбачають фізичної присутності науковця на тому чи іншому заході, суттєво зросла.

Серед таких форм заклади вищої освіти почали все більш активно реалізовувати організацію та проведення різноманітних дистанційних наукових конференцій, семінарів, круглих столів тощо. Завдяки активному використанню програм для організації відео конференцій різниця між дистанційним форматом та очною участю практично нівелювалась. При цьому кінцевий результат такого

заходу, а саме видання матеріалів конференції, практично не змінився (за виключенням того, що акцент починає зміщуватись від видання матеріалів у паперовому форматі до сучасних електронних видань).

Важливим напрямком науково-дослідної роботи студентів є публікація власних наукових розробок у різноманітних збірниках наукових праць. Така діяльність і раніше фактично здійснювалась в дистанційному форматі, а на даний час самі наукові видання все частіше оприлюднюються в електронному вигляді.

Великі можливості для наукового пошуку відкриває власне саме дистанційне навчання. Так, наприклад здобувачі вищої освіти педагогічних університетів упродовж проходження педагогічної практики, яка є обов'язковою частиною освітнього процесу, отримують чудову нагоду на практиці апробувати власні наукові розробки, які стосуються методики викладання різних предметів в умовах дистанційного навчання. Вагомою перевагою сучасних студентів є досконале володіння сучасними комп'ютерними технологіями, що крім всього іншого може надати їхнім науковим розробкам справді інноваційного характеру.

Таким чином, необхідність реалізації в освітньому процесі дистанційного навчання додала нові виклики до організації науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти педагогічних університетів. Разом з тим, можливості сучасного програмного забезпечення та достатньо високий рівень володіння інформаційними технологіями сучасних студентів дозволяє відшукати нові можливості для організації наукової діяльності обдарованої студентської молоді в дистанційному форматі.

Список використаних джерел

1. Александрова Ю. М. Наукова освіта, STEM та STEAM: до питання термінологічної взаємодії. Освітній дискурс. 2021. №38 (11–12). С. 73–84.
2. Гриневич Л. М., Морзе Н. В., Бойко М. А. Наукова освіта як основа формування інноваційної компетентності в умовах цифрової трансформації суспільства. Інформаційні технології і засоби навчання. 2020. Том 77. №3. С. 1–26.
3. Ласкова-Ярмоленко А. О. Наукова освіта як основа формування життєвої компетентності молоді в умовах трансформації суспільства. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2021. № 2 (81). С. 52–56.
4. Микитюк О. М. Становлення та розвиток науково-дослідної роботи у вищих педагогічних закладах України (історико-педагогічний аспект). Харків : «ОВС», 2001. 256 с.
5. Моніторинг наукової діяльності у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського. 2015 рік : інформаційно-аналітичний збірник / С. В. Подолянчук, Н. І. Лазаренко, І. Є. Руснак, [та ін.]; за ред. Подолянчука С. В. Вінниця: ФОП Легкун В.М., 2016. 111 с.
6. Подолянчук С. В. Актуалізація змісту наукової освіти під час підготовки майбутніх учителів // Інноваційні практики наукової освіти : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., 15-19 груд. 2022 р. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 773–779.

7. Подолянчук С. В. Визначення компетентності експертів з оцінювання наукової діяльності у вищому педагогічному навчальному закладі. Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. 2014. №4. С. 112–122.
8. Подолянчук С. В. Формування кількісного і якісного складу експертної групи зі створення моделі моніторингу наукової діяльності у педагогічних ВНЗ. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2014. №15. С. 177–187.
9. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 04.10.2025 р.).

КОМПЕТЕНТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ГУМОРАЛЬНА РЕГУЛЯЦІЯ ФУНКЦІЙ»

Бойко Інна Василівна

магістр

Факультет біології та лісового господарства

Волинський національний університет

імені Лесі Українки, Україна

Анотація. Стаття присвячена особливостям упровадження компетентнісно-орієнтованого підходу під час вивчення теми «Гуморальна регуляція функцій» у біологічній освіті. Розглядаються методичні засади, що забезпечують формування предметних і ключових компетентностей, зокрема критичного мислення, аналітичності, здатності до застосування знань у практичних ситуаціях. Акцент зроблено на поєднанні теоретичного змісту з діяльнісними методами навчання, використанні кейсів, дослідницьких завдань та інтеграції міжпредметних зв'язків [1; 2]. Аналіз враховує сучасні підходи до професійної підготовки вчителів біології та потреби Нової української школи [3; 4].

Ключові слова: компетентнісний підхід, біологія, гуморальна регуляція, ендокринна система, фізіологія людини, професійна підготовка вчителя.

Введення. Упровадження компетентнісно-орієнтованої моделі навчання вимагає переосмислення змісту та методів викладання як у закладах загальної середньої освіти, так і у професійній підготовці майбутніх учителів. Біологія як навчальна дисципліна поєднує природничо-наукові знання з прикладними аспектами здоров'я людини, тому тема «Гуморальна регуляція функцій» потребує особливої уваги в контексті розвитку цілісного наукового мислення. Гормональна регуляція як форма координації фізіологічних процесів через хімічні медіатори є складною для сприйняття без логічного структурування

інформації, практичної ілюстрації та застосування інтегрованих завдань. У цьому контексті компетентнісний підхід дозволяє не лише засвоювати фактичний матеріал, а й розвивати здатність до аналізу механізмів, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, моделювання фізіологічних ситуацій та розуміння взаємодії гормональних систем. Дослідники зазначають, що опрацювання фізіологічних тем через кейс-методи, критичне мислення та діяльнісний підхід сприяє формуванню стійких знань і практичних умінь у студентів і школярів [1, с. 75; 2]. При вивченні цієї теми важливим є застосування лабораторно-практичних елементів, цифрових симуляцій, групових обговорень та інтегрованих міжпредметних зв'язків, особливо з анатомією, біохімією та гігієною. Компетентнісний підхід також передбачає орієнтацію на результат навчальної діяльності, де освітній результат визначається не за обсягом відтвореної інформації, а за рівнем застосування знань у змодельованих або реальних ситуаціях. Саме такий підхід дозволяє забезпечити інтелектуальну гнучкість, адаптивність і самостійну пізнавальну активність учнів.

Мета та задачі дослідження. Метою роботи є обґрунтування можливостей та дидактичних переваг компетентнісно-орієнтованого підходу при вивченні теми «Гуморальна регуляція функцій» у загальній та професійній біологічній освіті. Досягнення цієї мети передбачає визначення ефективних методів, що забезпечують інтеграцію теоретичних знань і практичних умінь, розвиток аналітичного мислення, а також формування здатності застосовувати вивчений матеріал у змодельованих або реальних навчальних і життєвих ситуаціях.

Результати дослідження і їх обговорення. Компетентнісно-орієнтований підхід до вивчення теми «Гуморальна регуляція функцій» базується на поєднанні фундаментальних знань фізіології людини з практичною застосовністю матеріалу та розвитком мисленнєвих операцій. Однією з ключових умов ефективного засвоєння теми є залучення учнів до пізнавальної діяльності, що виходить за межі репродуктивного відтворення, і передбачає аналіз причинно-наслідкових зв'язків, оцінювання фізіологічних процесів, формування уявлення про механізми гормональної взаємодії та системну координацію функцій. Такий підхід забезпечує розвиток не лише предметних, а й міжпредметних компетентностей, оскільки тема має зв'язок з анатомією, біохімією, валеологією та медициною.

Сучасні дослідження свідчать, що традиційне пояснювально-ілюстративне викладання фізіології, зокрема розділів ендокринної системи, поступається за результативністю інтерактивним і проблемно-пошуковим методам [1; 2]. Наприклад, використання навчальних ситуацій і кейсів дозволяє учням застосовувати знання про гормони, рецептори, залози внутрішньої секреції та принципи зворотного зв'язку не лише на рівні окремих фактів, а в контексті цілісних фізіологічних процесів. Дослідники підкреслюють, що такі методи стимулюють критичне мислення, уміння аргументувати висновки й прогнозувати можливі зміни функціонування організму [1, с. 75].

Серед ефективних інструментів формування компетентностей можна виокремити:

- дослідницькі або проблемні завдання (наприклад, аналіз змін гормонального фону при стресі чи порушенні функцій щитоподібної залози);
- моделювання фізіологічних процесів через схеми, діаграми, інтерактивні платформи;
- симуляційні кейси або рольові вправи, що імітують клінічні або життєві ситуації;
- групові обговорення або дебати з аналізом гормональної регуляції в різному віці чи при патологіях;
- застосування цифрових ресурсів для візуалізації механізмів дії гормонів.

Саме такі форми відносять біологію до тих дисциплін, де компетентнісний підхід може проявлятися найбільш яскраво та результативно. У дослідженнях підкреслюється, що case-based learning і flipped classroom сприяють поєднанню самостійної роботи з нестандартним мисленням та ефективно застосовуються у викладанні фізіології [2]. Це дозволяє учням і студентам самостійно опрацьовувати базові відомості про гормони, а на заняттях формувати розуміння механізмів і взаємодій через аналіз конкретних ситуацій.

Професійна готовність учителя визначається якістю педагогічної підготовки та здатністю інтегрувати науковий зміст у практичну діяльність. Дослідження у сфері підготовки майбутніх педагогів свідчать, що компетентнісний підхід неможливо реалізувати без сформованих методичних, комунікативних та аналітичних умінь [3; 4]. Учитель біології має бути не лише джерелом інформації, а модератором пізнавального процесу, здатним формувати у здобувачів освіти здатність до самостійного пізнання, застосування знань і осмислення результатів. У процесі опанування теми «Гуморальна регуляція функцій» важливим є поєднання теоретичного матеріалу з інтерактивними та діяльнісно орієнтованими методами, які стимулюють глибоке осмислення механізмів дії гормонів та їхньої ролі в підтриманні гомеостазу. Методичні аспекти викладання передбачають формування вмінь аналізувати функції ендокринних залоз, класифікувати гормони, визначати принципи регуляції обміну речовин, росту, відтворення, адаптації до зовнішніх подразників. Згідно з дослідженнями, учні краще засвоюють матеріал, коли освітній процес включає елементи проблемного аналізу, дослідницьких завдань та моделювання фізіологічних ситуацій [2; 3].

Особливу увагу приділяють формуванню таких компонентів компетентностей, як:

- предметно-пізнавальний (розуміння гормональних механізмів);
- аналітичний (здатність інтерпретувати зміни у фізіологічних процесах);
- комунікативний (обговорення й аргументація висновків);
- ціннісно-світоглядний (усвідомлення ролі гуморальної регуляції в житті людини).

Важливим елементом сучасного викладання є використання міждисциплінарних зв'язків. Тема передбачає співвіднесення теоретичного матеріалу з реальними прикладами — від регуляції рівня глюкози до впливу тиреоїдних гормонів, глюкокортикоїдів чи статевих гормонів. У такий спосіб забезпечується не лише глибина пізнання, а й розвиток уміння встановлювати логічні зв'язки між явищами, що посилює компетентнісний ефект навчання.

Крім того, ефективне викладання теми залежить від здатності вчителя адаптувати матеріал до рівня підготовки учнів, використовувати цифрові ресурси, моделі та візуалізацію гормональних процесів. Дослідження з професійної підготовки педагогів засвідчують, що формування їхньої методичної компетентності має спиратися на практико-орієнтовані підходи та включати опрацювання теми гуморальної регуляції у поєднанні з тренінговими, інтерактивними і симуляційними методами навчання [3; 4].

Висновки. Компетентнісно-орієнтований підхід у вивченні теми «Гуморальна регуляція функцій» доводить свою ефективність завдяки поєднанню теоретичних знань із практичними формами діяльності. Він сприяє формуванню предметних і ключових компетентностей, розвитку критичного мислення, уміння використовувати інформацію в реальних і змодельованих ситуаціях. Залучення учнів до аналізу фізіологічних процесів, кейсів, інтерактивних завдань та міждисциплінарних зв'язків дає змогу глибше осмислити роль гормонів у регуляції функцій організму [1; 2].

Реалізація цього підходу потребує належної підготовки педагога, володіння сучасними методиками, уміння адаптувати зміст і створювати умови для активного пізнання. Дослідження підтверджують, що якість професійної освіти майбутніх учителів біології безпосередньо впливає на результативність викладання складних фізіологічних тем [3; 4]. Упровадження інтерактивних, проблемно-пошукових та дослідницьких методів забезпечує не лише засвоєння знань, а й розвиток уміння мислити, аналізувати й аргументувати.

Отже, компетентнісний підхід створює умови для глибшого розуміння ендокринної системи, формує стійкі знання та забезпечує практичну цінність навчання. Він відповідає потребам сучасної освіти, сприяє формуванню наукового мислення та мотивації до пізнання фізіології людини.

Список використаних джерел

1. Daemicke A. K., Galt N. J., Samonds K. E., Bergan-Roller H. E. Challenging endocrinology students with a critical-thinking workbook // *Advances in Physiology Education*. – 2020. – Т. 44, № 1. – С. 72–79. – DOI: 10.1152/advan.00101.2019. – URL: <https://journals.physiology.org/doi/10.1152/advan.00101.2019> (дата звернення: 05.10.2025).
2. Kumar T., Sakshi P., Kumar C. Comparative study between “case-based learning” and “flipped classroom” for teaching clinical and applied aspects of physiology in competency-based UG curriculum // *Journal of Family Medicine and Primary Care*. –

2022. – Т. 11. – С. 6334–6338. – DOI: 10.4103/jfmprc.jfmprc_172_22. – URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36618252/> (дата звернення: 05.10.2025).

3. Бутенко Н., Спринь О., Мацейко І. Забезпечення компетентнісного підходу в підготовці вчителя біології як педагогічна проблема // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Теорія та методика навчання природничих наук. – 2024. – Вип. 6. – С. 116–123. – DOI: 10.31652/2786-5754-2024-6-116-123. – URL: <https://intranet.vspu.edu.ua/naturalscience/index.php/journal/article/view/68> (дата звернення: 05.10.2025).

4. Шкуропат А. В., Головченко І. В., Юріна Ю. М. Формування компетентностей у майбутніх учителів біології та основ здоров'я у закладі середньої освіти // Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки. – 2021. – № 2. – URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4285> (дата звернення: 05.10.2025).

DOI 10.70286/EOSS-06.10.2025.004

СТАТИСТИЧНІ МЕТОДИ РЕКОНСТРУКЦІЇ КОНЦЕПТОСИСТЕМИ ДИСКУРСУ ЗАТИШКУ

Кричун Анна

Магістр філології, здобувач, асистент

Кафедра іноземних мов для природничих факультетів

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Статистичні методи є складовою комплексної методики реконструкції концептосистеми дискурсу затишку в англійськомовній лінгвокультурі. Широкий спектр кількісних методів, презентує ґрунтовний аналітичний інструментарій, який буде корисним для дослідників (Scholz, 2019). Опираємось на комп'ютерні дослідження дискурсу, адже К. Стеннінг зауважував, що разом логіка, лінгвістика, психологія й комп'ютерна наука складають когнітивістику (Stenning, 1988:15).

Як зазначає Т. Комптон, сучасний дискурс-аналіз виходить за межі поверхневої частотності та ґрунтується на триангуляції – поєднанні лексичної точності, семантичної глибини та якісного інтерпретування даних (Compton, 2025). У цьому контексті статистичні інструменти не лише допомагають ідентифікувати репрезентативні лексико-семантичні одиниці, що формують тематичну структуру корпусу, а й слугують засобом деконструкції дискурсу, виявляючи його приховані фрейми та ідеологічні доміанти. М. Стаббс визначає дискурс-аналіз як: (а) аналіз мовлення, що виходить за межі окремого речення або висловлювання; (б) дослідження взаємозв'язків між мовою та суспільством; (с) вивчення інтерактивних або діалогічних властивостей повсякденної комунікації

(Stubbs, 1983:1). Ці підходи узгоджуються з сучасним баченням дискурс-аналізу як міждисциплінарного напрямку, що поєднує лінгвістичні, соціальні та технологічні методи, як це представлено в огляді Університету Генту (4).

У межах кількісного дискурс-аналізу (Quantitative Discourse Analysis, QDA) статистика відіграє ключову роль у підтвердженні якісних висновків, демонструючи, що вибрані текстові фрагменти відображають ширші закономірності в межах корпусу (Compton, 2025). Із зростанням доступності комп'ютерних інструментів дослідники все частіше звертаються до великих мовних моделей (LLMs) та автоматизованих платформ аналізу тексту для обробки масштабних історичних і соціальних даних (Kim et al., 2025; Murugaraj, Lamsiyah & Schommer, 2025).

Одним із базових методів виявлення ядра дискурсу є частотний аналіз, зокрема Bag-of-Words (BoW) – модель, що представляє текст як набір лексем без урахування морфології чи контексту. Концепт BoW був вперше згаданий у лінгвістичному контексті Зеллігом Гаррісом у статті *Distributional Structure*, де він заклав основи дистрибутивного аналізу (Harris, 1954).

Іншим поширеним методом є TF-IDF – алгоритм, що оцінює значущість слова в межах документа та корпусу. TF (term frequency) вимірює частоту слова в окремому тексті, а IDF (inverse document frequency) знижує вагу слів, поширених у багатьох документах. Теоретичні основи цього підходу заклала британська дослідниця К. С. Джонс (Jones, 1972).

Для уточнення порогу значущості часто застосовується перцентильне ранжування, яке дозволяє відокремити семантично важливі одиниці (наприклад, терміни, тематичні слова) від фонових. У дослідженні Т. Комптона рекомендовано використовувати 90-й або 95-й перцентиль як умовну межу для виділення ключових лексем у корпусі. Перцентильне ранжування добре інтегрується з embedding-підходами, де частота поєднується з контекстом (Compton, 2025).

Сучасні підходи до QDA дедалі частіше поєднують лексичні, семантичні та якісні методи аналізу. Лексичні підходи (наприклад, BoW, n-грами) забезпечують точні підрахунки термінів, тоді як семантичні (sentence embeddings, BERTopic) дозволяють виявити контекстуальні зв'язки та латентні теми. Латентна тема об'єднує групу речень або текстових фрагментів навколо спільного змісту. Латентні теми не завжди містять ключове слово, а виявляються через повторювані фрейми або дискурсивні патерни. Якісна інтерпретація передбачає ручне уточнення тем, фреймів і дискурсивних зв'язків.

Така триангуляція з використанням методів обробки природної мови (NLP) – поєднання трьох аналітичних вимірів – забезпечує багаторівневу інтерпретацію дискурсу, підвищуючи прозорість і аналітичну глибину дослідження (Al-Zaman & Rashid, 2025; Compton, 2025).

Список використаних джерел

1. Al-Zaman, S. and Rashid, M., 2025. Triangulation in Computational Text Analysis. *Journal of Digital Humanities*, 14(2), pp. 45–67.

2. Compton, T. (2025). Beyond the Black Box: Integrating Lexical and Semantic Methods in Quantitative Discourse Analysis with BERTopic. arXiv preprint arXiv:2508.19099v1
3. Fairclough, N. (1992). Discourse and social change. Polity Press. vii+259.
4. UNIVERSITEIT GENT. What is meant by discourse analysis? <https://www.english.ugent.be/da>
5. Kim, J. et al., 2025. LLMs for Historical Document Analysis. Digital Humanities Review, 7(3).
6. Scholz, R. (Ed.). (2019). Quantifying Approaches to Discourse for Social Scientists. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-97370-8>
7. Spärck Jones, K. (1972). A statistical interpretation of term specificity and its application in retrieval. Journal of Documentation, 28(1), 11–21.
8. Stenning K. (1988). Methodical semanticism considered as a history of progress incognitive science, pp. 234–235.
9. Stubbs, M. (1983). Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language. Chicago: University of Chicago Press.
10. Zellig S. Harris (1954) Distributional Structure, WORD, 10:2-3, 146-162, DOI: 10.1080/00437956.1954.11659520

DOI 10.70286/EOSS-06.10.2025.005

В.М. СКРИПКА ЯК УЧАСНИК ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ В УРСР

Гончаренко Олена Миколаївна

к.філол.н., доцент

Кафедра соціально-гуманітарних наук

Державний університет економіки і технологій, Україна

АНОТАЦІЯ

16 квітня 2025 року виповнилося 95 років від дня народження Василя Микитовича Скрипки - відомого вченого-славіста, фольклориста, літературознавця, педагога, культурно-громадського діяча, учасника дисидентського руху в УРСР. Він самовіддано служив Україні своєю працею, за що заслужив повагу своїх однодумців, колег і студентів. Так, 16 квітня 2002 році під керівництвом професорів А.В. Козлова, С.О. Карамана на факультеті української філології Криворізького педуніверситету вперше проведена науково-теоретична конференція «Скрипчині читання», на якій прозвучали доповіді рідних, колег, друзів про фольклористичну, педагогічну, літературну, дисидентську діяльність вченого. 20 вересня 2007 року при підтримці декана художньо-графічного факультету КДПУ, українського художника-графіка В.В.

Томашевського на факультеті української філології відкрито пам'ятну дошку - барельєф (скульптор – Олександр Фурман), приурочену до 10 річниці від дня смерті В.М.Скрипки. 19 травня 2016 року у Покровському районі м. Кривий Ріг з'явилася вулиця Василя Скрипки [1].

Незважаючи на досить складні умови життя у тоталітарному суспільстві, своєрідність волелюбного характеру, Василю Микитовичу Скрипці завдяки таланту і наполегливій праці, вдалося створити цілісний, неповторний світ власної творчості (ним написано понад 100 наукових і науково-популярних праць з української, чеської, словацької народнопоетичної творчості, історії української літератури, здійснені записи спогадів очевидців голодомору та радянських політв'язнів), що є джерелом духовного сприйняття та розуміння життя для сучасного покоління українців. Це особливо актуально для українських науковців, які й дотепер відкривають забуті імена своїх попередників, чий науковий доробок був вилучений з обігу в часи тоталітаризму, лишився майже не вивченим за часів незалежності України. А в умовах російсько-української війни набуває особливої значущості, оскільки вказує на шляхи боротьби з радянською імперією зла, ідеологія якої стала в основі формування російської федерації; вчить формувати власні судження про події або персоналії; спонукає розвивати навички критичного мислення та протидіяти пропаганді, інформаційним загрозам, тобто чинити супротив, протистояти ворогу. Визначити роль В.М. Скрипки як представника дисидентського руху в УРСР і є метою цієї публікації.

Надзвичайно важливо осмислювати історичне минуле українського народу. щоб позбутися радянських міфів та протистояти російським пропагандистським наративам, потрібно відродити історичну пам'ять та історичну справедливість відносно українців, які ціною власного життя виборювали право жити вільно, гідно; були поборниками національної та духовної свободи в УРСР; все зробили для того, щоб в 1991 році на політичній карті світу з'явилася відроджена держава Україна. Серед тих, хто виборював це право був Василь Микитови Скрипка – представник покоління шістдесятників, один із перших учасників дисидентського руху в УРСР, який виступав за народовладдя в країні, за утвердження прав і свобод людини, її духовного розвитку, ратував за Самостійність України. Це була Людина честі та гідності, моральних правил та традицій, закорінених у національну систему українських цінностей. Всі хто, хоч раз спілкувався зі вченим європейського рівня, відзначали його щирість та ерудованість, простоту та скромність, доброзичливий гумор та життєлюбність, непохитну стійкість у відстоюванні власних національних переконань. Він заслужив повагу й пошану колег, особливо студентської молоді, для яких і донині залишився духовним наставником та порадиником, який відкрив шлях у науку, пробудив інтерес до пошуку істини.

Інтерес до неоднозначної і багатогранної постаті В.М.Скрипки, до його творчого внеску в нашу науку й культуру зростає з кожним переломним етапом

в новітній історії України, привертав увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, письменників, журналістів, педагогів та студентів. Серед них: В.Стус, Н.Шумада, М.Гуць, В.Скуратівський, Г.Гусейнов, Л.Рева, Т.Шевчук, І.Онiкiєнко, Н.Мельник, С.Щербак, В.Освієнко, Н.Колісник, С.Зінченко, Ю.Мартонога, Н.Швець. Є.Скалеба, Чабан М., В.Думанський, О.Дікунова. Та поза їх увагою залишилася громадська та політична діяльність В.М.Скрипки в умовах тоталітарної системи СРСР, що знайшла своє вираження в науково-педагогічній діяльності вченого – дисидента 1960–1980-х років в УРСР, і є метою нашої публікації.

XX ст. в історії людства було найжорстокішим по відношенню до людини, зокрема до українців, які за відсутності власної держави переживали – виживали - вижили, пройшовши через 7 окупаційних режимів (австро-німецька – березень-листопад 1918[2]; чехословацький – 1918-1938[3]; польський – 1918-1939[4]; румунський – 1918-1939[5]; угорський – 1939-1944[6]; німецький – 1941-1944[7]; радянський – 1917-1991[8]), 2 Світові війни (1914-1918, 1939-1945) [9], 4 голодомори (1921-1923рр., 1928—1929рр., 1932-1933рр., 1946-1947рр.) [10], тоталітарну диктатуру в СРСР (з 1922 до 1991рр.) [11], розкуркулення та колективізацію (1928-1933 рр.) [12], індустріалізацію (друга половина 1920-х до кінця 1930-х рр.) [13], Великий терор (1937-1938 рр.) [14], масову депортацію (царської Росії – 1914-1915рр., 1915-1917рр.; нацистської Німеччини – 1943-1944; польської влади – 1944-1946рр.; радянської влади - 1925-1928рр., 1930-1936рр., 1939-1940рр., 1947-1952рр) [15], найбільшу техногенну катастрофу людства – трагедію на Чорнобильській АЕС (26 квітня 1986 р.) [16], антирелігійний терор [17] та тотальне зросійщення[18]. Здавалося, що українці мали зникнути як нація, асимілюватися під впливом великих етносів. Пройшовши через випробування історією, українська нація не лише вижила, зміцніла фізично та морально, стала витривалою в боротьбі за свою Незалежну державу. Представниця покоління шістдесятників, класик української літератури Л.В. Костенко. чиє ім'я замовчували у публічному просторі, а художні тексти забороняли друкувати за радянської системи, визнала: «А ви думали, що Україна так просто. Україна - це супер. Україна - це ексклюзив. По ній пройшли всі катки історії. На ній відпрацьовані всі види випробувань. Вона загартована найвищим гартom. В умовах сучасного світу їй немає ціни»[1].

Унікальність української нації в тому, що не корилися ворогам, а протистояли їм, демонструючи мілітарний вишкіл патріотичної звитяги: «Ми воїни. Не ледарі. Не лежні. / І наше діло праведне й святе. / Бо хто за що, а ми за незалежність. / Отож нам так і важко через те» [1]. Упродовж тисячолітньої історії боротьби за державотворення, українці ВИСТОЯЛИ, зберегли свою ІДЕНТИЧНІСТЬ і впродовж XX ст. 5 разів проголошували НЕЗАЛЕЖНІСТЬ своєї держави: 22 січня 1918 року — Центральна рада Української Народної Республіки (УНР) проголошує незалежну Україну. Самостійність було затверджено в IV універсалі; 19 жовтня 1918 року — проголошення незалежності

Західноукраїнської народної республіки (ЗУНР), 22 січня 1919 року — проголошено Акт злуки між двома частинами України УНР та ЗУНР; 15 березня 1939 року — проголошення незалежності Карпатської України; 30 червня 1941 року — проголошення Акту відновлення Української Держави у Львові, яке ініціювали ОУН[19]. 24 серпня 1991 року Верховна Рада УРСР на позачерговій сесії урочисто проголосила незалежність України та створення самостійної української держави - УКРАЇНИ[19]. Відзначимо, що у процесі боротьбі українського народу була відроджена Українська держава в ХХ ст., яка, не зважаючи на російсько-українську війну, вистояла і в ХХІ ст.

Українці вижили не завдяки, а всупереч всім стихіям, обставинам, які здавалося, унеможливлювали процес консолідації нації для відродження — створеної держави Україна в ХХ ст. Та процес виживання був складним, у найбільш драматичні періоди історії українців — трагічним, бо життя — це боротьба. А тому особливість нашої, української історії в тому, що «Історії ж бо пишуть на столі. / Ми ж пишем кров'ю на своїй землі» [20]. Сьогодні, як ніколи, ми — українці, усвідомлюємо значення ціни життя за Україну, як це визначали для себе представники покоління шістдесятників, що стали на захист всього українського в умовах тоталітарної системи Радянського Союзу.

«Тоталітаризм (італ. *totalità* і прикметник італ. *totalitario*, від лат. *totalitos* цілісний — той, що охоплює усе загалом) — система державно-політичної влади, яка регламентує усі суспільні та приватні сфери життя людини-громадянина і не визнає автономії від держави таких недержавних сфер людської діяльності як економіка і господарство, культура, виховання, релігія» [21]. Це була найбільша загроза для існування українців в СРСР. Народжений за часів фашистського режиму Муссоліні, тоталітаризм поширився і став в основі нацистського режиму третього Рейху та радянського сталінізму. Його основними рисами є: культ особи — вождя, лідера нації; диктатура та терор — репресії, переслідування; мобілізація населення в організації мас, ізоляція та фізичне знищення незгодних. Отже, тоталітаризм як політичний режим є повною протилежністю демократії в правовій державі.

Відомо, що в українському суспільстві завжди була опозиція до влади, а з часу окупації українських земель Радянською Росією (з 1917 р.) опозиція в українському суспільстві була значно ослабленою сталінськими репресіями 30-х років. Лише смерть диктатора Сталіна в 1953 та XX з'їзд КПРС, що відбувався з 14 до 25 лютого 1956 року в Москві, «поклав кінець сталінській епосі й що зробив обговорення ряду суспільних питань дещо вільнішим; він знаменував ослаблення ідеологічної цензури в літературі та мистецтві і повернення багатьох раніше заборонених імен, засудження його дій» [21]. Отже, десталінізація відіграла важливу роль, особливо для політичних в'язнів, які повернулися в Україну. А процес лібералізації суспільно-політичного життя дозволив творчій українській інтелігенції по-новому оцінити розвиток українського суспільства: актуалізувати популяризацію українознавчих досліджень з історії, культури, мови, мистецтва.

Підйом націотворчих сил українського суспільства відбувався в умовах занепаду як політичного, так і соціально-економічного сфер життя в Радянському Союзі, що суттєво позначився на жалюгідному рівні життя її громадян, зокрема, мешканців віддалених республік від імперської столиці. Політика десталінізації лише формально засуджувала культ Сталіна та його злочини, тоді як тоталітарна суть радянської системи залишалася не змінною. Тому декларовані КПРС зміни не передбачали УРСР національного самовизначення, що для покоління шістдесятників було концептуальним, оскільки від діда-прадіда успадкували вони ДУХ ПРОТЕСТУ ТА СВОБОДИ: від війська Запорозького до Січових стрільців, а від них до Української Повстанської Армії, що гартувався в умовах боротьби за свою ідентичність і знайшов своє вираження в русі опору, після Другої світової війни, коли упродовж 10 років тривала боротьба ОУН та УПА проти польського, німецького та радянського режимів. Продовженням цієї боротьби став дисидентський рух в 60-х роках ХХ ст., на чолі якого стояла українська інтелігенція – інтелектуальна еліта з національною свідомістю та саможертвоністю, що стала вибуховою силою ментального характеру нації, здатної протистояти тоталітарній системі СРСР. До основних представників цього руху, що становлять не більше тисячі активних дисидентів, належали М.Руденко, Л.Лук'яненко, І.Дзюба, М. Горинь, В.Чорновіл, А. Горська, В. Стус, І. Калинець та інші. Серед інших і ВАСИЛЬ МИКИТОВИЧ СКРИПКА (16.04.1930 – 20.09.1997), який став дисидентом (від лат. *dissidens* - незгодний) в УРСР, оскільки своєю науковою діяльністю протистояв тоталітарній системі в СРСР.

Важливим фактором формування характеру майбутнього дисидента стали його батьки та історія степового краю, де Василь Микитович Скрипка народився 16 квітня 1930 року в селі Базавлук Апостолівського району на Дніпропетровщині у незаможній родині селян, які зранку до вечора працювали на колгоспному полі. Змалечку Василь зростав у праці, у південноукраїнських степах, де в минулому гартувалася козацька воля і слава. Це сприяло формуванню степового характеру з його широкою відкритою душею, волелюбною вдачею, почуттям гумору та принциповістю, про що неодноразово вказували рідні, друзі. Його запальну молоду душу найбільше хвилювала правда, народжена в муках і стражданнях народу, вона і стала основою світогляду, моральних принципів як людини, так і вченого. Ще з дитячих літ Василь мав дуже тісний зв'язок з матір'ю Ганною Трохимівною та степовиками-земляками, які знали безліч народних пісень. У студіях «Що ж співає народ» В.Скрипка згадує: «Своїх земляків-степовиків я встиг пізнати, як і їх творчість... Мати пізно повернулася з поля, ми сіли вечеряти біля хати. Прийшли сусідки Маруся Бутила і Настя Кухтінка. Дві вдови - солдатки, по двоє дітей кожна виростила. Запросили і їх до вечері. Вони випили по чарці, ложку взяли, для годиться, з'їли. Потім заспівали: «Лежу я в лікарні, / Сницця мені сон, / Що з правого рукавонька Вилетів сокол». Співали для себе, тихо. Тихі вони були від втоми. Тихий був вечір. І в тузі поникло все, цвіркуні замовкли, зорі ніби спустилися нижче,

побільшали, а потім заплакали. І доки пісня не завмерла, тремтіли і спливали сльозою»[23, с. 254-265]. Як і від односельчан, так і від рідної матері записував він пісенні скарби, пізнавав мудрість народу, його духовну красу, яка збагачувала уяву, захоплювала, наповнювала невичерпним духовним багатством, спонукала до вивчення витоків рідного народу, самобутньої культури.

Освіту майбутній вчений-дисидент здобув у сільській школі, до якої був змушений щодня долати 3-4 км, але це не зменшило жаги до навчання, а особливо до української мови та літератури. У 1950 р. Василь Микитович закінчує Апостолівську залізничну середню школу №33. Того ж таки року вступає на філологічний факультет (відділ української мови та літератури) Дніпропетровського університету. Упродовж п'яти років він жадібно вивчав рідну мову, літературу, культуру, при цьому не стояв осторонь громадської роботи, брав участь у різноманітних гуртках: творчого, філософського, науково-дослідницького при кафедрі української літератури вузу.

Василя Микитовича захоплювала самобутня культура степового краю, його звичаї і традиції. Під час навчання на філологічному факультеті у Дніпропетровському університеті він зацікавився народознавчими працями Д. Яворницького, А. Кащенко, М. Аркаса, О. Сластіона, які суттєво вплинули на формування його наукових поглядів. Особливо слід відзначити публічну лекцію «Україно-руське козацтво перед судом історії», яку Д. Яворницький прочитав у 1918 році перед студентами Катеринославського університету. Прогресивні погляди вченого на роль козаків в історії людства не як вандалів та розбишак, а як воїнів, чия боротьба була підпорядкована національній ідеї захищати свою рідну Україну - захопили В. Скрипку, сприяли тому, що він ґрунтовно розпочав вивчати історію, фольклор Степової України.

П'ять років навчання швидко сплинули, і у 1955 році В. Скрипка закінчив філологічний факультет Дніпропетровського університету з відзнакою. Одразу по закінченню університету Василю Микитовичу «усміхалася аспірантура» [24, с. 5], але не судилося цьому здійснитися, оскільки на вступних іспитах колишньому студенту-відміннику поставили «трійки». Причина виявилася надзвичайно банальною, але характерною для тих часів: «<...> Не піддався на умовляння вступити до КПРС. Ще й ткнув пальцем на одного дурбеса, що я з ним не можу бути в одній партії» [24, с.5]. Тому колишній студент-філолог змушений був йти працювати штатним кореспондентом обласного радіо у Дніпропетровську. З вересня 1956 р. Василь Микитович вчителює у Дніпропетровській школі і передає свої знання дітям. Але мрія про наукову роботу не покидала колишнього студента-філолога.

У 1958 р. В. Скрипка випадково у місті зустрів завідувача кафедрою української літератури Дніпропетровського університету І. К. Чаплю, який запропонував йому знову вступати до нього в аспірантуру, але Василь Микитович відмовився. Тоді Іван Кирилович запропонував йому вступати до Києва. Палке бажання пізнати історію та культуру рідного народу привели В. Скрипку до

Академії наук України, де 1958 року він успішно склав вступні іспити до аспірантури Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії Академії наук України під головуванням М.Т.Рильського, який призначив себе науковим керівником талановитого пошуковця.

Через рік (1959 р.) була організована група славістики, і Василю Микитовичу запропоновано спеціалізуватися на чеському фольклорі. Його керівником призначено завкафедрою фольклористики Московського університету Миколу Івановича Кравцова, у постаті якого Василь Микитович знайшов свого однодумця. Як зазначає В. Скрипка в автобіографії: «Потяг до аспірантури можна пояснити інтересом до многотрудної і почесної справи – вивчення фольклору» [24, с.5]. Київський період наукової діяльності в житті вченого увиразнювався творчим підйомом, коли наполеглива фольклористична праця пробуджувала інтерес до пісні, закохувала в себе, бо «вона дуже цнотлива, щира і разом з тим, безкомпромісна, правдива» [12, с.69]. Саме завдяки наполегливій праці та любові до пісні відбулося становлення В.Скрипки як фольклориста, котрий визначив своє кредо так: «Мої святощі - Правда, Праця і Пісня», що було закорінене в систему національних цінностей і явно не вписувалося у сферу духовної культури радянської влади, яка суцільно контролювала українське суспільство.

За період навчання в аспірантурі В. Скрипка наполегливо досліджував українські, чеські і словацькі народні пісні, їздив у фольклорні експедиції по Україні, керував фольклорною практикою студентів Київського університету ім. Тараса Шевченка, писав статті, рецензії, публікуючи їх у різних фахових часописах («Ластівка з Пряншівщини» (НТЕ. – 1960. - №3), «Трагедія чеських Лідіц» (Вітчизна. – 1960. - № 5) «Фольклор у ранній творчості Т.Шевченка» (НТЕ. – 1960. - № 3), «Чехословацькі вчені про українську пісню» (Радянське літературознавство. – 1961. - № 1), «Чеський фольклорист К.Н. Ербен і його зв'язки з російськими вченими» (НТЕ. – 1961. - № 4), «Невідомий лист Шафарика до Максимовича М.О.» (Радянське народознавство. – 1961. - №3).

Виявивши неабиякий хист науковця, навесні 1962 року В.Скрипку зараховано на посаду молодшого наукового співробітника у відділ слов'янської фольклористики цього ж Інституту. Продуктивна робота В. Скрипки у складі дружньої сім'ї фольклористів, до якої належали М. Гайдай, М. Гуць, Н. Шумада, В.Юзвенко, сприяла тому, як згадує доктор філологічних наук, професор Н.С. Шумада, що «разом їздили у фольклорні експедиції, у співавторстві писали наукові статті («Роль І.Срезневського у розвитку міжслов'янських фольклористичних зв'язків». - НТЕ. – 1962. - № 4), колективні праці (напр., «Визвольний рух слов'ян у народній пісенній творчості XVII-XIX ст.». – К., 1971), виступали із спільними доповідями на міжнародних славістичних конгресах («Історико-типологічні і генетичні зв'язки в естетичній пісенності слов'ян». – Прага, 1968)» [25, с.22].

Будучи прихильником історичної школи фольклористики, Василь Микитович звертав свою увагу на історико-порівняльне дослідження української, чеської та словацької пісень, оскільки, на його думку, це давало можливість глибше зрозуміти особливості фольклору певної нації. Тому з-під пера вченого з'являлися праці: «Чеські, словацькі та українські пісні про солдатчину» (Славістичний збірник. – К., 1963), «Про композицію української, чеської та словацької народної ліричної пісні» (НТЕ. – 1963. - №1), «Спільні мотиви громадсько-побутових пісень українців, чехів та словаків» (НТЕ. – 1963. - №4), «Нові записи чеських пісень на Житомирщині» (НТЕ. – 1964. – № 3), що стали вагомим внеском вченого у вітчизняну фольклористику.

Самовіддано працюючи над народними піснями, В. Скрипка виступає на славістичних конференціях в Києві, Одесі, Вінниці, на VI міжнародному з'їзді у Празі. У Києві 1965 р. в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН України він успішно захищає кандидатську дисертацію «Українська, чеська та словацька народна лірика (історико-порівняльне дослідження)» і на її основі підготував та в 1970 р. опублікував монографію, в якій розглянув весільні пісні, пісні про кохання, соціально-побутові та історичні пісні. Праця становить незаперечну вартість для науки, оскільки в ній вчений використав порівняльно-історичний метод для визначення особливостей української, чеської та словацької пісні, а також встановив їх генетичний зв'язок, тематичну та ідейну спорідненість.

Так, після хрущовської «відлиги» відбувалося становлення В.Скрипки - вченого-фольклориста європейського рівня. Його інтелектуальний потенціал вражає. Коло його зацікавлень у фольклористичній науці чимале. Перш за все проблеми теорії й історії слов'янського фольклору постійно перебували у колі наукових інтересів Василя Микитовича. Дослідник обстоює концепції історичної школи фольклористики, визначає текстологічні засади вивчення народних творів. Доказом слугують такі праці вченого: «До проблеми новотворчості і фольклористики» (Чернівці, 1964), «У піснях та легендах (про О. Довбуша)» (Людина і світ. – 1965. - № 8), «Слідами фольклориста В. В. Данилова (Експедиція в с. Андріївку)» (НТЕ.- 1966. - № 4), «Чеський переклад пісні про Олексу Берканюка» (НТЕ. – 1967. - № 1), «Народознавчі праці Василя Кравченка» (НТЕ. – 1970. - № 6), «Чарівник з Ічнянщини» (Дніпро. – 1971. - № 10); рецензії: на збірку «Чеські та словацькі робітничі балади» (НТЕ. – 1964. - № 4), на книгу К.Горленка «Славістичні студії чеського вченого» (НТЕ. – 1964. - № 4) та книгу М. Мольнар «Книга про словацько-українські літературні взаємини» (Слов'янське літературознавство і фольклористика. – К., 1965. –В.3), «Поема про Марусю Чурай» (Україна. – 1968. - № 9); збірка «Українські народні пісні в записах Михайла Стельмаха» (К., 1969), розвідка про цикли козацьких, чумацьких, рекрутських пісень «Стильові особливості суспільно-побутової пісні» (К., 1970).

У 1968 році молодого науковця В. Скрипку вітала «злата Прага» на VI міжнародному з'їзді славістів. У Празі В. Скрипка зустрічається з багатьма вченими,

серед яких був Орест Зілінський (один з тих, хто висловив ініціативу створення Міжнародної асоціації українців), який був взірцем для молодого вченого. Саме О.Зілінський сприяв виникненню бурхливого інтересу В.Скрипки до творчості поетів Празької школи. Після відвідування Праги у 1968 р. і ознайомлення з творчістю поетів Празької школи, яка формувалася у 20-ті рр. ХХ ст., В. Скрипка почав по-іншому дивитися на історію української літератури. Його почали приваблювати яскраві і незнанні досі в Україні постаті українських письменників. Про них, а головним чином про всю українську літературу, вчений пише так: «Жодній літературі світу не випала така трагічна доля, як українській. У революцію розстріляні білими Чумак, Михайличенко, Заливчий, потім терор червоних, «своїх» — Чупринка, Зеров, Филипович, Драй-Хмара, Семенко й інші» [32, 25].

Перебування В. Скрипки у Празі позначено певним символізмом. Недарма він відвідав старе місто саме у 1968 році, коли там розгорілося повстання проти тоталітарного режиму, адже В. Скрипка належав до активних учасників руху, що дістав назву шістдесятництво, а тому постійно підтримував зв'язки з такими представниками цього культурного явища як Л. Костенко, І. Драчем, Б. Олійником, а також із активними провідниками дисидентського руху в СРСР В. Стусом, Є. Сверстюком, О. Тихим.

Повертаючись з Праги до України, В.М. Скрипка усвідомлював нищівну роль партійних директив, їх втручання у процес творення фольклорних творів, а разом з тим і у фольклористичну науку. Його наукова діяльність – опір радянській системі, бо в цей період вчений вдається до вивчення проблем «шліфування» у радянській народній творчості, а разом з тим і у радянській фольклористиці. Будучи представником шістдесятництва, В. М.Скрипка не міг оминати той факт, що радянська влада намагається корегувати процес створення народної творчості, спрямовує псевдонародних поетів писати пісні згідно з ідеологічними настановами. У своїх працях вчений викриває занепадницьке становище радянської фольклористики, яка все частіше зацікавлювалася вивченням псевдонародних творів радянського періоду, відверто ігноруючи істинні зразки, оскільки вони йдуть всупереч з офіційною політикою та ідеологією партії, викривають її справжню сутність. Він єдиний, хто звертає свою увагу на підміну у радянському суспільстві справжньої народної поетичної творчості надуманою, ідеологізованою, часто індивідуально-авторською. Це, на думку вченого, несло велику шкоду суспільству, науковим колам, оскільки, з одного боку робилася фальшивою душа народу, а з іншого - утверджувалася радянська наука про народну творчість і, таким чином, виникала така наука як псевдофольклористика.

Якщо становлення науки про фольклор припадає на І половину ХІХ ст., то впродовж ХІХ ст. фольклористика інтенсивно розвивалася як на території Європи, так і в Україні. Та цей шлях розвитку фольклористичної науки на наших землях у ХХ ст. був перерваний у часи тоталітарної влади, коли виникла радянська школа фольклористики, яка базувалася на марксистсько-ленінській теорії. Через це наука про народну творчість «стала вульгарно політизованою,

ідеологізованою <...> Багато наукових праць та їх авторів було знищено, багато було несправедливо забути» [26, с.50]. З огляду на відсутність фундаментальної наукової бази, фольклорні жанри вивчалися поверхово. Слід зазначити, що існувала також заборона народних творів, які мали виражений національний та релігійний характер. Поряд з тим з'явився «радянський фольклор», який в основному складали ряд пісень, дум про партію, вождів, колективізацію, індустріалізацію та розбудову соціалізму, які за багатьма критеріями не могли належати до усної народної творчості. Так, у підручнику «Українська народна поетична творчість» (Київ, 1965) автори зазначають, що фольклор радянської епохи формувався під впливом народної творчості попередніх епох (головно на основі історичних дум, історичних та соціально-побутових пісень, байки, притчі, загадки, прислів'я та приказки), які були сповнені співчуття до злиднених та «ненависті до багатіїв, експлуататорів» [27, с.274]. Іншим визначним чинником становлення радянського фольклору є «поширення духовних цінностей, сам процес сприйняття художніх творів слухачем, читачем та глядачем, їх побутування, популяризацію» [28, с.275]. Із зазначеного виходить, що до встановлення радянської влади духовні цінності не поширювалися серед народу. Ще однією виразною рисою радянського фольклору є те, що, на відміну від попередніх епох, у ньому оспівувалося здійснення мрії багатьох поколінь про рівність і волю, братню любов. Крім того, «радянська народнопоетична творчість відзначалася високим громадським пафосом, художнім утвердженням здобутків соціалізму у різних сферах суспільного життя, громадського і родинного побуту, радянського патріотизму, соціалістичного інтернаціоналізму, гуманізму» [28, с. 278]. І, певно, найважливішою ланкою у становленні радянського фольклору і фольклористики були «настанови комуністичної партії з ідеологічних питань» [28, с.277].

Василію Микитовичу дуже боліла така позиція офіційної фольклористичної науки, з якою вчений намагався з усіх сил боротися, а тому у 1970 р. він написав розвідку під назвою «Пісні гідропонним способом» (150 с. машинопису), яка складалася з 11 розділів, зокрема, «Бідна зозулиця», «Праця - межа щастя», «Фальсифікатори, або чи дуже помилявся академік О. І. Білецький». Підготовлена до друку праця, так і лишилася неопублікованою, зважаючи на скрутні умови радянського часу. Вона має зайняти одне із чільних місць у системі фольклористичних праць II половини ХХ ст. У ній В. Скрипка заявив себе як фольклорист-практик (записувач, фіксуючи народні твори) та дослідник (дає оцінку фольклорним творам). На основі цієї розвідки В.М. Скрипка, з огляду на умови тоталітарного суспільства, спромігся надрукувати лише кілька статей: «З пісні слова не викинеш?» разом з листом-рецензією В. Стуса (Слово і час. - 1990. - №10), «Шліфування у фольклорі – омана», «Радянські думи як духовна покруч доби» (Літературознавство, «Просвіта» і духовний ідеал українця. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. - Кривий Ріг, 1994), «Про так зване шліфування у фольклорі» (Кривий Ріг, 1996), «Що ж співає народ (нотатки

фольклориста)» (Київ, 1996). У всіх цих іпостасях він виступає як науковець-дослідник та спеціаліст високого розряду. В.М. Скрипка - одним із перших, хто звертає увагу на важливість вивчення автентичного фольклору в умовах тоталітарного суспільства. Саме у висвітленні цього процесу фольклорист висловив думки, що випередили його час: український народ, його творчість, замовчали внаслідок більш як сімдесятирічної руїни в історії України часів радянщини. Писав він цікаво, вільно, розкуто, іноді навіть у своїй серйозності доходив до сатири на злободенні проблеми сучасності, ніколи не боявся висловлювати власні наукові і громадсько-культурні погляди, навіть коли вони розходилися з загальноприйнятими у тоталітарному суспільстві шаблонами.

Василь Скрипка, як і Іван Світличний та Василь Стус, відзначався винятковою чуйністю до горя народу, мудрістю, патріотичною свідомістю українця, чесністю, високою моральністю, правдивістю і принциповістю. Він ненавидів зло, облуду, лицемірство і, в міру своїх сил та можливостей, боровся з ними. А тому як фольклорист поставив перед собою три основні проблеми, які мав вирішити: 1) причина підміни істинного фольклору фальшивим; 2) шляхи фальсифікації української народнопоетичної творчості; 3) заміна справжньої фольклористичної науки - псевдофольклористикою. У статті «Що ж співає народ (нотатки фольклориста)» вчений подав два поняття про народ: «Одне, в якому народ представлений з трибун пленумів, з'їздів, на плакатах, в самодіяльності. Рекламований. І друге, де народ той, що пшениченьку сіє та жне, недоїдає, у кирзаках, куфайках у будень і свято... Це той народ, який був за межею цивілізації і культури..., що народ у всі часи був гласний, перебудований, правдивий, перебудований, правдивий і гостро критичний... А як же його гнули! Як же ж його ломили! Як же морили! І народ ніби мовчав. Ні, його замовчали» [23, с.75]. А тому відповідно існувало і два види народної творчості: та, яка відповідала почуттям і прагненням народу, і та, яка була створена на тему дня, тобто цілком і повністю слугувала потребам компартії і культивувалася нею, а тому мало хто з народу знав і поширював таку лірику. У своїх працях В.Скрипка також встановив, що частіше фальсифікувалися пісні та думи про вождів та керівників компартії, створені на основі героїчного епосу, та соціально-побутові пісні про соціалістичну дійсність, яка сприймалася абсолютно ідеалізовано. До того ж спостерігалася зміна у народному творі образ вождя відповідно до епохи його правління. Наприклад, коли розвінчали культ Сталіна, тоді пройшла любов до Йосипа Віссаріоновича і згадувати його в піснях стало не актуально, бо прийшов новий вождь, нові теми дня, нові проблеми і перспективи. Наприклад, так шліфувалися твори народного автора В. Перепелюка:

1951

Дніпро каже, що з Волгою
Великий Сталін розмовляв
І, спасибі, до мене завітав -
Гей, як орел, на кручах став,

поглянув на хвилі ревучі
І на весь світ величнуну правду сказав.

1960

Тут уже посередника - Сталін - нема:
Дніпро безпосередньо звертається до Волги.

1951

Тоді морем загомоніли усі радянські люди:
«Як Сталін скаже, то так воно і буде».

1960 Тоді ж то морем загомоніли

Всі радянські люди:

«Як наша партія скаже,

То так воно і буде».

1951

Прокладуть люди в степи безліч каналів, -
Отак мудрий Сталін сказав.

1960

Простягнуть люди в степи безліч каналів, -
Отак весь народ сказав.

1951

Низенько вклоняються хліба колосками,
Тополі верхами

Батькові Сталіну за слово правдивеє,

За його думи вічно молодії.

1960

Нашій партії великій за слово правдивеє,
За її думи вічно молодії [23, с.71-72].

З іншого боку оспівувалися керівники на місцях. Наприклад, у істинній народній творчості бригадир - це людина, яка постійно шукає вигоди, пияка, ледар. Офіційна наука, як зазначає Василь Микитович, не могла заперечити існування таких пісень, але вказувала на те, що у даному випадку висміювалися вади пережитків буржуазного минулого. На їхню ж думку, справжній образ радянського бригадира поставав таким:

Стелиться доріженька

Між ланами в бір,

А по тій доріженці

Іде бригадир.

В нього біля серденька

Партквиток лежить,

Золотая Зіронька

На грудях горить.

їде він доріжкою,

Мріє про жнива.

На устах в господаря
Радісні слова [23, с. 262].

Не оминув Василь Микитович і влучно охарактеризувати зразки фальсифікованих і справжніх творів про колгоспних працівників: «Пролягає величезна прірва між дutoю, парадною, так званою «самодіяльною» творчістю і реальною, приземленою, ніби й нетворчістю. Яка немічна, безпорадна, кажу про поетичний бік, бо ідейний куди твоє діло, перша, і яка соковита, дотепна друга. Чого варті в ній і другорядні деталі - який згусток щоденного досвіду, знання побуту, практичної психології! Народ не буде довго описувати події. Він невимушено і лагідно, без хвалькуватості зверне вашу увагу на епізод, на дрібницю, за якими турботи життя. Хоча б оці рядки:

Ішли дітки із колгоспу
Та й колесо вкрали,
І не мали де подіти –
За горілку дали.

Для того, хто знає, куплетик є обширною і змістовною повістю про колгосп і психологію колгоспника» [27, с.263].

Як бачимо, народна творчість фальсифікувалася на догоду керівництву та ідеології. Поставало питання: «Яким чином підроблювалися фольклорні твори у радянську епоху?» Відповідаючи на це питання, Василь Микитович вказував, що шляхи фальсифікації народної пісні були найрізноманітніші. Часто на сторінках газет і журналів читачі запрошувалися до творчості, яка б відповідала темі дня. Отже, аматори-письменники, науковці мусили створювати такий твір, який відповідав би потребам діючої влади. Інший варіант заключався ось у чому: кожен «народний» поет повинен був мати наставника, який би вказував, в якому ключі слід розвивати своє мистецтво. Існувала навіть ціла команда, яка б займалася створенням і шліфуванням народнопісенних зразків. Про це В. Скрипка пише так: «Допустимо, твір є, час плине. А потреби народу ростуть. Свідомість росте. Народ не шліфує. Мертве - для нього вмерло. Але вчений-ювелір вибирає із сміття цінні крупинки. Він же - ідеолог, озброєний методологією, принципами партійності, народності і класовості, тямить, що треба, а що віджило» [27, с.70]. У радянській фольклористиці ці явища називалися одним словом – «шліфування». Та не слід плутати варіювання, імпровізацію народних творів, з «шліфовкою» «подвижників» радянського фольклору: академіків, професорів, редакторів. Адже народна пісня - речник певної історичної доби, певної свідомості, а тому вчений говорить: «Якщо виконавець вживе замість одного образу, я не кажу про слово, інший - це для мене не показник шліфування. А це для мене цінний речник нового бачення світу, може локалізм, може звук нової доби, психічний порух людини іншої якоїсь верстви, або людини з іншим досвідом, а чи з більшим (меншим) талантом» [27, с. 69]. Василь Микитович також вказує на те, що для створення нової пісні радянського фольклору характерною була переробка старих зразків народної пісні. Радянські

фольклористи цей факт розцінювали цілком позитивно: «Характерним явищем у становленні української радянської народної пісні були переробки старих народних пісень на новий лад. Починаючи з 1918 року на сторінках української радянської преси знаходимо чималу кількість таких творів. Стара пісня, перероблена на новий лад, робила велику ідейно-виховну справу» [28, с.279-280]. Так з'являлася ціла низка перероблених пісень: пісні І. Шевченка «Гей, нумо, хлопці, славні молодці», «Ой у полі жито», «Комсомольський марш», І. Микитенка «Ой що ж то за шум учинився? Комсомол на Вкраїні народився», О. Кучеренка «Ой полола дівчина буряки».

Оскільки процес народного піснетворення корегувався, то відповідно корегувалася і наука про нього. Псевдонауковці все частіше цікавилися вивченням фольклору за часів колективізації, індустріалізації та вченням про людину радянської доби. З цього приводу В. Скрипка констатує: «Наука впадає таким чином у блуд професіоналізму» [29, с. 73]. Вчений звинувачує науковців, які у своїй діяльності користувалися марксистсько-ленінськими критеріями, бо «у догмах тепліше (і безпечніше), ніж на вітрах життя» [29, с.74]. Звідси і головний гріх для вченого - фальш. Та, з іншого боку, В. Скрипка дає пояснення, чому на сьогодні ми спостерігаємо такий стан науки: «Руїни громадянської війни і не меншої - сімдесятилітньої війни за соціалізм - позначилися не лише, так би мовити, на шлунках, - найбільшої розрухи зазнала людська душа. Кажуть, не по чому й б'ють, як не по голові. Пошуки ворогів, репресалії - звідси і стан науки, її виродження та неміч і покручі науковців, що споганили себе нещирістю, злобою, ненавистю, зрадою інших, доносництвом» [29, 74].

Високу оцінку розвідці В.Скрипки «Пісні гідропонним способом» дав поет - дисидент Василь Стус. Та разом з тим він порадив: у праці має бути мінімум присутності науковця, мінімум емоцій, а більше уваги має звертатися на фактичний матеріал, не зайвою б була також статистика (кількість записів, статей, дисертацій – «і все - на брехні, .. обов'язково з погляду найчистішого : як це все страшно, коли імітують народ глухонімий; ... колись співали про одруження, любов, чисті емоції etc., тепер – переважно (чи, може, 100% - про щастя, КП і Конституцію. Що ж сталося? Як живуть люди, коли нічого, крім щастя не бачать? [29, 74]. Чітко охарактеризував В.Стус тих «поетів», які фальсифікують народну творчість: «ваша контора – це навіть не синдикат, концерн, як мислилось, а товариство імпотентів по гвалтуванню народних душ» [29, с.74], особливо наголосивши, що робота написана В.М.Скрипкою «різностильово – від кепкування до серйозної негачії (залежно від теми розглядуваної). Може, так і треба, але вичислити слід роботу – в стилістичному плані і витримати її одному масштабі (особливо- масштаб сміливості)» [29, 74]. Радить автору «робота багато не втратить, коли її пустити псевдонімно...можна було б ширше дати про співвідношення фольклорних жанрів (скажімо дума – скінчилася (окремі факти – анахронізми), анекдот – дуже мобільний , але існує як політичний жанр і вузькотемний – секс. Отже, може і вступ – про

незчисленність способів гвалтування в нашу цивілізовану епоху» [29, с.74]. Для В. Стуса прийнятним у розвідці може бути лише єдиний стилістичний план - план болю: «В кожному разі все треба бачити з його висоти, бо все тут – про такі речі, які не можуть (мені здається) бути темою бурлеску, посміховиська, кепкування» [29, с.74]. І наостанок дає таку пораду: «Може, десь - для порівняння - дати розділ (хоч і малий) про справжній фольклор (один приклад - з правого рукавонька вилетів сокол - дуже грає). От, скажімо, праця - тоді й тепер, гірка й радісна, людяна й нелюдяна» [29, с.74] та підсумовує: «Якщо я міг тобі чимось допомогти – то був би згоден, бо це багатюща тема ... Спасибі, Василю! Читання дало мені багато поживи для думань» [29, с.74].

Саме у праці «Пісні гідропонним способом» Василь Микитович Скрипка виклав актуальні і глибокі думки щодо спроб компартії фальсифікувати народну творчість, часто видаючи низькопробні, нерідко заангажовані авторські шедеври за зразок народної лірики. Для підтвердження своїх теоретичних положень вчений використав значний текстуальний раритетний матеріал радянського фольклору. Крім того, дослідження В. Скрипки з проблем фальсифікації народної творчості, корегування процесу створення народної пісні дозволили вченому вказати на занепад радянської фольклористики як науки.

Цінною з погляду фольклористики є й розвідка «Що ж співає народ (нотатки фольклориста)» (К., 1996). У цій роботі вчений подає два поняття про народ: «Одне, в якому народ представлений з трибун пленумів, з'їздів, на плакатах, в самодіяльності. Рекламований. І друге, де народ той, що пшениченьку сіє та жне, недоїдає, у кирзаках, куфайках у будень і свято... Це той народ, який був за межею цивілізації і культури..., що народ у всі часи був гласний, перебудований, правдивий, перебудований, правдивий і гостро критичний... А як же його гнули! Як же ж його ломили! Як же морили! І народ ніби мовчав. Ні, його замовчали» [23, с.256]. Дослідник вказуючи на причини такого становища, намагається викрити спроби радянської влади корегувати процес створення народної пісні. Визнає, що народна лірика, яка створювала правдивий образ реальної дійсності несправедливо замовчувалася компартією та ідеологами радянської влади:

«Батько в СОЗі, мати в СОЗі,
Діти плачуть голі й босі.
Ні корови, ні свині, –
Тільки Сталін на стіні.
Нема хліба, нема сала,
П'ятилетка все забрала.
Сталін грає на гармошці,
А Крупська – гопака,
Доробилась Україна –
200 грам на їдока...» [23, с.256].

Василь Микитович звертається також до праці І. Франка «Як виникають народні пісні», в якій визначено умови при яких виникає фольклорний твір. А

тому наголошував, що народ створює пісні про те, що найбільше його хвилює у той чи інший час, що найбільше його дотикає. При цьому він порівнює ідеологізовану так звану «народну» лірику з автентичною і робить такі висновки: «Пролягає величезна прірва між дутою, парадною, так званою «самодіяльною» творчістю і реальною, приземленою, ніби й нетворчістю. Яка немічна, беспорядна, кажу про поетичний бік, бо ідейний куди твоє діло, перша, і яка соковита, дотепна друга. Чого варті в ній і другорядні деталі – який згусток щоденного досвіду, знання побуту, практичної психології! Народ не буде довго описувати події. Він невимушено і лагідно, без хвалькуватості зверне вашу увагу на епізод, на дрібницю, за якими турботи життя» [23, с.263].

З огляду на опозицію В. М. Скрипки до радянської системи, його доля, як і доля сотень-тисяч українців, які боролися за свободу в тоталітарному суспільстві, зазнала переслідувань, репресій. Його активна, цілеспрямована відверта незгода з офіційною русифікаторською й диктаторською політикою «викинула» вченого за межі наукових кіл, майже на 20 років викреслила з українського наукового життя. 6 вересня 1972 р. Василь Микитович був звільнений з Інституту ім. М. Рильського офіційно за скороченням штатів. Як згадував Василь Микитович: «Після розгляду мого рукопису про козацькі, чумацькі та рекрутські пісні у 1972 р. протягом 24 годин був відрахований з інституту. Це – наслідок. Собака зарита в іншому. Пішли дні поза академзоною... Не було жалю, чи не моїм колгоспним походженням дещо пояснюється? Батьки страждали все життя, бо заробляли копійчки і грами. А за які шиші я маю право на розкіш? Тужив тяжко за одним, що вже не зможу так запекло йти в люди і схоплювати з губ їх невмируще слово» [24, с.5-6]. Так розпочався період довгих поневірянь за націоналістичні ухили. І лише через 22 роки митарств, постановою Бюро Президії НАН України № 281-Б від 26 грудня 1994 р. було скасовано постанову Бюро Президії НАН України № 294 від 31.07.1972 «Про дальше вдосконалення тематичної спрямованості науково-дослідної роботи, структури та кадрового складу установ Секції суспільних наук АН УРСР», в якій було вказано, що дійсними мотивами звільнення працівників з Інституту були політичні, а не фахові міркування. Цією постановою визнано за необхідне поновити скорочених у 1972 році співробітників та виплатити їм належну за законом компенсацію. Аналізуючи, що звільнення його з роботи було зумовлене політичними міркуваннями, В.Скрипка зауважує: «Ця реабілітація, без малого, через 25 років навіоє печаль, це привід для роздумів філософів. Поновлення? Компенсація, кажуть? Начебто. Як знову увійти в ту ріку, в яку колись було увійшов? Повиростали сини... невістки... онуки... Кому я, старий шкарбун, потрібний? Професор... Який у біса! – дрантивий, як галичани кажуть. Чи я міг стати ним у ті собачі роки? Правда, я працював і дещо мені вдалося. І я витримав» [24, с.6].

Після звільнення з Інституту, був під постійним наглядом органу державного управління у сфері забезпечення державної безпеки СРСР. За ним щомісяця

наглядали сексоти («сексот - секретный сотрудник КГБ»), не дозволяли йому довше встановленого терміну перебувати працевлаштованим. Рік викладав українську мову в Житомирському педінституті, потім працював учителем у київських вечірніх школах, щомісяця доводилося шукати нову роботу, підпрацьовувати, щоб утримувати сім'ю, опікуватися родиною. Василь Микитович зустрічався з українським дисидентом, правозахисником, учителем, одним із засновників Української гельсінської групи, що виступав за захист української мови і проти зросійщення Донбасу Олексом Тихим, який 1976 р. передав йому на зберігання машинопис свого «Словника невідповідних нормам української літературної мови слів (чужі слова, спотворені слова, кальки і т. п.)», що був виданий під назвою «Словник мовних покручів» лише в 2009 році. Олекса Тихий загинув 6 травня 1984 року у тюремній лікарні м. Перм (Російська Федерація).

Після багаторічних поневірянь на тимчасових роботах В.М. Скрипка змушений був покинути Київ і виїхати 1986 р. до Кривого Рогу, де влаштувався на роботу в Криворізькому педагогічному інституті викладачем, доцентом на кафедру української літератури. І навіть після пропозицій колег з Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН України повернутися на колишню роботу, він залишився вірним осередку науковців при Криворізькому педінституті. Завдяки наполегливій праці йому вдалося не лише витримати, вистояти, а й написати, опублікувати ряд ґрунтовних праць з історії збирання і вивчення українського фольклору ХХ ст., а з окремих питань нашої духовності виступити на багатьох республіканських конференціях. Так, на європейському симпозіумі «Фольклор і сучасний світ» у Києві (травень 1990 р.) вчений залучив до аналізу сумну та найдивовижну і веселу сторінку нашого фольклору – пісні про Соловки та розбещене начальство. Особливість доповіді полягала в тому, що Василь Микитович продемонстрував науковому світові народний танець «Соловки», який довелося йому побачити і записати в серпні 1969 року від хрещеної матері Демченко Ганни Артемівни, родом з Апостолівського р-ну Дніпропетровської обл. Виступ був настільки вдалим, як пізніше згадував В. Скрипка, що першим, хто підійшов і потиснув руку, була Лідія Францівна Дунаєвська – український казкознавець, яка згодом перша очолила новостворену кафедру фольклористики у Київському університеті ім. Тараса Шевченка. Таке визнання було дуже потрібне вченому, оскільки він прагнув одностороннім, які б підтримали і оцінили його напруження. Отримавши велике задоволення від виступу, В.Скрипка у місцевій пресі публікує невеличку замітку «Народний танець «Соловки» (Заграва. - 1990. - № 11), в якій подає словесний супровід до танцю з повною паспортизацією його виконавця та власний коментар. Захоплює манера спілкування з носієм фольклору, яку в свій час використовували П. Куліш, Я. Новицький, Д. Яворницький: «...Питаєш про Соловки. Є танець такий – Соловки. Його танцюють наподобіє гопака, тільки без присядки. А підскакують і ударяють нога об ногу, кісточка об кісточку. Вона показує... Думаю собі, як ото

сніг оббивають з ніг, чи гріють їх на морозі. Після, під час мого демонстрування, обізнаний танцюрист докинув: «Це називається, в смислі «па», - русская подсечка» [30, с.11]. Важливо те, що вченому вдалося записати і пісню, яку виконували під час танцю: «Танцюють Соловки, згадувала хрещена, переважно хлопці і приспівують:

Соловки да Соловки
Дальняя дорога,
Як згадаю – серце в'яне
У грудях тривога.
Соловки да Соловки
Я вас не боюся:
Три голочки відсиджу
І назад вернуся.
Соловки да Соловки,
Как у вас нащот муки?
Як у вас, так і здесь,
Як украдеш, так і єсть.

Танцювали цей танець в одиночку». Василь Микитович класифікував цей фольклорний твір як приспівку і зазначив: «Приспівки, як бачимо, не відзначалися вибагливістю і здатні зачіпати усі теми навколишнього життя. Вони актуальні як жанр, спосіб відтворення - надзвичайно продуктивні. Тим вони зрідні коломийкам. Можуть виникати цілі в'язанки» [30, с.4].

Слід відзначити своєрідність стилю замітки. Василь Микитович охарактеризував фольклорне явище, навів власні роздуми про долю народу, його творчість, що дуже часто зводилася до визначення «сміх крізь сльози»: «<.. .> Доки ми сміємось - // будемо жити. Може у цьому і розгадка появи того унікального, дивовижного танцю. Воістину, українці - нація невмируща» [30, с.4]. До таких філософських узагальнень Василя Микитовича спонукала балада І. Драча, яка присвячена О. Гончару. Роздуми вченого над долею рідного народу, його творчістю захоплювали правдивістю, науковими аргументованими фактами, вільним своєрідним стилем викладу, відмінним від академічного.

В. Скрипки був одним із перших, хто в м. Кривий Ріг у 80 роках ХХст. не лише збирав і досліджував народні твори про голодомор, головним чином 1932 - 1933 рр., а й сприяв організації та проведенню фольклористичної практики студентів Криворізького державного педагогічного університету у Придніпровському регіоні. Його метою була публікація п'ятнадцяти аркушів спогадів про голодомор. Це були свідчення очевидців про голодомори 1932 – 1933 рр., 1946 – 1947рр., які йому особисто також довелося пережити. Він пише у своїй автобіографії: «Пам'ятаю, як наді мною хилитається небо і земля: мене, першенького в батьків, пухлого несуть на руках сім кілометрів до села Василівка мої молоді дядько Василь і тітка Віра. Манюньою чашечкою, схожою на лампаду, бабця Саня відходила мене козячим молоком...Збереглося фото з 47-го року, уже

ж ніби парубійко: лице - шкіра і кості, як ото показують по ТВ виснажених із Індії чи Сомалі. Врятували нас ховрашки, яких я в канікули, після 3-ї чверті, «вилив» до сотні» [31, с.5]. До збирання заборонених владою фольклорних творів вчений залучає студентів, які прагнули пізнати історичну правду про велику трагедію українського народу. Тому закономірним є ряд його розвідок присвячені саме цій болючій темі: «Голодомор у селі Межовому. Із експедицій студентів Криворізького педінституту» (Кур'єр Кривбасу, 1994), «Виморення голодом (Вступна стаття і публікація спогадів про 1932 – 1933рр.» (Березіль, 1994). В останній В. Скрипка подає своє бачення і розуміння цієї проблеми. Він, певно, один із перших на теренах України визначає причини цього явища, його руйнівну силу цих подій, які пізніше уряди багатьох країн світу признають геноцидом української нації: «Політична система соціалізму, колективізація, сталінський терор спричинилися до страшної трагедії на Україні, яку не пережив жоден народ світу за всю цивілізацію» [31, с.18].

Відомо, що в роки революції не тільки прості люди передчували загрозу життю і миру, але й інтелігенція. За визначенням В.М.Скрипки саме Володимир Винниченко констатував, що більшовизм на очах перетворюється на фашизм. Подальше відображення цих подій знаходимо у спогадах та художніх творах діячів української культури, які здебільшого мусили були емігрувати за кордон, щоб вижити: першим на ці страшні події, за словами Василя Микитовича, відгукнувся кобзар Єгор Мовчан, пізніше з'являється цілий ряд літературних творів (поема Юрія Клена «Прокляті роки», романи Уласа Самчука «Марія» та Василя Барки «Жовтий князь» та ін.). Василь Микитович стверджує, що найбільше враження для людей становили спогади про виконавців розпоряджень партійного керівництва щодо конфіскації продовольства у селян. Певно тому, що це були односельці, люди, яких знали на селі, зачасту навіть сусіди. Аналізуючи розповіді очевидців, вчений дає таку характеристику цим людям у вступній статті до публікацій спогадів про голодомор 1932 - 1933 рр.: «Буксирні бригади, так звані активісти, посіпаки, що виступали під найменням червоної мітли, ті, які викачували хліб, -наймізерніші, найбридкіші, найледачіші, найбільш зневажані людці села. <...> Та як почали від крайньої хати, яка вдовина, та до кінця - вимели все, навіть з горщечків крупа де яка була - забирали. <.. .> Буксири поводили себе часто звиродніло, просто знущалися з нещасних, витягували з печі якесь вариво і розбивали горщик серед хати, або в чавунець з борщем малу нужду справляли» [3, с.18]. На думку В. Скрипки знання правди про ці страшні роки повинні змінити свідомість сьогоденної людини, вона повинна усвідомити усі злочини, які були скоєні у той час. Як визначає дослідник, «оповідь з тих літ – це юдоль сліз і скорботи. Сучасна людина, коли до них доторкнеться, вона вже не може лишитися як перше, вона знетямлюється і дивиться на життя по-іншому» [31, с.20]. Таким чином, збирання та дослідження вченим народних творів про голодомор є важливим поступом у розвитку української науки фольклористики, а також великим кроком до розуміння даного історичного факту та визначення

об'єктивної оцінки. Його публікації спогадів вирізнялися залученням рідкісного маловідомого матеріалу, точною передачею розповіді очевидців, а також авторськими коментарями, які були вільні від академічних норм, сповнені емоцій, філософських роздумів, і яскравої особистої оцінки, що базувалася на узагальненнях народного бачення, заборонених творах політичних діячів культури та літератури у часи Радянської України.

Василь Микитович був всебічною обізнаною людиною, а тому коло його зацікавлень не обмежувалося лише вивченням фольклору. Широта поглядів і енциклопедичні знання вченого спричинилися до вивчення як відомих, так і заборонених, забутих за радянських часів українських письменників і поетів ХХ ст. Така ситуація склалася від того, як у 20-ті рр. ХХ ст. почала з новою силою розвиватися наша література, орієнтуючись на Європу для злиття з загальноєвропейським культурним і мистецьким простором. Характерною особливістю літературного процесу тих років було виникнення і розпад багатьох літературних організацій («Плуг», «Гарт», «Нова генерація», «ВАПЛІТЕ»), з яким тісно пов'язані різноманітні літературні течії (революційний романтизм, неокласицизм, необароко, авангардизм, в межах якого вирізнялися відгалуження - футуризм та конструктивізм). Велику увагу привертала літературна дискусія 1925 р., одним із найбільш дискусійних моментів якої були гасла Миколи Хвильового, які головним чином орієнтували літературних діячів на Європу як осередок досвіду багатьох віків, і, відповідно, триматися якнайдалі від провінційності Москви, хуторянської літератури. Микола Хвильовий виступав за самобутність української національної культури, відмінної від російської. «Проти московські» заклики письменника не мали жодного політичного підтексту, однак офіційна Москва спромоглася винести обвинувачення йому як націоналісту і навіть фашисту. Про такі факти з життя Миколи Хвильового писав Василь Микитович у статті «Читаймо Хвильового» (Кур'єр Кривбасу. - 1995. - №26). Спонукою до написання невеликої публікації, як визначав В.М. Скрипка, була почута по республіканському радіо репліка одного кримчанина про таке: «<...> Скільки б йому «бандеровці» не підсовували Хвильового, він його читати не буде» [32, 29]. Вченого обурило ця фраза, яка одночасно змусила Василя Микитовича навести такий факт: «Коли ж візьмемо анкетування харківських письменників в 1925 році, то на запитання «Хто ваш улюблений письменник?» - 28 літераторів із 30 відповіли: Микола Хвильовий. Та навіть дискусанти, як В. Коряк, А. Хвиля, визнали його великий талант» [32, с.29]. Та деякі діячі, на думку Василя Микитовича, бачили «зовсім інші аспекти творчості письменника, зокрема відсутність таланту, а через те Микола Хвильовий постійно піддавав удару партію, соціалістичну Україну, показував загибель ідеалів революції, а отже її згорання і безрезультатність загалом» [32, с.29]. Усе це тою чи іншою мірою змусило письменника покінчити своє життя самогубством. Крім того, Василь Микитович зазначає: «До нищення Хвильового приклав свою руку особисто Сталін» [32, с.29].

Після довгого гоніння та забуття ім'я Миколи Хвильового стало відроджуватися і займати чільне місце в історії української літератури. Цей факт дуже тішив Василя Микитовича, однак вчений зазначає, що на цьому шляху зроблено ще недостатньо. Головна мета, яку поставив собі В. Скрипка у своїй статті, була сформульована науковцем так: «<...> Викласти кілька концептуальних думок щодо прози М. Хвильового» [32, с.30]. Вченому це вдалося, певно, як нікому, оскільки текст його наукової статті був пересипаний просторічними, а іноді навіть жаргонними словами (вивітрюватися з голови, дурисвітська репліка, хохол, покивати пальчиком, дитський сад, кажись, зараза, репнути, шизік, здвинутий, психушка, бридня, згіджений та ін.). Це дозволило, з одного боку, Василю Микитовичу звернути увагу масового читача на революційні проблеми, а з іншого - виявити власне ставлення не так до творчості письменника, як до тих подій, які зображувалися у творі. Порівняно з іншими студіями, присвяченими творчості письменника, які насажені літературозначими термінами і мали суто теоретичне спрямування та орієнтацію на наукові кола, публікація Василя Микитовича мала звернути увагу масового читача на творчість письменника Розстріляного відродження Миколи Хвильового, а також подати деякі пояснення і настанови своїм колегам-вчителям, наприклад: «Своїм колегам вчителям хочеться порекомендувати тематично пояснювати разом оповідання «Мати», «Я (Романтика)» <...> Радив би аналізувати в одному ключі й оповідання «Сентиментальна історія» та «Ревізор» <...>» [32, с. 30]. Беручи до уваги велику кількість художніх творів письменника, напр. «Іван Іванович», «Санаторійна зона», «Мати», «Я (Романтика)», «Сентиментальна історія», «Ревізор», «Лілюлі», вчений окреслив найхарактерніші особливості творчої манери М. Хвильового, зокрема вказав, що «Повість «Іван Іванович» живописує і побут, і характери сім'ї комуністів з партійними кличками, очевидно ще з підпілля - чоловік Жан, а жінка Галакта. Вони - хазяї життя, прибрали житло, меблі, увесь інтер'єр репресованих багатіїв, але з такими надмірностями, шиком і снобізмом, що попередникам і не снилося. Їм замало 4-кімнатної квартири, і наймичка Явдоха, яка зве господаря «барином», має тулитися на кухні. Ситуаційні сцени нещадно викривальні, гротескні, сатиричні» [32, с.30].

Вчений визнав індивідуально-авторський стиль Миколи Хвильового і високо оцінив його творчість. На думку науковця, письменник захоплював читача манерою оповіді, яка змушувала слідувати за автором, приймати його позиції, перечитувати його твори знову і знову, не дивлячись на досить жорстокі та песимістичні картини революційної дійсності: «Хвильовий видається жорстоким, аж занадто, ніякого промінчика не полишає героям. А читача завойовує цілком, пристаєш до його позиції, поділяєш його естетичні погляди. Про саму манеру оповіді Хвильового можна написати цілу розвідку - неспокійний, асоціативний, експресивний, він чітко тримає читача, не відпускає ні на мить, не дає розслабитись, змушує напружено думати» [32, с.30]. Вчений

дуже влучно і глибоко розкрив особливості творчої манери письменника, передав основний зміст його творів, викликаючи таким чином цікавість пересічного громадянина.

Визначною постаттю української літератури доби Розстріляного відродження був Максим Тадейович Рильський - неокласик, особистість, яка змушена була римувати на догоду компартійним керівникам та вождю народів Сталіну. Характеризуючи погромницькі репресії радянської влади по відношенню до української інтелігенції, Василь Микитович писав: «<...> Та живі мали позаздрити мертвим, бо їм чи не найважче було, недовмерлим, недостріляним, на румовищах. Серед них і Рильському» [32, с. 30].

На початку свого творчого шляху поет дивувався читацький загаль своїми віршами, які зробили М. Рильського найвиразнішою постаттю в організації неокласиків, які прагнули вивести українську літературу на новий рівень, звертаючись до високих зразків світової літератури. У результаті сталінських репресій групу неокласиків було розформовано і їхня доля здебільшого трагічна: М.Зеров, М.Драй-Хмара та П. Филипович були репресовані, загинули, будучи на заслани до Сибіру; О. Бургардт змушений був емігрувати до Німеччини, та найтяжче було М. Рильському, оскільки залишаючись живим фізично, переживав духовну смерть, плазуючи перед комуністичними ідеологами і керівниками.

В.М. Скрипка добре знав академіка, оскільки завдяки сприянню М. Рильського як директора Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН України, він вступив до аспірантури цієї державної наукової установи. У своїй статті-мініатюрі «Зимовий диптих поета», присвяченій 100-річчю з дня народження Максима Рильського, Василь Микитович розкрив трагічну долю цієї особистості, яку знали як мудру, справедливу, гуманну людину, людину трагічної долі, що стала певною мірою жертвою тоталітарного режиму. Трагізм долі поета В. Скрипка зумів передати, головним чином, завдяки спогадам про неординарну людину свого часу, які в першу чергу були навіяні віршем Максима Тадейовича «Вуж». Про цей твір поета вчений писав так: «У вірші «Вуж», що є медитацією, поет доходить до важливого, заповітного кредо: «Все, що плазує без вагання бий!» [33, с.34]. Василь Микитович стверджує, що традиційне уявлення людей про нешкідливість плазуна Максим Тадейович підкреслює словом симпатяга. У зв'язку з цим В. Скрипка згадує такий факт: «Якось Максим Тадейович застеріг гостя від одного з собак (а він їм усім дав клички заввіділами інституту, яким керував!): «Ви не дуже довіряйтеся цьому симпатязі: варто зазігатись - і він вчепиться в литку» [33, с. 34]. Вчений не дарма вставне речення посилив знаком оклику: він мав на меті пояснити ставлення М. Рильського до своїх колег, підлеглих. Крім того, учень поета прагнув привернути увагу до того, що Максим Тадейович постійно жив у страху, йдучи по гострому лезу тоталітарного режиму з донощицтвом, наклепством, зрадництвом. М. Рильський зазнав душевних мук, будучи безсилим зупинити злочинні, антинародні дії представників тоталітаризму. Нездатність допомогти у кожному конкретному випадку

відбивалася на зовнішності поета, про що Василь Микитович писав так: «Вид Максима Тадейовича у такі моменти ніби говорив: «Ой, судома, братця, судома...» [33, с.34].

Представлена вченим стаття-мініатюра про М. Рильського вирізнялася емоційністю, індивідуалізацією, вираженням особистим ставленням до представників Розстріляного відродження, закономірним явищем оцінки розвитку української літератури 20 - 30-х рр. ХХ ст., що відповідало засадам літературної критики. Отже, Василь Микитович у своїй статті «Зимовий диптих поета» розкрив життєву долю представника української літератури та культури Максима Тадейовича Рильського, яка була сповнена трагічних і суперечливих моментів, постійного переживання за власне життя, прагненням виголосити свій зболений крик. Вчений у своїй публікації робить висновок, що поет зміг викричатися під кінець свого життя своїми віршами: «Розглядувані вірші знімають важкий тягар: поет крикнув -і справжнього його почули» [33, с.34].

Серед письменників, які перебували у полі зору В. Скрипки був Іван Багряний. На сторінках двотижневого часопису «Кур'єр Кривбасу» за 1996 (№ 55—56) у статті «Д'горі й аванті (вперед) Івана Багряного» вчений, знайомить читачів з тяжкою долею письменника, обумовленою переслідуваннями тоталітарної системи навіть за кордоном, у еміграції. В. М.Скрипка особливо наголошує, що І.Багряний - «письменник, політик, борець за волю» [31, с.33 - 34]. Принагідно, автор зазначає, що І. Багряний у Кривому Розі мав побратима Михайла Пронченка, родом з Апостолівщини, що був поетом і журналістом, автором збірки поезій «Кобза». Як члена бандерівського ОУН його розстріляло гестапо у Кривому Розі 2 лютого 1942 року. Доля поета і воїна була співзвучна долям Олени Теліги, Олега Ольжича та ін. «Такі обставини комуністична пропаганда замовчувала і трактувала націоналістів як зрадників народу, злочинно переслідувала навіть їх дітей, як травила й малолітнього сина в 4 класі нашого земляка. Акт маніакально звироднілий, суголосний з фашизмом» [31, с.33] - писав у своїй статті Василь Микитович. Саме через це, на думку вченого, Іван Багряний не робив різниці між радянською системою і німецьким нацизмом. Ці ж причини певною мірою спричинилися до написання письменником трактату-брошури «Чому я не хочу повертатися в СРСР?».

В.М. Скрипка завдячував матеріалам про Івана Багряного криворіжцю Михайлу Титовичу Смику, який після війни емігрував до Америки. Згідно з наданими відомостями вчений стверджував, що письменник був міцної натури, сповнений оптимізму. Після війни Іван Багряний, будучи вже у еміграції, підтримував тісні зв'язки та стосунки партнерства з Бандерою. Про це Василь Микитович писав таке: «Йшлося про вироблення організаційної і політичної тривкої платформи між «західниками» і «східниками». Посередниками між лідерами були Ю. Лавріненко (Дивнич) і В. Гришко. Розумний почин, але з того нічого не вийшло» [31, с.33]. Почасти через це на письменника були постійні гоніння з боку радянської влади. Василь Микитович з цього приводу зазначав

таке: «І по війні письменник мужньо виступав проти наклепів, інсинуацій, давав рішучу відсіч провокаторам, за якими вгадував руку Москви <...>» [31, с.34]. В.М. Скрипка вказував, що стан здоров'я, а разом трагізм долі письменника посилювався, коли Багряний дізнався про те, що тоталітарна система спрямувала старшого сина проти нього. І як наслідок передчасна смерть письменника на 58 році життя. Він не побачив надрукованим свого найкращого твору «Людина біжить над прірвою», який за визначенням Василя Микитовича «унікальне явище у світовій літературі і в усьому доробку митця. Якесь жахлива магія безвиході. Людина діє на грані вичерпності, аж ірреально, бо й увесь світ утоплено в тумані, а інакше й не можна ні жити, ні вижити. Чомусь асоціативно на згадку приходить вірш Багряного:

Ні шовкових рос. Ні пісень нема.
Лиш одні сніги та липкий туман.
Впав на груди піль, на печаль гаїв...
Щоб оцей туман та сніги поїв (1927).

А, може, це йде у митця від народної пісні з її великою тугою за справедливістю — «туман поле покриває». Аж думаю, чи літають птахи в тумані? Десь-то ніби бачилося, як ворони виринали одна по одній. Що таке туман — це може знати тільки степовик» [31, с.34]. Будучи ґрунтовно обізнаним із творчістю Івана Багряного, дослідник подав влучну характеристику творчому доробку письменника: «У драматургії Багряного - і буфонада, і гротеск, і висока драматична напруга, трагізм, комічні колізії, нищівна сатира, викриття. Доба і людина в ній на грані виживання» [31, 34], визнає, що трагічна творчість Івана Багряного не змушує людей зневіритися, не ослаблює її сили, а надає надію людині, кличе до бою. Отже, дослідник підкреслює духовну велич і моральну силу цього визначного письменника і громадського діяча, дає високу оцінку його творчості. Манера статті відрізнялася від норм написання академічної літературознавчої розвідки, що дала змогу зрозуміло для широкого загалу донести трагедію Івана Багряного за часів тоталітарного режиму. Крім того, дивує обізнаність вченого з раритетними історичними та краєзнавчими фактами життя митця.

Василь Микитович захопився творчістю Василя Барки, особливо темою голодомору, яку безпосередньо опрацьовував письменник. У серпні 1997 року В.М.Скрипка надрукував у «Кур'єрі Кривбасу» (№83-84) статтю - повідомлення про «Ескапізм Василя Барки», у якій звертає увагу читачів на листування Василя Барки з племінниками. Зокрема вчений подає два листи письменника до своїх рідних. Перший лист був написаний російською мовою, оскільки, за словами Василя Микитовича, певно отримавши телеграму від племінника Олександра з Дніпродзержинська, відправлену через Київ професором Д.Степовиком, яка була написана російською, Василь Барка дійшов висновку, що українська мова більше не функціонує у місті, яке назване на честь головного чекіста. Але надалі письменник пропонує рідним спілкуватися рідною мовою. У листі до того ж було зазначено ряд питань, відповідь на які мала б зняти сумнів Барки з приводу

кровних зв'язків з адресатом. З усього видно, що письменник остерігався помсти з боку енкеведистів, направлених радянським урядом. З цього приводу Василь Микитович дав такий коментар: «Та багато перебачив Василь Барка, і піддавати сумніву його точку зору ми не маємо жодних підстав. У романі «Спокутник і ключ землі» він гостро показав, як полюють за богомільним, людяним музикантом: у нижній кімнаті помешкання роблять вибух бензину, лаштують інші небезпечні заходи, винаймають корумпованих поліцейських» [34, с.66]. З другого листа, який наводить В.Скрипка, довідуємося про те, як Василь Барка ледве вижив під час страшного голоду на Кубані, коли в 1933 - 1934 рр. вимерла третина селян. На основі цих подій Барка написав роман «Жовтий князь», у якому з великим болем у серці зобразив жахливі картини голоду. Письменник також інформував своїх рідних про те, твір цей перекладений французькою мовою і відзначений найвищими оцінками у французькій пресі, а в Україні на основі цієї книги створено фільм «Год 1933».

З листа ми також дізнаємося, що Василь Барка дуже хворіє: «Я дуже старий, докінчую 84-й рік; серцева недуга; склероз; очна хвороба <...>» [34, с.68]. Через це письменник не мав змоги відвідати своїх рідних в Україні, але разом з тим відчувається велика любов і турбота про племінників: прохання вислати фотознімки рідних, бажання відправити посилку з необхідними речами, намір розділити гонорар за роман «Душі едемітів» між чотирма племінниками і племінницями. Отже, публікація, за визначенням самого Василя Микитовича, за жанром є повідомленням з науковим ухилом, у якому містяться, головним чином, листи письменника Василя Барки про його долю та творчість. Крім того, вчений не оминав давати власні зауваження та відступи, які допомагали глибше зрозуміти трагізм долі письменника.

У своїх літературознавчих публікаціях Василь Микитович звертає увагу на особистість письменника, що передана то через призму його творів, то через показ його трагічної долі. Статті вченого про Миколу Хвильового, Максима Рильського, Олександра Григоренка, Івана Багряного та Василя Барку, Олексу Тихого та Василя Симоненка - емоційні, короткі, здебільшого сповнені болю за долю кожного українського письменника післяжовтневого перевороту. За жанром - це статті-повідомлення, статті-мініатюри. Стиль його розвідок відрізнявся від усталеного академічного стилю написання наукових статей, оскільки вчений орієнтувався на пересічного читача, людину, яка не мала змоги вільно оперувати літературознавчими поняттями, але для якої, на його думку, знайомство з постатями літературного процесу ХХ ст. мало велике значення, яке в першу чергу повинно змінити логіку думок особистості, розкрити широту літературних пошуків самих письменників і поетів, змінити ставлення читача до заборонених, викреслених, забутих постатей українського літературного процесу ХХ ст.

Великою заслугою В.М. Скрипки є те, що він 31 січня і 1 лютого 1990 р. записав на магнітофонну плівку свідчення в'язня сталінських і брежнєвських таборів, великого борця за свободу України Оксани Яківни Мешко, до якої

радянська влада вперше 7 січня 1981 року застосувала статтю 62 КК УРСР «Антирадянська агітація і пропаганда» та позбавила волі на 6 місяців у виправно-трудовій колонії суворого режиму з засланням на строк до 5 років, запроторивши 76 літню жінку до берегів Охотського моря відбувати покарання. Вчений добре її знав і глибоко шанував за стійкість, мужність, мудрість та духовність: «Чверть століття, як ми з вами, Оксано Яківно, знайомі, із шістдесятих років, коли я працював в Інституті фольклору в Києві. Тоді ми зустрічалися частіше, а в сімдесятих була велика перерва: мене звільнили з роботи і спровадили до Кривого Рога, потім Вас ув'язнили. Але знайте, що в моїх помислах, у моєму серці Ви завжди стояли високо» [35, с. 3]. Спілкування з цією самотньою 75 літньою жінкою, що відчайдушно боролася проти імперії зла, суттєво позначилося на принципах, які проповідував вчений, а тому був щирий, коли уточнював: «Я трохи знаю народ. Мене люблять молоді, бо вмію з ними розмовляти. Я люблю старих людей, бо знаю, що треба припадати до їхніх слідів, щоб оживити свій дух» [35, с.3].

Проживаючи у Кривому Розі, В. Скрипка, крім педагогічної й наукової діяльності, брав активну участь у громадській та політичній роботі міста, направлений на утвердження Суверенної держави. З 1994–1997рр. очолював Криворізьке міське об'єднання «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка, виступав на захист української мови, літератури. Так, у 1994 році В.Скрипка брав участь у з'їзді Християнсько-демократичної партії, що відбувся на Закарпатті. Коли приймали статут, він запропонував дописати в ньому пункт про українську мову, яка повинна звучати і в установах, і скрізь по Україні. Друге, на його думку, питання, яке потребувало вирішення, - це екологія. Спираючись на свідчення лікарів Кривого Рогу, В. Скрипка сказав, що тут почалася велика трагедія: немає нормальної народжуваності. У Кривому Розі багато дітей з'являється на світ хворими через велике забруднення повітря, продуктів харчування, води.

Відзначимо, що Василь Микитович у 1994 році балотувався в народні депутати Верховної Ради України. У своїй передвиборній програмі кандидата у народні депутати України від Апостолівського виборчого округу № 98 він писав: «Економічний, політичний і особливо духовний занепад призвів нашу країну до краю прірви. Кризовий стан триває. Реформи не йдуть. Консументи (споживачі) беруть верх над продуцентами (виробниками)... У такій багатій державі, з таким працьовитим народом бачимо поспіль зубожіння і відчай... Закони не діють», а тому обіцяв виступати за розробку ефективних заходів у боротьбі з екологічною бідною апостолівсько-криворізького регіону, а також за створення законів на захист материнства, дитинства, зміцнення сім'ї, за будівництво правової держави, за піднесення авторитету шкільного вчителя, чия професія має бути найпрестижнішою у суспільстві. В.Скрипка звертався до земляків: «Дорогі земляки. Наш добробут, наша доля, майбутнє наших дітей залежить від нас самих. Думаймо, діймо». Він і надалі виступав за демократизацію суспільства, за дотримання прав і свобод людини в Україні, за економічно незалежну державу.

Про що й свідчать основні положення його передвиборчої програми: «Закон є закон для всіх», «Потрібний постійний контроль народу, виборців за тим, чи виконують депутати свої обов'язки», «За науково обґрунтовану розробку виходу з кризового стану», «За створення законів на захист особи, виробника продуктивних економічних структур», «За економічно незалежну людину, яка може бути вільною людиною (за утвердження різноманітних форм власності)», які не втратили свого значення і сьогодні. Зазначимо, що вибори до Верховної Ради Василь Микитович програв кандидату із комуністичної партії, який з часом очолив один із районів міста Кривий Ріг.

Свої фольклористичні, літературознавчі, педагогічні та громадські погляди Василь Микитович апробовував під час читання лекцій з українського фольклору та сучасної української літератури на філологічному факультеті Криворізького педінституту. Він прагнув виховувати своїх студентів у дусі свободи і нетерпеливості до всякої тиранії, не раз підкреслював, що основне їхнє завдання після одержання вищої освіти працювати, щоб підготувати чесних людей, які б допомогли перетворити Україну на добре освічену і впорядковану державу. Як викладач Василь Микитович мав великий вплив на студентів своїм щирим, людським ставленням і водночас своїми енциклопедичними знаннями, а також своєю сильною аргументацією і своїм мудрим словом.

Таким чином, В.М. Скрипка належить до перших дисидентів покоління шістдесятників, що упродовж 60-80 років ХХ ст. в УРСР діяли у духовно-науковій площині національно-визвольного руху, що став опозицією до тоталітарної системи Радянського Союзу.

Фольклористичні, літературознавчі твори вченого-дисидента акумулюють у собі могутній національно-культурний і духовно-моральний заряд, здатний впливати на формування свідомості, виховувати в людині найкращі почуття, що і визначає їх опозиційне місце в історії української літератури і фольклористики II половини ХХ ст., що суперечило догмам радянського тоталітаризму.

Як вчений – фольклорист В.М.Скрипка усвідомлював нищівну роль партійних деректив, їх втручання у процес творення фольклорних текстів, а разом з тим і у фольклористичну науку, вчений вдається до вивчення проблеми «шліфування» у радянській народній творчості, один із перших звернув увагу на важливість вивчення автентичного фольклору в умовах тоталітарної системи УРСР. Саме у висвітленні цього процесу висловив думки, що випередили його час: український народ, його творчість, замовчали внаслідок більш як сімдесятирічної війни – радянської окупації українських земель, що позначилася і набула більш трагічних наслідків для українців, яких вбивали, морили голодом, піддавали катуванням та приниженням, коли інші пристосовувалися, та під впливом ідеалів, насаджуваних радянською системою, своєрідним зомбування, позбулися національного світогляду, стали манкуртами.

Широта поглядів і енциклопедичні знання вченого європейського рівня спричинилися до вивчення як відомих, так і заборонених, забутих українських

письменників ХХ ст. Його статті про Миколу Хвильового, Максима Рильського, Івана Багряного та Василя Барку мали практичне спрямування: безпосереднє ознайомлення на широкий загаль читачів, фахова допомога вчителям словесникам для просвітлення та популяризації в українському суспільстві історичної правди про радянську систему, її людиноненависницький характер та формування національних цінностей серед українців.

Наукові настанови вченого-дисидента В.М. Скрипки не лише не втратили свого значення, а й заслуговують пильнішої уваги дослідників, Логічним і науково аргументованим кроком має бути видання фольклористичних та літературознавчих праць В. Скрипки як друкованих, так і тих, що зберігаються в архівах у рукописному вигляді.

Громадсько-культурна, політична, педагогічна діяльність вченого була направлена на утвердження ДЕМОКРАТІЇ В НЕЗАЛЕЖНІЙ ТА ВІЛЬНІЙ УКРАЇНІ.

Список використаних джерел

1. Вулиця Василя Скрипки у Покровському районі м. Кривий Ріг (колишня вул. Галана). Перейменовано розпорядженням голови ОДА від 19 травня 2016 року № Р-223/0/3-16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://wikimapia.org/street/16433747/uk/вул-Василя_Скрипки
2. Німецька і Австро-Угорська окупація України 1918. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&>
3. Українці в Чехословаччині. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії (1918–1938) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%>
4. Польсько-українська війна (1918—1919) Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B>
5. Анексія Буковини Румунським королівством Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
6. Угорська окупація Карпатської України. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%B>
7. Німецька окупація СРСР. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%>
8. Радянська окупація України. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B>

9. Світова війна. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%>
10. Категорія: Голодомори в Україні Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B>
11. Союз Радянських Соціалістичних Республік Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
12. Колективізація в УСРР. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B>
13. Індустріалізація СРСР. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%B>
14. Великий терор. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B>
15. Депортації в історії України. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9>
16. Чорнобильська катастрофа. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B>
17. Антирелігійний терор. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-42913>
18. Русифікація України. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%B8%D1>
19. Шлях крізь тисячоліття історії: скільки разів Україна намагалась стати незалежною. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://dyvys.info/2023/08/24/yak-ukrayina-stavala-nezalezhnoyu-derzhavoyu/>
20. Наговська Л. Правдиві вислови Ліни Костенко про Україну та українців, в яких любов і біль нації Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://lux.fm/pravdivi-vislovi-lini-kostenko-pro-ukrayinu-ta-ukrayinciv-v-yakih-lyubov-i-bil-nac>
21. Тоталітаризм Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC>
22. XX з'їзд КПРС Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/XX_%D0%B7%27%D1%97%D0%B7%D0%B4_%D0%9A%D0%9F%D0%A0%D0%A1

23. Скрипка В. «Що ж співає народ (нотатки фольклориста)» // Людина. Культура. Духовність. – Збірник наукових праць. – Випуск II. – К., 1996.
24. Скрипка В. Мій курикулюм... // Кур'єр Кривбасу. – 1995. - № 33.
25. Шумада Н. Із фольклористичних праць Василя Скрипки // Народна творчість та етнографія. – 1993. – № 2-3.
26. Лановик М, Лановик З. Українська народна словесність. – Л.: Літопис, 2001. – 614с.
27. Скрипка В. Про так зване шліфування у фольклорі // Збірник наукових праць. – Т. 1. – К. – Кривий Ріг. – 1996.
28. Українська народна поетична творчість. – К.: Радянська школа, 1965.-360 с.
29. Скрипка В. З пісні слова не викинеш? // Слово і час. – 1990. - № 10.
30. Скрипка В. Народний танець «Соловки» // Заграва. – 1990. - № 11.
31. Скрипка В.М. Д'югері й аванті (вперед) Івана Багряного // Кур'єр Кривбасу. – 1996. - № 55-56.
32. Скрипка В. М. Читаймо Хвильового // Кур'єр Кривбасу. – 1995. - № 26.
33. Скрипка В.М. Зимовий диптих поета // Кур'єр Кривбасу. – 1995. - № 26.
34. Скрипка В. Есканізм Василя Барки // Кур'єр Кривбасу. – 1997. - № 83-84.
35. Мешко О. Свідчу / Записав В.Скрипка. – К.: Українська республіканська партія, 1996. – 57 с.

ЛІДЕРСТВО ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ: ШЛЯХ ДО ООНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Грищук Юлія Володимирівна

Доктор філософії (011 – Освітні, педагогічні науки)
Національний університет оборони України, Україна

Сучасні реалії широкомасштабного вторгнення в Україну з боку російської федерації дали поштовх для переосмислення пріоритетів у військовій освіті нашої держави. Адже вищі військові навчальні заклади України зіштовхнулися з нагальною потребою підготовки військовослужбовців, спроможних виконувати свої професійні обов'язки у надскладних умовах невизначеності, у співпраці з іноземними партнерами, зберігаючи при цьому свою ефективність у ситуаціях, що швидко змінюються. З огляду на вищезазначене актуальним питанням є переосмислення ролі викладача іноземних мов (далі – ВВНЗ), який покликаний не лише формувати та розвивати іншомовну комунікативну компетентність військовослужбовців, а й бути лідером змін. У цьому контексті ключовими характеристиками викладача іноземних мов ВВНЗ виступають: креативність, інноваційність, здатність надихати і мотивувати. В умовах швидких

трансформацій змісту й методів навчання, сучасний викладач іноземних мов ВВНЗ покликаний стати рушійною силою змін, новаторських практик, сучасних інноваційних методик та підходів до вивчення іноземних мов військовослужбовцями.

І. Жуковича наголошує, що різноманіття методів навчання не лише підвищує ефективність освітнього процесу, але й активізує самого викладача, спонукаючи його до постійного професійного самовдосконалення та творчого пошуку. Автор підкреслює, що ключовими характеристиками сучасного педагога мають бути інноваційність і креативність, адже викладач, який виступає лідером змін, невпинно шукає нові шляхи вдосконалення навчання, експериментує з методами, технологіями та формами організації освітньої діяльності [1, с. 104].

Дослідження Л. Романишина, І. Блощинський, Н. Казакова "Сучасні методи навчання англійської мови курсантів вищих військових навчальних закладів України" та в статті О. О. Сергієнко "Сучасні методи викладання англійської мови у вищих військових навчальних закладах" наголошується, що викладач іноземної мови у ВВНЗ здійснює вплив на своїх вихованців не лише завдяки професійним знанням і методичній майстерності, але й власним прикладом, культурою педагогічного спілкування та індивідуальним стилем взаємодії з курсантами [3, с. 228; 4, с. 29].

Не менш важливими є лідерські якості викладача іноземних мов ВВНЗ у вузькому сенсі: уміння надихати, вести за собою, переконувати. Лідерство викладача проявляється у його здатності створити на занятті атмосферу співпраці і довіри, захопити слухачів спільною метою. Викладач-лідер вміє ставити перед студентами високі, але досяжні цілі та підтримувати їх у процесі досягнення. На думку О. Красницької "Викладач, який змінюється, розвивається, переймає кращий досвід і рухається крок за кроком до вершин професійної діяльності. Він є спостережливим, уміє помічати суттєве на основі малопомітних ознак, завжди бачить потенціал у своїх учнях, веде їх до успіху, гордиться їхніми досягненнями" [2, с. 125].

Викладач – лідер змін керується високими педагогічними та громадянськими цінностями: відповідальністю, патріотизмом, прагненням служити суспільству через виховання нової генерації офіцерів. Такий педагог відкритий до рефлексії і самокритики: аналізує результати своїх нововведень, враховує зворотний зв'язок від слухачів, постійно вчиться на власному досвіді. Нарешті, варто згадати про комунікативні навички та емпатію – вміння встановлювати контакт із аудиторією, підтримувати сприятливий психологічний клімат, розуміти потреби і труднощі курсантів. Сукупність перелічених якостей формує образ викладача як неформального лідера академічної спільноти, агенту змін, здатного трансформувати консервативне освітнє середовище ВВНЗ закладу відповідно до вимог часу.

Для з'ясування думки щодо образу сучасного викладача іноземних мов як лідера змін у ВВНЗ було додатково проведено емпіричне дослідження, а саме – анонімне опитування військовослужбовців. У ньому взяли участь 41 респондент – слухачі курсів іноземних мов, які висловили власні думки щодо ролі викладача іноземних мов ВВНЗ з огляду на сучасні виклики. Результати опитування показали, що більшість опитаних вважають своїх викладачів передусім організаторами освітнього процесу (65,9%) та наставниками (58,5%), які вмюють ефективно структурувати навчання, підтримувати дисципліну та забезпечувати сприятливу атмосферу взаємодії. Також 39% респондентів вважають викладача мотиватором. Значно менше респондентів (19,5%) вбачають у викладачеві інноватора, а лише 7,3% — транслятора цінностей,

Більшість респондентів (85%) зазначили, що викладач постійно мотивує до саморозвитку, а понад 90% відзначили його внесок у формування лідерських якостей. Це свідчить про наявність елементів коучингової технології та морального впливу викладача. Високими залишаються показники професійної компетентності (78%), креативності (43,9%) та відданості справі (51,2%), однак менш значущими визнані інноваційність (29,3%), емоційна стійкість (17,1%) та лідерські якості (12,2%). Це свідчить про те, що слухачі насамперед орієнтуються на традиційні риси ефективного педагога, тоді як інноваційно-лідерські аспекти залишаються другорядними, хоч і поступово набувають ваги.

Понад 80% слухачів вважають своїх викладачів прикладом моральної стійкості та оптимізму, що особливо важливо у військовому контексті. Водночас 73% респондентів переконані, що викладач іноземних мов ВВНЗ має бути лідером змін, проте вбачають перешкоди в недосконалоості системи освіти, бюрократії та низькому матеріальному стимулюванні. У відкритих відповідях слухачі очікують від сучасного викладача креативності, інтерактивності, індивідуального підходу, використання технологій і орієнтації на стандарти НАТО.

Отже, узагальнені результати опитування підтверджують, що сучасний викладач іноземних мов у ВВНЗ виконує багатогранну роль — організатора, наставника, мотиватора й морального лідера, який формує не лише професійні, а й особистісні якості майбутніх офіцерів. Разом з тим, реалізація його потенціалу як лідера змін потребує системної підтримки: розвитку методичної, цифрової, лідерської компетентностей, створення сприятливого освітнього середовища, а також удосконалення механізмів матеріального та морального стимулювання. Викладач, який поєднує педагогічну майстерність із лідерством, стає ключовою фігурою трансформації військової освіти — тим, хто здатний надихати, навчати й вести за собою в умовах глибоких суспільних і безпекових змін.

Сучасний викладач іноземних мов у системі військової освіти виконує надзвичайно важливу місію – бути лідером змін, який спрямовує підготовку офіцерських кадрів відповідно до викликів часу. В умовах російсько-української війни саме викладач-лідер забезпечує адаптацію освітнього процесу до нових реалій, готуючи курсантів до ефективної діяльності у бойовому та міжнародному

середовищі. Ключовими рисами педагога-лідера визначено креативність, відкритість до інновацій, високу професійну майстерність, здатність надихати і вести за собою, а також моральне лідерство на основі цінностей. Ці якості дозволяють викладачеві реалізовувати передові технології навчання та виховання, сприяти підвищенню якості освіти.

Таким чином, постать викладача іноземних мов ВВНЗ постає як одна з ключових у реформуванні вищої військової освіти. Для подальшого успішного впровадження освітніх змін рекомендується приділяти особливу увагу підвищенню кваліфікації педагогічних кадрів ВВНЗ, розвитку їхньої лідерської компетентності, створенню умов для творчості та інноваційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Жукович І. Методи навчання англійської мови у вищих військових навчальних закладах України. Матеріали X Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників "Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства". Суми: СумДУ, 2023. С. 101–106.
2. Красницька О. В. Педагогічна майстерність – шлях до реалізації індивідуального потенціалу викладача вищої військової школи. Духовність особистості: методологія, теорія і практика, 2020. № 1 (94). 122-133. <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-94-1-122-133>.
3. Романишина Л., Блощинський І., Казакова Н. Сучасні методи навчання англійської мови курсантів вищих військових навчальних закладів України. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2020. №10 (104). С. 226–235. <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.10/226-235>
4. Сергієнко О. О. Сучасні методи викладання англійської мови у вищих військових навчальних закладах. Академічні візії. 2024. Вип. 38. С. 27–35. <https://orcid.org/0009-0008-5370-1560>.

Section: Pharmaceuticals

DETERMINATION OF ETHACISINE IN TABLETS IN THE FORM OF ITS SULFOXIDE BY DIFFERENTIAL SPECTROPHOTOMETRY

Kryskiv Oleg

PhD, Associate Professor

Blazheyevskiy Mykola

Doctor of chemical sciences, Professor

Moroz Valeriy

PhD, Associate Professor

Department of General Chemistry

National University of Pharmacy, Ukraine

Kryskiv Liubomyr

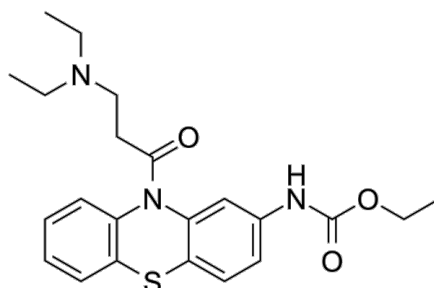
PhD, Associate Professor

Department of Pharmaceutical Chemistry

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University, Ukraine

Ethacizine (*Syn.* ethacyzine) is a class Ic antiarrhythmic agent. It is used in Ukraine and some other countries for the treatment of severe and/or refractory ventricular and supraventricular arrhythmias, especially those accompanied by organic heart disease [1].

Ethacizine Hydrochloride (ETC) is chemically an ω -aminoacyl derivative of phenothiazine, a diethylamine analogue of Moracizine [2]. IUPAC name Ethyl (10-(3-(diethylamino)propanoyl)-10H-phenothiazin-2-yl)carbamate hydrochloride (Fig. 1).

H-Cl

Fig. 1 Structural formula of Ethacizine Hydrochloride

The official method depends on non-aqueous titration or High-Performance Liquid Chromatography (HPLC) of the dosage forms. An extraction-photometric method has been proposed for the quantitative determination of ethacysine as well as

the method of direct UV spectrophotometry in a medium of 0.01 M sulfuric acid at 268 nm. However, these techniques require the use of toxic solvents and are not sufficiently selective, respectively. Direct spectrophotometric procedures lack specificity, determination may be interfered with by other UV-absorbing drugs, dyes, and flavorings, or oxidation products of phenothiazine drugs, which have been shown to be the corresponding phenothiazine sulfoxide and sulfone.

Known chromatographic methods have selectivity and sufficient sensitivity to determine the usually low therapeutic concentrations of phenothiazine derivatives in biological fluids. These methods are useful when the sample matrix is complex and the drug concentration is low. In pharmaceutical analysis, where API concentration levels are quite high, the main goal is to develop fast, simple, reproducible and inexpensive methods that can easily be used in routine assays and in quality control laboratories. Spectrophotometry, due to its simplicity, is very useful for the qualitative and quantitative analysis of drugs in pharmaceuticals.

Oxidation reactions can also form the basis for spectrophotometric methods, provided that the reaction is unidirectional, the oxidizing agent does not absorb light in the range of the analytical measurements, and the spectra of the material to be determined and its oxidized form differ significantly. The basis of the method is the oxidation of the sulfur atom in the phenothiazine ring system to sulfoxide or sulfone using KHSO_5 as oxidizing agent [3-10].

The current message presents the results of the development of a new method for the quantitative determination of ethacizine in tablets by differential spectrophotometric method in form its sulfoxide, obtained by means of potassium hydrogen peroxomonosulfate as an oxidant.

Apparatus

Shimadzu UV-1800 double-beam spectrophotometer (Japan), with UV-Probe 2.70 software. Spectrosil 1 cm quartz cuvettes (Starna Scientific, UK).

Tablet core: active ingredient: ethacizine (diethylaminopropionylethoxycarbonylaminophenothiazine hydrochloride) - 50 mg; excipients: potato starch - 9.57 mg; sucrose - 19.3 mg; methylcellulose - 0.33 mg; calcium stearate - 0.8 mg; shell: sucrose - 37.695 mg; povidone - 0.753 mg; quinoline yellow dye (E104) - 0.025 mg; sunset yellow dye (E110) - 0.003 mg; calcium carbonate - 6.308 mg; basic magnesium hydroxycarbonate - 3.678 mg; titanium dioxide (E171) - 0.665 mg; silicon dioxide - 0.827 mg; carnauba wax - 0.046 mg.

Potassium peroxomonosulfate stock solutions were freshly prepared every day from Oxone ($2\text{KHSO}_5 \cdot \text{KHSO}_4 \cdot \text{K}_2\text{SO}_4$ Acros Organics) and standardized by iodometric titration.

In an acidic medium ($\text{pH} = 2.2$) under conditions of excess oxidant, the reaction proceeds quantitatively and stoichiometrically (1 mol of KHSO_5 is consumed per 1 mol of ETC) almost instantly with the formation of the corresponding sulfoxide of ethacysine.

The nature of the product formed during the interaction of Ethacizine with the oxidizing reagent under the conditions of the analysis was also confirmed by comparing the R_f values in five solvent systems, as well as by comparing the UV and IR absorption spectra with those of sample of authentic Ethacizine sulfoxide obtained by counter synthesis. The scheme of the oxidation process of Ethacizine to the corresponding sulfoxide is shown in Fig. 2.

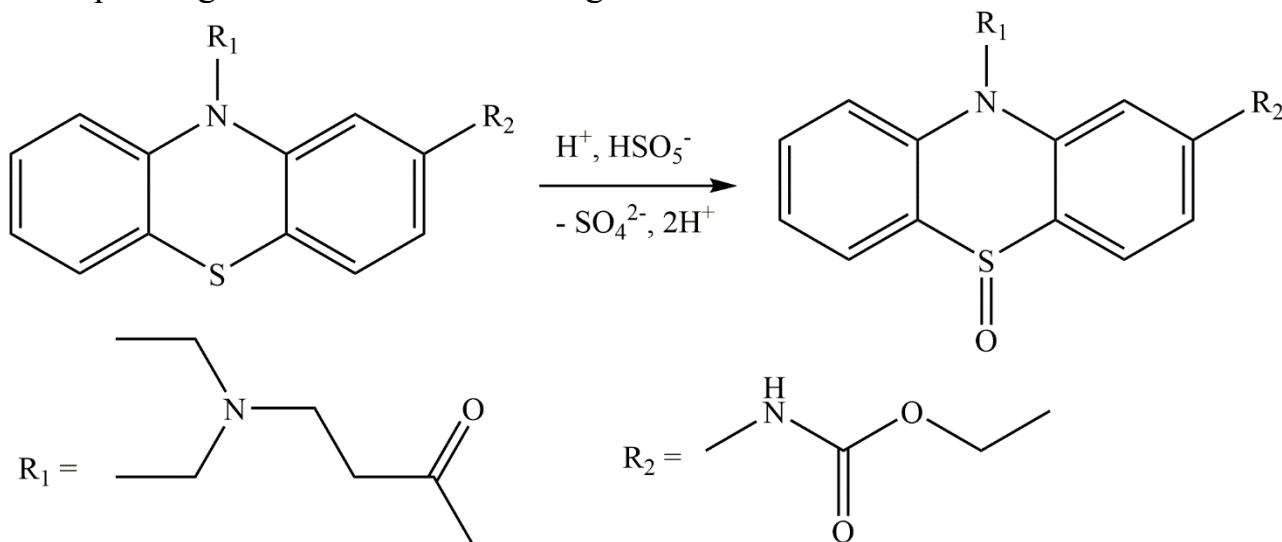

Fig. 2 The scheme of the oxidation process of Ethacizine to the corresponding sulfoxide using Oxone

The spectra of Ethacizine, Ethacizine after transformation to the corresponding sulfoxide and the reagent are shown in Fig. 3

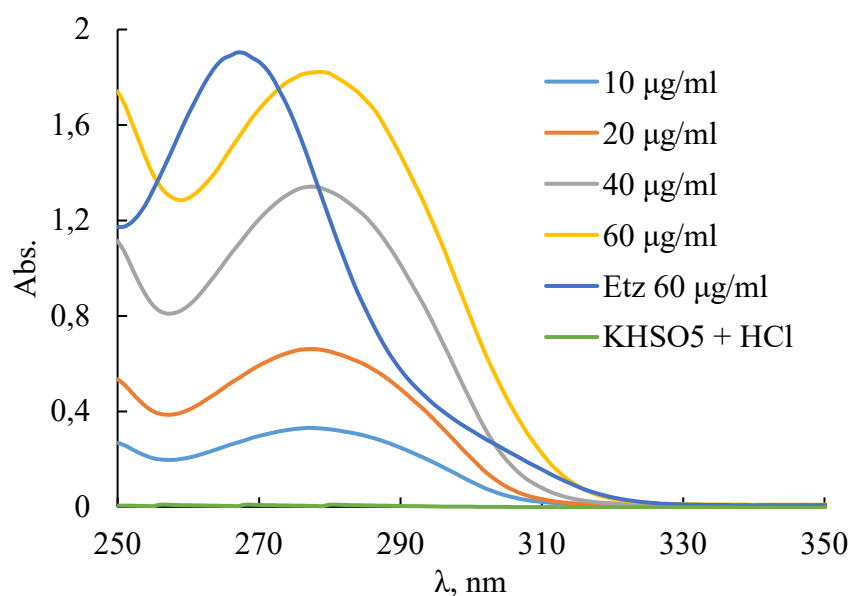

Fig. 3 The spectra of Ethacizine (60 $\mu\text{g/mL}$), Ethacizine after transformation to the corresponding sulfoxide (10-60 $\mu\text{g/mL}$) and the reagent ($c(\text{KHSO}_5) = 4,8 \cdot 10^{-4} \text{ mol/L}$). Solvent water, pH=2,1.

The analysis can be performed quickly, similar to direct spectrophotometric determination, and it is quite specific. The method consists in oxidizing the drug in an aliquot of the solution with Oxone to form the corresponding sulfoxide derivative and measuring the absorbance of the solution in the region of 279 nm using a solution of the drug of the same concentration in a compensation solution. The resulting absorbance difference is proportional to the concentration of the native phenothiazine derivative in the drug, and its value is not affected by the presence of excipients, oxidative decomposition products.

S-oxide of Ethacizine. The mp is 177-178 °C (from toluene). The IR spectrum ($\nu_{\max}$, cm^{-1}) is as follows: 3290 (NH), 1730 (CO urethane), 1690 (CO amide), and 1040 (SO). Found, %: Cl 7.47, N 9.16, and S 7.08. $\text{C}_{22}\text{H}_{27}\text{H}_3\text{O}_4\text{S}\cdot\text{HCl}$. Calculated, %: Cl 7.38, N 8.76 and S 6.86. UV-spectrum: ε ($\lambda_{\max}=279\text{ nm}$) = $13,699\text{ L mol}^{-1}\text{ cm}^{-1}$.

Based on the obtained results, a new spectrophotometric method for quantitative determination of ETC in the form of the corresponding sulfoxide derivative ($\lambda_{\max}=279\text{ nm}$, $\varepsilon=13,699\text{ L}\cdot\text{mol}^{-1}\cdot\text{cm}^{-1}$) previously obtained using KHSO_5 was developed.

The linear concentration dependence was maintained in the concentration range of 10-60 $\mu\text{g/mL}$, $c(\text{KHSO}_5) = 4,8 \cdot 10^{-4}\text{ mol/L}$, $\text{pH} = 2.1$: $A = (0.030334 \pm 0.000735) \times C(\mu\text{g/mL}) + (0.055 \pm 0.028634)$ $R^2 = 0.9977$. LOQ (10s)=9.4 $\mu\text{g/mL}$ (Fig. 4).

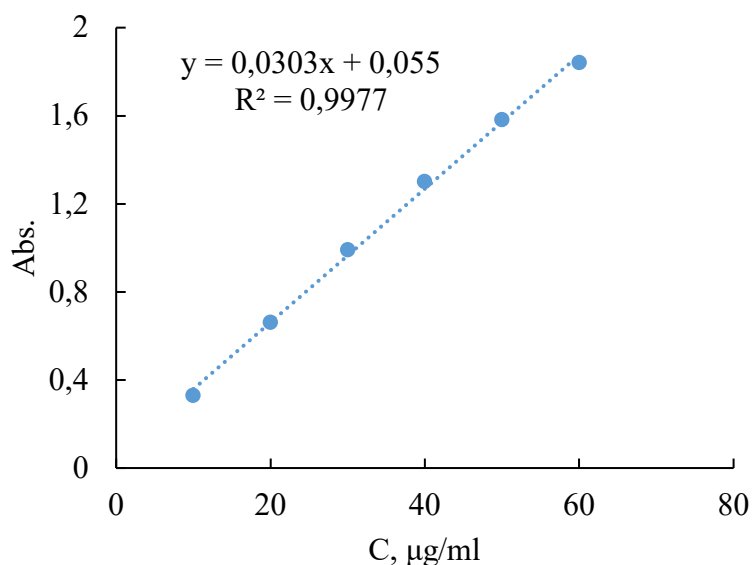

Fig. 4 Calibration curve for determination of Ethacizine HCl as its sulfoxide at $\lambda_{\max} = 279\text{ nm}$, $l = 1\text{ cm}$, $c(\text{KHSO}_5) = 4.8 \times 10^{-4}\text{ M}$, $\text{pH} = 2.1$

The developed analysis method was tested in the determination of ETC HCl as an active ingredient in pharmaceutical preparation, namely «Ethacizine» tablets in 50 mg. It was shown that when determining ETC in 50 mg tablets produced by JSC JSC «Olinepharm» (Latvia), Quality certificate № 36/3 using the developed method, the RSD 1.7%; $|\delta| < t_{\alpha}(0.95, n=7) \times \text{RSD} / \sqrt{n}$ is satisfied, indicating that there is no systematic error, and therefore the analysis results are correct. ($\delta = (\bar{x} - \mu)100/\mu$; μ is the content stated in the certificate. A feature of the newly developed method, which

favorably distinguishes it from the known ones, is the possibility of controlling the uniformity of the dosage of Ethacizine preparations without the use of additional separation operations. The limit of quantification (LOQ) is 9 µg/ml.

References

1. Hrebenyk M.V., Masliy S.M. (2018). Clinical experience of pharmacotherapy of arrhythmias: focus on ethacizine – effectiveness and safety profile. *Ukrainian Journal of Cardiology*, 6, 96-103. <https://ucardioj.com.ua/index.php/UJC/article/view/106>.
2. Kaverina N.V., Sokolov S.F. (1992). Pharmacology and clinical use of a new group of antiarrhythmic drugs: Derivatives of tricyclic nitrogen-containing systems. *Pharmacological Research*, 25 (3), 217-225. [https://doi.org/10.1016/S1043-6618\(05\)80070-2](https://doi.org/10.1016/S1043-6618(05)80070-2).
3. Prokof'eva V.I., Chernova S.V., Kashtanova V., Shavratskii V.Kh., Gneushev E.I. (1990). Use of high-performance liquid chromatography in the evaluation of purity of ethacizine. *Pharm. Chem. J.*, 24 (4), 306-307.
4. Beloborodov V.L., Zalesskaya M.A., Tyukavkina N.A. (2000). Quantitative Determination of Metacizine Components in Biological Fluids. *Khimiko-Farmatsevticheskii Zhurnal [Pharmaceutical Chemistry Journal]*, 34 (12), 41-44. (Russian)
5. Kubrak Z.V., Popova V.I. (1992). Quantitative determination of ethacizine by UV spectrophotometry. *Farmatsevtichnyi Zhurnal (Kyiv)*, 1, 79-80. (Ukrainian)
6. Kubrak Z.V., Byeikin S.H. (1989). Ethacizine determination in biological fluids. *Farmatsevtichnyi Zhurnal (Kyiv)*, 2, 69-70. (Ukrainian)
7. Kuvyrchenkova I.S. (2006). Methods of analysis of phenothiazine derivatives. *Pharmacy*, 6, 18–21. (Russian)
8. Mohamed F.A. (1995). Spectro-fluorimetric determination of chlorpromazine hydrochloride and thioridazine hydrochloride. *Anal. Lett.*, 28 (14), 2491-2501. <https://doi.org/10.1080/00032719508004030>
9. Yang G.J., Qu X.L., Shen M., Qu Q.S., Wang C.Y., Zhu A.P., Hu X.Y. (2007). Trace measurement of phenothiazine drugs in tablets by micellar-enhanced fluorophotometric method. *Fluoresc*, 17 (2), 119-126. <https://doi.org/10.1007/s10895-007-0165-5>
10. Shlyusar O.I., Blazheys'kyi M.Ye., Aleksandrova D.I. (2012). Kil'kisne vyznachennya tryfl uoperazyn v likars'kykh preparatakh metodom spektrofl uorymetriyi u vyhlyadi S-oksydu [Quantitative determination of trifl uoperazine in pharmaceuticals with the help of spectrofl uorometry in the C-Oxide type]. *Medychna khimiya [Medical Chemistry]*, 14 (2(51)), 39-43. (Ukrainian)

Section: Physical and Mathematical Sciences

DOI 10.70286/EOSS-06.10.2025.006

РОЗРОБКА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА МЕТОДИКИ ВИКОНАННЯ ЛАБОРАТОРНОЇ РОБОТИ З КУРСУ ЯДЕРНОЇ ФІЗИКИ

Ковальов Леонід

к.ф.-м.н., доцент

Побережець Іван

к.т.н., доцент

Кафедра математики і фізики

Уманський національний університет

Подопригора Наталія

д.пед.н., професор

Кафедра фізико-математичних дисциплін

Льотна академія Національного авіаційного університету

Присянкін Денис

викладач

Кафедра математики і фізики

Уманський національний університет

Україна

У даній статті досліджується вплив цифрових технологій на активізацію пізнавальної діяльності студентів у лабораторному практикумі з дослідження γ -випромінювання. Стаття присвячена дослідженню методів організації та виконання експериментальних завдань з вивчення γ -випромінювання, які ґрунтуються на циклах експериментального і теоретичного дослідження. Здійснюється порівняння результатів реального та віртуального експериментів, яке дає змогу продемонструвати узгодження циклів експериментального і теоретичного дослідження. Це підкреслює важливість використання цифрових інструментів у навчанні фізики та свідчить про те, що віртуальні експерименти можуть бути ефективним доповненням до реальних досліджень. Результати дослідження засвідчують, що запропоновані варіанти організації дослідницьких та прикладних експериментів, а також феноменологічних, функціональних та константних дослідів свідчать про забезпечення вищої якості наукового пізнання студентами. Важливим аспектом дослідження є акцент на потребі активізації пізнавальної діяльності студентів. Використання програмного забезпечення для імітації виконання фізичних дослідів та лабораторних робіт з фізики може допомогти у цьому. Описуються особливості такого програмного

забезпечення, яке повинне відповідати таким вимогам: Інтерактивність та візуалізація: можливість інтерактивної взаємодії з користувачем; графічна візуалізація результатів експериментів для кращого розуміння фізичних процесів. Реалістичність: використання реалістичних параметрів; видача достовірних фізичних даних. Можливість налаштування параметрів: зміна параметрів експериментів для дослідження різних сценаріїв та отримання різних результатів. Аналіз результатів: функції для аналізу отриманих даних, включаючи побудову графіків, обробку результатів та порівняння з теоретичними моделями. Підтримка викладачів та студентів: інструменти для створення та обміну лабораторними роботами; можливості спільної роботи над проектами викладачами та студентами (доступ до спільного хмарного середовища). Обґрунтовується, що програмне забезпечення, яке відповідає цим вимогам, буде ефективно допомагати студентам та викладачам у проведенні лабораторних робіт з фізики, а також розширить їх можливості для вивчення та дослідження фізичних явищ. Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробці та апробації такого програмного забезпечення.

Ключові слова: активізація пізнавальної діяльності студентів, дослідження γ -випромінювання, лабораторний практикум, інтерактивні методи навчання, візуалізація даних, комп'ютерне моделювання.

Вступ. В умовах інформатизації суспільства одним із пріоритетних напрямів реформування та модернізації системи вищої освіти, визначеним Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки [7], стає її цифровізація, спрямована на оновлення методів та засобів навчання, підвищення їхньої інноваційності та ефективності у досягненні стратегічної мети – забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності студентів. Навчально-наукова діяльність студентів, як ядро освітнього процесу, потребує постійного розвитку та активізації. Цифровізація відкриває значний потенціал для її вдосконалення, зокрема, в рамках практичної складової навчання фізики.

Практична складова навчання фізики створює найбільш сприятливі умови для розв'язання зазначеної проблеми. Навчальний фізичний експеримент виступає як інструмент введення студентів у дослідницьку діяльність, забезпечуючи інтеграцію теоретичних знань і практичних дій. Це сприяє активізації пізнавальної діяльності студентів та формуванню їхніх фахових і загальних компетентностей.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема активізації пізнавальної діяльності студентів є актуальною. Різні її аспекти висвітлювалися в працях науковців, зокрема, дослідженнями методологічних засад розвитку пізнавальної діяльності тих, хто навчається (Давидов В.В., 1986; Ельконін Д.Б., 1978; Краєвський В.В., 1977; Ляшенко О.І. 1998, ; Якіманська І.С., 2009 та ін.); психолого-педагогічних основ активізації та розвитку пізнавальної діяльності особистості (Виготський Л.С., 1984; Леонтьєв О.М., 1975; Лернер І.А., 1981; Махмутов М.І., 1975; Підкасистий П.І., 2008 та ін.).

Методичні особливості активізації пізнавальної діяльності досліджувалися: у формуванні фахових компетентностей майбутніх вчителів фізики (Кузьмінський А.І., 2003; Миколайко В.В., 2023; Подопригора Н.В., 2015; Шарко В.Д., 2014; Салтикова А.І., Завражна О.М., Стома В.М., 2020); на засадах розвивального навчання фізики (Андрєєв А.М., 2019; Богданов І.Т., 2005; Правдіна Ю.П., 2008 та ін.); на лекціях засобами презентації (Радченко М.І., Голубєва М.О., Бахтіярова Х.Ш., 2015); на практичних заняттях (Кожевнікова Г.І., 2014); засобами навчального фізичного експерименту (Величко С.П., 2009; Вовкотруб В.П., 2010; Ткаченко А.В., 2012 та ін.); засобами теоретичних узагальнень (Калапуша Л.Р., 2007; Коновал О.А., 2009 та ін.); засобами інформаційних технологій (Іваницький О.І., 2012), віртуального фізичного експерименту (Сальник І.В., 2016), STEM (Кузьменко О.С., 2019), комп'ютерної техніки (Головко М.В., 2015; Засядько І.І., 2016) та інші.

Узагальнено, діяльнісний підхід є одним із пріоритетних напрямів сучасної педагогіки, а діяльність є однією з форм активності студента і, яка розвивається у процесі пізнання (у навчанні). Активізація діяльності та її розвиток взаємопов'язані та взаємообумовлені. З цього погляду, активізація освітньо-наукової діяльності студентів є необхідною умовою їхнього успішного навчання. Її можна стимулювати та розвивати за допомогою різних методів, з-поміж яких такі: компетентнісне навчання: формування та розвиток мотивації, інтересу, соціалізації, самостійності, творчості та інших характеристик особистості студента в процесі навчання наразі успішно вирішується в межах компетентнісної моделі навчання; метою цієї моделі є формування компетентності особистості – інтегрованої здатності вирішувати життєві, а згодом і професійні завдання [3; 4]; проблемне навчання: постановка проблемних запитань (відкриті запитання, що не мають однозначної відповіді; запитання, що спонукають до аналізу та синтезу інформації; запитання, що стимулюють творче мислення), організація дослідницької роботи (вибір теми дослідження; формулювання мети та завдань дослідження; збір та аналіз інформації; проведення дослідів та експериментів [6]; оформлення результатів дослідження) [2]; проектна діяльність: розроблення та реалізація проектів (вибір теми проекту; планування проекту; збір та аналіз інформації; виконання проекту; презентація результатів проекту) [5]; інтерактивні методи навчання: дискусії (обговорення проблемних тем; обмін думками та ідеями; аргументація та захист своєї точки зору), мозкові штурми (генерація нових ідей; колективний пошук рішень; розвиток креативного мислення), рольові ігри (імітація реальних ситуацій; відпрацювання практичних навичок; розвиток комунікативних компетентностей) [8]; використання інформаційно-комунікаційних технологій: онлайн-курси (доступ до навчальних матеріалів у будь-який час; інтерактивні завдання, вправи, тести; спілкування з викладачем та іншими студентами), вебінари (онлайн-лекції та семінари; можливість задавати запитання викладачу; запис вебінарів для подальшого перегляду), віртуальні лабораторії та

симулятори (проведення віртуальних дослідів та експериментів; вивчення принципів роботи приладів та устаткування; безпечне середовище для навчання), доповнена реальність на онлайн-платформах (візуалізація 3D-моделей та об'єктів; інтерактивне навчання з використанням AR-технологій; підвищення мотивації та інтересу до навчання); інструментів цифрових сервісів (хмарні сховища даних; онлайн-редактори текстів та таблиць; інструменти для спільної роботи над проектами; цифрові інструменти організації освітнього процесу) [9]; розроблення та використання навчального обладнання з фізики (демонстраційні і лабораторні комплекти і прилади, елементи навчальної техніки, цифрові вимірювальні комплекси, комп'ютерні освітні системи і засоби (КОСН і КОЗН), спеціального освітнього програмного забезпечення (ОПЗ) [1] та інше.

Зазначені методи посилюють активізацію пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання фізики, що сприятиме розвитку їхніх експериментаторських умінь та активізації пізнавальної діяльності у процесі засвоєння практичної складової навчання в умовах цифровізації освіти.

Водночас, окремо слід виокремити проблему формування емпіричного та теоретичного знання, яка має особливе значення для навчання фізики з огляду на багатогранність та різноманітність змісту навчання фізики в його організаційно-процесуальних аспектах.

Метою цієї статті є розроблення методики активізації пізнавальної діяльності студентів на основі циклу наукового пізнання природних явищ, що поєднує навчальний фізичний експеримент з його навчальною теоретичною моделлю в лабораторному практикумі з дослідження γ -випромінювання. Розробка використовує інформаційний підхід, який передбачає конструювання спеціального освітнього програмного забезпечення навчального призначення.

Матеріали та методи.

Процес розробки програмного забезпечення для виконання лабораторної роботи з визначення коефіцієнта поглинання гамма-випромінювання включає наступні етапи:

1. Аналіз вимог. Збір вимог до програмного забезпечення, включаючи необхідні функціональні та технічні характеристики, специфікації щодо методики вимірювання, використаної апаратури (обладнання), формату вхідних та вихідних даних.

2. Проектування. Розробка архітектури програмного забезпечення, визначення структури даних, алгоритмів та інтерфейсів. Важливо враховувати забезпечення точності та надійності обробки даних.

3. Розробка інтерфейсу користувача. Створення інтуїтивно зрозумілого інтерфейсу, що дозволить користувачам вводити дані, контролювати експеримент та отримувати результати.

4. Імплементація програми. Написання програмного коду відповідно до вимог та архітектури, включаючи реалізацію алгоритмів обробки даних, обчислення коефіцієнта поглинання гамма-випромінювання та функції

візуалізації перебігу вимірювань на основі розроблених алгоритмів та дизайну інтерфейсу.

5. Тестування. Проведення тестів для перевірки коректності та надійності роботи програмного забезпечення, включаючи тестування на віртуальних даних та порівняння результатів з відомими величинами.

6. Валідація. Підтвердження відповідності результатів, отриманих за допомогою програмного забезпечення, відомим фізичним або емпіричним даним.

7. Документація. Підготовка документації до програмного забезпечення, включаючи опис функцій, інструкції з використання та розробки, а також опис алгоритмів та методів, що використовуються.

8. Реліз та підтримка. Випуск готової версії програмного забезпечення для використання в лабораторних умовах та підтримка користувачів, включаючи вирішення проблем та вдосконалення функціональності.

Тестування програмного забезпечення для імітування виконання фізичних дослідів та створення лабораторних робіт з фізики має важливе значення для забезпечення точності та достовірності отриманих результатів.

Методологічною основою методики активізації пізнавальної діяльності студентів з дослідження γ -випромінювання є цикл наукового пізнання природних явищ. Дидактичною основою цього циклу слугує принцип циклічності, який складається з двох взаємозв'язаних циклів (рис. 1):

а) теоретичний цикл: факти, моделі, наслідки, експеримент.

б) експериментальний цикл: умови, результат, аналіз і інтерпретація.

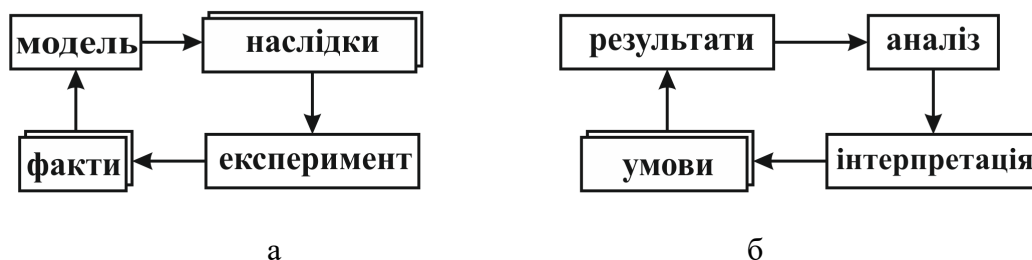

Рис. 1. Цикли наукового пізнання: а) експериментальний цикл; б) теоретичний цикл.

Методика активізації пізнавальної діяльності студентів згідно з циклом наукового пізнання включає кілька ключових процесуальних особливостей:

1. Перехід від фактів до моделі: а) спільна діяльність викладача та студентів; б) відсутність посилань на авторитети; в) заохочення самостійності у висуненні правдивих гіпотез.

2. Перехід від наслідків теорії до умов експерименту: ознайомлення з умовами та можливостями експериментування.

3. Система експериментів: а) демонстраційні та лабораторні форми навчального фізичного експерименту; б) виконання додаткових віртуальних завдань.

4. Віртуальний експеримент з дослідження γ -випромінювання «Визначення коефіцієнта поглинання γ -випромінювання» ґрунтується на інформаційному підході. Він реалізований за допомогою спеціально розробленого програмного забезпечення на мові Python 3.9.

Бажаною ситуацією є тісний зв'язок між реальним та віртуальним експериментами, що узгоджує теоретичні основи вивчення досліджуваного фізичного процесу з результатами експериментального дослідження. Це означає, що такий експеримент має не ілюстративний, а доказовий характер, а його результат дає вичерпне пояснення.

У процесі наукового пізнання перехід від фактів до моделі та від наслідків до експерименту має інтуїтивний характер, тому саме вони й визначають сутність теоретичного мислення студентів з фізики.

Обладнання: циліндричний лічильник СТС–5, блок живлення (ВСЕ-2000), лічильний прилад Phywe Digitalcounter, електронно-променевий осцилограф, секундомір, радіоактивний препарат.

Результати. Експериментальна частина роботи передбачає складання експериментальної установки (рис. 2) та виконання такої послідовності дій:

1. Помістити поблизу лічильника радіоактивний препарат.
2. Знайти число імпульсів за 1 хв. обчислити число імпульсів n за 1 с.
3. Виміряти товщину X металевої пластинки з допомогою мікрометра та закрити нею радіоактивний препарат.
4. Повторити вимірювання відповідно до п.2.
5. Узяти по черзі другу, третю і т.д. пластинки, виміряти товщину кожної, накласти на попередню пластинку поверх радіоактивного препарату і для кожного разу відповідно до п. 2 визначити число імпульсів за секунду.
6. Результати вимірювань записати в таблицю, де x – товщина однієї, двох, трьох і т.д. пластинок.
7. Побудувати графік залежності $n=f(x)$ і за ним визначити товщину шару x_m , який повністю затримує випромінювання.
8. Використовуючи закон поглинання $I=I_0 \exp(-\mu x)$ (де I_0 , I – відповідно інтенсивність випромінювання в моменти часу $= 0$ і t , μ – лінійний коефіцієнт поглинання випромінювання, x – товщина поглинаючого шару) та із співвідношення $I \sim n$, одержимо формулу для обчислити μ :

$$\mu = \frac{\ln n_i - \ln n_j}{x_j - x_i}$$

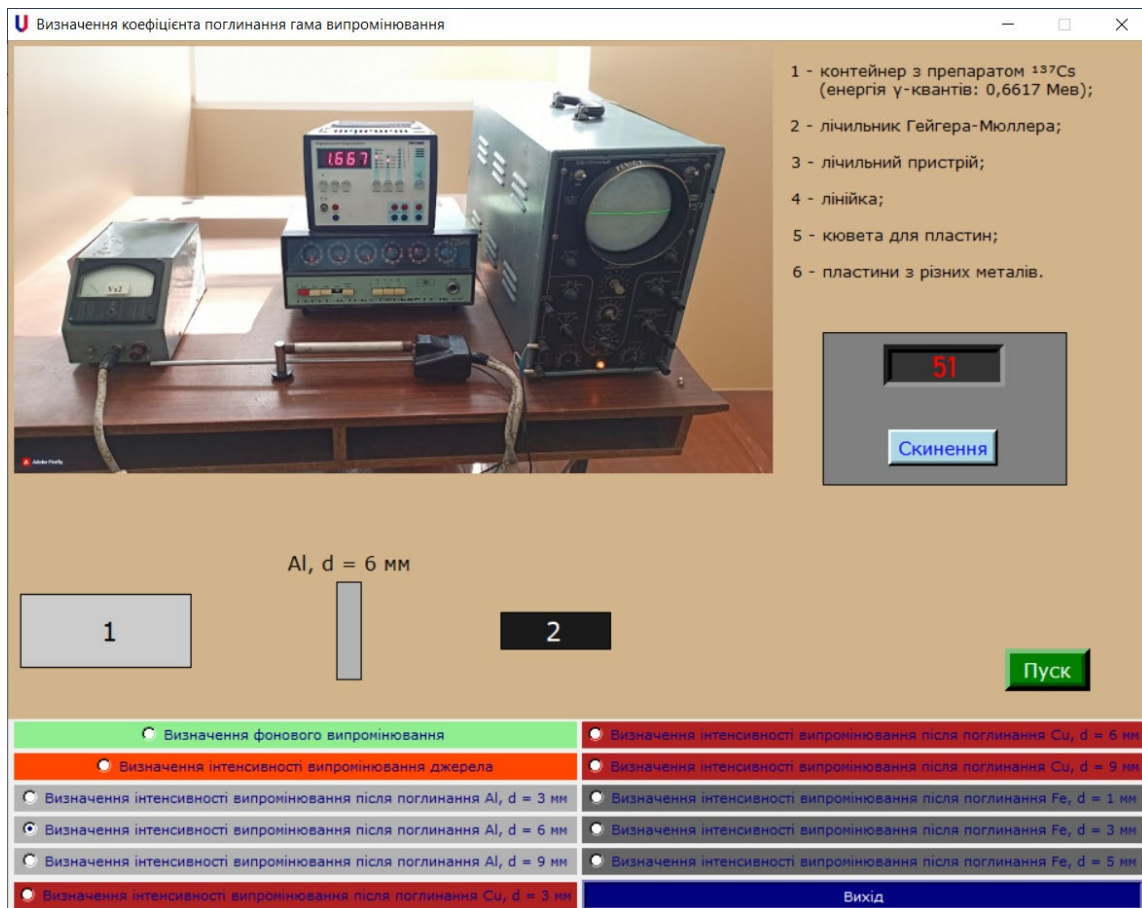

Рис. 2. Загальний вигляд авторського ОПЗ на Python 3.9 для віртуального дослідження «Визначення коефіцієнта поглинання γ -випромінювання», виконаного спочатку на реальному експериментальному обладнанні

9. Використовуючи результати вимірювань, потрібно врахувати природний фон лічильника та обчислити числове значення (не менше як три рази)

10. Одержати формулу для розрахунку товщини шару, при проходженні якого інтенсивність випромінювання зменшується у два рази.

11. Використовуючи знайдене значення, обчислити товщину шару половинного поглинання.

12. Обчислити похибки для μ та $x_{1/2}$.

Результати експерименту для залізних пластин представлені на рисунку 3.

На графіку синіми точками позначені значення вимірних фізичних величин, а червоним пунктиром – апроксимація експериментальних даних експонентою, підбраною в Excel.

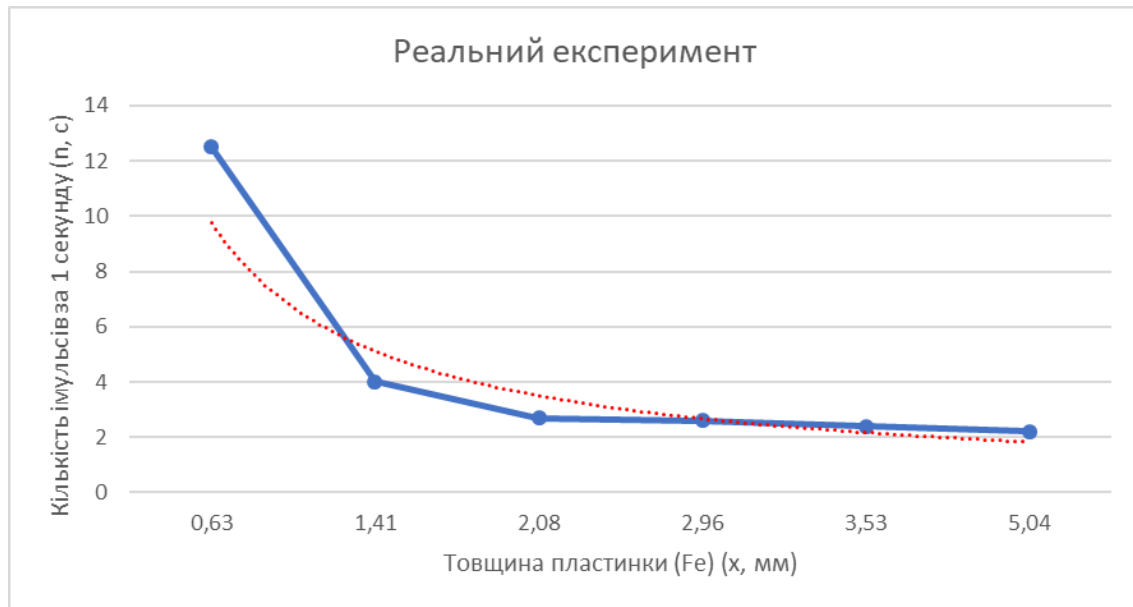

Рис. 3. Графік залежності: n (с) – кількості імпульсів, зафіксованих лічильником Гейгера, x (мм) – товщини металевієї (Fe) пластини, за результатами реального експерименту «Визначення коефіцієнта поглинання γ -випромінювання»

Для реалізації віртуального експерименту та перерахунку кількості імпульсів радіоактивного випромінювання після проходження пластин з досліджуваного матеріалу використовувалась наступна математична модель:

$$N = N_{vs} + N_f.$$

N_{vs} являє собою випадкове ціле число з інтервалу $[N_v - \Delta N_{v1}, N_v + \Delta N_{v2}]$, де число N_v є округленням до цілого значення виразу $N_0 \exp(-\mu d)$. μ – значення коефіцієнту поглинання гама-випромінювання певної енергії шаром товщиною d досліджуваного матеріалу. Числа ΔN_{v1} і ΔN_{v2} беруться різними з метою моделювання як випадкової так й систематичної похибки.

Число N_f визначає радіоактивний фон, а кількість імпульсів фонового випромінювання моделюється випадковим цілим числом N_{fs} з інтервалу $[N_f - \Delta N_f, N_v + \Delta N_f]$.

Число N_{0s} , яке визначає кількість імпульсів радіоактивного випромінювання без поглинання, моделюється випадковим числом з інтервалу $[N_0 + N_f - \Delta N_0, N_0 + N_f + \Delta N_0]$.

Числа N_0 , N_f , ΔN_{v1} , ΔN_{v2} , ΔN_f , ΔN_0 , μ , d задаються в моделі таким чином, щоб остання була найкраще наближена до реального експерименту, при цьому числа ΔN_{v1} і ΔN_{v2} можна задати різними для різних значень товщини d .

Таким чином, при використанні моделі студент отримує значення кількості імпульсів фонового випромінювання N_{fs} , кількості імпульсів випромінювання радіоактивного препарату N_{0s} та кількість імпульсів випромінювання після поглинання N .

Отже, робоча формула для визначення коефіцієнта поглинання має вигляд:

$$\mu_{\text{exp}} = \frac{1}{d} \ln \frac{N_{0s} - N_{fs}}{N - N_{fs}}$$

Інтерфейс освітнього програмного забезпечення (ОПЗ) реалізованого на Python 3.9 зображено на рис.2.

Фрагмент програмного коду на Python 3.9 для віртуального дослідження частини дослідження представлено на рисунку 3.

Результати виконання віртуального експерименту представлено на рисунку 4. На графіку синіми точками позначені значення обрахованих ОПЗ кількості імпульсів, а червоним пунктиром – апроксимація даних експонентою, підбраною в Ексел, синім пунктиром – екстраполяція даних на значення, які ОПЗ не прорахувало.

```
def vypr():
    global k
    global v
    k = 0
    if v == 1:
        n0 = random.randint(997, 1003) + 50
        return izl(n0)
    elif v == 2:
        pr = f(0.3, 1000, 0.2)
        n = 50 + random.randint(pr - 2, pr + 2)
        return izl(n)
    elif v == 3:
        pr = f(0.6, 1000, 0.2)
        n = 50 + random.randint(pr - 2, pr + 2)
        return izl(n)
    elif v == 4:
        pr = f(0.9, 1000, 0.2)
        n = 50 + random.randint(pr - 2, pr + 2)
        return izl(n)
    elif v == 5:
        pr = f(0.3, 1000, 0.642)
        n = 50 + random.randint(pr - 2, pr + 2)
        return izl1(n)
    elif v == 6:
        pr = f(0.6, 1000, 0.642)
        n = 50 + random.randint(pr - 2, pr + 2)
        return izl1(n)
    elif v == 7:
        pr = f(0.9, 1000, 0.642)
        n = 50 + random.randint(pr - 2, pr + 2)
        return izl1(n)
    elif v == 8:
        pr = f(0.3, 1000, 0.570)
        n = 50 + random.randint(pr - 2, pr + 2)
        return izl1(n)
    elif v == 9:
        pr = f(0.6, 1000, 0.570)
        n = 50 + random.randint(pr - 2, pr + 2)
        return izl1(n)
    elif v == 10:
        pr = f(0.9, 1000, 0.570)
        n = 50 + random.randint(pr - 2, pr + 2)
        return izl1(n)
    else:
        n_fon = random.randint(49, 51)
        return fon(n_fon)

def on_closing():
    if messagebox.askokcancel("Exit", "Бажаєте вийти з програми?"):
        tk.destroy()

tk = Tk()

tk.protocol("WM_DELETE_WINDOW", on_closing)
tk.title("Визначення коефіцієнта поглинання гама випромінювання")
tk.resizable(0, 0)
tk.wm_attributes("-topmost", 1)
tk.iconbitmap("favicon.ico")

var = IntVar()
var.set(0)

def change():
    global v
    global var
    global izot1
    global izot2
    global izot3
    global izot4

    if var.get() == 0:
        v = 0
        canvas.delete(izot1)
        canvas.delete(izot2)
        canvas.delete(izot3)
        canvas.delete(izot4)
    elif var.get() == 1:
        v = 1
        canvas.delete(izot1)
        canvas.delete(izot2)
        canvas.delete(izot3)
        canvas.delete(izot4)
        izot1 = canvas.create_rectangle(10, 455, 150, 515, fill='gray80')
        izot2 = canvas.create_text(83, 485, text='1', font=('Verdana', 16))
    elif var.get() == 2:
        v = 2
        canvas.delete(izot1)
        canvas.delete(izot2)
        canvas.delete(izot3)
        canvas.delete(izot4)
        izot1 = canvas.create_rectangle(10, 455, 150, 515, fill='gray80')
        izot2 = canvas.create_text(83, 485, text='1', font=('Verdana', 16))
        izot3 = canvas.create_rectangle(275, 445, 285, 525, fill='gray70')
        izot4 = canvas.create_text(280, 430, text='Al, d = 3 мм',
                                font=('Verdana', 12))
    elif var.get() == 3:
        v = 3
        canvas.delete(izot1)
        canvas.delete(izot2)
        canvas.delete(izot3)
        canvas.delete(izot4)
        izot1 = canvas.create_rectangle(10, 455, 150, 515, fill='gray80')
        izot2 = canvas.create_text(83, 485, text='1', font=('Verdana', 16))
        izot3 = canvas.create_rectangle(270, 445, 290, 525, fill='gray70')
        izot4 = canvas.create_text(280, 430, text='Al, d = 6 мм',
                                font=('Verdana', 12))
```

Рис. 3. Фрагмент програмного коду на Python 3.9

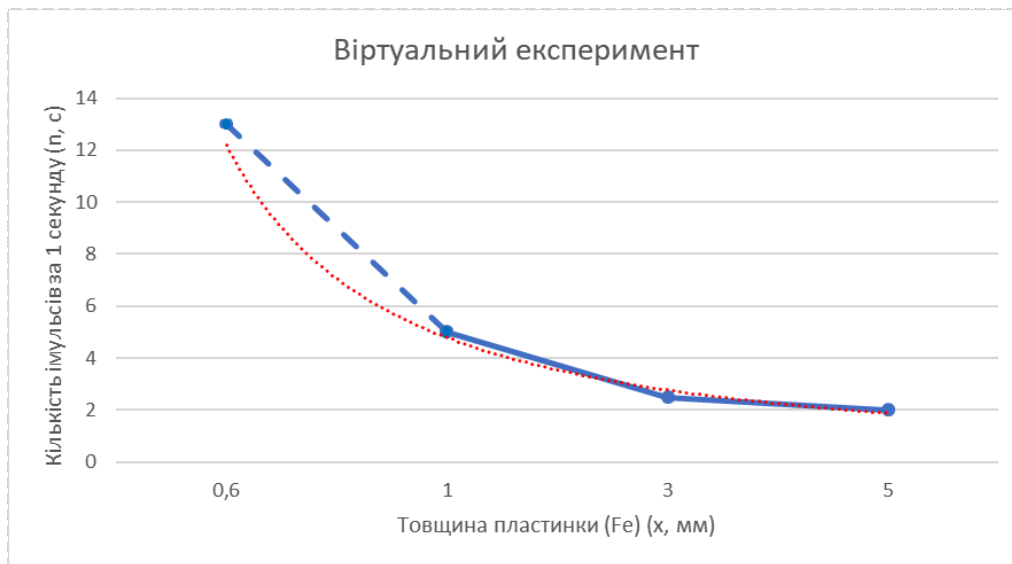

Рис. 4. Графік залежності: $n(c)$ – кількості імпульсів, обрахованих ОПЗ на Python 3.9, $x(мм)$ – товщини залізної (Fe) пластини, за результатами віртуального дослідження «Визначення коефіцієнта поглинання γ -випромінювання»

Порівняння результатів реального та віртуального експериментів дає змогу продемонструвати про узгодження циклів експериментального і теоретичного дослідження, які віддзеркалюють емпіричний та теоретичний методи наукового пізнання природничих явищ.

Висновки. Наведені варіанти організації та виконання експериментальних завдань з дослідження згідно спеціально організованих циклів експериментального і теоретичного дослідження свідчать про забезпечення вищої якості організації наукового пізнання студентів у визначенні фізичної сутності досліджуваних властивостей γ -випромінювання.

Щодо створення програмного забезпечення для імітації виконання фізичних дослідів та лабораторних робіт з фізики, воно, на нашу думку, повинне відповідати таким особливостям:

1. Інтерактивність та візуалізація: можливість інтерактивної взаємодії з користувачем; графічна візуалізація результатів експериментів для кращого розуміння фізичних процесів.
2. Реалістичність: використання реалістичних параметрів; видача достовірних фізичних даних.
3. Можливість налаштування параметрів: зміна параметрів експериментів для дослідження різних сценаріїв та отримання різних результатів.
4. Аналіз результатів: функції для аналізу отриманих даних, включаючи побудову графіків, обробку результатів та порівняння з теоретичними моделями.
5. Підтримка викладачів та студентів: інструменти для створення та обміну лабораторними роботами.

Можливості спільної роботи над проектами викладачами та студентами (доступ до спільного хмарного середовища).

Ці особливості дозволять створити програмне забезпечення, яке буде ефективно допомагати студентам та викладачам у проведенні лабораторних робіт з фізики, а також розширить їх можливості для вивчення та дослідження фізичних явищ, що є перспективами наших подальших розвідок.

Список використаних джерел

1. Ковальов Л.Є., Медведєва М.О., Побережець І.І. Використання інтерактивного імітатора фізичних процесів Step в освітньому процесі у закладах вищої освіти. Фізико-математична освіта. 2021. Випуск 3(29). С. 68-73. DOI: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2021-029-3-011>.
2. Mykolaiko V. V. Development of independent cognitive activity of higher education applicants in teaching physics in pedagogical institutions of higher education. Наукові інновації та передові технології. 2023. № 10 (24). С. 463-476. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-10\(24\)-463-476](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-10(24)-463-476).
3. Подопрігора Н.В., Чередник Д.С. Розвиток навчально-пізнавальної компетентності учнів у процесі виконання практико-орієнтованих завдань з фізики в цифровій лабораторії Vernier. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія №5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2023. Вип. 92. С.100-106. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.92.1.21>.
4. Радченко М. І., Голубєва М. О., Бахтіярова Х. Ш. Засоби активізації пізнавальної діяльності студентів на лекціях. Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2015. Т. 175. С. 29-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMApp_2015_175_5
5. Салтикова А.І., Завражна О.М., Стома В.М. Шляхи активізації пізнавальної діяльності студентів на спеціальному практикумі з фізики мікросвіту. Фізико-математична освіта. 2020. Вип. 1(23). С. 116-121. DOI: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2020-023-1-019>
6. Сальник І.В., Сірик Е.П., Соменко Д.В. Використання платформи Arduino у підготовці вчителів фізики до STEM орієнтованого навчання. Інформаційні технології і засоби навчання, 2023, Том 95, №3 (2023). 228 с. С. 124-142 [Ukraine]. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v95i3.5155>.
7. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки (схвалена розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р) [Електронний ресурс]. Законодавство України. Верховна рада України: Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки» від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <http://surl.li/rqqzm> (дата звернення: 17.03.2024).
8. Kostyria, I., Bereziuk, D., Sadovyi, M., Podoprygora, N., & Tryfonova, O. (2023). Use of smart technologies in the training of specialists in higher education institutions. Amazonia Investiga. Vol. 12(62). P. 149-157. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.62.02.13>.

9. Mykolaiko V., Honcharuk V., Gudmanian A., Kharkova Y., Kovalenko S., Byedakova S. (2022). Modern Problems and Prospects of Distance Educational Technologies. International journal of computer science and network security. Vol. 22, No. 9. P. 300-306. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.9.40>

STUDY OF DISPERSED WAVES PROPAGATION USING CONTINUOUS WAVELET TRANSFORM

Pysarenko Alexander

c.ph.-m.s., as.prof.

Department of Physics

Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture

Ukraine

Abstract. In this work, the dynamic features of surface wave propagation were studied. The analysis was performed based on the methodology of the deformation of the wavelet transform of the analyzed signal. The estimation of both the phase velocity and the group velocity, as well as the attenuation coefficient, was performed using a model-based approach to determine the propagation operator in the wavelet domain. The calculations performed accounted for the significant nonlinearity of the dependence of the propagation operator on a set of unknown parameters. Normalization procedures for the set of parameters allowed for the explicit definition of the phase velocity, group velocity, and attenuation. Assuming that the difference between the waveforms is solely due to the dispersion characteristics and the intrinsic attenuation of the medium, a set of unknown parameters for this model was determined. The next step of the analysis was the implementation of the minimization of an appropriately defined cost function. It was found that, unlike time-frequency methods which use only the square modulus of the transform, this analysis technique allows for the realization of obtaining a complete characterization of surface waves in a dispersive and attenuating medium. We also show that, provided the analytical description within this model and the available set of experimental data are combined, it is in principle possible to separate different modes in both the time domain and the frequency domain.

Key words: wavelet transform, dispersion, phase velocity, group velocity, surface waves, attenuation.

Introduction. The study of wave propagation in complex media is a fundamental area of research across various scientific and engineering disciplines, including seismology, acoustics, and non-destructive testing, where understanding the characteristics of wave movement is crucial for material characterization and structural health monitoring. Among the most complex and informative wave phenomena are dispersed surface waves, which travel along the interface between two different media, or near the free surface of a solid, and whose velocities depend significantly on

frequency. This dependence, known as dispersion, means that different frequency components of the wave travel at different speeds, leading to a spreading of the wave packet over time and distance. The full characterization of these waves requires the accurate determination of two distinct, yet related, velocity metrics: the phase velocity, which describes the speed at which a single frequency component of the wave propagates, and the group velocity, which represents the speed at which the overall wave energy or the envelope of the wave packet travels. The relationship between these two velocities, governed by the dispersive properties of the medium, is key to inverse problems aimed at recovering material stiffness profiles with depth. Traditional methods for analyzing wave dispersion, such as the Fast Fourier Transform, often struggle when dealing with non-stationary signals like surface waves propagating in heterogeneous, attenuating media, particularly when the data is noisy or the different wave modes overlap in the time-frequency space. These limitations stem primarily from the inherent constraints of the Fourier analysis, which provides excellent frequency resolution but poor temporal localization, or vice versa, based on the windowing function chosen, thereby obscuring the true nature of localized dispersion and attenuation effects.

To overcome these challenges, advanced signal processing techniques have been developed, with the Continuous Wavelet Transform (CWT) emerging as a powerful and highly effective tool [1]. The CWT offers a superior, multi-resolution analysis by decomposing a signal into time-frequency space, using a wavelet function that is localized in both time and frequency. This localization capability is essential for accurately isolating and analyzing the transient, dispersive nature of surface waves, as it allows for the precise tracking of how the spectral content evolves over time as the wave propagates. Unlike fixed-window time-frequency methods, the CWT employs a variable-size window, which is wide at low frequencies to capture long-duration components and narrow at high frequencies to capture short-duration features, providing an optimal balance of temporal and spectral resolution across the entire analysis range. This inherent adaptability makes the CWT particularly suitable for seismic and acoustic data where significant dispersion is present, such as in the analysis of Rayleigh waves in soil or concrete. The central premise of this work is to leverage the unique properties of the CWT to develop a robust and high-resolution methodology for simultaneously and accurately determining the group velocity and phase velocity dispersion curves of surface waves.

Specifically, the approach involves tracking the ridge of the CWT modulus, which corresponds to the instantaneous frequency of the dispersed wave, allowing for a precise mapping of the frequency to time delay relationship, which is the definition of the group delay and, subsequently, the group velocity. Concurrently, the phase information contained within the complex-valued CWT coefficients, which is often discarded in simpler energy-based methods, is exploited to extract the phase velocity curve [2]. By analyzing the change in the unwrapped phase of the wavelet coefficients between two different receiver locations, a highly sensitive and direct measurement of

the frequency-dependent phase velocity can be obtained. This combined use of both the magnitude (for group velocity) and the phase (for phase velocity) of the continuous wavelet transform provides a more complete and less ambiguous characterization of the dispersive wave field than methods relying solely on either the time domain, the frequency domain, or only the CWT magnitude. The successful implementation of this technique promises to significantly enhance the accuracy and resolution of non-invasive material characterization, especially in environments where multiple wave modes are present or where the medium is highly heterogeneous and dissipative, conditions that frequently challenge conventional dispersion analysis. The ensuing discussion will detail the theoretical underpinnings of this CWT-based analysis, demonstrate its application to simulated and experimental data, and showcase its superior ability to resolve the fine-scale features of both the group and phase velocity dispersion curves, thereby offering a crucial advancement in the field of wave-based inverse problems and material evaluation.

Aim. The aim of this work is to estimate the dispersion characteristics of surface waves, which are characterized by a strong coupling with the mode separation process for the case where only the square modulus of the time-frequency representation is considered. The method is based on the time-frequency representation of the kinematics of surface wave propagation. An intermediate objective is to use the Gabor transform to investigate the features of the changes in group and phase velocities.

The analysis is proposed to be carried out under the assumption that the propagating signal is affected only by the dispersion and (intrinsic) attenuation characteristics of the medium. The operator explicitly incorporates the phase and the attenuation coefficient.

Results and Discussion. The methodology proposed in this study operated with two sets of dispersed waves, Set A and Set B. Set A is characterized by a surface wave propagation that consists of a single coherent energy arrival, while for Set B, two distinct coherent energy arrivals can be observed. The appearance of these two different energy patches in the wavelet image does not indicate the typical modes of the observed Rayleigh wave. The reason for this is the fact that, in such a case, some frequency overlap between the different modes would be expected. The results of the performed calculation did not show the presence of two coherent energy regions and did not reveal any overlap in frequency content. Consequently, we speculate that the existence of these two coherent arrivals in the fixed frequency band between 6.2 and 51.5 Hz in Set B is most likely due to the strong attenuation characteristic of the medium under investigation for a specific frequency range (around 45 Hz), which happens to lie within the frequency band of the observed surface wave.

Consequently, the attempt to separate these two coherent arrivals in this section is not aimed at the extraction of phase-velocity curves of the fundamental and higher modes of the Rayleigh arrival, but simply serves as an illustration of the effectiveness of the proposed method in estimating the dispersive and dissipative characteristics of coherent energy arrivals that can be clearly distinguished in the time-frequency plane.

The analysis of the obtained cross-correlations for Set A and their respective predicted counterparts indicates an excellent match between the available experimental data and the calculated cross-correlations. Furthermore, modulated curves for the calculated phase velocity, group velocity, and attenuation for this coherent arrival were obtained. The surface wave arrival for Set B consists of two coherent arrivals that can be identified from the modulus of the wavelet transforms. A filtering procedure was performed to separate the recorded different events.

The procedure of summing the cross-correlation signals, which can be obtained for each coherent arrival by using the estimated dispersion and attenuation characteristics, allowed for the reconstruction of the dispersed wave path for the high-frequency and low-frequency coherent arrivals.

Conclusions. A model-based method for estimating velocity dispersion curves has been developed. The method allows for the simultaneous computation of both phase and group velocity, thereby eliminating the risk of error amplification that occurs when computing the group velocity from the phase velocity, and vice versa.

The method owes its robustness to the fact that the minimization process involves not only the modulus but also the phase of the wavelet transforms, which, in principle, makes it possible to reconstruct the dispersed signal from the modified wavelet coefficients. Based on the accuracy of the inverted group and phase velocities, as well as the reconstructed signal, it was shown that optimization of the modulus of the wavelet transform provides the best results.

For multimode signals, where wave groups are not easily separated in the Continuous Wavelet Transform (CWT) representation, a pre-processing step is required for the application of the proposed method.

References

1. Arts, L. P., & Van den Broek, E. L. (2022). The fast continuous wavelet transformation (fCWT) for real-time, high-quality, noise-resistant time–frequency analysis. *Nature Computational Science*, 2(1), 47-58.
<https://doi.org/10.1038/s43588-021-00183-z>
2. Fan, W., & Qiao, P. (2011). Vibration-based damage identification methods: a review and comparative study. *Structural health monitoring*, 10(1), 83-111.
<https://doi.org/10.1177/1475921710365419>

Section: Politics and Sociology

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЛЕГІТИМНОСТІ ВЛАДИ В ІЗРАЇЛІ ТА УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: РЕЗИЛІЄНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ВІДПОВІДІ НА СИСТЕМНІ КРИЗИ

Білоцерківська Олександра
аспірантка

Кафедра політології, соціології і культурології
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, Україна

Анотація. Це дослідження пропонує порівняльний аналіз механізмів підтримки легітимності публічної влади та резилієнтності суспільства в умовах війни на прикладі України та Ізраїлю. Висунуто гіпотезу, що стійкість політичної системи ґрунтується на кондиційній легітимності – довірі, залежній від ефективності антикризового управління. Аналіз емпіричних кейсів демонструє, що критична резилієнтність підтримується глибинною народною солідарністю та високою довірою до неполітичних безпекових інститутів. Зроблено висновок: для забезпечення довготривалої стійкості держава має постійно підтверджувати субстантивну легітимність через прозоре управління та узгодження політики з життєво важливими суспільними інтересами.

Ключові слова: легітимність влади, резилієнтність, криза війни, порівняльний аналіз Ізраїлю та України.

Вступ. У світлі ескалації глобальних викликів, коли міжнародна безпека та стабільність постали перед безпрецедентними загрозами (зокрема, збройними конфліктами великої інтенсивності та перманентними гібридними війнами), питання стійкості (резилієнтності) держав і суспільств набуває критичної актуальності. В науковій літературі резилієнтність (resilience) визначається як багатокомпонентна здатність системи ефективно долати серйозні виклики. Ця здатність включає не лише збереження функціональної безперервності, але й, що критично важливо, спроможність адаптуватися під час тривалої кризи [1; 9]. У політичній науці резилієнтність виходить за межі простої здатності системи вистояти під тиском кризи, вона охоплює стратегічний процес трансформації, що передбачає активну адаптацію та вдосконалення. Б. Волкер визначає цей процес, як спроможність «навчитися змінюватися, щоб не бути зміненим» [9].

Мета та завдання дослідження. Найвищим випробуванням стійкості на національному та індивідуальному рівні залишаються збройні конфлікти. Як зазначають Ш. Кімхі, А. Каїм та інші, «Війна – це винятково руйнівний досвід, що глибоко впливає на всі аспекти людського життя та суспільного устрою» [7].

В таких умовах легітимність влади, її сприйняття суспільством як законної та правомірної – стає критичним чинником національної резилієнтності [2; 4]. Саме суспільна довіра формує фундамент для мобілізації ресурсів та підтримки єдності. Враховуючи цю критичну взаємозалежність, метою роботи є порівняльний аналіз досвіду України та Ізраїлю щодо підтримки резилієнтності та легітимності влади в умовах тривалого збройного конфлікту. Ми висуваємо гіпотезу, що стійкість політичної системи ґрунтується не на незмінній довірі до лідерів, а на кондиційній (залежній) легітимності. Остання підтримується широким суспільним консенсусом щодо цілей війни та ефективністю (субстантивною легітимністю) антикризового управління.

Для цілей цього аналізу необхідно розрізнити ключові концепти. Кондиційна легітимність (від лат. *conditio* – умова) – це тип легітимності, який прямо залежить від певних умов або результатів. Влада вважається легітимною доти, доки вона успішно виконує очікування або досягає стратегічних цілей, поставлених суспільством (наприклад, забезпечення безпеки, протистояння агресії, відновлення). Фактично, довіра надається «в кредит» або «авансом», і будь-яка неефективність (корупція, провали у військовій політиці) призводить до її швидкого зниження. Натомість, субстантивна легітимність (від лат. *substantia* – сутність, зміст) ґрунтується на якості та справедливості політики та рішень влади. Вона є легітимною, якщо ухвалює правильні, справедливі та доцільні рішення, які відповідають загальному благу та ключовим суспільним цінностям (прозорість, боротьба з корупцією, соціальна справедливість). Зниження довіри через корупційні скандали є прямим ударом по субстантивній легітимності.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз емпіричних даних України та Ізраїлю в умовах тривалої війни надає можливість дослідити виразну асиметрію довіри до інститутів публічної влади. Український кейс, зокрема демонструє, що на початку повномасштабного вторгнення інститут Президентства демонстрував потужний ефект «єднання навколо прапора» (довіра сягала 90%). Проте дані КМІС свідчать, що до травня 2024 року рівень довіри знизився до 59%, головним чином через кадрові рішення та корупційні скандали. Це ілюструє, як персональна легітимність швидко стає кондиційною та залежить від прозорості та ефективності управління. Водночас, інститути парламентаризму та уряду демонструють стабільно низькі показники довіри (ВРУ – 13%). Ключовим для резилієнтності є те, що, незважаючи на падіння індивідуальної довіри, 70–80% українців виступають проти проведення виборів під час воєнного стану [10; 11]. Це підтверджує, що інституційна легітимність режиму (консенсус щодо цілей) залишається вищою за персональну.

Ізраїльський кейс, країни, що живе в стані постійної загрози [4], також демонструє глибоку кризу інституційної легітимності на політичному рівні. Згідно з опитуванням [8], 70% ізраїльтян не довіряють чинному уряду. Це є прямим наслідком кризи субстантивної легітимності, спричиненої:

невідповідністю державної політики суспільним запитам (69% громадян підтримують угоду про повернення заручників в обмін на припинення війни, що прямо суперечить позиції уряду) та сприйняттям несправедливості (66% респондентів вважають, що бюджет керувався «політичними міркуваннями», які ігнорують потреби економіки та надають перевагу інтересам ультраортодоксальних груп) [8]. Попри низьку довіру до політичних лідерів та уряду (яка, за даними Israel Democracy Institute на березень 2025 р., становила лише 17% до уряду та 11% до Кнесету [6]), аналіз INSS (червень 2025) показує різкий контраст [5]: довіра до Армії оборони Ізраїлю зросла до 82%; довіра до Моссаду залишається високою – 81%, і навіть довіра до прем'єр-міністра зросла до 35% (порівняно з 26% у травні), і до уряду – до 30% (порівняно з 21% у травні), що може відображати тимчасовий ефект консолідації після ескалації з Іраном [5]. Ці дані підкреслюють, що резилієнтність системи тримається на апіорній довірі до безпекових інститутів та держави як такої, тоді як політична влада постійно проходить тест на кондиційну/субстантивну легітимність. Ф. Ейтан, висловлюючись про стійкість ізраїльської нації, зазначив, що народна солідарність є унікальною серед народів і характеризує долю єврейського народу, що дозволяє долати труднощі, попри серйозні військові та урядові провали [3]. Саме ця солідарність виступає як глибинний чинник резилієнтності.

Висновки. Порівняльний аналіз України та Ізраїлю дає змогу сформулювати низку обґрунтованих висновків щодо взаємозв'язку легітимності та резилієнтності в умовах тривалої війни, підтверджуючи висунуту гіпотезу: а) Легітимність політичної влади в умовах війни є високо кондиційною (залежною). Вона швидко знижується у разі виявлення неефективності, корупції (як свідчить падіння довіри до Президента та Уряду в Україні) або фундаментального відриву державної політики від критичних суспільних запитів (як у випадку Ізраїлю з питанням заручників та бюджету). б) Резилієнтність системи підтримується глибинною народною солідарністю та консенсусом щодо стратегічної мети. Цей «соціальний буфер» (солідарність, як зазначає Ф. Ейтан [3], та консенсус щодо стратегічної мети, наприклад, «Перемога» в Україні чи «Безпека» в Ізраїлі) запобігає повному колапсу інститутів, навіть за умов низької довіри до конкретних політиків. Цей феномен підтверджується тим, що висока довіра зберігається до нейтральних (неполітичних) інститутів: армії, розвідки (Ізраїль – до 82% довіри до ЦАХАЛ [5]), а також інституційна легітимність режиму (відмова від виборів в Україні [10; 11]) переважає персональну. в) Субстантивна легітимність є ключовим важелем резилієнтності. У довгостроковій перспективі здатність держави до адаптації та вдосконалення (резилієнтність) прямо залежить від її здатності підтримувати субстантивну легітимність. Це означає, що функціональна безперервність держави (забезпечення безпеки, економічної стабільності) має супроводжуватися прозорим управлінням, рішучою боротьбою з корупцією та чітким узгодженням політичних рішень із життєво важливими інтересами та моральними запитами більшості суспільства.

Тобто, для збереження легітимності влади та забезпечення довготривалої резилієнтності критично важливим є постійне підтвердження субстантивної легітимності – прозоре управління та чітке узгодження політичних рішень із суспільним благом.

Список використаних джерел

1. Benedikter R., Fathi K. What is a Resilient Society? International Policy Digest. 2017. 17 September. URL: <https://intpolicydigest.org/2017/09/17/what-is-a-resilient-society/> (дата звернення: 26.09.2025).
2. Coaffee J. Rescaling and responsabilising the politics of urban resilience: From national security to local place-making. Politics. 2013. Vol. 33, № 4. P. 240–252.
3. Eytan F. The resilience of the Israeli nation is being tested. Jerusalem Center for Security and Foreign Affairs. 2025. 14 March. URL: <https://jcfa.org/the-resilience-of-the-israeli-nation-is-being-tested/> (дата звернення: 24.09.2025).
4. Gal R. Social resilience in times of protracted crises: An Israeli case study. Armed Forces & Society. 2014. Vol. 40, № 3. P. 452–475.
5. Institute for National Security Studies. The Israeli Public and the Campaign Against Iran: Survey Results – June 2025. URL: <https://www.inss.org.il/publication/survey-june-2025/> (дата звернення: 22.09.2025).
6. Israel Democracy Institute. Public Trust Report 1: звіт. URL: <https://www.runi.ac.il/media/1etbpcys/publictrust32025englishfinal.pdf> (дата звернення: 22.09.2025).
7. Kimhi S., Kaim A., Bankauskaite D. та ін. A full-scale Russian invasion of Ukraine in 2022: Resilience and coping within and beyond Ukraine. Applied Psychology. Health and Well-Being. 2023.
8. Poll: 70% of Israelis don't trust government, including a third of coalition voters. The Times of Israel. 2025. 29 March. URL: <https://www.timesofisrael.com/poll-70-of-israelis-dont-trust-government-including-almost-half-of-coalition-voters/> (дата звернення: 23.09.2025).
9. Walker B. Resilience: what it is and is not. Ecology and Society. 2020. Vol. 25, № 2. Article 11. <https://doi.org/10.5751/ES-11647-250211>
10. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021–2024 роках. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС): веб-сайт. 2024. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=1> (дата звернення: 27.09.2025).
11. 5-річчя президентства Володимира Зеленського: як змінювалася довіра Президенту в 2019–2024 роках та оцінка діяльності його партії. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС): веб-сайт. 2024. 7 червня. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1413&page=1> (дата звернення: 27.09.2025).

Section: Technical Sciences

ДО ПИТАННЯ ВПЛИВУ СКЛАДУ І СТРУКТУРИ НА МЕХАНІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ВИСОКОМІЦНОГО ЧАВУНУ

Босий Микола Вікторович

старший викладач

Авраменко Євгеній Валерійович

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Петренко Олександр Олександрович

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Яцечко Олександр Юрійович

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Бертнік Валентин Володимирович

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Куроп'ятник Ярослав В'ячеславович

здобувач вищої освіти магістерського рівня

Кафедра матеріалознавства та ливарного виробництва

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

Приведено аналіз впливу складу і структури на механічні властивості високоміцного чавуну, використовуючи методи кореляції та регресії. Отримані рівняння регресії залежності механічних властивостей від структури та хімічного складу високоміцного чавуну.

Високоміцний чавун можна використовувати замість сталі, тому що він має добру пластичність, твердість, а також високу міцність, жаростійкість, теплоємність та стійкість до деформації при нагріванні [1-4].

Наразі цікавість до високоміцного чавуну дуже зростає, це пов'язано з формуванням як структури, так і механічних властивостей.

Вироби з високоміцного чавуну застосовуються в багатьох галузях виробництва та техніці – це стосується деталей для сільськогосподарського машинобудування, автомобілебудування, і багато інших деталей [1-4].

Отже для покращення якості виробів треба аналізувати залежності властивостей від структури високоміцного чавуну.

Задача – це вивчення процесів лиття високоміцного чавуну, а вони, в свою чергу, пов'язані з теорією утворення і кристалізації чавуну [1-4].

Для аналізу високоміцного чавуну визначають оптимальні технологічні параметри, вони відповідно регулюють структуру високоміцного чавуну та покращують якість при зниженні вартості виробу.

Звісно актуальним питанням наразі є аналіз впливу складу і структури на механічні властивості високоміцного чавуну.

Виконаємо дослідження, впливу структури і складу на механічні властивості високоміцного чавуну.

Метою дослідження є аналіз впливу структури та складу на міцність, а також твердість високоміцного чавуну кореляційними та статистичними методами.

Високоміцний чавун при структурних складових має наступні механічні властивості, що показано в табл. 1 [1-5].

Таблиця 1 Структурні складові високоміцного чавуну та властивості

Структурна складова	Механічні властивості	
	σ_B , кг/мм ²	HB
Ферит	37,3	140-220
Перліт	65,2	150-330

Наприклад, при підборі співвідношень звісно між кількістю фериту та перліту, маємо високоміцний чавун з достатньою як міцністю, так і твердістю.

При зменшенні розміру графітного включення будемо мати суттєве збільшення твердості, і також пластичності високоміцного чавуну.

Також на механічні характеристики високоміцного чавуну авжеж має вплив і зернистість матриці, що показано в табл. 2 [1-5].

Таблиця 2 Величина зерна при впливі на міцність і твердість чистого заліза

Середній діаметр зерна фериту, мм	σ_B , кг/мм ²	HB
11,3	19,8	120
8,6	35,4	165
3,8	42,9	220

Рівняння регресії між міцністю, твердістю та пластичністю в залежності від виду високоміцного чавуну показано в табл. 3 [6-8].

Таблиця 3 Залежності між механічними властивостями

Вид чавуну	Залежність
Феритний високоміцний чавун	$\sigma_B=16+0,27HB$ $\delta \%=0,39+0,25HB$
Чавун з кулястим графітом	$\sigma_B=72,3-0,071HB$ $\delta \%=6,74-0,021HB$

Наприклад, рівняння регресії між структурою і механічними властивостями приведені в табл. 4 [6-8].

Виконавши аналіз по впливу структури на твердість і міцність високоміцного чавуну, маємо, що структура високоміцного чавуну суттєво буде впливати на механічні властивості.

З'ясовано, що розмір графітних включень ($D_{гр}$), впливає на твердість (HB) високоміцного чавуну, при збільшенні розміру графітних включень, твердість знижується. Твердість високоміцного чавуну звісно знижується також при збільшенні числа графітних включень ($N_{гр}$), а підвищуватися буде при збільшенні вмісту перліту (П%).

Таблиця 4 Залежності між складовими структури і механічними властивостями високоміцного чавуну

Вид кореляційних залежностей міцності та твердості від структури	Рівняння регресії
$\sigma_B = f(D_{гр}),$ $\sigma_B = f(N_{гр}),$ $\sigma_B = f(П\%),$ $\sigma_B = f(\Phi)$	$\sigma_B = 39,54 - 0,00018 D_{гр}$ $\sigma_B = 40,42 + 0,028 N_{гр}$ $\sigma_B = 38,43 + 0,21 П\%$ $\sigma_B = 37,62 - 0,035 \Phi$
$HB = f(D_{гр}),$ $HB = f(N_{гр}),$ $HB = f(П\%),$ $HB = f(\Phi)$	$HB = 147,18 + 0,083 D_{гр}$ $HB = 168,47 + 0,186 N_{гр}$ $HB = 193,65 + 0,997 П\%$ $HB = 162,3 + 0,134 \Phi$
$\sigma_B = f(HB)$	$\sigma_B = 18,86 + 0,198 HB$

Встановлено, що міцність (σ_B) високоміцного чавуну буде знижуватися зі збільшенням розміру феритного зерна (Φ). При дослідженні впливу міцності (σ_B) на твердість (HB) високоміцного чавуну маємо статистично значущий коефіцієнт кореляції. При збільшенні числа графітних включень ($N_{гр}$) буде знижуватися міцність (σ_B) високоміцного чавуну, маючи мікропористість металевої матриці, яка збільшується. Міцність (σ_B) високоміцного чавуну звісно буде підвищуватися при збільшенні вмісту перліту (П%).

Список використаних джерел

1. Хільчевський В. В. Матеріалознавство і технологія конструкційних матеріалів: Навчальний посібник. К: Либідь. 2002. 328 с.
2. Клименко В.М., Шиліна О.П., Осадчук А.Ю. Технологія конструкційних матеріалів. Частина перша. Конструкційні матеріали: властивості, класифікація, виробництво. Навчальний посібник. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця. 2005. 97 с.
3. Акімов ВІ., Силованюк В.П., Волчков В.П., Івантишин Н.А. Вплив форми графітових включень на механічні властивості залізовуглецевих сплавів. Фізико-хімічна механіка матеріалів. № 5. 2012, С. 61-66
4. Скобло Т.С., Сідашенко О.І., Сайчук О.В. Корпусні деталі з чавунів та їх якісні показники: Монографія / Під ред. д.т.н. проф. Скобло Т.С. Х: Діса плюс. 2019, 282с.
5. Державний стандарт України. ДСТУ3925-99:2000. Чавун з кулястим графітом для виливків. Загальнотехнічні умови. 2000.
6. Пріщенко О.Л., Черемська Н.В., Черногор Т.Т. Побудова математичних моделей за допомогою методів кореляційного і регресійного аналізу. Вісник

національного технічного університету «ХПІ». Серія: Інноваційні дослідження у наукових роботах. №2 (1362). 2011. С. 29-36.

7. Руденко В.М. Математична статистика. Навчальний посібник. К. ЦУЛ. 2012. 304 с.

8. Дзісь В.Г., Левчук О.В., Дячинська О.М. Прикладна математика на основі MathCAD: Навчальний посібник. Вінниця: ВНАУ. 2020, 378 с.

Proceedings of the 1st International Scientific
and Practical Conference
"Current Challenges in Scientific Research"
October 6-8, 2025
Wroclaw, Poland

Organizing committee may not agree with the authors' point of view.
Authors are responsible for the correctness of the papers' text.

Contact details of the organizing committee:

European Open Science Space
E-mail: info@eoss-conf.com
URL: <https://www.eoss-conf.com/>

